

היכל הקודש ברסלב

הלימוד היומי

בי"ת נצחי,
שנים מקרא ואחד תרגום,
נ"ך, רמב"ם

לעתיד בעולם הבא
מזכירין אותו כל מה שלמד
בעולם הזה
(שיחות הר"ן כח)

על ידי
לימוד
שיעורים אלו
אנו נותנים
את החומש
ואת המעשר
להקדוש
ברוך הוא
(עצתו אמונה)

פרשת בשלח תשפ"ו

היכל הקודש ברסלב

181 Huschke Road, Liberty NY 12747

היכל הקודש

כארא פאדק

1415 55th Street
Brooklyn NY 11219
347.760.5924

היכל הקודש

קרית יואל

8 Premishlan Way.
Monroe NY 10950
845.467.5299

היכל הקודש

מאנסי

34 Union Rd.
Spring Valley, NY 10977
845.445.9314

היכל הקודש

בני ברק

רחוב ירושלים 2
052.760.5715

היכל הקודש

וויליאמסבורג

27 Skillman Street
Brooklyn NY 11205
718.384.1652

היכל הקודש

קרית יואל

8 Hayes Ct.
Monroe NY 10950
845.662.4888

היכל הקודש

בלומינגדאו

24 Merriewold LN S
Monroe NY 10950
845.238.0804

היכל הקודש

ירושלים

רחוב רבי נחמן מברסלב 15
054.845.6150

צו הערן די

הערליכע שיעורים
פונעם ראש ישיבה שליט"א
רופט:

קול ברסלב

212.444.9191

חיזוק פאר די אידישע שטוב

212.444.9169

גור פס ע"י

קורן הדפסה
היכל הקודש

2623 State Route 52
Liberty, NY 12754

718.387.2691

www.BreslevCenter.com

אלא אי אמרת - גבי יריכות דמחר גופא אתו, תרי גופי ניהו, ואם פיהל זו בלא זו לא תתגלה זו, גבי חלות כי ערבן לאכול כוית משתתין מי מיטטרפ? מי מוהבי עירוב מוהבי למיניה דח גופא טפי מחיבור ובה דלא מהני להו לירצות? רבי חייא - ורבי יוסב לא איירי בהו, ולא תקשי לרב הונא. לאכול חצי וית מחלה זו - למחר. שוה כשר - להקטיר אימוריו

ולאכול בשוה, דהא לא חישב אלא חצי אביכל 1
בחצי מתיר. אבל אמר כוית משתתין - דערבן 2
לחלות מוהביה, ואמר בכל אורח אחד 3
הכבשים "הריני שחט על מנת לאכול כוית 4
משתתין ולמחר" - מנטרפ, ורבי אליבא דרמאן 5
אמר - דהא מתניתין דקתני לעיל: לעולם אינו 6
חיבי עד שיפלו בשתתין בביתו, בשתתין אין. 7
באחד מהן לא. אלא אליבא דרבי יוסי אמר 8
וקתני במצטרפות החלות. והרימא קושין 9
ליוחנא - דאי אמרת מוהבי יריכות חד גופא 10
הוא כו', כדאמרין לעיל (ב) א' עילום אליבא 11
דרבנן - ודקשיא לך: אפילו באחת מהן נמי! 12
לא תימא בשתתין, דהא ודאי אפילו באחת 13
מהן נמי. אלא אימא עד שיפלו בשתתין - 14
הכבשים, ואפילו בחיבור, דשחט שני בכשים על 15
מנת לאכול כוית מחלה אחת או משתי חלות. 16
אבל אם חישב בכשב אחד לאכול כוית אחד 17
מן החלות, ובשחטית האחר לא חישב - לא 18
הוי פיהל, ואדאן בעברתה חצי מתיר. 19
ולאפוקי מדרבי מאיר - דאמר בסוף מתניתין: 20
מפגלין בעברתה חצי מתיר, דקתני: שחט אחד 21
מן הכבשים לאכול שתי חלות למחר, רבי 22
מאי אמר: פיהל וחיבין עליו כרת. ואי קשיא: 23
הקומץ את המנחה אמאי פוסל במחשבתו? הא 24
עברת חצי מתיר הוא, דהאיכא נמי לבונה 25
תריץ: קומצה ודאי עבודת שלימה היא, דהא 26
ליבא קומצה כלבונה, חרע, דהא בהקטרת 27
קומץ אם חישב לאכול שירים למחר פליגי רבנן 28
ואמרי: כיון דאיכא נמי הקטרת לבונה - לא 29
חשיבא הקטרת קומץ לפגל, דקתני במתניתין: 30
פיהל בהקטרת קומץ ולא כלבונה כו' (ג) א'. 31
וחכמים אמרי: אם פיהל עד שיפלו בכל 32
המתיר. ואי קשיא: דהא אוקימנא תריש פירקין 33
(שם) לכולי עלמא מפגלין בחצי מתיר. דקתני: 34
הקומץ על מנת להקטיר קומצה למחר מודה 35
רבי יוסי כו', והרי לא חישב אלא חצי על חצי 36
מתיר על הקטרת קומץ! לאו פירכא היא. דלא 37
דמי להאי דהבא. והדאם חישב על חצי מתיר 38
בשעת עבודת שלימה, והאי חישב בשעת חצי 39
עבודה, כו' שחטת אחד מן הכבשים. לעולם 40
- משמע דמפיק ממילתא טובא. ורבי יוסי היא 41
- דאמר במתניתין: בשתתין אין, אבל באחת 42
לא מפגלין בהכרתה. ולאפוקי מדרבי מאיר 43
- דאמר מפגלין בעברתה חצי מתיר, מדקאמר 44
הבא "ובשתתין" - היינו דקאמר "לעולם", 45
דמשמע אפילו פיהל אף בשתתין. ולאפוקי 46
נמי מדרבנן - דאמרי במתניתין: פיהל באחת 47
תתגלה הכרתה (מדקתני הבא ובשתתין) -

פיהל דבר הנעשה בפנים לא פיהל - הא דאמר רבי יוסי גופיה בפרק "הקומץ" (גיטין נד, ב) כיון גדול ביום הכפרים וכוית, וכי אמר פיהל מתנין - לאו דוקא, אלא פוסל. וכי האי גונא בפרק קמא דזבחים (יד, א) גמרא רבי שמעון בפרק בחולין, דאמר רבי שמעון כן כלשון: מודה רבי שמעון בחולות חטאות הנעשות כו', ורבי חייא רבי שמעון שאינו על מזבח החיצון כו'! ומשני: מודה היה רבי שמעון לפסול מקל חומר כו'.

הקומץ הלהבנה: להקשה בקונטרס: פשיטא דקומץ לא מייחייב עליה דרש משום פיהל, דהא אי אכיל מניה פקע ליה פיהליה, שהרי לא קרב המתירין וחיזין: כגון שהוצת האור ברובו, דחשיב כגון דקרב, כדאמר לקמן (כו, ב) ואימתי מתיר שירים באביכל - במשחצת האור ברובו. וקשה לפירוש, דאי הוצת האור ברובו - פקע פיהל ממנו, ואפילו מלפיה מחדת אצטרע - ופולגא אסקיה למערכה ומשלה בו האור - מסקין ליה לבתלתה, כדאמר בסוף פרק "בית שמוא" (זבחים מג, ב)

והלהבנה - בפרק "בית שמוא" (זבחים מג, א) מפרש: משום דאין להם מתירין לאדם ולא למזבח, ואם תמיר, ודאי קומץ מתירה, ואף על פי שיכול להקטירה קודם קומץ כדמוכח לעיל (יג, ב) קודם הקומצה מחדא אין להקטירה ויש לו למזר. ומכל מקום לא היה להבנה דומיא דמתיר, ללהבנה אלא שפה מתיר. משמרת שירים באביכל, ועיקר פיהל ילפינן משלמים. ואף על גב דשריץ פיהל באימוריו, דבמה לא מקטרי אימוריו כתיב בשל דא מצו אכיל, מכל מקום לא חשיבי מתיר, כיון דאם נטמאו או נאבדו שרי בשל באביכל, ועוד יש לומר: ללהבנה אין לה מתיר בעבודת מזבח, ולא הויא דומיא דשלמים בעבודת מזבח מתיר, כגון זריקת דם. **מנחת נסכים** - בפרק "בית שמוא" (זבחים מג, א) פירש הקונטרס דלא גרס מנחת נסכים, משום דפליגי בה בסיפא דרך משנה (רשב"ש ורודס) קתני והנסכים הבאים בפני עצמן, דברי רבי מאיר, והנסכים הבאים אם באבין עם הבמה. ורפשי עעמן' דקאמר היינו בין המתנבד נסכים, כדאמרין: מתנבד אדם מנחת נסכים בכל יום, בין באבין עם הבמה, כגון שהביא ובוזו היום ונסכיז מוכא עד עשרה ימים. ומיחו לו ליישב והנסא, דמנחת נסכים מייירי במנחת מנחת נסכים בכל יום, ונסכיז הבאין בפני עצמן מייירי במנחת ובוזו היום ונסכיז מוכא עד עשרה ימים. אבל קשה, לא היה לו להפסיק בדם, והכי היה ליה למיתני: היום. ומנחת נסכים, ונסכים הבאין בפני עצמן! ושוא איירי דתנא מנחת כהנים ומנחת כו'ן משיח תנא מיד מנחת נסכים.

ההבנה מודה רבי יוסי כו' שפיהל וחיבין עליו כרת, להקטיר קומצה לאיפגולי מאי? אילימא לאיפגולי קומץ, קומץ מי מיהל? והתנן, אלו דברים שאין חיבין עליהן משום פיהל: הקומץ כו'! אלא פשיטא, לאיפגולי שירים. השתא, ומה התם דלא חשיב בהו בשירים גופיה מיהל?

הינו דקאמר "לעולם", דמשמע: לעולם, אפילו פיהל בשניה, אין פיהל עד שיפלו אף בשתתין. פיהל דבר הנעשה בחוץ כו' - גבי פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים כתיב בתורת כהנים בפרשת פיהל ב"צ את אהרן". לחוות מידו - על הפרכת. הקטרת אימורין - על מזבח החיצון. לשפוך שירים - שרי דהיה שופך על יסוד מערבין של מזבח החיצון. **לאיפגולי מאי** - מה יאכל מאתו פו שיתחייב כרת משום פיהל? **לאיפגולי דם** - כלומר, דהאי דקתני פיהל - בשר קאמר, שאם יאכל מן הדם בשוגג נתייב שחטאות, ודא משום כרת דם ואתא משום כרת פיהל. הקומץ והלהבנה - דמנחת ישראל, הקטרת כו', דכל הנך אין להם מתירין, שחם מתירין אורחין וקימאין לן (מנחות יז, א) דאין פיהל אלא בדבר שיש לו מתירין, או לאדם - כגון שירי מנחה שהקומץ מתירין, או למזבח - כגון אימורי בהמה שדם מתירין ליקרב. דגמרין משלמים, דכתיב בהו עיקר פיהל: מה שלמים דבר שיש מתירין לאדם ולמזבח. שוריקת דם מתיר האימורין ליקרב והבשר לאכל - אף כל דבר שיש לו מתירין או לאדם או למזבח. לאפוקי דהך דאורח מתירין. ואי קשיא: פשיטא דקומץ לא מייחייב עליה כרת משום פיהל, דהא כי אכיל מניה פקע ליה פיהליה, שהרי לא קרב המתירין תריץ: כגון שהוצת האור ברובו, דחשיב כגון דקרב, כדאמרין לקמן (כו, ב) קומץ מאימתי מתיר שירים - משהוצת האור ברובו, ולא חשיב כבשר אלא שירים היום. מיהל?

מנחות, פרק שני - הקומץ את המנחה דף די עמוד ב - מותר מהדורת "אבן ישראל" (שטיינזליץ)

תוספות

הכתוב עשאונו אחד - דבתיב (ויקרא כג) "וביאו לחם תנופה", והכתוב עשאונו גופו - דבתיב (שם) "שתישנו עשורונים", וסדרים דלחם הפנים לפינן משתי הלחם, אפילו לאו דלא יליף מלחא ממלחא, דהבא דמו אהרדי טפי.

פיגול בלחם תורה מזה - הוא דחיק דהוה מצוי למבעי ברקיקי מיר שני שני מנין.

שחיטה חריקה תרומיה ומתירין הן - פירש

- בקטנר: שהשחיטה מקדשת את הדם, ואמרין בסוף פירקין דבא לקדש כבא לתחירי דמי, ואם איתא: קבלה נמי מקדשת את הדם בבלי שרתו לאו פירכא היא, דדם סכין מקדשא ליה, כדאמרין בסוף פירקין.
- רבנן

מיפגלי, הקא דחשיב בהו בוביכה גופה לא פל ששון? אלא אמר רבי יוחנן, היינו מעמא דרבי יוסי: **הכתוב עשאונו** גוף אחד והכתוב עשאונו גופין, גוף אחד - דמעבדי אהרדי, שני גופין - דאמר רחמנא: הא לחודה עבדא והא לחודה עבדא;

עריבתו - מתערבו, דהכתוב עשאונו גוף אחד, פליגיהו - מיפליג, דהכתוב עשאונו גופין, פליג רבי יוחנן: פיגול בלחמי תורה, מהו? במנחת מאפה, מהו? תנא ליה רב תחליפא ממעורבא: וכן איתא אומר בלחמי תורה, וכן איתא אומר במנחת מאפה. תנו רבנן: בשעת שחיטה חישב לאכול חצי וזית ובשעת וריקה חישב לאכול חצי וזית - פיגול, מפני ששחיטה וריקה מוצרין איפא דאמרי: שחיטה וריקה דתרווייהו מתירין - אין, קבלה וחולכה - לא; ואיפא דאמרי: הנה דמרחקו, וכל שכן הני דמרחקו - ואיני? והא תני לוי, ארבע עבודות אין מוצרפות לפיגול: שחיטה וריקה, קבלה וחולכה! אמר רבא, לא קשיא: הא רבי, הא רבנן; דתניא: השוחט את הכבש לאכול חצי וזית מחלה זו, וכן חבירו לאכול חצי וזית מחלה זו - רבי אומר: אומר אני שזה קשר. אמר ליה אביי: אמר דשמעת ליה לרבי חצי מתיר וחצי אכילה, כולו מתיר וחצי אכילה מי שמעת ליה? אמר ליה רבא בר רב הונן לאבוי: ואי אית ליה לרבי כולו מתיר וחצי אכילה, לגזור חצי מתיר וחצי אכילה אטו כולו מתיר וחצי אכילה, דהא רבי יוסי גזר ורבנן גזרי, רבי יוסי גזר, דתנן: להקטיר לבונה למחר - רבי יוסי אומר: פסול ואין בו פרת, וחכמים אומרים: פיגול ותיבין עליה פרת; ורבנן נמי גזרי, דתנן: פיגול בקומץ ולא בלבונה, בלבונה ולא בקומץ - רבי מאיר אומר: פיגול ותיבין עליו פרת, וחכמים אומרים: אין בו פרת עד שיפגול בכל המתירו! אמר ליה: הכי השתא? בשלמא הים גזר רבי יוסי קומץ בלבונה - אטו קומץ דמנחה, רבנן גזרי קומץ - אטו קומץ דמנחת חוטא, ולבונה - אטו לבונה הבאה בבוביכו, בפשיו נמי - בפשיו אטו בפשיו חבירו, בוך - אטו בוך חבירו. אלא הקא, מי איפא חצי מתיר וחצי אכילה בעלמא, דליקום וליגור? הכי נמי מסתברא דטעמא דרבנן משום הכי הוא, דקתני סיפא: מורים חכמים לרבי מאיר במנחת חוטא ומנחת קנאות, שאם פיגול בקומץ - שפיגול ותיבין עליה פרת, שהקומץ הוא המתיר; הא לפה לי למיתנא כלל? פשיטא, מי איפא מתיר אחרתא? אלא לאו הא קא משמע לן, דטעמא דקומץ - משום דאיפא קומץ דמנחת חוטא דדמי ליה. **משנה** נטמאת אחת מן החלות או אחד מן הסדרים - רבי יהודה אומר: שניהם יצאו לבית השריפה, שאין קרבן ציבור חלוק, וחכמים אומרים: הטמא בטומאתו, והטהור יאכל. **גמרא** אמר רבי אלעזר: מחלוקת לפני וריקה, אבל לאחר וריקה - דברי הכל הטמא בטומאתו והטהור יאכל. ולפני וריקה במאי פליגי? אמר רב פפא: בציון מרצה על אכילות קא מיפליג, רבנן

מיפגלי - בשר. **הבא** - פיגול בירך ימין, דחשיב בבשר גופיה. **כל שכן** - דמיפגול אף של שומאל, ושדך לעמוד א' לאיפגלי **מאי** - כלומר, מי תיפגל במחשבה או שהיה חייבין כרת באכילתו? **אלא אמר רבי יוחנן** - ליתא לרב הונא, ואם פיגול בימין - פיגול בשמאל, דהא חזון אפילו לא חישוב אלא בדם נתפגל בשר. ובגין חלות חיינו עמא דרבי יוסי, דאמר במתניתין דתרי גופי גינה, ואם פיגול בוו לא נתפגלו זו, ולעיל קתני: בשתיקן בבית, ומשמע דממצטרפות דגזר גופא גינה. **הפסול עשאונו** גוף אחד והכתוב עשאונו שני גופין - הכתוב עשאונו גוף אחד דמעבדי אהרדי, דאין זו כשרה בלא זו, דבתיב (ויקרא כג) "שתישנו עשורונים" דמשמע: שתיש לא אחת. וכתוב (שם) "סלת תחיינה", לכל חיינה כתיבנה, ואותו כרוב עצמו עשאונו שני גופין, מדכתיב "שתיש", דמשמע דכל אחת לישותה וסריכתה בפני עצמה. הלכך, עריבתו - דאמר כוית כן שתיקן - מתערבין ומצטרפין, דהכתוב עשאונו גוף אחד, פליגיהו - דאמר: על מנת לאכול מן האחת, ולא עירב הכבירה עמה. **פפלי** - ואין הכבירה פיגול, דחרי הכתוב עשאונו שני גופים, פלי שלשונות אחריים דבלבנה זו, אבל זו עיקר. **פיגול בלחמי תורה** - שחן ארבעה מנינים, פיגול באחד מן המנינים, מי פליג רבי יוסי ורבנן כהא אם נתפגלו האחרים או לא? מי אמרין: כיון דזבח אחד מתיר - כחד דמי, אין דלמא, כיון דלאו חד מינא אורי, פליג רבי יוסי? **במנחת מאפה** - שיש בה שני מנין, חמש חלות וחמשה רקיקין. כדאמר בסוף "התורה" (מנחות ג) "וכל המנחות סא", ואליבא דרבי שמעון קנסיב המנחות סא, ואליבא דרבי שמעון קנסיב להו, מהו? מי אמר: חזאי קומץ יחד לשלשין - לא פליג רבי יוסי, ואם פיגול בחלות נתפגלו רקיקין, אין דלמא, כיון דשני מנין פליג? וכן **אחת אומר** - דהבא נמי פליג, בשעת שחיטה כו' אסחם זבחי קאי, שחיטה וריקה מתירין גינה, שחיטה קדשה לדם, כדאמר בשליחי פירקין (מנחות טז, ב) ואמר רחמי: הבא לקדש כבא לחתי דמי, חריקה מתיר הבשר. **קבלה וחולכה** - דלאו מתירין גינה לא דמצטרפין, דקבלה אחת מתרת, דאינה אלא לצורך וריקה. שחיטה וחריקה - מרחיק אהרדי ומצטרפין, וכל שכן קבלה וחולכה דמרחקו, אין מצטרפין - שתיש מן חלב, ואם חישוב בוו חצי וזית וזו חצי וזית, הא רבי הא רבנן - הא דתני: אין מצטרפות חצי מתיר וחצי אכילה - כגון בבשר חזי חצי מתיר, ולא חישוב עליו חצי אכילה. כולו מתיר וחצי אכילה - כגון בשחיטה דכולו מתיר, חריקה דכולו מתיר בבשר. מי שמעת ליה - דאם חישוב בוו חצי וזית וזו חצי

זית דאין מצטרפין? ואי אית ליה לרבי כולו מתיר וחצי אכילה - דליפסול, אטו כולו מתיר וחצי אכילה, דברת הוא? דהא רבי יוסי גזר - במתניתין (מנחות יג, א) בהקומץ את המנחה על מנת להקטיר לבונה למחר, ואמר: פסול, ואף על גב דאין בו פיגול, דגזר ליה אטו פיגול. **רבנן** - נמי במתניתין דקתני: כל הטהור קומץ על מנת לאכול שריים למחר, ולא פיגול בהקטרת לבונה. **רבי מאיר אומר** פיגול - הן השריים, דאית ליה מפתלין בשעת עבודת חצי מתיר. **וחכמים אומרים** אין בו פרת כו' - כרת הוא דליכא, אבל פסול הוא מלאכול, דגורזין אטו כרת. ורבי אומר לעיל (עמוד א) בהדיא כשון קומץ לבונה אטו הקטרת קומץ דמנחה - דדמו להדיא, ובקומץ על מנת להקטיר קומצה למחר מודה רבי יוסי דפיגול הוא. **ורבנן נמי גזרי** - דתפסול מנחה במחשבו בשריים בשעת הקטרת קומץ. **דמנחת חוטא** - דהתם עבודה שלמים היא ומגפלת לבונה - נמי מחשב אשירים בשעת הקטרת לבונה, דהיינו טעמא דפסלי מנחת - גזרה אטו מחשב בהקטרת לבונה בבוביכו, דהתם פיגול גמור הוא, שאין הקטרת אלא חצי. **כבש** - דאמרי רבנן במתניתין: שחט אחד מן הכבשים לאכול שתי חלות למחר, או הקטיר אחד מן הבוביכו לאכול שני סדרים למחר, דקאמרי רבנן אין בו כרת, או פסול איכא, דגזרי חד כבש אטו כבש חבירו, ולא ישיחוש שניהם במחשבו, דהתם פיגול בכל המתיר. וכן בבוביכו, כליוו דקר גזירות דאיכא בעלמא דדמי לזו חצי פיגול. **אבל הבא** - בחצי מתיר וחצי אכילה דרבי, מי איכא חצי מתיר וחצי אכילה בעלמא פיגול, דגזרוו חצי אטו חתם? משום הכי הוא - דמשכחי פיגול דדמי לזו. **דקתני סיפא** - דמתניתין דביבא בקומץ לא בלבונה, מורים חכמים כי שאם חישוב בקומץ או הקטרת קומץ - פיגול בשריים. **הא קא משמע לן** - דטעמא דפסול חצי מתיר וחצי אכילה דרבי הוא, דאם חצי מתיר וחצי אכילה חוטא דדמי ליה, שהם מורים שהוא פיגול. **משנה** שאין קרבן ציבור חלוק - הכי מסקנא דגמרא: תלמוד ערוך בפיו של רבי יהודה ששנא מרבותיו, שאין קרבן ציבור חלוק, ואם נפסל חצי נפסל כולו. **גמרא** לפני וריקה - נטמאת אחת מן החלות של עצרת, ולחלם הפנים לפני הקטרת בבוביכו, **אבל לאחר** וריקה - דחריקה מעלייתא הוא (הוא) דברי הכל כו'.

רַבֵּנּוּ כִּבְרֵי הַצִּיץ מֵרֵצָה – על סומאות אכילה כהנים, למידיה זריקה שנוקדה עליון זריקה מעליהם. ומידה, כי מֵרֵצָה צִיץ – למידיה קרבן מעליה, אבל טמא לא מישתרי באכילה, דעבר ליה בלאו מִזִּהְבֹּשֶׁר אֲשֶׁר יֵצֵעַ בְּכָל טֹמֵא לֹא יֵאָכֵל (ויקרא 11). ורבי יהודה **כִּבְרֵי אֵין הַצִּיץ מֵרֵצָה** – בטומאה שנוגעה בדבר הנאכל לכהנים. הלכך לא היו זריקה מעליה,

ולא מישתרי טהור. והא עולין - ודברי הכל
ציץ מרצה על עולין. טעמא שנגב בעולין למחבה
ויוצין - דהו עולין. כטמא כטמא - כטמא
יגיעו זה לזה אם ירצה. שאין קרבן ציבור חלוק
ואפילו איןן מגיעו בשניהם - טמאים. וקרבן
צבור דוחה טמאה בפרק "כיצד עולין" (פסחים
פ. א.) ואמאי לא יזיל טהור בהשחרות? א ציץ
מרצה על העולין. והדאי הקטרה מעלייתא.
ואסור לטמא את הטהור! שכב אחד טמא -
בארבעה עשר בנסין, וספיקא ליה לרבי יהודה:
שבט אחד איקרי קהל, וספיקא דוחה טמאה,
ועתה בולן טמאה רעמו. לפי שאין קרבן ציבור
חלוק - ולדברי חכמים, טהורים עושים הראשון.
השטט עושין פסח שני. רבי יהודה התיר
לחלוק **משנה** התורה
עין - ששנאה מרבותיו. ומה
אין משפלה - דאמריבלין אי ענש ברת. נמא
מאי טעמא - התורה מפגלת לחם? מדהוה ליה
למיכתב "הקריב ללות על זבוב התורה", ובתיב:
"הקריב על זבוב התורה חלות" (תורה שמיין)
דמשמע: תורה הם החלות, הלכך כי אמר
מנת לאכול תורה למחר" - וזיל לחם בכלל.
אבל תורה - הבחמה לא איקרי לחם. הלכך כי
מפגל לחם - לא דריא בחמה בכלל. הכבשים -
כש עצרת. לחם גלל תורה - תורה עיקר לחם
טפל, ודשיתת מדרה מקדשה - לחם, כדאמרין
בפרק "התורה" (מנחות ע"ב.) "קריב קרבנו"
מלמד שאין לחם קדוש אלא בשעטת
חובת. כי לחם גלל כבשים, ודשיתת כבשים
מקדשים לחם. הלכך "החלול" (מנחות מ'
א.) תורה אין מניפין אותה עם החלות, אבל
כבשים מניפין אותם עם החלות. דכתיב (ויקרא
כג.) "הקריב אותם וכתיב על לחם" וגו'. זה לוח
כבשים עם לחם. **אמינא** כי - דהוא דריא
אי תנא כבשים היה אמנאי: התם כי מפגלי
כבשים מפגלי חלות, צריכא. ממנה ופולחנה
כחצי זית מזה חו מזה. **השאל** וית בולו
פולח - דהדאי מחשבה המורה ללא בעיא
צירוף. אמרין במתניתין דלא מפגל תורה,
ממנה ופולחנה דבעי לצירופי מיבעיא? או לא
פגלי לחם, דשייך במחשבה. תורה **הפגל**
תורה - חסייתה פגלל לחם - אין מתפגל,
כדאמרין: התורה אינה מפוגלת. **הא** לפגל
- חצי זית של לחם, הבא לפגל גם את
התורה ולא פגלחה, אינו קול של תתפגל?
שרע

בָּנֵן סָבְרִי: הַצִּיץ מִרְצָה עַל אֲבִילוֹתַי, וְרַבִּי יְהוֹדָה
סָבְרִי: אֵין הַצִּיץ מִרְצָה עַל אֲבִילוֹתַי. אָמַר לִיה רַב
הוֹנָא בְּרִיה דְּרַב נָתָן לְרַב פֶּפְאָ: וְהָא עוֹלִין, דְּהַצִּיץ
מִרְצָה עַל הָעוֹלִין, וּפְלִיגֵי דְתַנְיָא: נִמְכָּא אַחֵר מִן
הַבּוֹכִין - רַבִּי יְהוֹדָה אוֹמֵר: שְׁנֵיהֶם יַעֲשׂוּ בְּטוֹמָאָה,
לִפִּי שְׁאִין קָרְבֵן צִיבּוֹר חֲלוּקִי; וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: הַטָּמֵא
בְּטוֹמָאָתוֹ וְהַטְּהוֹר בְּמִתְהַרְתּוֹ! וְעוֹד אָמַר רַב אֲשִׁי: תָּא
שְׁמַע, רַבִּי יְהוֹדָה אוֹמֵר: אִפְלוּ שְׂכַט אַחֵר טָמֵא וְכָל
הַשְּׂכֻטִּים טְהוֹרִין - יַעֲשׂוּ בְּטוֹמָאָה, לִפִּי שְׁאִין קָרְבָנוֹת
צִיבּוֹר חֲלוּקִי; וְהָכָא מֵאִי הַצִּיץ מִרְצָה אֵיפָא? וְעוֹד
הָאֵמַר רַבִּינָא: תָּא שְׁמַע, נִמְכָּמַת אַחַת מִן הַחֲלוֹת
אוֹ אַחַת מִן הַסְּדְרִין - רַבִּי יְהוֹדָה אוֹמֵר: שְׁנֵיהֶם
יַעֲזוּ לְבֵית הַשְּׂרָפָה, לִפִּי שְׁאִין קָרְבֵן צִיבּוֹר חֲלוּקִי,
וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: הַטָּמֵא בְּטוֹמָאָתוֹ וְהַטְּהוֹר יִצְאֵל;
וְאֵם אֵיתָא, "לִפִּי שְׁאִין הַצִּיץ מִרְצָה עַל אֲבִילוֹתַי"
מִיפְעִי לִיהוּ אֵלֵא אָמַר רַבִּי יוֹהָנָן: תִּלְמִיד עֶרְוָה הוּא
בְּפִי שֶׁל רַבִּי יְהוֹדָה, שְׁאִין קָרְבֵן צִיבּוֹר חֲלוּקִי. **מִשְׁנָה**
הַתּוֹרָה מַפְגֵּלֶת אֶת הַחֵלֶם, וְהַחֵלֶם אֵינוֹ מַפְגֵּל אֶת
הַתּוֹרָה. פִּצֵּד? שֶׁחַט אֶת הַתּוֹרָה לְאָכּוֹל מִפְּנֵי לְמַחַר
- הִיא וְהַחֵלֶם מַפְגִּילִין; לְאָכּוֹל מִן הַחֵלֶם לְמַחַר
- הַחֵלֶם מַפְגֵּל וְהַתּוֹרָה אֵינָה מַפְגִּילָת. הַכִּבְשִׁים
מַפְגִּילִין אֶת הַחֵלֶם, וְהַחֵלֶם אֵינוֹ מַפְגֵּל אֶת הַכִּבְשִׁים.
פִּצֵּד? הַשְׁחָט אֶת הַכִּבְשִׁים לְאָכּוֹל מִקֵּץ לְמַחַר - הֵם
וְהַחֵלֶם מַפְגִּילִין, לְאָכּוֹל אֶת הַחֵלֶם לְמַחַר - הַחֵלֶם
מַפְגֵּל וְהַכִּבְשִׁים אֵינֶן מַפְגִּילִין. **גְּמָרָא** מֵאִי טַעְמָא?
אוּלְמָא מִשּׁוּם דְּרַב פְּהֵגָא, דְּאָמַר רַב פְּהֵגָא: מִזֵּין
לְחֻמֵּי תוֹרָה שְׁנִקְרָאוּ תוֹרָה? שְׁנָאֵמַר: "וְהִקְרִיב עַל
זִבְחֵ הַתּוֹרָה חֲלוֹת", אִי הָכִי אֵיפְכָא נְכוּ! - הָא לֹא
קָשְׁיָא, לָחֵם אִיקְרִי תוֹרָה, תוֹרָה לֹא אִיקְרִי לָחֵם. -
אֵלֵא הָא דִּקְתַּנִּי: הַכִּבְשִׁים מַפְגִּילִין אֶת הַחֵלֶם וְהַחֵלֶם
אֵינוֹ מַפְגֵּל אֶת הַכִּבְשִׁים, לָחֵם הִיכָא אֲשַׁכְּחִי דְּאִיקְרִי
כִּבְשִׁים? אֵלֵא לֹא חֵינֵי טַעְמָא: לָחֵם גָּלַל תּוֹרָה וְאֵין
תּוֹרָה גָּלַל דְּלָחֵם, לָחֵם גָּלַל דְּכִבְשִׁים וְאֵין כִּבְשִׁים
גָּלַל דְּלָחֵם. וְצִרִיכִי, דְּאִי מַשְׁמִיעִין תּוֹרָה - הֵחָם
וְאִי דְּכִי מַפְגֵּל בְּחֵלֶם לֹא מַפְגִּילָת תּוֹרָה. מִשּׁוּם דְּלֹא

רַבֵּנִי סְרִי הֵצִיץ מִרְעָה עַל אֲבִילוֹת — לֹא לְמִשְׁרִייה לִטְמֹא בִּאֲבִילוֹ, אֲלֵא לַעֲנֵן דְּלֹא הוּי
הָיָ טִמָּא בְּאֲבֹד וּשְׂרָק, אֲלֵא חֲשׂוֹב כְּהוֹדוֹ לַעֲנֵן שְׂרָיָ וְרִיקָה לְאִידִן וְהוֹדוֹ גְּמוּר.
וְרַבִּי יְהוּדָה סָבֵר אֲפִי הֵצִיץ מִרְעָה — וְהוּחַ לֹא הָיָ טִמָּא בְּאֲבֹד וּשְׂרָק, אֲלֵא מְהֵינָא וְרִיקָה
לְשׁוּדָה. אָף עַל גַּב דְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵי אֲבִילוֹת (פְּסָחִים עו, א), טִמְאָה הוֹתֵרָה
בְּצִיבּוֹר, וְלֹא מְבִינֵי עָלֵי לְרִיבּוּי. וְהוּא יְהוֹדֵה דְּהוּא מְבִינֵי דְּהוּא דְּהוּא
בְּצִיבּוֹר לֹא מְהֵינָא לְהָאֵי טִמָּא לְמִשְׁרִייה בִּאֲבִילוֹ
— הוּא הוֹדִין נְמִי דְּלֹא מְהֵינָא לְמִשְׁרִייה לְשׁוּדָה,
דְּלַעֲנֵן הֵיחָר אֲבִילוֹ לֹא מְהֵינָא, וְלֹא הוּא בְּרִיבּוּי
צִיץ, וְלִמָּנָן דֹּאמְרֵי מִרְעָה — מְהֵינָא לְשׁוּדָה וְלֹא
מְהֵינָא לִטְמֹא.

וְהָא עליון דרצין מרצה כו – ואפילו למאן דאמר בפריק (כיצד צולין? פסחים עו, ג:) אין הציצן מרצה על העולין? – הני גמלי בביתך, אבל בצבור מודה דרצין מרצה על העולין. **ופליגי** – משמע דאי משבח תנאי דרצין מרצה על העולין היה ניתא ליה, ולכאורה כל שכן דהוה קשה טפי, דרבי יהודה דאמר שניהם יעשו בטומאה קסבר דרצין מרצה על העולין, ומתניתין קסבר אין הציצן מרצה על אבילות, ורבנן דאמרי טמא בטומאתו וטהור בטוהרתו קסברי אין הציצן מרצה על העולין, ובמתניתין קסברי הציצן מרצה על אבילות.

רבי יהודה אומר אפילו שבת אחד טמא בו שאין קרבן ציבור חלוק — אף על גב דרבי יהודה סבירא ליה בפרק חלק דיומא (ו, ב) דטומאה הותרה בציבור, מכל מקום איצטריך ליה טעמא דאין קרבן ציבור חלוק בפסח, כיון דרבי ביה איכילת, כדמוכח דהם. **והכא** מאי ציץ מרצה איכא — פירוש: שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף, בדפריש בקנטרס, ודרשי לקמן ב"הקומץ רבה" (כה, א): עון הקדשים הוא נושא ולא עון המדקדשים, ובפרש"י דרובים (כ, א) נמי אמרינן דהאריא דאין הציץ מרצה על טומאת הגוף, וזאת דאמר בפרק "כיצד זולץ" (פסחים עז, א) למאן דאמר טומאה דחוייה בעיז ציץ לרצוי — היינו לטומאת בשר דמהני ציץ, אבל לטומאת הגוף דלא מהני ציץ — אפילו בלא ציץ. **מנין** ללחמי תודה כר' — לקמן בפרק "התודה" (פ, א) עיקר מילתא, **לחם** איקרי תודה תודה לא איקרי לחם — מהאי טעמא מיתרצה להם שמקשים בפרק "עזרה" (בבבא עז, ב) דש בבשרש זביכורים מה שאין כן בתרומה: מאי טעמא דלא יליפין (בבכורים בתרומה) (תרומה בבכורים) אף על גב דאתקוש, לדרשנין (פסחים לו, א) "ותרומה ודך" אלו הבכורים. בבכורים איקרי תרומה תרומה, לא איקריא זביכורים, וזאת דקושש ליה בפרק "תעורר זביכורים" (חולין קט, א) דתם אסמכתא בעלמא אמר.

המפגל אין מתפלג בו — פירוש: אותו שאתה חפצא לתומר שהוא מפגל אתה מודה שאין מתפלג בו. ובריש מכות (ב, א) ראה לתומר קל וחומר כי לא הוונא בגי' "מעידך" אלא רבנא פלוגי שהוא בן גרושה ונמצאו זוממין, דאין אומרים: עשה זה בן גרושה תחתיו, משום דארמין קל וחומר: ומה שמכלא אין מתחלל, ולא לחלל ולא חלל — איני דין של תחלל? ופריך רבנא: אם כינסלת תורת עדים וזוממין, ומה הסוקל אינו נסקל, ובהא עלה אינו נסקל — אינו דין שלא יסקל? ובהא עלה גב דהבא מתקיים חזק לתומר, ובריש דרשני: "באשר זמם" ולא באשר רבינו תם: ומה הסוקל אינו נסקל — דרצח לעולם בסיק, אפילו הרג את חבריו באבן. ציזית על תורה על ידי שיטתו לפוסלה, ולא פיגל — שאינו ממטיר לפוסלה, אינו

הֲזֻקְקוּ זֶה לָזֶה בְּתוֹפֶה, אֲבָל בְּבָשִׁים דִּהְזַקְקוּ זֶה לָזֶה בְּתוֹפֶה לִיפְלִי נְמוּ כְּבָשִׁים, צָרִיכָא. בְּעָא מִיּוֹה רַבִּי אֱלֶעָזָר מֵרַב: הַ בֵּית מִמְנָה וּמִלְחָמָה לְמוֹחֵר, מִזֶּה? לְאַיְפּוּלִי תוֹרָה לֹא מִיבְעִיא לֹא מִיבְעִילָא, מִמְנָה וּמִלְחָמָה מִיבְעִיא? כִּי קָא מִיבְעִיא לִי - לִי תוֹרָה לְאַיְפּוּלִי לֶלֶחֶם אוֹ לֹא? אָמַר לִיָּה: אַף כּוֹן, הֶלֶחֶם מִפְּנֵי - וְאַמְּוִיא? לִיָּא קַל וְחוֹמֶר: וּבֵה תוֹרָה הַמְּפַל - אֵין מִתְפַּלְגִּי אֵינִי דִין שְׁלֹא יִתְפַּלֵּג? וְכִי אֶמְרִינֵן קַל וְחוֹמֶר כִּי הָאֵי גִּוְּזִין לַעֲנִין עֲרִים וְזֻמְזִין שֹׁאנִי, מִשּׁוֹם טַעְמָא דָּאִם כֵּן בִּטְלַת תּוֹרַת עֲרִים וְזֻמְזִין. וְזֶה הַסּוֹק עֵשֶׂה. כֵּךְ פִּירֵשׁ שֶׁם בְּקוֹנְטֵרִס. וְקֵשֶׁה: אִם כֵּן אִמְּוִיא נִקֵּט סְקִילָה יוֹתֵר מִשְׁאֵר מִיתוּת: וּמִפְּנֵי וְעַד נִרְאָה דְּקַל וְחוֹמֶר דִּבְכָּא לֹא דְמִי לְהַזְוֹא, דְּבֵא לְפַגֵּל הַבָּא חֵינֵי לָחֵם, שְׂבֹא לְפַגְמֵי

מנחות, פרק שני – הקומץ את המנחה דף טו עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – שטיינזליץ")

רש"י

תוספות

דף שלא יצטרף להחלפה לעצמו וכי האי גונא הוי האי בדסמך; ומה אסור אינו נאסר – הגוף שאוסר אינו נאסר, הבא לאסור – דהיינו זרעים שבאין לאסור הגוף על ידי צירופם שנעשין בלאים, ולא אסר, לא שרין לאסר על ידי צירוף של גוף ומדאי טעמא נמי ניחא במתניתין דרשות את התורה דלא לאכול הלחם, שהלחם מפוגל התורה אינה מפוגלת, ולא אמרינן קל וחומר. **שורץ** כרמו של חבירו

סמדר – את דנקט סמדר – לאשמועינן ההפכים התירו, משעם דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. דלא תימא: ומא שחיתין את הנפצים – משום דנגמרו ולא הוסיפו מאותים, ולא משום דאין אדם אוסר. **ואסרו** את הזרעים – היינו דלא כרבי יאשיה דאמר: עד שירע חטא ושורעה וחרץ במפלות יד. וכמה סתם משענין דלא כותיה; אף על גב דקימא לן כותיה, כדאיחא בברכות (בבא, א) ו"הולין פברק" (ראשית הדר' קלף, ב), נהוג עלמא כחלתא סתם, כרבי יאשיה בבבליים. ואמרין פברק סתם קודשין (לט, א) גבי הדות דזרע חיטי ושערי בי גופי; ליתי מר נישמתיהו אמר ליה: לא צוריתו בה, ולא קיימא לן כרבי יאשיה; פירוש: בתמידי.

והתירו הנפצים – היינו כרבי יוסי ורבי שמעון דמסכת גפנו על גבי תבואתו של חבירו, דאמר בסוף "הערל" (יבמות פג, ב): אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. וצריך לומר דתבואה נאכלת לא בסתם בלבד אלא בשעם מינין, דאם כן הוי דאורייתא כמו קנסות ולוף דמסקין הבא דאסור, והכי מסק רבי יוסי דשריף אלא דרב פוסק חתם כרבנן. **אפשר** לשנותן לזבח אחר – לזבח תענית דחזיתין אף הלשון, וגרסיהם, אמר: אף אני לא אמרתי אלא כשקדשו בבלי, אמרו לו: אף על פי שנתקדשו אפשר לשנותן לזבח אחר. "וקדשו בכלל" דתוספות היינו "באים עם הדבא". ואם אמר: והשאת משעם דלרבנן דאפשר לשנותן לזבח אחר אפילו לאחר שחטת. ולקמן פברק "התודה" (עט, א) תנן: הנסכים שקדשו בבלי ונמצא זבח פסול, אם יש זבח אחר יקרב עמו. ופריך בגמרא (שם עמוד ב): והוא וחסדא: שמן שהפרישו לשם מנחה זו – פסול לשם מנחה אחרת; ומשני: כל בית דין מתנה עליהם, אם הוצרכו הוצרכו, ואם לאו הוי לזבח אחר. אלמא דאסור לשנותן אם לא משום תנאי בית דין ואין לומר דהא דאמרו רבנן נמי הבא אפשר לשנותן – היינו משום תנאי בית דין. חזיא, מי לא מסקין בקרבן כדאמר ליה שייך ביה כל בית דין ועוד, ולא שמן דאשם מותר בלא משכבת אלא חיידא ועוד, דאין כל בית דין מתנה אלא חזיא דלא הוצרכו; אבל אם הוצרכו אי אפשר לשנותן תראה לפרש, דסוגיא דהדחה כרבי מאיר. ואתא, ואתא דהלא רב חסדא סתמא כותיה עלמא, כדמרשע טעמא

הם – משום דשמן נעלם דנמנה הוא, ומאי קשיא ליה מרב חסדא ממתניתין דהתם; תיכש ליה את רבנן דחבא ושומא כמו כן היה יכול להקשות, אלא מקשה אסתם מתניתין, דאמרי לרב מאיר אפשר לשנותן, ואם ודא רבי מסתם מתניתין דהתם, מדריב מאיר גופיה אדריב מאיר דהבא – משום דלא נזכר שם רבי מאיר כדריא. וכן מילתא דזויערי דהתם נמי אליבא דרבי מאיר אתיא, ודאמר דהתם (מנחות עט, א) אין הנסכים מתקדשין אלא בשחיטת חובה, פירוש: לענין שלא לשנותן (לענין לזבח אחר. ולא כמו שפירש שם בקונטרס לענין ליפסל בליעה, דלענין לינה דאי מיפסלו משקדשו בבלי, דאמר בסוף "רבי שמעוני" (שם עב, ב) גבי שחי' והלחם יאד' תנור מקדש מיפסלי בליעה, ועוד. בסוף "לולד וערבה" (סוכה ג, א) קאמר ועזירי גופיה דאי מייחתי במקדשתא איפסלו להו בליעה, ומשנה שלמה שנינו בפרק שני במעילה (י, א) גבי נסכים: קדשו בכלי הושרשו ליפסל בליעה. מיהו ודיא שם ללדחות, דדוקא בנסכים חזיבין בפני עצמן, וכמו שפירשתי דאירי לענין שלא לשנותן לזבח אחר. ומה דפריך דהתם ממתניתין דקדשה: אם שו' בזה אחר יקרב עמו, מאי לאו דאיפסול בשחיטה – הכי פריך: דהבא דדוקא משום דריבא זבח

שורע – משלו. סמדר – כבר חננו ענבים, וכן היה מעשה ואסרו את הזרעים. טעמא מפרש לקמן, האוסר – גפנים האוסרים את הזרעים. **הבא לאסור** – זרעים, קנבוס = קבאב, לוף = מני קטנית. **אסרה תורה** – בברים, אין זרעם כלה, שרש' להם שרש, לישנא אחרת: קנבוס ולוף אסרה תורה – דכתיב (דברים כב) "אסרתם כל צמח לאסור" – זרעים

לכרם, ובדקדק תולין אשכולות כעין ענבים. בעל הכרם לא עבר אסורא אלא **הבא אבתי** – איבא למיפרך: לימא קל וחומר. אבל אנכשני – מצינוכין לו והלחם פוגל הלחם. **אכל תורה לא** – פשטי ליה דלא פגיל לחם. בעי רבי אבא ופיי' ב"י מתבירו – ולא פירש בבש, ולא מופגל – דקדקני במתניתין בסיפא: שחט אחד מן הכבשים לאכול מחבירו למחר שניהם כשרים, דאין מתיר מפגל את המתיר. או דלמא: "חבירי" – לחם משעמא והמפגל לחם. **משנה** מפגל את הנפצים – שהשוחט חכם חזיב כרם משום פגול, כשחשקדשו בבלי שוב אין לרין פירין, וקדושתן קדושה. **גמרא** שדם חובט מתירין ליקרב – תורי דבר שיש לו מתירין למזבח, ונהוג בהן פגול, דכל דבר שיש לו מתירין יש בו פגול, במכא יומא פברק "והוציא לו" (ס, א). ונכסיו מכאן ועד עשרה ימים – דאמר מר לקמן (מנחות מד, ב): "מנחתם ונסכיהם" – אלא אפי' למחר, אלמא לא מוזיבהו גינהו. **אף אני לא אסרתי** – אם פגול בזבח שירד הנסכים שיביא לזבח, אלא אסרתי ימים מפוגלים, אלא בבאים עם הזבח. **אסר** לו **אפשר** לשנותו לזבח אחר – הלכך לא מיפגלי. בשחיטה – דהאין קדושתו לזבח זה, ואין שראין לשנותו לאחר. כלתמי תורה – שהשחיטה קובעתה, כדאמרנן ב"התודה" כדפרישתי לעיל. לז' שמן ב"י – אם פגל בשחיטת האשם.

מתירו **השאתא? התי' קנבוס ולוף אסרה תורה, שאר זרעים מדרבנן הוא דאסרי, האי דעבר איסורא קנסוה רבנן, דלא עבר איסורא לא קנסוה רבנן; אבל הקא לימא קל וחומר? מוא דמתני לה אתודה – כל שכן אכבשים, ומאן דמתני לה אכבשים – קבשים הוא דהווקקו זה לזה לתנופה, אבל תודה דלא הווקקה זה לזה לתנופה – לא. רבי אבא ופיי' פני לה הכי, בעא מיניה רבי אלעזר מרב: השוחט את הקבש לאכול פזית מחבירו למחר, מהו? "חבירו" – קבש משעמ ולא מפגל, או דלמא לחם משעמ ומפגל ליה? אמר ליה, תניתיה: שחט אחד מן הכבשים לאכול ממנו למחר – הוא פגול וחבירו פשר, לאכול מחבירו למחר – שניהם כשרים; אלמא "חבירו" – קבש משעמ? – דלמא דפרשי ואמר: "חבירו" – קבש. **משנה** הזבח מפגל את הנסכים משקדשו בפגל, דברי רבי מאיר. הנסכים אין מפגלים את הזבח. פיצד? השוחט את הזבח לאכול ממנו למחר – הוא ונסכיו מפגלין, להקריב נסכיו למחר – הנסכים מפגלין, הזבח אינו מפגל. **גמרא** תנו רבנן: נסכי בהמה חייבין עליהן משום פגול, מפני שדם הזבח מתירין לקרב, דברי רבי מאיר. אמרו לו: לרבי מאיר: והלא אדם מביא זבח' היום ונסכיו עד עשרה ימים? אמר להן: אף אני לא אמרתי אלא בבאין עם הזבח. אמרו לו: אפשר לשנותו לזבח אחר. אמר רבא, קסבר רבי מאיר: הווקעו בשחיטה, פלחמי תודה. תנו רבנן: לז' שמן של מוצרע חייבין עליו משום פגול, מפני שדם אשם מתירו לבהונות, דברי רבי מאיר. אמרו לו: לרבי מאיר: והלא אדם מביא אשמו היום ולגו' מיכן ועד עשרה ימים? אמר להן: אף אני לא אמרתי אלא בבא עם האשם. – אפשר לשנותו לאשם אחר. אמר רבא, קסבר רבי מאיר: הווקעו בשחיטה, פלחמי תודה.**

משנה **מתקדשין אלא בשחיטת חובה, פירוש:** לענין שלא לשנותן (לענין לזבח אחר. ולא כמו שפירש שם בקונטרס לענין ליפסל בליעה, דלענין לינה דאי מיפסלו משקדשו בבלי, דאמר בסוף "רבי שמעוני" (שם עב, ב) גבי שחי' והלחם יאד' תנור מקדש מיפסלי בליעה, ועוד. בסוף "לולד וערבה" (סוכה ג, א) קאמר ועזירי גופיה דאי מייחתי במקדשתא איפסלו להו בליעה, ומשנה שלמה שנינו בפרק שני במעילה (י, א) גבי נסכים: קדשו בכלי הושרשו ליפסל בליעה. מיהו ודיא שם ללדחות, דדוקא בנסכים חזיבין בפני עצמן, וכמו שפירשתי דאירי לענין שלא לשנותן לזבח אחר. ומה דפריך דהתם ממתניתין דקדשה: אם שו' בזה אחר יקרב עמו, מאי לאו דאיפסול בשחיטה – הכי פריך: דהבא דדוקא משום דריבא זבח

דאירי לענין שלא לשנותן לזבח אחר. ומה דפריך דהתם ממתניתין דקדשה: אם שו' בזה אחר יקרב עמו, מאי לאו דאיפסול בשחיטה – הכי פריך: דהבא דדוקא משום דריבא זבח

מנחות. פרק שני - הקומץ את המנחה דף טז עמוד א - מתוך מהדורות "אבן שראל - (שטיינזליץ)" רלג חספות רש"י

מתירו לבחונות - בכתביו (ויקרא יד): "על דם האשם", דכל זמן שלא נתן מן הדם מעבב השמן, כדמרינן בפרק קמא (מנחות ז, א). **משנה** פילג בקומץ - בחקטרת קומץ חצי מן השעיר. עד ש **שילג** בל - המנחה אחר מזה חצי מתיר הוא, דאיכא נמי חקטרת חבירו. **גמרא** שנתן הקומץ ב' - כלומר, חקטרה ראשונה חקטיר בשתיקה ושניה במחשבה. אבל חשב בראשונה ושחק

אחר שחיה (ובח) ובח באותה שעה, וגם משום דכל בית דין מנחה עליהן, כמו שמעמידה סוף, הא לא הכי לא קריב, דמשקדשו בכלי קומץ שחיתה. והא דקריב מה הובח אחר הובח באותה שעה, היינו משום דכל בית דין מנחה דברשירי התם, ולפי מה שסובר השתא, לית לא דאמרנן הכא לרבי מאיר דשחיתה קובעת ולא כלי קובעת. עוד שי

לפרש התיא והם "התודה" אפילו ברבנן, דכי פליגי רבי מאיר ורבנן - בשחיתה פיגול. דבפגול מיירי ברישא, אמר ר' הורשיון בר אבא: "אמתינןן קובעת חבירה דמנחות הנסכים, וקסבר רבי מאיר דחוקעו בשחיתה פיגול כלתמי תורה. הנין בפרק "התודה" (מנחות עה, ב), שחט חוץ לזמנו חוץ למקומו - קדש הלהם, כמו שחיתה חקטיר קובעת חבירה. ולועזי דאמר: נסכים מתקדשים בשחיתה - היינו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. ופריך ממתניתין דובח פסול, דאלאמי שחיתה פסולה מקדשא, וקשיא לרבנן, ואפילו רבי מאיר לא אמר אלא כפיגול במתנות ולא בשאר פסולי שחיתה. ודחוקא דאיכא ובח אחר, משום תנאי בית דין, הא ליכא ובח אחר - זה וידעי קשה לפרושיה. דאם כן משבחת לבית דין ונכסיה חבירי עליוס משום פיגול, שנעשית השחיטה בדבשר ופיגול בשאר בעהדות.

ושכי לך טו, **בן הוקבעו** בשחיתה - רבי דאמר: שני דברים מתמרים מעלין זה בזה, זה ולרבי אלעזר רבי שמעון דאמר: אין מעלין, זה ליה למינעט שחיתה חקטיר, או שנתקבל הים בכוס ונשפך, וכבאיה דחוקא על תעמוד לזרוק בורז דמי כדקאמרין בפרק "התודה" (מנחות עט, ב), ופלוניתירו בפרק "התבלת" (מנחות מז, א) ובסוף "רבי שמעאל" לקמן (עב, ב). חדא דהיינו קמייתא - פירשו: נתן את הקומץ בשתיקה ב' לכך שזות זה כזה, ובפרק "בית שמאי" (נבחים מב, ב) ביא בריתא זו איכא, דקתני ברישא: נתן את הקומץ במחשבה.

בין בראשונה בין בשניה בין בשלישית - ראשונה - כל הזאת דבין הבדים, שניה - פרוכת, שלישית - דמזבח הזהב, כך פירש בקונטרס. וכן מוכח בסמוך כל דבין הבדים חשיב חדא. דקאמר: דבענין שפנים פוסל, כי מדי בהיתל מיא בעלמא קא מדי. ובחצי הזאת דפנים קא מדי רבי מאיר דלא חזי פיגול, מדי דהזח חצי קומץ דלא חזי פיגול, כדאמר בסוף פרק שני דבחים (א) דבענין קומץ שלם, דקאמר: חזי קמיצה, דכי לחצות דמי ופליגי. וצריך עיון בהדיא דלקמן ועמוד ב' דחקטיר שומשום לאכול שומשום עד שכלה הקומץ. **קתני** מידא פיגול בראשון וכו' ופליגי - זה חצי לשניו פירש בהדיא שאינו עושה על דעת ראשונה.

בגון שפילג בראשונה ובשניה ובשלישית - בפרק "בית שמאי" (נבחים מב, א) פרש בקונטרס: וברביעית לא פיגל. ורביעית, דרביעית מאן דבר שמוזח ובכאן פירש בקונטרס: שפילג בראשונה ובשניה, ושחק בשלישית. ואם תאמר, אם כן קשיא: מדי שחק קתני, דבאקטין לעילי ושמא לעיל דשחק קתני, דהיינו הוד ליה לפרושי טפי, כיון דראשונה בשלישית במחשבה ושניה בשתיקה, ולהאי פירוש חשיב כל הזאת דמזבח הזהב באחת, שבכע יסדירו וארבע דקדוות, וכן

משנה פילג בקומץ ולא פלגונה, פלגונה ולא פקומץ - רבי מאיר אומר: פיגול ותיבין עליו כרת, והקמים אומרים: אין בו פרת עד שפילג בכל המותר. ובזמנים חקמים לרבי מאיר במנחת חומא ובמנחת פקאות, שאם פיגול בקומץ - שהוא פיגול ותיבין עליו כרת, שחקומץ הוא המותר. שחט אחד מן הקבשים לאכול שתי חלות למחר, חקטיר אחד מן הקבשים לאכול שני סדרים למחר - רבי מאיר אומר: פיגול ותיבין עליו כרת, והקמים אומרים: אין בו פרת עד שפילג בכל המותר. שחט אחד מן הקבשים לאכול ממנו למחר - הוא פיגול ותיבין פשר, לאכול מהביו למחר - שניהם פשרים. **גמרא** אמר רב: מחלוקת - שנתן את הקומץ בשתיקה ואת הלבונה במחשבה, אבל נתן הקומץ במחשבה ואת הלבונה בשתיקה - דרבי הכל פיגול, שכל העושה - על דעת ראשונה הוא עושה. ושמאל אמר: עדיין הוא מחלוקת. ותיב רבא וקאמר לה להא ששעמא. איתביה רב אחא בר רב הונא לרבא: כמה דברים אמורים - בקמיצה ובמתן פלי ובהילוך; בא לו להקמירה, נתן את הקומץ בשתיקה ואת הלבונה במחשבה, את הקומץ במחשבה ואת הלבונה בשתיקה - רבי מאיר אומר: פיגול ותיבין עליו כרת, והקמים אומרים: אין בו פרת עד שפילג בכל המותר. קתני מיהא: נתן את הקומץ במחשבה ואת הלבונה בשתיקה, ופליגי! - אימא: וכבר נתן את הלבונה בשתיקה מעיקרא. - שתי תשובות בדרב: חדא, דהיינו קמייתא, ועוד, התנאי: אחר קד! תרגמא רב חנינא: בשתי דיעות. תא שמע: כמה דברים אמורים - בדרמים הניתנין על מזבח החיצון, אבל דמים הניתנין על מזבח הפנימי, גנון ארבעים ושלש של יום הכיפורים, ואחת עשרה של פר כהן משיח, ואחת עשרה של פר העלם דקר של ציבור, פיגול בין בראשונה בין בשניה ובין בשלישית - רבי מאיר אומר: פיגול ותיבין עליו כרת, והקמים אומרים: אין בו פרת עד שפילג בכל המותר.

קתני מיהא: פילג בין בראשונה בין בשניה ובין בשלישית, ופליגי! וכי תימא: הקא נמי בשתי דעות - הניתחא למאן דאמר: "כפר" ואפילו דרמו? של פר, אלא למאן דאמר: "כפר" ולא דרמו? של פר, מאי איכא למימר? אמר רבא: הקא כמאי עסקין? - גנון שפילג בראשונה ושתק בשניה, ובשלישית, דאמרנן: אי סלקא דעתך פל העושה על דעת ראשונה הוא עושה, מיהדר פיגול בשלישית למה לוי? מתקרי רב רב אישי: מדי שחק קתני? אלא אמר רב אישי: הקא כמאי עסקין? - גנון שפילג בראשונה ובשניה ובשלישית, דאמרנן: אי סלקא דעתך פל העושה על דעת ראשונה הוא עושה, מיהדר גפולי בשניה ובשלישית למה לוי?

משמע בפרק "הוציא לר" (יומא סא, א): דתניא: "וכפר את הקדש" - זה לפני ולפנים, "ואת אהל מועד" - זה היכל, "ואת המזבח" - כמשמעו, משמע דחשיב מזבח כפרה אחת. עוד קאמר להם: מכאן אמרו כי עד: נגזר מתנות שבהכלל ונשפר הים - יביא אחר ויתחיל במתנות המזבח, ונתן מקצת מתנות המזבח ונשפר הים - יביא אחר ויתחיל בתחילה. אבל לא קתני: נגזר ארבע קדוות ונשפר הים - יביא אחר ויתחיל בסהרה, ודכולו חשיבי באחת. וקשה, דלקמן קאמר (גם כן) משבחת לה בארבעה פרים וארבעה שעירים, פירוש: חזי דאחזאת דבין הבדים, וחד אחזאת ונשפר הים - יביא אחר ויתחיל בקדושתו, וזה חזי שביביל שעירים. ולפי זה נבול גלוסא חזי שפילג בראשונה ובשניה ושלישית. וכן כתוב בספר רבינו גרשם ובפרק "בית שמאי" (נבחים מב, א), וחשיב חצי מתיר משום דאיכא עדיין שריים דמעבב, ואם תאמר: הא בעל כרחיה האי תנא סבר שריים לא מעבב, מדלא חשיב אלא ארבעים ושלש, ודהוא דסבר שריים מעבב חשיב חדא טפי, כדמוכח בסמוך ויש לומר: דאף על גב דשריים מעבב, לא חשיב האי תנא

מנחות, פרק שני – הקומץ את המנחה דף טז עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" תוספות

כ"י מדי בחיכל מיא בעלמא קא מדי – הקשה בקונטרס: בקומץ וטוחט נמי נימא דלא מיפגל, דכי חשיב בקבלה איפסיל, וכי זרק – מיא זריק וזריץ בפרק "בית שמאי" (ובחים מב, ב) דהתם גזירת הכתוב הוא. אבל כאן תריץ דהתם אותה עבודה שפגל בה נעשית כולה בקדושה, אבל תנן הווא כולה דחא עבודה, ולא קרבו כל מתירי אותה עבודה בקדושתה.

וקשה: דאם כן, פיגל בקומץ ולא בלבונה, לרבי

- מאיר אמאי הוי פיגול בחצי מתירי? הא חד עבודה
- לא נעשית בקדושתה, וכי מקטיר ללבונה –
- עפרא בעלמא מקטירי? וכי תיזמא משום דהוה שני
- מינין, אכתי קשה משני בדיכין? אם לא נחלק, דכיון
- דבעי שני כלים הוה כשני מינין. ורבינו תם פירש
- דבחד מוקם פשיטא ליה דלא אמרינן מיא בעלמא
- הוא דקא מדי, תחילת עבודה כגמד עבודה, והבא
- גזירת הכתוב. אבל בשני מקומות – הבחי לא
- אירירי קרא, ומיא בעלמא קא מדי.
- משכחת לה בארבעה פרים – פירש
- בקונטרס: פר ושעיר דהיינו חושב נפש, ושנפר הדם
- לאחר חזאת פנים.

הדרן עלך הקומץ וזוטא

והא "בין" "בין" קתני! קשאי. אמר מר, רבי מאיר
אומר: פגול ותיבין עליו פרת. מקדי פרת לא
מתיבין עד שיקרבו כל המתירין, דאמר מר: "רצה"
– בהרצאת קשר קד הרצאת פסול, מה הרצאת
קשר עד שיקרבו כל המתירין – אף הרצאת פסול
עד שיקרבו כל המתירין; והאי פין דחשיב בה
פגנים – פסליה, כי מדי פהיכל – מיא בעלמא
הוא דקא מדי? אמר רבה: משכחת לה בארבעה
פרים וארבעה שעירים. רבא אמר: אפילו תימא פר
אחד ושעיר אחד, לפגולי מרצי. "ארבעים ושלוש".
והתני: ארבעים ושבע! – לא קשאי: הא כמאן
דאמר מערבין לקרנות, והא כמאן דאמר אין מערבין.
והתני: ארבעים ושמונה! – לא קשאי: הא כמאן דאמר
שירים לא מערבין. איבעיא להו: פיגול בהולכה, מהו? אמר רבי יוחנן: הולכה במקצתה, וירש
לקיש אמר: הולכה בהקטרה. בשלמא לרש לקיש – איפא נמי הולכה דלבונה, אלא לרבי
יוחנן מאי טעמא? אמר רבא, קסבר רבי יוחנן: כל עבודה שאינה מתרת, עבודה חשובה
היא לפגל עליה בפני עצמה. אמר ליה אביי: הרי שחיטת אחד מן הכבשים, דעבודה שאינה
מתירתה, ופליגי? דתנן: שחט אחד מן הכבשים לאכול שתי חלות למחר, הקטיר אחד מן
הבזיכין לאכול שני סדרים למחר – רבי מאיר אומר: פגול ותיבין עליו פרת, ותכמים אומרים:
אין בו פרת עד שיפגל בכל המתירי! אמר ליה: מי סברת לחם פתגור קרוש? שחיטת כבשים
מקדשא ליה, והבא לקדש – כבא להתיר דמי. מתיב רב שמי בר אשי, אחרים אומרים:
הקדשים מולים לעזרים – פשר, הקדים עזרים למולים – פסולי, וקיימא לן דבחיצי מתיר פליגי?
אמר ליה: מי סברת דם בצואר בהמה קרוש? דם – סבין מקדשא ליה, והבא לקדש – כבא
להתיר דמי. תא שמע: במה דברים אמורים – בקמיצה ובמתן כלי ובהילוף; מאי לאו הילוף
דהקטרה? – לא, הילוף דמתן כלי – אי הכי, במתן כלי ובהילוף – בהילוף ובמתן כלי מיבעי
ליה! – הא לא קשאי, תני הכי – בא לו להקטרה – בא לו להולכה מיבעי ליה! – הא לא
קשאי, פין דהולכה צורך דהקטרה היא, קרי לה הקטרה. – אלא, נתן את הקומץ בשתיקה –
הולץ מיבעי ליה! קשאי. הקטיר שומשום לאכול שומשום, עד שפלה קומץ פגול – רב חסדא
ורב המנונא ורב ששת, חד אמר: פיגול, וחד אמר: פסול, וחד אמר: קשר. לימא, מאן דאמר
פיגול – ברבי מאיר, ומאן דאמר פסול – רבנן, ומאן דאמר קשר – ברבי? – ממואי? דלמא
עד כאן לא קאמר רבי מאיר הנהם אלא דחישב בשעורו, אבל תא דלא חישב בשעורו –
לא! ועד כאן לא קא אמרי רבנן הנהם אלא דלא חישב ביה כבוליה מתיר, אבל תא דלא חישב
ביה כבוליה מתיר – הכי נמי דפגילי ועד כאן לא קא אמר רבי הנהם אלא דלא חדר מלייה
מאותה עבודה, אבל תא דהדר מלייה מאותה עבודה – הכי נמי דפסיל! אלא מאן דאמר
פיגול – דברי הכל, מאן דאמר פסול – דברי הכל, מאן דאמר קשר – דברי הכל, מאן דאמר
פיגול דברי הכל – קסבר: דרך אכילה כבד ודרך הקטרה כבד, ומאן דאמר פסול דברי הכל
– קסבר: אין דרך אכילה כבד ואין דרך הקטרה כבד, ותנאי לה כמנחה שלא הוקטרה;
ומאן דאמר קשר דברי הכל – קסבר: דרך הקטרה כבד ואין דרך אכילה כבד. אמרי

חריפי

והא בין בין קתני – דמשמע באחת ולא בשתיים. יצא – "פיגול הוא לא יצא"
(ויקרא יט), ובתיב בשבש: "יצא לקרבן אשה" (שם בב), אף פסול עד שיקרבו
כל מתירין – לא מחייבין כרת על אכילת פסול עד שיקרבו כל מתירין באותה
עבודה שהוא מתגבל בה. והאי בין דחשיב בה. והאי בין דחשיב בה. והאי בין דחשיב בה.
לימא דלא מפגל, דכי חשיב בקבלה איפסול, כי זרק – מיא בעלמא זריק לא פירכא היא,
דהתם אותה עבודה שפגל בה נעשית כולה בקדושתה, אבל תנן הווא כולה דחא עבודה, ולא קרבו כל מתירי אותה עבודה בקדושה.
משכחת לה – דמפגלי כולה. בארבעה פרים וארבעה שעירים – פר ושעיר פנים וחושב
עליו, ושנפר הדם לאחר חזאת פנים, והביא פר ושעיר אחד לחיכל ואחר חזאת פנים, והביא
חזאתו, וכן לקרנות. דבכל אחד קרבו מתירין, דהא כולם שרים, ואין צריך לחזור ולחזות.
מן השני פגנים, ובקום שפוסק הוא מחיל, כמאמרין במסכת פסחים (הוציא ר"ל ט),
א. לפיגול מצה – לענין כן דן חשבונו, שלא יצא מדי פיגול. מערבין לקרנות – פלוגתא
היא בפרק "הוציאנו לו" (יומא גז, ב). הא דקתני
איבעינן ושלש כמאן מערבין – דם פר ושעיר בשעת ארבע מתנות דקרנות דמזבח
הפנימי, והא דקתני ארבעים ושבע כמאן דאמר – מכל אלא נותן ארבע מתנות, ואיתיר ליה
ארבעה שרים – שר כל חלולת מעבב, אם לא שפך עד יסוד מזבח החיצון, והו
לית ארבעים ושמונה. והא דקתני איבעינן ושבע כמאן דאמר שרים – לא מעבב –
ופלוגתא היא בפרק "הוציאנו לו" (יומא ט, ב). פיגול בחוללת קומץ פאי – מי דחיי
חצי עבודה. ופליגי רבנן עד שיפגל בכל המתירי, כלומר אף בחוללת לבונה, או לא
פלגי? דמקצת – דהוא עבודה שלמה, דאין מקצתה בלבונה. בחקפיה – פלוגי. בלי עבודה
שאינה מתרת – כגון חוללה, דלא מעבבא, דאפשר לחושש זה לזה. חשבה לפגל עליה
בפני עצמה – דליכא למימר עד שיפגל בכל המתירי, דלא מתיר הוא, ואין כח לחוללת לעבב.
שחיטה – אינה מתרת לא בשר ולא אימורין, דזריקה מתירתן. כבא להתיר –
דפי – ובענין עד שיפגל בכל המתירי. הקדים מולים – דחשית ססח מיירי, דשחט
סימן ראשון למולים סימן שני לעזרים. וקיימא – א. – בפרק "תמיד נשחט" במסכת פסחים (סג, א) – אלמא בעבודה שאינה מתרת ולא מקדשת,
כגון אכל דליכא לתם דתקדש ליה חשית, פליגי נמי רבנן! במה דברים אמורים – דמפגלין
בעבודה הקומץ, והיינו ההיא ברייתא דמנחות רב אחא בר רב הונא לעיל. מאי לאו בחילוף
דקטרה – וקתני דלא פליגי רבנן, ותובחא דרש לקשו הילוף דמתן כלי – כשמוליכו
לתנו בכלי, דהיינו עבודה שלמה היא. דאין מתן כלי בעבודה לבונה. תני הכי – בחילוף
ובמתן כלי. בא לו להולכה מיבעי ליה. הקטיר כרי שומשום – כשעור שומשום, וכן עשה עד

הקומץ את המנחה כו' - משום דבעי למתני "רבי אליעזר פוסל" אינטיך, דלגופיה לא אינטיך דמנותניהן דפרק קמא (מנחות יב, א) שמעונין, דקתני: לאכול דבר שדרכו לאכול ולהקטיר דבר שדרכו להקטיר - חוץ למקומו פסול, חוץ לזמנו פיגול, הא לאכול דבר שאין דרכו לאכול ולהקטיר דבר שאין דרכו להקטיר - כשר, דליכא למימר: מדיקא לא שמעונין כשר, אלא דלא דחי פיגול, אבל פסול הוי. דבסוף פרק קמא (שם עמוד ב) משמע דאפילו כשר שמעונין מינה, גבי האי דייקא, טעמא דלאכול ולהקטיר כו', ועל דהוי כדל' מדיקא דחוץ למקומו שמעונין דכשר.

שאין אכילה והקטרה מצטרפין - בסוף פרק קמא (מנחות יב, ב) מוקי לה רבי ירמיה כרבי אליעזר, ואביי מוקי לה רבנן. **דמאכילתו** רחמנא בלשון אכילה - תימה: תינה דאכילת מזבח לאדם, אבל (אכילה) אדם לאכילת מזבח מנלך? דרמנא דהכי אמר ב"הקומץ וזוטא" (מנחות טו, א) להם איקרי תורתה דלא איקרי להו, ויש לומר בדפשוטיה דקרא קיימי שתי האכילות אבשר וזבח תורת שלמינו, וקצת קשה, דמזח לא משנו רבנן מדי.

לא, ותיב רב מנשיא בר גדיא קמיה דאבוי, ותיב וקא אמר משמיה דרב חסדא: אין הקטרה מפגלת הקטרה. ואפילו לרבי מאיר דאמר: מפגלין בחצי מתיר - הגי מיל' **היבא** דחישב בהו בשירים, דקומץ מתיר דידהו, אבל הכא דקומץ לאו מתיר דלבונה הוא - לא מצי מפגל ביה. אמר ליה אבוי: עני מרי, משמיה דרב? אמר ליה: אין. איחמר נמי, אמר רב חסדא אמר רב: אין הקטרה מפגלת הקטרה. אמר רב יעקב בר אידי משמיה דאבוי, אף אגן נמי תנינא: שחט אחד מן הכבשים לאכול ממנו למחר - הוא פיגול וחבירו כשר, לאכול מחבירו למחר - שניהם כשרין; מאי טעמא? לאו משום דכיון דלאו מתיר דידהו הוא, לא מצי מפגל ביה? - לא, התיב הוא דלא איקבע בחד מנא, אבל הכא דאיקבע בחד מנא - פי חד דמו. אמר רב המנונא: הא מילתא אכלע לי רבי חנינא, ותקילא לי כבוליה תלמודאי: הקטיר קומץ להקטיר לבונה, ולבונה לאכול שירים למחר - פגול. מאי קא משמע לן? אי הקטרה מפגלת הקטרה קא משמע לן - לימא: הקטיר קומץ להקטיר לבונה! אי מפגלין בחצי מתיר קא משמע לן - לימא: הקטיר קומץ להקטיר לבונה ולאכול שירים למחר! אי תרוייהו אהא קא משמע לן - לימא: הקטיר קומץ להקטיר לבונה ולאכול שירים למחר! אמר רב אדא בר אבהו: לעולם קסבר אין הקטרה מפגלת הקטרה, ואין מפגלין בחצי מתיר, ושאני הכא, דפשטא ליה מחשבה כבולה מנחה. תני תנא קמיה דרב יצחק בר אבא: הקטיר קומץ לאכול שירים - לדברי הכל פגול - והא מופלג פליגי! - אלא אימא: לדברי הכל פסול. - ולימא: הרי זה פגול, ורבי מאיר היא! - תנא "דברי הכל" אתניהו, "פיגול" ב"פסול" מיחלף ליה, "הרי זה" ב"דברי הכל" לא מיחלף ליה.

הדרן עלך הקומץ את המנחה

הקומץ את המנחה, לאכול דבר שאין דרכו לאכול ולהקטיר דבר שאין דרכו להקטיר - כשר, רבי אליעזר פוסל. לאכול דבר שדרכו לאכול ולהקטיר דבר שדרכו להקטיר פחות מפות - כשר. לאכול בחצי זית ולהקטיר בחצי זית - כשר, שאין אכילה והקטרה מצטרפין. **גמרא** אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבי אליעזר? אמר קרא: "ואם האכל ואכל מבשר וזבח שלמים" - בשתי אכילות הכתוב מדבר, אחד אכילת אדם ואחד אכילת מזבח, לומר לך: כשם שמשחשבין באכילת אדם - כך משחשבין באכילת מזבח, וכשם שמשחשבין באכילת אדם לאכילת אדם ומאכילת מזבח לאכילת מזבח - כך משחשבין באכילת אדם למזבח ומאכילת מזבח לאדם; מאי טעמא? מדאפקניהו רחמנא להקטרה בלשון אכילה. ורבנן? האי דאפקניהו רחמנא בלשון אכילה דלא

מאכילת מזבח - כגון קומץ, אם חישב עליו למחר למזבח פוסלת, אם חישב עליו למחר למזבח פוסלת, כן פוסלת מנחתחן

הר"פ דפומבדיתא - מפרש בפרק קמא דסנהדרין (י, ב) עיפה ואבימי בני רחבה דפומבדיתא. הקטרה מפגלת הקטרה - הקטיר קומץ על מנת להקטיר לבונה לאחר זמן פיגול, ואף על גב דאין מתיר מפגל את המתיר, ולא דמי לשחט את הכבש לאכול מחבירו למחר, דכמפרש למחר, דהתם לא איקבע בחד מנא, הכא איקבע בחד מנא. מאי

לאו הקטרה דומיא - דקומץ ונתן בכלל. מה הנך - בין חישב לאכול שירים למחר, בין חישב להקטיר לבונה, פיגול. קומץ לאו מתיר דלבונה הוא - דאמרינן למחר (ב) דאניה בעיבוב מנחה. אמר ליה אבוי - לרב מנשיא. עני מרי - עניי אדוני. משמיה דרב - כלומר, אמרה רב חסדא להא מילתא משמיה דרב? מאי טעמא - שניהם כשרין. כחד דכו - פגול להקטרה דלבונה דמי, והני מילי לרבי מאיר ולרבנן, אבל לרבי יוסי דבבשי פירקין - אין מתיר מפגל את המתיר, ולא מפגל אקטרת קומץ להקטרת לבונה. אכלע לי - דהטעימני ולמדני. ותקילא לי - ושקולה לי, כלומר חביבה עלי. הכי גרסינן: הקטיר קומץ להקטיר לבונה לאכול שירים - ולא גרסינן "ולאכול". וזה פירושה: הקטיר קומץ על מנת להקטיר לבונה למחר ואף על מנת לאכול שירים למחר. מאי קא משמע לן - קא סלקא דעתין ומדשוס דהא מתבן מחשבות מפגלא, וחד מנייהו אשמענין, ופיגול משום מחשבת להקטיר לבונה למחר הוא, ולא משום לאכול שירים, דאין מפגלין בחצי מתיר. לימא הקטיר קומץ להקטיר לבונה - ולא לימא "לאכול שירים". כיון דההיא מחשבתא לא מנחיא, למח לי מחשבה בחד מנחיא? ואי פיגול משום לאכול שירים הוא, דמפגלין בחצי מתיר, אבל להקטיר לבונה לא מנחיא, למח לי לצרפה כחדא? ואי תרוייהו קא משמע לן - ואי לימא קמיה, שלא חישב אלא באחת מהן, לימא להקטיר לבונה ולאכול שירים - דמשמעו תרתי מילי: הקטיר קומץ להקטיר לבונה או לאכול שירים למחר דפשטא ליה מחשבה כבולה מנחה - ואף על גב דלא מפגל בחדא מנייהו, השתא דחשבינן בחדא מנייהו מפגלינא, הא טיפלג פליגי - דלרבנן אין מפגלין בחצי מתיר. ולימא - ליה רב יצחק רחמנא דלא לשניהו, ולקטא כדקתני "פיגול". ורבי מאיר הוא - ואמאי שני מילתיה ותרתי ליה "פסול"? תנא דברי הכל אתניהו - הלכך איכא למימר ד"פסול" אתניהו, והא רחמנא "פיגול" - משום דאיחלף ליה "פיגול" ב"פסול". הרי זה דברי הכל לא מיחלף ליה - הלכך אי הוה אתניהו "הרי זה" הוה דהא אמר "דברי הכל".

הדרן עלך הקומץ וזוטא

משנה הקומץ רבה. לאכול דבר שאין דרכו לאכול וזו דבר שדרכו לאכול פחות מפות כשר - הא משנה יחידא, דהא תנן בפרק קמא (מנחות ו, א) לאכול בחצי זית ולהקטיר חצי זית כשר. אלא לרבי אליעזר אינטיך, דאף על גב דפסל רבי אליעזר במחשבה כאלא כדרכו, דגור אטו כדרכו ופסל מדרבנן, הכא לא גור פחות מפות אטו כדרכו. **גמרא** כשם שחשבו מאכילת אדם ואכילת מזבח למזבח - כשם שפוסלת מחשבה דבר אכילת אדם, כגון שירים אם חישב עליון לאדם למחר.

מאכילת מזבח - כגון קומץ, אם חישב עליו למחר למזבח פוסלת, אם חישב עליו למחר למזבח פוסלת, כן פוסלת מנחתחן

מנחות. פרק שלשי. רבא דרבי יוחנן דרבי עמודא – מותר מהדורת רש"י (שטיינזלץ) – רש"י

משום דחשיב במידי דלאו אורחיה, אבל בלחניה דרבי הכל פסולה. גזירה – דמחשב להניח מקצת דמו אטו כל דמו. וכל דמו פסולא דאורייתא הוא. כדמפרש במסכת זבחים בפרק "כל הפסולין" (לו, א) תרי קראי כתיבי בתור כו'. למצות פרותי – לידע מיציו תלמודי ולשאל פסקותי. למצות פרותי – ללמוד ולמצות מה שרבי אלעזר חכם ממני.

גזירה מקצת דמו כו' – חימה: בלשות דמו נמי נגזר אטו כל דמו ויש לומר: לשתות כל דמו נמי לא משתמע שלא יעשה זריקה כלל, אלא אחר זריקה ישתה. ואם תאמר: לאבול אמאי מודים? לניזור אטו כל אימורים דהוי פסולא דאורייתא ויש לומר: דהיא נמי אפשר באבילה לאחר שהעלין ומשלה בן האור, שאינם אלא כלוין בעלמא. ודלא

להניח, דמשמע שלא יעשה זריקה כלל. ועוד, באימורים לא מפיסל ויבאח אם לא חוקטרו. ומיהו, בעל מנת להניח אימורים למחר לא להוציאם לשוין היה פוסל רבי יוחידה. ברחנן בובחים בפרק "כל הפסולין" (לו, ב), ושמו טעמא משום דגזר להניח כל האימורים אטו להניח כל דמו. **עד** אחת – במגילת סתרים דרבינו נסים גרס "עד לאחת", פירושו: עד מאד, כדמורגמנין "מאד" – לחדא. ויש מפרשים: עד אחת – עד הנפש שנקראת "יחידה". והשואו ממנע הכא שרבי למד הרבה מרבי אלעזר בן שמוע. וקשה, דבסוף "וערל" (יבמות פה, א) אמר רבי: כשהלכתי ללמוד תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע, חברו עלי תלמידיו בתרגומין של בית בוקיא, ולא הניחו לי ללמוד אלא דבר אחד במשנתיו ושמונא ושמא ועוד (יבמות פה, א) תיע. ודחת קאמר "ללמוד תורה", והכא קאמר "למצות מדותיו". **אלא** לעולם דברי הכל פסול אתניהי – לפי ספקא זו לא נוכל להוכיח לשום חנא פיגול כרבי אלעזר. ותימיה, דבפרק שני דזבחים (כו, ב): תנן: השוחט את חובב לאבול בית מעור שחתת האילה למחר – פיגול וחיביב עליו ברת. וקאמרין בגמרא: כסירה דעור האילה כאליה דמי, דקא מחשב מאבילת מונח לאדם. אמר שמואל: קבא חטא דרבי אלעזר היא דאמר: מחשבין מאבילת אדם כו' וכמו כן קשיא מרבי יוחנן לעיל. דמפרש טעמא דרבי אלעזר מקראי ושמו לית להו מספקא דבאב. ועוד יש לתרץ, דקסבר שמואל קבא חטא דרבי אלעזר הוא פתח, והשלשה מחלוקות – בלחניה, אבל בהך הוי פיגול, בין קטנא קבא בין לרבי אלעזר. אבל לרבי יוחנן לא נוכל למרן כן, דהא בחדא מילתא קאמר רבי יוחידה דמורא רבי אלעזר שאין ענוש ברת, ואין שני דבריו של רבי יוחנן יכולים להתקיים, שצריך למצוא שני תנאים אליבא דרבי אלעזר. דחז פל חדא מפגל, ולמאי דאסיקנא: "דברי הכל פסול" אתניהי, לא משבח להו. **לא** מלת ולא הנין ולא הגיש – לא דקדק בסדר, דהנפשה קודמת למליחה, כדתינא סוטה (יט, א): והנין והגיש קמין ומלח דהקטיר. ועוד אמרין בגמרא לקמן (כו, א) אקא לומר: לא מלח כון אלא ור, ובי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מונח: והיינו משום שהיתה המליחה אחר תנופה והנשה.

כי **גמרא** עיכובא כתיב בה – דהא נאמר יציקה במנחת הסולת, ונשנית במנחת מחבת, ואמרין לקמן (יט, ב) כל מקום שחזקו ורשה הבהוב בתורת מנחה – אינו אלא לעכב. אי נמי, דכתיב (ויקרא ב') "יציקת עליה שמן מנחת היא" – היא מנחה ולא שלא יצק מנחה, דכל "היא עיכובא. ואף על גב דדרשין ליה בי'אלו מנחות" (שם עה, ב) למעוטי מנחת מאפה מיציקה, שמעין נמי עיכובא מיניה.

והתנן:

ורבי יהודה קבר: בהךד פליגי, להניח – דרבי הכל פסול, מאי טעמא? גזירה מקצת דמו אטו כל דמו; וכל דמו פסולא דאורייתא, דתניא, אמר להם רבי יהודה: אי אתם מודים לי שאם הניחו למחר שפסול? חישב להניחו למחר נמי פסול. ואתא רבי אלעזר למימר: אף כוז רבי אלעזר פוסל ותקמים מכשירין. – וסבר רבי יהודה: להניח מדמו למחר דרבי הכל פסול? והתניא, אמר רבי: כשהלכתי למצות מדותי אצל רבי אלעזר בן שמוע, ואמרתי לה: למצות מדותיו של רבי אלעזר לו שמוע, אצאתי וספר הבבלי יושב לפניו, והיה חביב בן ביתר עד לאחת, אמר לו: רבי, השוחט את החובב להניח מדמו למחר, מהו? אמר לו: קשר; ערבת – אמר לו: קשר; שחרית – אמר לו: קשר; צתרים – אמר לו: קשר; מנחה – אמר לו: קשר, אלא שרבי אלעזר פוסל. צהבו פניו של יוסף הבבלי. אמר לו: יוסף, כמדומה אני שלא כיווננו שמוענינו עד עתה! אמר לו: רבי, הן! אלא שרבי יהודה פסול שנה לי. והורתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי, עכשיו ששנית לי פסול החזרת לי אבידתי. ולגו ענינו דמעות של רבי אלעזר בן שמוע, אמר: אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליכם ביותר! קרא עליו המקרא הזה: "מה אהבתי תורתך כל היום היא שחיית", וגו', הא מפני שרבי יהודה בגו של רבי אלעזר ורבי אלעזר תלמידיו של רבי אלעזר, לפיכך שנה לך משנת רבי אלעזר. ואי סלקא דעתך דרבי הכל פסול אתניהי, מאי "החזרת לי אבידתי"? איהו פלוגתא קאמר ליה! – אלא מאי? קשר, ורבי אלעזר פסול פוסל אתניהי? אי הכי, מאי "הא מפני פלוגתא? אגן נמי פלוגתא קא מתנינן! אלא, לעולם דרבי הכל פסול אתניהי, ומאי "החזרת לי אבידתי" – דהךד ליה מיהא שום פסלות בעולם. **משנה לא יצק, לא בלל, ולא פתח, ולא מלח, ולא הנין, לא הגיש, או שפתתן פתים מרובות ולא משתן – פשיטת. **גמרא** מאי לא יצק? אולימא לא יצק כלל – עיכובא פתב כתיב! אלא, לא יצק כהן אלא ור; אי הכי, לא בלל נמי – לא בלל כהן אלא ור, הא לא בלל כלל – פסולה.**

והתנן:

מנחות. פרק שלשי. רבא דרבי יוחנן דרבי עמודא – מותר מהדורת רש"י (שטיינזלץ) – רש"י

מנחות. פרק שלשי. רבא דרבי יוחנן דרבי עמודא – מותר מהדורת רש"י (שטיינזלץ) – רש"י

מנחות. פרק שלשי. רבא דרבי יוחנן דרבי עמודא – מותר מהדורת רש"י (שטיינזלץ) – רש"י

מנחות. פרק שלשי. רבא דרבי יוחנן דרבי עמודא – מותר מהדורת רש"י (שטיינזלץ) – רש"י

מנחות. פרק שלשי. רבא דרבי יוחנן דרבי עמודא – מותר מהדורת רש"י (שטיינזלץ) – רש"י

מנחות. פרק שלשי. רבא דרבי יוחנן דרבי עמודא – מותר מהדורת רש"י (שטיינזלץ) – רש"י

מנחות. פרק שלשי. רבא דרבי יוחנן דרבי עמודא – מותר מהדורת רש"י (שטיינזלץ) – רש"י

מנחות. פרק שלשי. רבא דרבי יוחנן דרבי עמודא – מותר מהדורת רש"י (שטיינזלץ) – רש"י

מנחות פרק שלשים – הקומץ רבה דף יח עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

כ אי נבללים מאי היה הא נתן לא בלל כשר – ואם תאמר: מכל מקום, כיון דלכתחילה מצוה לבלול, צריך להביא מנחה שיכולה להיבלל! ויש לומר: כיון דהאי גברא לקרבן גדול מיוכח – היה לו להביא בללי אחד, משום דתנן במנחות (ב) שאם נדר בללי אחד לא יביא בשני כלים, ואם הביא פסול, הילכך, אי לא היה בילה מעכבא היה לו להביא בללי אחד. **ואמר רבי**

זירא כל הראוי לביעה כו' – ואם תאמר: נאנא ליה לרבי זירא דהאי אלא: לא בלל כון אלא וכו'. **ומ** בלל יצקו ושמן קים ליה דלא כתיבא עיובא בבבליא. **וא** תאמר: והא נתא נהב כר, דכתיבא בלילה במנחת מנחת ומורשת ומאפה תנור (ויקרא ו) ובשמים (מכבד) ה' תרסו ויזמנו! ויש לומר: דלא מישתמש קרא דליכבוש בשום דוכתא ו'ובלל' בשמן' בלשון צווי, וכל שאינו ראוי לביעה בלילה מעכבא בו, אמר: הא תאמר: מנחיל דליבעי ראוי לביעה, מאור ובלל לא מעכבא! ויש לומר: סברא בעלמא הוא, כיון דבהב רחמנא בילה, דבעי לכל הפחות ראוי לביעה. **וכן** לבני קריאה הוליצה דפרק 'מצות הליצה' יבמות קד, **ב**, וגם קריאה דביבוסין בפרק 'המוכר את הספינה' (בבא בתרא פא, ב) ובבבוא ית, ב). **דבכל** הדתו מיימי דרבי זירא. אבל בפרק קמא דקדושין (כה, א) קשיא טפי, דבעי כל בשרי ראוי לביאת מים אפילו בית הסתרים, מנל? הא כיון דכתיב: 'בשר' דמה בשרו מאבראי, ואם כן אפילו ראוי לא ניבמ? ויש לומר: משום דכתיב 'כל בשר' (מכל מקום) אהני למימר דבעין קרא. **ואם** תאמר: אם כן, לכתחילה ינעבי רחיצה, כמו בבילה וקריאתו ויש לומר: שאני הבא דכתיב 'בשר' דמשמע מאבראי, ובאילו כתיב בהדיא: ורחץ מאבראי. **ואם** תאמר: בפרק 'נגמר הדין' (סנהדרין מה, ב) דאמר שמואל: נקטעה יד העדים פטור, דבעיא קרא דכתיבי, ומסקי: תנאי היא, ואיכא למאן דאמר חיוב, גמרא דראוי לביעה כו', ויש לומר: דהתם אין סברא לפטור בשביל ב' ואם תאמר: בנדרים בפרק 'נערה המאורסה' (עג, א) ובעי חרש מוח שפר לאשתו כו', ומסקינן: ליה אי בעיא ראוי לשמיעה דכרבי דארי לא אמאי מקפידא ליה? ויש לומר: משום דרבי אלא דכתב רחמנא 'ושמע' אורחא דמילתא נקט, שאני ראוי להפך אלא על ידי שמיעה. **שרייבה** בפתיתין – סבר לא כמאן דאמר בפרק 'אלו מנחות' (מנחות עה, ב) שקופל אחד שלשים ושנים לארבעה, ולא כמאן דאמר מחוץ לסולתן שגמאר 'המקריב אותו' כו'. **מורה** בעבודתו כי לו חק – אמר רב נחמן 'מורה בעבודתו', משמע: אפילו תלמיד חכם, אלא שהוא רשע, ובפרק 'הזרוע והחליט' (תולץ קל, א) אמרין דאין נותני מתנה לבחן עש הארץ, שגמאר: 'לית מתנה למתקיים בתורת ה', ולא קאמר: לבחן שאני מודה מדכתיב 'מתקיים' ושמו יש לחלק, דהתם

והתנן: שלשים נבללין, שלשים ואחד אין נבללין; והיונין בה: כי אינם נבללין מאי הוין? והתנן: לא בלל – כשרה! ואמר רבי זירא: כל הראוי לביעה – אין ביולה מעכבת בו, וכל שאינו ראוי לביעה – ביולה מעכבת בו! – מיד איירא? הא כדאיתא והא כדאיתא, לא יצק – לא יצק כהן אלא ור, לא בלל – לא בלל כלל. או שפתתן פתים מרובות – כשרה. השתא לא פתת כלל כשרה, פתין מרובות מיבעיא? – מאי 'פתין מרובות' – שרייבה בפתיתין. ואיבעיא איכא: לעולם פתים מרובות ממש, ומאור דמיא: ה'תם הוא דאיכא תורת חלות עליהן, אכל הכא, דלא תורת חלות איכא, ולא תורת פתיתין איכא, קא משמע לו. לימא, מתניתין דלא פרבי שמעון; דתנא, רבי שמעון אומר: כל כהן שאינו מודה בעבודה – אין לו חלק בכהונה, שנאמר: 'המקריב את דם השלמים ואת החלב מפני אהרן לו תהיה שוק הימין לכהן', מודה בעבודה – יש לו חלק בכהונה, שאינו מודה בעבודה – אין לו חלק בכהונה. ואין לי אלא זו בלבד, מנן לרבות חמש עשרה עבודות: הציצות, והבליחות, והפסילות, והמליחות, והתנפלות, וההנשות, והקמיצות, והקטורות, והמליקות, והקבלות, והנאות, והשקאת סוקה, ועריפת עגלה, וטהרת מצורע, ונשיאות פנים בין מבפנים בין מבחוץ, מנן? תלמוד לומר: 'מפני אהרן', עבודה המסורה לבני אהרן, כל כהן שאינו מודה בה – אין לו חלק בכהונה! אמר רב נחמן, לא קשיא: פאן במנחת פהנים, פאן במנחת ישראל; מנחת ישראל דבת קמיצה היא – מקמיצה ואילך מצות כהונה, לימוד על יציקה וכלילה שפשירה בור; מנחת פהנים דלאו בת קמיצה היא – מעיקרה פשיא כהונה. אמר ליה רבא: מדן מנחת פהנים מהיכא איתרבי לציצקה? ממנחת ישראל, מה ה'תם כשיירה בור – אף הכא נמי כשיירה בור! איכא דאמרי: אמר רב נחמן, לא קשיא: פאן בנקמצות, פאן בשאין נקמצות. אמר ליה רבא: מדן בשאין נקמצות מהיכא איתרבי לציצקה? בנקמצות, מה ה'תם כשיירה בור – אף הכא נמי כשיירה בור! אלא מחזורתא, מתניתין דלא פרבי שמעון. מאי טעמא דרבנן? אמר קרא: 'ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה והביאה אל בני אהרן הכהן וקמוץ', מקמיצה ואילך מצות כהונה, לימוד על יציקה וכלילה שפשירה בור. – ורבי שמעון? 'בני אהרן הכהנים'

והתנן – בפרק 'המנחות והנסכים' (מנחות קב, ב). שלשים – עשרונים נבללין בלוג אחד. שלשים ואחד אין נבללין – בלוג אחד. הילכך לא יביא שלשים ואחד עשרונים בבלי אחד, לפי שאין רשאי לתת שם שני בלוגין, וכרבי אליעזר בן יעקב דאמר בפרק 'שתי מדות' (מנחות פה, א) אפילו למנחה של שלשים עשרון אין לה אלא לונה. ולי נראה, דאפילו לרבנן דאמרי שלשים לוג – קיט לזה דאין נבללים יפה בכלי אחד. כל הראוי לביעה – שלשים עשרונים שראויין לבלל בלוג אחד. ביולה מעכבת בו – שמע מינה דאי נמי לא בלל כשר. ושאין ראוי לביעה – שלשים ואחד, מעכב בו במנחתו. ופסולא, דמשמע לא יבלין ביולה מעכבת בו, משמע מינה 'לא בלל' דמתניתין – לא בלל כלל משמע, והוא הדין דלא יצקו שרייבה בפתיתין – שפתתהו יזרז מראי. והוא הדינא איתא – כי לא פתת כלל דורשדא, דאיכא תורת חלות עליהן. אבל – פתת פתים מרובות, אימא תיפסל מתניתין – דמכשייר יציקה בור, דלא כרבי שמעון. חמש עשרה עבודות – נשיאות פנים בדפנים בעורף הוא חשיב סלי – הקבלות – קבלת דם. בפנים – בעורה, כדכתיב: 'וישא אהרן את ידיו' (ויקרא טו, גו). בחיין – בכל עיר ועיר. כל כהן כו' – אלא, משמע יציקה בלוג בעבודה המסורה לבני אהרן, משום מינה סברא. ב' מקמיצה ואילך כו' – כדכתיב: 'ויצק הכהן' (גו, ג) ודרשיו משמע: מקמיצה ואילך מצות כהונה. מנחתן ישראל – דיצקה במנחת ישראל כתיב, וגמרינן משאר מנחות בפרק 'אלו מנחות' (מנחות עה, א), דדרשינן: 'ויצקת עליה שמן מנחה' – לרבות כל המנחות לקמיצה וליציקה. כאן בשאין נקמצות – הדין לישא בתרא דרב נחמן אתא לבני נחמן מנחת נחמן כלתים, דיצקה פסולה בור.

מקרא

והתנפלות, וההנשות, והקמיצות, והקטורות, והמליקות, והקבלות, והנאות, והשקאת סוקה, ועריפת עגלה, וטהרת מצורע, ונשיאות פנים בין מבפנים בין מבחוץ, מנן? תלמוד לומר: 'מפני אהרן', עבודה המסורה לבני אהרן, כל כהן שאינו מודה בה – אין לו חלק בכהונה! אמר רב נחמן, לא קשיא: פאן במנחת פהנים, פאן במנחת ישראל; מנחת ישראל דבת קמיצה היא – מקמיצה ואילך מצות כהונה, לימוד על יציקה וכלילה שפשירה בור; מנחת פהנים דלאו בת קמיצה היא – מעיקרה פשיא כהונה. אמר ליה רבא: מדן מנחת פהנים מהיכא איתרבי לציצקה? ממנחת ישראל, מה ה'תם כשיירה בור – אף הכא נמי כשיירה בור! איכא דאמרי: אמר רב נחמן, לא קשיא: פאן בנקמצות, פאן בשאין נקמצות. אמר ליה רבא: מדן בשאין נקמצות מהיכא איתרבי לציצקה? בנקמצות, מה ה'תם כשיירה בור – אף הכא נמי כשיירה בור! אלא מחזורתא, מתניתין דלא פרבי שמעון. מאי טעמא דרבנן? אמר קרא: 'ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה והביאה אל בני אהרן הכהן וקמוץ', מקמיצה ואילך מצות כהונה, לימוד על יציקה וכלילה שפשירה בור. – ורבי שמעון? 'בני אהרן הכהנים'

ברעיות ומשוררה, שאני נתן לכל כהן שררה. והבא בקרבן ומחליק לכל בית אם אתו ויהם, וסלקא דעתך שכולן שוין משום 'לכל בני אהרן תהיה איש באחיו', קא משמע לן קרא דבעינן משה בעבודתו. **מנן** – לרבות על ששה עבודות – הבא לא שיהי חולכה, דרבי שמעון לטעמיה לא חשיב לה עבודה, בסוף פרק קמא דבבואים (יד, ב) משום דאיפסלה לבטלה. ומיהו שדא, אלא חטאת הפגמית דאי אפשר לעשרה, כדקאמר רחבי בר שמעון בן קישור ונראה דבכלל קבלה איה, דבאמר חזקיהו קבלה לבשון חולכה. ומיהו קשה, דאיתבי איכא עבודת טובא, כגון תרומת הדישן וסידור מערכה ושני גיורי עצים ודישון מנח הפגמי והמגורה ולחם הפנים ויוביב לבונה ויש לומר: דתנא ושייר, אף על גב דתנא מניינא, דאף על גב דפרקי בפרק קמא דקדושין (טז, ב) גבי ארבעה מעניקים לוק: נתא גבי ארבעה, ואת אמרת נתא ושייר – דהם ססיפא סמך, דקתני: ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהן, וגבי חרש תלם אחד בפרק בתרא דמכות (כא, ב) דפרקי: נתא גבי שמנה, ואת אמרת נתא ושייר – שאני התם דמשמע דאתא לטעמי ואמר רבנן? ובגיטין אשכחן בפרק קמא (ח, א) דתנא מניינא ושייר, גבי שלש דברים בסוריא, ובסוטה בפרק 'ידה מביא' (טז, ב) גבי בשלשה מקומות הלכה עקבת את המזגרא. אמר מוקם צריך ללין טעם מניינא למעוטי מאי, ושמוא תנא מניינא למעוטי שחיטתו והפסול וניתוחו.

שדאי עבודה שאינה מסורה לבני אהרן, ולא חיישין אם אינו מודה.

שמעון, ואי אפשר לפרש מתניתין לא מלח כהן אלא דז, כדמוכח לקמן!

שמעון בני אהרן נדרש לפניו לאיתרו – ואם תאמר: מיהו פליגי רבי שמעון אילא בלל כשר? ויש לומר: דבכלל זר גרע, דמדיח עבודה. ומחא טעמא נראה בלל מחוץ לחומת העודה, דבפרק קמא (מנחות טז, א) דפסול אף על גב דלא בלל כשר. אי נמי, מכולה מתניתין דייקנן דלא כרבי שמעון, דלא יצק ומלא בלל, דלרבי שמעון כיון דבעי כהן אי לא עביד פסול. ומיהו קשה ממיליה. דבעי רבי שמעון קרא לקמן מנל דמעכבא, ולמה לא קרא: תיפוק ליה דבעינן כהן כדאמרין: ובי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מנחתו ובאלו האי טעמא בעי דמקמיצה ואילך מצות כהונה, ומליחה אחר מקמיצה.

במקרא

מנחות. פרק שלשי – הקומץ רבה דף יט עמוד א – מותר מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" רמה רש"י

במקרא נדרש לפניו ולאחריו קא מפלגי – ואם תאמר: מנול דבחיזי פליגי דילמא טעמא דרבנן דראסקאטא פריק קאט (מנחות ז, א) ופרק שני דובחים (כז, ב) דכל מקום שנאמר אצבע אינה אלא ימין, ורבי משמע בן תרתי ויש לומר: ולשון הבריייתא, ממצע משום דקאי עליה "באצבע", כדקתני באצבע ולקח. והיא דלא מפריש כר' טעמיהו מדכתיב "הכחך", משום דאיצטריך הכחן בכיחונו. ואף על גב דפרבש פרי דובחים (כז, ב) קאמר אליבא דרבי שמעון: ואלא "הכחך" למחר לוי מנחה הכחן בכיחונו – הוא דחין דלרבנן דאצבע נמי, אלא נטר עד לבסוף ומקשה לרבי שמעון ומשני ליה, דהוא דחין לרבנן. ואם תאמר: דבפרק "השואל" (בבא מע"ט גז, א) פליגי למחר דאצבע נדרש לפני מניח, ופרקי: תנן השואל את הפרה כו', והוא שומר חנם לפני פניו לא קתני ולטיעמך שומר שבר לפניו מי קתני? מאי קושיא? אלא דהוא משנה רבי שמעון דקאמר: ואלא פריק דובחים (כז, ב) דמקרא נדרש לאחריו ולא לפניו ויש לומר: דהתם (טעמא) דרבי שמעון משום דר"ו מוסיף על ענן ראשון, כדאמרין גבי "הדיבאה". וא"ת: תאמר: ואמאי לא ארמין חב דקאי אחריהו, כמו "תתנה ואבלה ומכור" בפרק "כל שעה" (פסחים כא, ב) ובפרק "כל הבשר" (חולין קד, א) ובפרק קמא דעבודה זרה (ז, ג) וגבי "נשר ומבית" בפרק "אידוהי נשר" (בבא מע"ט גז, א) ו"לא דרבי" ל"תקום ודדרת" בפרק קמא דרדקין (לכ, ב) ומיחו ולא דמי לתתנה ואבלה", דהרי מילי ניהו. אבל הכא דא מילתא, ד"באצבע" חזק דאק, קא רבי גזא מחלקין מנחה מקראת דאק דלם הברע ש"ת "מחר" "משקדים" "ארור" "וקם", וכי תימא: "באצבע" נמי לא יהיה לו הברעו על חלקו. משום דאשכחן "ונתת על קרנות המזבח באצבע", כדאמרין בפרק שני דובחים (כז, ב), וצריך עיון במסכת הענין (טז, א) דכתיב: "אור ורוע לאיצק ולשירי כל משחח", דאמרין: צדיקים לאוהר ושרים לשמחה, ולא ארמין קדמיין דאצבעו כדאמרין "תתנה ואבלה" **אלא** היינו טעמא דרבי שמעון הדיבאה ור"ו מוסיף על ענין ראשון – אפילו לא ידרוש רבי שמעון לפניו ולאחריו, ור"ו מוסיף דרש. וגבי "ולקח..." נתן לא ארמין ור"ו מוסיף לחלק קבלה מנתינה בימין, כדפריש בקונטרס, ד"באצבע" מפקיט בין "ולקח" ל"נתן", דהוא ליה למכחך "ולקח הכחן ונתן סו חדם באצבעו". ואם תאמר: בפרק שני דובחים (כז, ב) דאמר רבי אלעזר בן שמעון: כל מקום שנאמר אצבע בנתינה, שיהא אצבע בנתינה – פסול, בקבלה – כשר, דהיכא נאמרה אצבע בנתינה – דכתיב: "והקטיר מדם הפר ונתת על קרנות המזבח באצבע", וקסבר מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו ולאחריו. לימא: ור"ו מוסיף על ענין ראשון ושטאן רבי אלעזר בר רבי שמעון לית ליה ור"ו מוסיף על ענין ראשון. אי נמי, לא רישי ור"ו מוסיף בר לירושא המקרא לפני רבי **גל** רבנא גבי פרו של אחרון כו' – משמע הכא דלרבי שמעון שחיטת פרו בר אחרון, ואף על גב דמסקין בפרק קמא דובחים (ז, א) לרבי שמעון שחיטת לא עבדה איהו, לא קשיא מדי, כדפרישין בפרק קמא (מנחות, א), ו**אמר** בך התפנה מעבבא בניר – ממתינתיה דהאי מצי לאקשוי, דתנן (מנחות ז, א): שמיני שמיני שנוכר מעבבא או אתה לו, אלא נתיא ליה לאקשוי דא אדרב, אי נמי, משום דאפילו תנפה,

מקרא – "הכחך", נדרש לפניו – ל"רצק". ולאחריו – "קומץ משם באצבע". ולקח – "ולקח" (קבלת) הכחן מדם החטאת באצבע ונתן על קרנות" וגו'. **אלא** ביטין – דכל מקום שנאמר אצבע וכו' כוונתה אינה אלא ימין. נתינה – תתנה דקרינ דמכות. וכי נאמר די, כלומר, וכי נאמרה אצבע ב"ולקח" ? והלא כ"ד ב"תנן" דהוא אמורא ור"ו דהדיבאה מוסיף על ענין ראשון – וכו' תימא: ור"ו ד"ותנן" נמי דהא מלמד קבלה מנתינה? הייזי ליבא למימר הכי, דאי תביב "ותנן" באצבע? – דהו"ל "ולקח" מנתינה? ומוסיף על ענין ראשון, אבל השואל "באצבע" הפסק הענין. וכן מה פסיקא – לרבי שמעון פרי: "וסמך וידע ראש קרבנו" – אלאמא סמיכה בבבליים, אף שחיטה בבבליים ולא תהא דוקא לא בעינן בבבליים, דבכח וזרק, **אפשר** – שחיטה. **לא אפשר** – ודוקה בבבליים דכתיב: "וידקו בני אהרן". נידר – כתיב ביה: "ואת תורת הנידר אשר ידור" (במדבר ו). תפנה בניר – דכתיב: "ונתן על פני הנידר" – לעבב, משום דכתיב "תורת", ואף על גב דלא מבעבט בעלמא. כדאמרין בשעוטה קמייחא דמסכת יומא (ה, א): שאם עשאל לתפנה שירי מצוה מעלה עליו הכתוב כאלו לא כיפר, וכפר, כן יעשה – על תורת נידור. תורה – כתיב בה: "וואת תורת וכו' השלמים וגו' אם על תורה יקריבנו" וגו' (ויקרא ז). **ארבעה** מיני – חמץ חלות וריקס ורובסו, בפרק "התורה" (מנחות ע, א) – שלשי – "על זבח תורת שלמי" – לרבות שלמי נידר לעשרה בין ידועלמיות ולרביעית שמן (בתורה) (בתורה) "על תורה" (ע, א). **ארבעה** נשכמזכר – עץ ראש ושיני תולע ואובו וצפרים תהיה – משמע עיכובא. ויום הכפורים – כתיב: "והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי" וגו' "באחרי חטא", שאר קרבנות כתיב בהו תורה – "ואת התורה לעולה ולמנחה" וגו' (ויקרא ז), ולא מעבב – דאמר בפרק קמא (מנחות ד, א) באשם הוא עצמו שאר חוקטרי אימוריו כשר. ובמנחה כתיב: "ואת תורת מנחתה אחריו" (ויקרא ז) דהיינו הגשה, ונתן לא הגיש כשר. הא תורה והוקח כתיב – משמע תרידוהי כי הדיד שקולין מנחה כתיבא חוקה – "זכר ובני אחרון יאכל חלק עולם" (ויקרא ז). תשודי תורה (ויקרא ז) אחרן" מה שכבר אמור ב"ויקרא", אינו אלא לעבב. **אאכילה** כתיבא – הילכך לא לעיכובא. **אחא**. **אם הפנים** – אבדלוהו במקום קדוש כי קדש קדשים הוא לו נאמר די, כרן "עולם" וגו' (ויקרא כד). ושמיני חתם – גבי מנחה, להכי לא הויא חוקה דידה עיכובא – משום דכתיב: "מגרישה ומשגנה". דמדיצי למכחך "מגרישה ומשגן" ובתיב "מגרישה ומשגנה" – שמיני מנחה הכי קאמר: גרישה שלם ושמינה שלם, שאם חסר כל שהוא פסול. ומדיאצטריך למיכחך להכי, שמע מניה "ויקח" ידידה לאו חוקה.

קאמר: אף על גב דכתיב תורה, אי פתיבא חוקה – אין, ואי לא – לא. – והרי מנחה דכתיב בה חוקה, ואמר רב: כל מקום שיהיו הכתוב בתורה מנחה אינו אלא לעבב, תהיו – אין, לא תהיו – לא! – שאני תהם, בין פתיבא חוקה – אאכילה כתיבא. – והרי לחם הקנים, כדי פתיבא חוקה אאכילה כתיבא, ותנן: שני קדרים מעבבין זה את זה, שני כזיכין מעבבין זה את זה, הסדרין והכזיכין מעבבין זה את זה! **אלא**, כל חיבא דכתיבא אאכילה – אפולא מילתא פתיבא; שאני תהם, דאמר קרא: "מגרישה ומשגנה" גרש

שהיא שירי מצוה בשאר קרבנות. מעבבא בניר. **ואמר** ר' שלמי לרבות שלמי נידר – לקמן (דאמרין בפרק "התורה" (ע, א). **תורה** בעיא חוקה ואף על גב דאמרין: "תורה" בעיא חוקה לא בעיא תורה – אמור רבינו תו, דכל מקום דאמרין חוקה בעיבא – לא ממשעוטה, אלא מגורשה וליפנין לא בריש פרק שני דובחים (ז, א) דהיינו: אשכחן מחסור בגדים, פרישה: דאם דאק חילל, שתיין יין מנלך אתיא חוקה חוקה מחסור בגדים, דעובבכ כדילקחתם ליעל – אף שתיין יין לעבב. ואם נמשעוטה אתה, למנה לי מלך מזה גורשה ומהיה, מעיקרא דאף הדיבא בעי למיניש בשעוטה מנלך, חוקה בעי תורה חוקה **חוקה** לא בעיא תורה – ואם תאמר: ותורה למאי אתא? דכחא גזא פריש בפרק קמא (מנחות ז, א) גבי אצבע לא בעיא כוונתה, דפריך: אלא כון למנה לוי ויש לומר: דתורה אתא לשום דרשה. **ושאני** תהם דאמר קרא מגרישה ומשגנה – פריש בקונטרס: דמצי למיכחך "מגרישה ומשגן" וכו' – שמע מניה הכי אמר רבנא: (מגרישה שלם, משגנה שלם, אם חסר כל שהוא פסול. ובסמוך דאמר שמואל: גרש

מנחת אברהם – פרק שלישי – הקומץ רבה דף כ עמוד א – מנחת מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ) רמט רש"י

בית אמונה במלך – שלא תפסוק מקרבנות. בין לרבי יהודה בין לרבי שמעון ליכא מדי אלא משמעות דרשין. בר – דאמר: החזירה אין לא החזירה לא, בתנא דידן סבירא ליה, דאמר: לא מלח הקומץ – כשר, שור קרב לגבי מוכה – דמליחת קומץ בראשול של מנחת דאי, בדאמר בשמעתא ומנחתא, בן בראשול של מנחת, ששם מולחים את הקומץ. עצים – נקראו קרבן,

שנאמר: "והגדולות הפלטו על קרבן העצים" (נחמיה י) ודם אקרי קרבן, שהוא עיקר כל הוזהב. אחרים באין לו חובה – שצריכים עצים להקטרה, אף כל – שצריכים עצים טעונין מלח, יצאו עצים ודם. קומץ דמנחה מתייר שריים, דאמר מתייר אימורין למנחה ובשר להבנים. א מה מנחת מיוחדת בשמירת א הכי פריך: או אימא, כי היכי דמרבין כל דמי ליה בהאי צד שאחרים באין חובה לון – תריב נמי דם דמי לא לאידך גיסא בחד צד מתייר במנחה, אביא כל למעטי עצים הוא דאמא, דלא דמי לה במידו תלמוד לומר במשטא אחרניא למעטי צד ומתייר במנחה, ולרבינו דאחרים באין חובה וזה אתא. דליכא לפרש"י אפיכא: באיב דם שותיר דמנחה את אלו שאין מתיירין, דאם כן למד לי למימר "מעל מנחתך" נומא (אי נמי) בדאמרין לקמן: משתבאר הני הוה ליה למלח שכן אשכנז טמא סימן, הלכך, על כרחו כולו הוה בעי לרבינו וזה בחד צד, להכי איצטריך מיעוט למעטי חד מניניה. כולה – גם השיריים. תלמוד לומר קרבן – קומץ, "זכר קרבן מנחתך" (ויקרא ב). בפני עצמה – כגון האומנו "דרי עלי לבונה", דאמר בפרק "דרי עלי שערין" (מנחות ק, ב). לא יפחות מן הקומץ. מנחת כהנים – מנחת גיבורותיה. דכילוי הוא. הן ששית – בתחין. קרשי דרשים – ובזי שלמי צבור, דדיינו בבשי עצרת. דקדשי קדושים נבחרו, ואף על גב דשלמים הן, דאם אתא נאכלין אלא יום לילה. בדאמרין ב"יחידו קומץ" (ובזכי נד, ב). ובזי שלמי צבור ואמנותו כן. והא אסרת (לית) מה מנחת מיוחדת שאחרים באין כל – ומנחתם אידיכא לבונה וכולהו הך דרבינן עצים, ו"על כל קרבנה" הו למד ל"ז הכי קאמר – האי דפריך: אין לי אלא קומץ, הכי קא פריך: אימא לא דרינן כדדרשת "מה מנחת מיוחדת", אלא בכלל ופרט דרשין: "קרבן ראשון – כלל, "מנחתך" – פרט. מנחת אין מידי אחרניא כלל, והיינו דפריך: אין לי אלא קומץ, מנן כולו אחרניא: הדר אמר על כל קרבנה תקריב מלח – דאי נמי דרש כלל ופרט – איחוריה כוליה, "ועל כל קרבנה" חור וכלל, ככל ופרט וכלל אין אחת דן אלא כעין הפרט, ועל כרחו דרינן למילתא קיימת. ליכיל שאחרים באין לה חובה, ואיתרבו להו כל הני. אף כל עצים – אף כל הצריכים עצים טעונין מלח. ואייתי דם דאיכא נסכים – יין ושמן באין לחובה לבנת אבילה – אימורים. ושתי – יין. אריבה – לצורך דם אתו, דהכי אורא: לאחר כפרת דם שכפר על החטא, בא היין המשמח אלהים ואנשים, דמי שנתכפר חטאו שמת. אלא – להכי לא איתיריב דם. אף על גב דנסכים באין לו חובה – לא דמי ללבונה הבאה לו חובה למנחה. דלבונה באה עם המנחה בכלי אחד, ונסכים אין באין עם הדם בכלי אחד. מדאיצטריך מעל מנחתך – אלאמי לא מי מעטיה קרא – היה אמנא דטעון מלח, משום דמנח למנחה בחד צד, שמתיר במנחה. ומכל דהנך בלוי דלא מעטיהו קרא – מהר צד אתו, כיון דדמו בחד צד דאחרים באין לה חובה – אמרין דטעונין מלח. אישים – על האש בשופת, למעטי דם שאינו נשרף. בחוץ כמותה – דכל מנחה והקטרת אברים בעורה. אבל דם עצמים שעבודותיו בפנים, על בין הבדים ועל הפרוכת. מנחה ואברים חייבין משום נותר, וטומאה – אם אכלו בטומאת הגוף, ואפילו קומץ שהוא מתייר ואין בו משום פיגול, יש בו משום נותר וטמא. וילף לה (ובזכי מד, א) מ"אשר הם מקדשים", ומעילה. ובדם ליכא מדי, כדמפרש במסכת יומא בפרק "הוציאנו לו" (ס, א) תלתא קראי כתיבי בדם, חד למעטי מנחה, וחד מטומאה, וחד ממעילה.

אימא מה הפרט מפורש שאחרים באים חובה לה וגם מותרת – פירוש: ונימא כללא קמא דוקא. אי נמי, אפילו לבאין דאמר כללא בתרא דוקא – בעינן שני צדדין, כדמכח בריש "בכל מערבין" (ערוכין כה, א). וצריך עיון בפרק "שלשה מינין" (נויר לה, ב), ושנא יש מקומות שנים ושלשה מקומות לא חשבי ליה להתלמוד אלא בחד צד.

מדאיצטריך מעל מנחתך מכלל דהנך כולוה מייחו בחד צד – פירוש: כמו דם, דלית ליה אלא חד צד. ובסמוך מנחה צדדין הרבה, בדם לא חשביה חד הך צדדין. והא דקתיי בברייתא: אביא דם, דמשמע ליכא דאי לא כתיב "מעל מנחתך" הייתי מרבה דם, ואדריבא הייתי מצריך שני צדדין כדמשמע סמא – התנא נקט האמת שכך היה ראוי להוסיף, ואדרבה, והתלמוד טועה כאן להקשות דנבעי שני צדדין, והמתירן מוכיח לו מנחת הפסוק דמנחה נפשי סמי בחד צד. **ואימא** מעל מנחתך ולא מעל אברין פירוש: **אבראים** ליכא מדי ואין אבראים מפרש באים חובה, ובדם חד צד – שמתיר במנחה, ומה ראת לדחות אברים ולמעט דמי אימא אפיכא **שכן** אחרים באין חובה לה כו – כבוד בספרים פירוש: כגון "אשכנז ליכא מדי" ואין אשכנז מפרש אלה אחרונה. ומפרש רבינו תם: אוכל במנחה, שרגילות למלוח אבולין. ולפי שאין זה קולא וחומרא, לא חש התלמוד לפרש. אדרבה

כל שמותר, אביא דם שמתיר! תלמוד לומר: "מעל מנחתך", ולא מעל דמך. יכול תהא מנחה פולה מעונה מלח? תלמוד לומר: "קרבן" – קרבן טעון מלח. ואין מנחה פולה מעונה מלח. ואין לי אלא קומץ מנחה, מנן לרבות את הלבונה? מרבה אני את הלבונה שכן פאה עמה בכלי אחד, מנן לרבות את הלבונה הפאה בפני עצמה, ולבונה הפאה בכזיבין, והקמרת, מנחת כהנים, ומנחת כהן משית, ומנחת נסכים, אימורי חטאת, ואימורי אשם, ואימורי קדשים, ואימורי קדשים קלים, ואברי עולה, ועולת העוף, מנן? תלמוד לומר: "על כל קרבנה תקריב מלח". אמר מר: אין לי אלא קומץ מנחה, מנן לרבות את הלבונה? מרבה אני את הלבונה שכן פאה עמה בכלי אחד. והא אמרת: מה מנחה מיוחדת שאחרים באין חובה לה! – הכי קאמר, אימא: קרבן – כלל, ומנחה – פרט; כלל ופרט – אין בכלל אלא מה שבפרט, מנחה – אין, מידי אחרניא – לא! הדר אמר: "על כל קרבנה" – חור וכלל; כלל ופרט וכלל – אי אתה דן אלא פטין הפרט, מה הפרט מפורש שאחרים באין חובה לה, אף כל שאחרים באין חובה לה. אחרים דבאין חובה לה מאי ניהו? עצים, אף כל – עצים. אימא: אחרים דבאין חובה לה ניהו – לבונה, ואייתי דם, דאיכא נסכים! – נסכים פהדי אימורין הוא דאחור, מאי טעמא? אכילה ושתיה. – אדרבה, בפרה ושמה! אלא לבונה פאה עמה בכלי אחד, אבל עצים, פי היכי דמתפשטא בהו מנחה – הכי מתפשטא בהו פוליהו קרבנות. ואימא: מה הפרט מפורש שאחרים באין חובה לה ומתיר, אף כל שאחרים באין חובה לה ומתיר, ומאי ניהו? לבונה הפאה בכזיבין, דרשיא לחם, אבל מידי אחרניא לא! – מדאיצטריך "מעל מנחתך" – ולא מעל דמך, מפלג דהנך פוליהו אתו בחד צד. אמר מר: "מעל מנחתך" – ולא מעל דמך. ואימא: "מעל מנחתך" – ולא מעל איכריה! – מסתברא אברים הוה ליה לרבינו, שכן (אשכנז" מ"א סימן) אחרים באין חובה לה כמותה, אישים כמותה, בחוץ כמותה, נותר כמותה, טומאה כמותה, מעילה כמותה.

אדרבה

דם

רבי עזרא בעי קומי רבי מנא: איש ואשה שהיו תפושין בגט, היא אומרת: זכיתי, והוא אומר: לא זכית. תפלוגתא דרבי ודרבן שמעון בן גמליאל, דאיתפלגון, תפלוה והלוה שהיו תפושין בשטר, תפלוה אומר: שלי הוא שאבד ממני. והלוה אומר: שלי הוא שפרעתי לך – יתקיים השטר בחותמיו; דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: יחלוקו. אומר רבי לעזר: הכל הולך אחר התפוש בעדים. מה פליגינן? בשכתבו לארץ, ושניהן תפושין בעדים. אומר ליה: דברי הכל היא. תכא אפילו פולו בידו וחוט אחד בידה – אינו גט, דכתיב (דברים כד) ונתן בידה. עד שיהא פולו בידה.

מתלב רבי לעזר לרבנן: במא דאית לכוז המביא גט ממדינה למדינה "במדינת הים" צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם, אף אגא אית לי המביא ממדינה למדינה "בארץ ישראל" צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם. אומר רבי יעקב בר זבדי: מעשה באחד שהביא את הגט מלמינה של קיסרין, אתא עובדא קומי רבי אבהו; אומר ליה: אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם. ואין למינה של קיסרין בקיסרין. אומר רבי אבין: ספינה מפרשת היתה. ותני בן: המביא גט מן הספינה – המביא מחוצה לארץ, וצריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם.

היתה הגמולגניא אחת ונעשית שתיים – אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם. וכן שתיים ונעשו אחת:

הלכה ב' מתני' רבי יהודה אומר: מרקם ולמזרח ורקם פמזרח, מאשקלון ולדרום ואשקלון פדרום, מעכו ולצפון ועכו בצפון. רבי מאיר אומר, עכו בארץ ישראל לגיטין:

גמרא רבי יוחנן אומר לציפורי: אתון אמרין בשם רבי (יוחנן) חנינה: אף המביא מבבל לכאן – אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, ואני אומר: שהוא צריך, דהיא מתניתא, רבי יהודה אומר:

[דף ה' ע"א]

מרקם ולמזרח ורקם פמזרח. ואפילו תימא חלוקין על רבי יהודה שאין רקם פמזרח. שפא מבבל לכאן. רב אומר: עשינו עצמינו בארץ ישראל לגיטין. ושמואל אומר: אפילו משכונה לשכונה.

בעא קומי מיחזור ביה. אומר ליה בהנא, ומה נעשה לראשונות שנישאו! אומר ליה: ומה בידך? דהוא סבר פהדא דרבי דתני: המביא גט ממדינת הים, לא נכתב לפניו ולא נחתם לפניו – תצא בשלשה עשר דבר; דברי רבי. אבל חכמים לא הודו לדבר.

הכל מודין שאם בא ועירר – עררו בטל. עד כדון בשעירר משנשאת. עירר עד שלא נישאת ונישאת. נישמעינה מן הדא: מעשה באחד שהביא את הגט לפני רבי ישמעאל, אמר ליה: מניין אתה? אמר ליה: מכפר סמיי שבתחום עכו. אמר ליה: אף את צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, ואל תזקק לעדים. וכשיצא, אמר לו רבי אילעאי: רבי, והלא כפר סמיי מארץ ישראל היא קרובה לציפורין יותר מעכו. אמר ליה הואיל ויצא המעשה בהיתר יצא. מהו הואיל ויצא המעשה בהיתר יצא? אמר רבי זעירא: שאם בא ועירר – עררו בטל. אילו המביא מארץ ישראל לארץ ישראל, שפא הוא צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם? הוי, לא שגגיה, הוא עירר משנשאת, הוא ערר עד שלא נישאת ונישאת.

רבי יעקב בר אבא בר עתליי בשם רבי לעזר: הלכה ברבי מאיר בגיטין. והנה רבי זעירא מסתפל ביה. אמר ליה: למה אתה מסתפל ביה? דיתמר הלכה כמי שהווא מיכל בדברי סופרין. סברין מימר: ביהיד אצל יהיד, אכל ביהיד אצל חכמים – לא. והכא, אפילו יהיד אצל חכמים.

רבי חייא רבי בא אמר:

[דף ה' ע"ב]

המוכר עבדו לעכו – יצא לחירות. רבי ישמעאל אבונה דרבי יודן בעי: ואפילו מעכו לעכו. ואיתיבין דמר רבי יעקב בר אבא בשם רבי אמי. מן תרין עובדוי דרבי, אנו ולפין, עכו – יש בה ארץ ישראל ויש בה הויץ לארץ.

רבי הנה בעכו, חמתון אכלון פיתה נקיה. אמר לון: מה אתון לתין? אמרו ליה: תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו על מי ביצים שאינן מכשירין, ואנו שלקנו ביעין ולתין במיהון. סברין מימר: מי שלק של ביצים, ולא אמר אלא של ביצים עצמן. אמר רבי יעקב בר אידי: מאותה שעה גזרו, שלא יהא תלמיד מורה הוריה.

רבי חונה בשם רבי חונא אמר: תלמיד שהורה אפילו בהלכה – אין הוריותו הוריה.

תני: תלמיד שהורה הלכה לפני רבו – חייב מיתה.

תני בשם רבי אליעזר: לא מת נדב ואביהוא, אלא על ידי שהורו הלכה לפני משה רבן.

מעשה בתלמיד אחד שהורה לפני רבו רבי אליעזר, אמר לאימא שלום אשתו: אינו מוציא שבתו. ולא יצאה שבתו עד שמת. אמרו לו תלמידיו: רבי, נביא אתה? אמר להן: לא נביא אנכי, ולא בן נביא אנכי, אלא בן אני מקובל, שכל תלמיד מורה הלכה בפני רבו – חייב מיתה.

תני: אסור לתלמיד להורות הלכה לפני רבו, עד שיהא רחוק ממנו שנים עשר מיל במחנה ישראל. ומה טעם? ויחננו על הירדן מבית הישימות עד אכל השיטים בערבות מואב (במדבר לג, מט). וכמה הן? שנים עשר מיל במחנה ישראל.

פחדא רבי תנחום בר ירמיה הוה בחפר, והוה שאלון ליה, והוא מורה. אמר ליה: ולא בן אולפן רבי שאסור לתלמיד להורות הלכה לפני רבו עד שיהא רחוק ממנו שנים עשר מיל במחנה ישראל? והא רבי מנא רבך יתיב בציפורין? אמר לון: ייתי עלי דלא ידעית. מן התיא שעתא לא אורי.

רבי הוה בעכו. הוה חד בר נש מכיפתא ולעיל. אמר ליה: לית אתה בריה דפלן פהנא, ולא הוה אבוק פהנא? אמר לי: עיניו של אבא היו גבוהות, ונשא אשה שאינה הוגנת לו, וחילל אותו האיש.

עירות שבתחום ציפורין הסמוכות לעכו, עירות שבתחום עכו הסמוכות לציפורין, מה אתה עבד לון, בעכו? בציפורין?

הלכה ג' מתני' המביא גט בארץ ישראל – אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נתחתם. אם יש עליו עוררין – יתקיים בחותמיו. המביא גט ממדינת הים ואינו יכול שיאמר בפני נכתב ובפני נתחתם, אם יש עליו עדים – מתקיים בחותמיו:

אחד גיטי נשים ואחד שיהרורי עבדים, שוין במוליך ובמביא. זו אחד מן הדרכים שישו גיטי נשים לשיהרורי עבדים:

[דף ו' ע"א]

גמרא מי עירר? רב הסדא אמר: הפעל עירר. אמר רבי יוסי: הלקוחות עוררין, שלא תיטרף מידן. רבי יודן בעי: עד דון בערר שחוץ לגופו. ערר שבגופו תפלוגתא דרבי יוחנן ורבנן דתמן. על דעתיה דרבנן דתמן לא שנייה, הוא ערר שחוץ לגופו, הוא ערר שבגופו. על דעתיה דרבי יוחנן ערר שחוץ לגופו עררו בטל. וערר שבגופו עררו קיים.

דתני: המביא גט ממדינת הים ולא נכתב לפניו ולא נתחתם לפניו, הרי מהזירו למקומו, ועושה עליו בית דין ומקיימו בחותמיו, ואינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נתחתם, אלא אומר: "שליח בית דין אני".

[דף ו' ע"ב]

הלכה ד' מתני' כל גט שיש עליו עד בותי – פסול, חוץ מגיטי נשים ושיהורורי עבדים. מעשה שהביאו לפני רבן גמליאל לכפר עותני גט אשה, והיו עידיו עידי כותים – והכשירו. כל השטרות העולין בערפאות של גוים, אף על פי שחותמיהן גוים – כשירין, חוץ מגיטי נשים ושיהורורי עבדים. רבי שמעון אומר: בולן כשירין, לא הוזכרו, אלא בזמן שנעשו בהדיוט:

גמרא על המזון נחשדו ועל המזון נפסלו. לא נחשדו על העריות. ועדי נפשות בעדי עריות. מעתה, אפילו שניהן כותים! שנייא היא, שאינן בקיאיין בדיקדוקי גיטין. מעתה אפילו כותי אחד יהא פסול. אמר רבי אבין תיפתר שהתם וישראל בסוף.

אמר רבי יוסי: אתייא במאן דאמר עדים חותמין זה שלא כנגד זה. ברם במאן דאמר: אין עדים חותמין אלא זה בפני זה, אפילו התם כותי בסוף – כשר.

רבי אילא בשם רבי יסא:

[דף ז' ע"א]

אתייא במאן דאמר: אין העדים חותמין אלא זה בפני זה. ברם במאן דאמר: עדים חותמין זה שלא בפני זה, אפילו התם וישראל בסוף – פסול. שטר שחותמו בארבעה עדים, ונמצאו שנים הראשונים קרובים או פסולים – כשר, ותתקיים העדות בשאר.

ויעשה בהרחק עדות ויהא פסול! לית יכיל, דקאמר רבי יסא בשם רבי ירמיה: עדים פסולין אינן נעשין בהרחק עדות, שלא באו אלא להכשירו של גט.

בותים משום מה הן פסולין? אמר רבי יוחנן: משום גירי אריות. וקשיא, אילו מי שלא נתגייר לשום שמים וחרור ונתגייר לשום שמים, שמוא אין מקבלין אותו? רבי יוחנן בשם רבי אלעזר: משום נכרי ועבד חבא על בת ישראל – הולד ממזר. והאמר רבי עקיבא: גירי צדק הן! על שם שהן מייבמין את הארוסות ומוציאין את הנשואות. והא רבנן אמרין: אין ממזר ביבמה! על שם שאינן בקיאיין בדיקדוקי גיטין. הא רבן גמליאל מכשיר בגיטיהן! רבי יעקב בר אידי בשם רבי יוחנן: על שנתערבו בהם כהני כמות. (מלכים א יב) ויעש כהנים מקצות העם. אמר רבי אילא: מן הקוצים שבעם ומן הפסולת שבעם.

אמר רבי אחא: קול יוצא בארבעים. מעתה אפילו שניהן בותים! שהיה הוא אומר שאינן בקיאות בדקדוקי גיטין. והא רבי שמעון מכשיר בגיטין. רבי בא בשם רבי זעירא אתיין דרבי שמעון ברבי אלעזר כמה דרבי לעזר אומר אף על פי שאין עליו עדים בשר. בן רבי שמעון אומר אף על פי שאין עליו עדים בשר. מעתה אפילו נעשה בהדימוס. הוי, צורכא לההוא דמר רבי יעקב בר אחא: קול יוצא

[דף ז' ע"ב]

בארבעים.

שטר יוצא בבית שאן והיו עדיו גזים, רבי יוסי אומר: איתפלגון רבי יוחנן ורבי לקיש, חד אמר פסול, וחד אמר בשר. רבי אבהו מפרש: רבי יוחנן אומר: פסול. ורבי לקיש אומר: בשר. ומה טעמא דריש לקיש? שלא להפסיד לישראל כמון, ואפילו דלית מפסיד לדין מפסיד לדין. אומר רבי יודן: אלא בדי שלא לנעול את הדלת לפני בני אדם, שלמחר הוא מבקש ללות והוא אינו מוצא:

הלכה ה' מתני' האומר תן גט זה לאשתי ושטר שיהרור זה לעבדי, אם רצה להחזיר בשניהן, יחזיר, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים, בגיטי נשים אבל לא בשיחרורי עבדים, לפי שזכין לו לאדם שלא בפניו ואין חבין לו אלא בפניו. שאם ירצה שלא לזון את עבדו, רשאי. ושלא לזון את אשתו, אינו רשאי. אומר להן, והרי הוא פוסל את עבדו מן התרומה בשם שהוא פוסל את אשתו. אמרו לו, מפני שהוא קנינו. האומר תן גט זה לאשתי ושטר שיהרור זה לעבדי ומת, לא ינתנו לאחר מיתה. תנו מנה לאיש פלוני ומת – יתנו לאחר מיתה:

גמרא כל אתר אתר אמר תן בהולד. והכא אתר אמר תן בזכת. ביני מתניתא: זכה גט זה לאשתי. זכה שטר שיהרור זה לעבדי. לשון מתניתא אמרה בן, לפי שזכין לו לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם אלא בפניו.

רבי מאיר אומר: חובה הוא בין לזה בין לזה. ורבנן אמרין: זכות הוא לעבד וחובה היא לאשה. רבי חייא בר בא אומר, רבי יוחנן בעי: הבע עצמך, שהיה עבדו של קצין, הרי חובה הוא לעבד! תברייא אמרי, רבי יוחנן בעי: הבע עצמך, שהיתה אשתו של מופי שחין, הוי זכות הוא לאשה!

לית לך אלא בתדא: אילו המוכר את עבדו שלא מדעתו, שמו אינו מכור?

[דף ח' ע"א]

והמגרש את אשתו שלא מדעתה שמא מגורשת היא מפני שהוא קנני? אמר רבי אבין: קנני הוא, אלא שהוא פוסלו מן התרומה.

האומר: "מבי עבדי, עשיתי בן חורין". "עושה אני אותו בן חורין". "חרי זה בן חורין" – זכה. רבי אינניא בשם רבי יוחנן: ובלבד בשטר. "ועשה בן חורין" רבי אומר: זכה. וחכמים אומרים: לא זכה. תנו שטר שיחרור זה לעבדי ומת – רבי אומר: לא זכה. וחכמים אומרים: זכה. בופין את היורשין לקנים דברי חמת. אמר רבי זעירא: בסתם חלוקין. מה אנו קיימין? אם באומר שחררו, אף רבי מודה. אם באומר כתבו ותנו, אף רבנן מודו, אלא בן אנו קיימין באומר תנו. רבי אומר: האומר תנו – באומר כתבו ותנו. ורבנן אמרין: האומר תנו באומר שחררו.

האומר ונתנו כל נכסיו לפלוני והוא כהן והיו שם עבדים אף על פי שאמר אי איפשי בהן חרי אילו אוכלין בתרומה. רבי שמעון בן גמליאל אומר מפיון שאמר אי איפשי בהן זכו בהן היורשין. אמר רבי זעירא: בסתם חלוקין. מה אנו קיימין? אם בשקיבל עליו משעה ראשונה – אף רבן גמליאל מודה.

[דף ח' ע"ב]

אם בשלא קיבל עליו משעה ראשונה – אף רבנן מודו. אלא בן אנו קיימין, בסתם. רבי אומר: לית בר נש אמר אי איפשי, אלא מפיון שקיבל עליו. רבי שמעון בן גמליאל אומר: מפיון שאמר אי איפשי – הוכיח סופו על תחילתו.

האומר: "תן מנה זה לפלוני שאני חייב לו". "הולך מנה זה לפלוני בפקדון שיש לו בידו", אם רצה לתחזיר – לא יחזיר. ותייב האיש באחריותו עד שיקבל אותו האיש את שלו.

אמר רבי אילא: המתנה בחוב. "תן מנה זה לפלוני". "הולך מנה זה לפלוני". "תן שטר זה מתנה לפלוני". "הולך שטר זה מתנה לפלוני" אם רצה לתחזיר – לא יחזיר. הלך ומצאו שמת – יחזיר למשלח. ואם מת – יתן ליורשיו. "זכה מנה זה לפלוני". "קבל מנה זה לפלוני". "זכה שטר זה מתנה לפלוני". "קבל שטר זה מתנה לפלוני", אם רצה לתחזיר – לא יחזיר. הלך ומצאו שמת – יתן ליורשיו. ואם לאחר מיתה זכה – יחזיר למשלח, שאין אדם זוכה בפתב לאחר מיתה.

מי שאמר: "מנה זה לפלוני". "טול מנה זה לפלוני". "יהא מנה זה לפלוני בידך", אם רצה לתחזיר – לא יחזיר. וידין זכה לחבריה לא יכול חוזר ביה.

דלמא, רבי דוסתאי בי רבי ינאי ורבי יוסי בן ביפר נחתון מינבי לחבריה תמן, ואיתאמרת עליהון לישן ביש, אתון בעיי מיפקא מיניה, אמרין לון כבר זכינן, אמרין לון אנן בעי תקימינן טבאת, אמרין לון שומר חנם אנהנו.

[דף ט' ע"א]

אתון לגבי רבי דוסתאי בי רבי ינאי, אמר לון ההנו כוליה, נסבין לרבי יוסי בן ביפר, ופטרוי, ואפקון מיניה. בד סלקון להבא, אתא לגבי אבוי, אמר ליה: לית אתי חמי מה עבד לי ברוך? אמר ליה: מה עבד לך? אמר ליה: אילן אשויני עמי, לא הוון מפקין מינן בלום.

אמר ליה: מה עבדת בן? אמר ליה: ראיתי אותן בית דין שוה וכובעיהן אמה ומדברין מחצצים, ויוסי אחי פפות ורצועה עולה ויורדת, ואמרית שמא דוסתאי אחר יש לאבא.

אמר רבי חיי: הדיא דתימר, בהוא דלא יכיל מיקמה טבאות. ברם הוא דכיל מיקמה טבאות, מיפק לון מן הדיא ויטלון לדיו.

דין דמחל שטר לחבריה רבי חנינא ורבי מנא חד אמר מחל. וחרנה אמר לא מחל. עד דמסר ליה שטרא.

תן מנה זה לפלוני ומת אם רצו היו רשין לעכב אינן יכולין. אין צריך לומר באומר זכה לו, באומר התקבל לו הן. אמר רבא בר ממל: בשכיב מרע היא מתניתא.

אם בשכיב מרע, בהדיא אין צריך לומר זכה לו התקבל לו. אמר רבי מנא: קיימתיה מדאמר רבי בא בר רב הונא בשם רב עשו דברי שכיב מרע בקריא שכתב ונתן. והוא שמת מאותו חולי. הא אם הכריא לא. אין צריך לומר באומר זכה לו. התקבל לו.

"תנו מנה לאיש פלוני", ומת – יתנו לאחר מיתה. רבי אבין בשם רבי בא בר ממל: בשכיב מרע היא מתניתא:

הדרן עלך המביא קמא

פרק שני

הלכה א' מתני' חמביא גט ממדינת תים, ואמר בפני נכתב אבל לא בפני נחתם. בפני נחתם אבל לא בפני נכתב. בפני נכתב בולא ובפני נחתם חציו. בפני נכתב חציו ובפני נחתם בולא – פסול. אחד אומר בפני נכתב, ואחד אומר בפני נחתם – פסול. שנים אומרים בפנינו נכתב, ואחד אומר בפני נחתם – פסול. ורבי יהודה מכשיר. אחד אומר בפני נכתב, ושנים אומרים בפנינו נחתם – כשר: **גמרא** ניהא בפני נכתב אבל לא בפני נחתם. בפני נחתם אבל לא בפני נכתב, כלום קיומו של גט אלא בחותמו:

[דף ט' ע"ב]

אלא כרבי יודה, דרבי יודה פוסל בטופסין. ודרבי יהודה בחוצה לארץ במגרש בארץ ישראל. ויש טופסי גיטין בחוצה לארץ במגרש בחוצה לארץ. עד שידע שהוא גט אשה. עד שידע שהוא נעשה שליח. ולא היה יודע שהוא גט אשה עד שיכתוב בולא בפניו עד שיתחתם בולא בפניו.

תני רבי חנין: אם היה נכנס ויוצא – מותר. רבי יוסי בעי: אמר בפני נכתב ובפני נחתם אלא שנתיהד ברשות הבעלים בין כתיבה לחתימה. נישמעניה מן הדא: אחד אומר בפני נכתב ואחד אומר בפני נחתם פסול. מפני שאחד אומר בפני נכתב ואחד אומר בפני נחתם. אבל אם אמר בפני נכתב ובפני נחתם אלא שנתיהד ברשות הבעלים בין כתיבה לחתימה כשר.

רב חסדא בעי: חציו מתקנה, וחציו מדבר תורה, אמר בפני נכתב ובפני נחתם, אלא שנתיהד ברשות הבעלים. נישמעניה מן הדא: אחד אומר בפני נכתב ובפני נחתם – פסול. מפני שאחד אומר בפני נכתב ואחד אומר בפני נחתם. אבל אם אמר בפני נכתב ובפני נחתם, אלא שנתיהד ברשות הבעלים שעה אחת – כשר.

רבי אלעזר אמר: רבי אבין בעי: אמר בפני נכתב ובפני נחתם בעד אחד, ושנים מעידין על חתימת העד השני. אמר רבי אמי בבבליא:

[דף י' ע"א]

אין כשר אלא זה. רבי אבא לא אמר כך, אלא אמר בפני נכתב ובפני נחתם בעד אחד, ואני הוא העד השני – נעשה כנוגע בעדות.

היה מהותם בארבעה, ואמר בפני נכתב ובפני נתחתם בשני עדים, אליו תרין חורגא לינא ידע מה עסקיהון, תפלוגתא דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאתפלגון, אמר לעשרה: התמו בגמ, והותמו מקצתן היום ומקצתן למחר, ריש לקיש אמר: כשר, והשאר על תנאי, רבי יוחנן אמר: פסול, עד שיתמו בו ביום.

אמר רבי אמי: מה פליגין? ביוצא מתחת ידו, אבל ביוצא מתחת ידי אחר – אף רבנן מודוי שהוא כשר. רבי חנניה דרבי אמי אמר רבי זעירא: מה פליגין ביוצא מתחת ידי אחר. אבל ביוצא מתחת ידו – אף רבי יהודה מודה שהוא פסול.

מתלב רבי זעירא לרבי אמי: אם ביוצא מתחת ידו (אחר) רבי יודה מכשיר אפילו בקמיתא.

דף י"ע"ב

איתי רבי אמי לרבי יונה חמוי ותנא ליה: אחד אומר בפני נכתב ובפני נתחתם – פסול. רבי יודן מכשיר. אמר רבי אבין: לישן מתניתא מסייעא לרבי זעירא, בזה רבי יודן מכשיר. וקשיא על דרבי זעירא, אם ביוצא מתחת ידי אחר, בהדא לא עשו אותן בשנים. אימתי עשו אותן בשנים? בזמן שהוא מעיד על הפתיכה ועל החתימה.

רבי יסא בשם רבי יוחנן: וביוצא מתחת ידו. וזהו רבי זעירא מסתפל ביה. אמר ליה: למה את מסתפל ביה? ואפילו יוצא מתחת ידי אחר.

אתיא דרבי יוסי כרבי אמי עד לא יחזור ביה. אמר רבי מנא: אפילו מן דחזר ביה אתיא היא, שגגיה היא פתיכה בשנים וחתימה בשנים, חתימה בשנים – כחה מיופה, ופתיכה בשנים – אין כחה מיופה:

הלכה ב' מתני' נכתב ביום ונתחתם ביום, כלילת ונתחתם ביום, כלילת ונתחתם ביום – כשר. ביום ונתחתם כלילת – פסול. ורבי שמעון מכשיר, שהיה רבי שמעון אומר, כל גיטין שנכתבו ביום ונתתמו כלילת – פסולין, חוץ מגיטי נשים:

דף י"א ע"א

גמרא אמר רבי יוחנן: פסול מפני אכילת פירות. אמר ליה ריש לקיש: מעתה תחוש לגיטין הבאין ממדינת הים, שפא נכתבו ביום ונתתמו כלילת! אמר ליה: זה זיפו מדבר אחר.

אמר רבי יוחנן: לא אמר רבי שמעון אלא בלילה, אבל למחר – אף רבי שמעון מודה. ריש לקיש אמר: לא שנייא, הוא לילה, הוא למחר, הוא לאחר בפה.

היידן הוא למחר? רבי חנניה ורבי מנא, חד אמר: למחר, והרנא אמר: מהרא דמחר. וקשיא דרבי יוחנן על דרבי שמעון (לקיש), בן אמר רבי בא בשם רבי זעירא: אתיא דרבי שמעון (בן לקיש) בריב אלעזר, כמה דרבי אלעזר אמר אף על פי שאין עליו עדים בשר, בן רבי שמעון אמר אף על פי שאין עליו עדים בשר. אמר רבי שמואל אחוי דרבי ברכיה: פאן ברוצה להתמו. וכאן בשאינו רוצה להתמו. אמר לעשרה: התמו בגט זה והתמו מקצתן היום ולמחר מקצתן. רבי שמעון בן לקיש אמר: בשר והשאר על תנאי. רבי יוחנן אמר פסול עד שיהתמו בולן בו ביום. רבי יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי: מעשה באחד שאמר לעשרה: התמו בגט, והתמו מקצתן היום ומקצתן למחר, אתא עובדא קומי רבניו, וכשרין וחשון. הדיא מסייעא לרבי יוחנן מן דרבניו, ופליגא עלוי על דרבי שמעון. הדיא מסייעא לרבי שמעון בן לקיש מן דרבי שמעון, ופליגא עלוי מן דרבניו:

[דף י"א ע"ב]

הלכה ג' מתני' בכל בותבין, בדיו, בסיקרא, בקומום, ובקלקנתום, ובכל דבר שהוא רושם. אין בותבין לא במשקין, ולא במי פרות, ולא בכל דבר שאינו של קיימא. על הכל בותבין, על העלה של זית, ועל הקרן של פרה ונותנין לה את הפרה, ועל היד של עבד ונותנין לה את העבד. רבי יוסי הגלילי אומר: אין בותבין לא על דבר שיש בו רוח חיים, אף לא על האוכלין:

גמרא וכתב – לא חקק. וכתב – לא מטיף. כתב – לא השופך.

כתב – לא חוקק. אית תנאי תנאי: אפילו חוקק. אמר רב חסדא: מאן דאמר לא חוקק – בפולט מקום הכתב בגזן הדין דינרא. מאן דאמר אפילו חוקק – בגזן הדין פינגקסא.

כתב – לא המטיף. רבי יודן בר שלום ורבי מתניה, חד אמר: שלא עירב את הנקודות, והרנא אמר: אפילו עירב את הנקודות.

כתב – לא השופך. אמר רבי חייה בר בא: אילין בני מדינחא ערימין סגין, וכד חד מינהון בעי משלקח כתב מסטירין לחבריה, הוא כתב במי מילין, והד דמקבל כתביה, שפיד דיו שאין בו עפין, והוא קולט מקום הכתב.

עשה בן בשבת מהו? תמן תנינן: כתב על גבי כתב – פטור. רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרווייהו: והוא שכתב דיו על גבי דיו, וסיקרא על גבי סיקרא, אבל אם כתב דיו על גבי סיקרא וסיקרא על גבי דיו – חייב. רבי יצחק בר מישלשה בשם רבנן דתמן: חייב שתים, משום מוחק ומשום כותב.

עדים שאינן יודעין לחתום – ריש לקיש אמר: רשם לפניו בדיו, והן חותמין בסיקרא. בסיקרא, והן חותמין בדיו. אמר ליה רבי יוחנן: מפני שאנן עוסקין בהילכות שבת אנו מתירין את אשת איש? אלא מביא גזיר חלק ומקרקע לפניו וחותמין. ולא כתב ידו של ראשון הוא? אלא מרחיב לפניו את הקרע. רבי מנא בעי: ולמה לינן אמרין רשם לפניו במים?

[דף י"ב ע"א]

אם בא ועירר, עררו קנים.

הקורע על העור כתבנית כתב – פשר. הרושם על העור כתבנית כתב – פסול.

"הרי זה גיטך על מנת שתתנהו לי" – פסול. על מנת שתחזירנה לי – פשר. ולא דא היא קדמייתא! אמר רבי יוסי: לכשתדיני. אמר רבי יוסי בי רבי בון: לכשתזכר בו ובמצוותו תחזירנה לי. בהדא תרנגלא, הוון מצפצפים תמן, והוה רב נחמן בר יעקב יתב תרנגלא מתנה לבריה, ואמר ליה לכשתזכר בו ובמצוותו, תחזירנה לי.

רבי ירמיה בעי: כתבו על פוס של זהב, ואמר לה, מקום הכתב שליך ובין השישים שלי. ויש כתב? עור הנקרע הרי פשר, נתקרע הרי זה פסול! בשלא נתקרע בקרע בית דין. אבל נקרע בקרע בית דין . אי זהו קרע של בית דין? בין כתב לעדים.

על העלה של זית. ולא במקורע הוא? אמר רבי ועירא: תנא בונה בר שילא: אפילו כותב "אני פלוני מגרש את אשתי" – פשר. ואתייא כיי דמר רבי אילא: אם פירש – פסול. ואם לא פירש – פשר.

על הקרן של פרה. מתניתא בשאמר לה "הרי גיטך". אבל אם אמר לה: "הרי גיטך והשאר לכתובתך" – נתקבלה גיטה וכתובתה באחת. אמר לה הרי גיטך וכתובתך: באחת.

רבי זעירא בעי קומי רבי מנא: מסר לה במוסירה מהו? מידת תדין אתה אמר נקנה תמקח, והכא אתה אמר הבין.

מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. לא יאכל אדם ערב שבת מן המנחה ולמעלה, כדי שיכנס לשבת בתאוה; דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אדם אוכל והולך עד שתחשך. מפסיקין לשבתות; דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אין מפסיקין:

ב. מעשה ברבן שמעון בן גמליאל, ורבי יהודה, ורבי יוסי, שהיו מסבין בעכו, וקדש עליהם היום. אמר לו רבן שמעון בן גמליאל לרבי יוסי ברבי: רצונך ונפסיק לשבת? אמר לו: 'בכל יום אתה מחבב דברי בפני יהודה, עכשו אתה מחבב דברי יהודה בפני; (אסתר ז, ח): "הגם לכבדש את המלכה עמי בבית"? ' אמר לו: 'אם כן, לא נפסק, שמא תקבע הלכה לדורות'. אמרו: לא זזו משם, עד שקבעו הלכה כרבי יוסי:

ג. היו מסבין, וקדש עליהם היום – עוקרין ומביאין כוס של יין, ואומרין עליו קדשת היום; דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אוכל והולך עד שתחשך:

ד. גמרו מזגו לו כוס ראשון – מברך עליו ברכת המזון, ומזכיר של שבת בברכת המזון. ובשני – אומר עליו קדשת היום:

ה. פיצד סדר ההסבה? בזמן שהן שתי מטות, גדול – מיסב בראש של ראשונה. ושני לו – למטה הימנו. ובזמן שהן שלש מטות, גדול – מסב באמצעית. שני לו – למעלה הימנו. שליש לו – למטה הימנו. כך היו מסדרין והולכין:

ו. פיצד סדר נטילה? עד חמשה – מתחילין מן הגדול. מחמשה ואילך – מתחילין מן הקטן, עד שמגיע לחמשה, וחוזר ומתחיל מן הגדול. ולמקום שמם אחרונים חוזרין – שם ברכה חוזרת:

ז. סדר למזיגת הכוס: בתוך המזון – מתחיל מן הגדול. אחר המזון – מתחילין

מן המברך. רצה לחלק כבוד לרבו, או למי שגדול ממנו – הרשות בידו:

ח. שנים – ממתינין זה את זה בקערה. שלשה – אין ממתינין. המברך – פושט ידו ראשון. רצה לחלק כבוד לרבו, או למי שגדול ממנו – הרשות בידו:

ט. לא ישך אדם מן הפרוסה ויתזירנה בקערה, מפני סכנת נפשות:

י. לא ישתה אדם מן הכוס ויתננו לחברו, לפי שאין דעת הבריות שוות:

יא. אחד משמש את השנים – הרי זה אוכל עמהן. שלשה – אינו אוכל עמהן עד שיתנו לו רשות:

יב. בא להם מתיקה בתוך המזון – מברך על המזון ופוטר את המתיקה:

יג. רבי מונא אומר משום רבי יהודה: פת הבאה בכסנין אחר המזון – טעונה ברכה לפניה ולאחריה:

יד. מים ראשונים – רשות. אחרונים – חובה. מים ראשונים – מפסיק. אחרונים – אינו מפסיק:

טו. הכל חייבין בברכת המזון, כהנים לויים וישראלים, וגרים ועבדים משחררין, חללין וממזרין, נתינין, סריס אדם, סריס חמה, פצוע דכא וכורות שפכה – כלן חייבין, ומוציאין את הרבים ידי חובתן. טומטום ואנדרוגינוס – חייבין, ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן:

טז. אנדרוגינוס – מוציא את מינו, ואינו מוציא שאינו מינו. טומטום – אינו מוציא, לא את מינו ולא את שאינו מינו:

יז. מי שחציו עבד וחציו בן חורין – אינו מוציא, לא את מינו ולא את שאינו מינו:

יח. נשים ועבדים וקטנים – פטורין, ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן. באמת

אָמרוּ: אֵשֶׁה - מִבְּרַכַת לְבַעֲלָהּ. וּבֵן - מִבְּרֹךְ לְאָביו. עֶבֶד - לִרְבוֹ:

יט. קִטָּן שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת - מְזֻמָּנִים עָלָיו. וְשִׁלָּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת, שֶׁיִּכּוֹל לֵאכֹל כּוֹזִית - מְזֻמָּנִין עָלָיו, וְשִׁאִין יִכּוֹל לֵאכֹל כּוֹזִית - אֵין מְזֻמָּנִין עָלָיו. וְאֵין מִדְּקָדְקִין בְּקִטָּן:

כ. בֵּין שְׁאָמַר: 'נִבְרָךְ' בֵּין שְׁאָמַר: 'בָּרָכוּ' - אֵין תּוֹפְסִין אוֹתוֹ עַל כֶּף. הַנִּקְדָּנִין - תּוֹפְסִין אוֹתוֹ עַל כֶּף. בְּעֵשְׂרִים - נִחְלָקוּ, וּבִלְבָד שִׁלָּא יִהְיֶה בֵּהֶן אֶחָד שֶׁמִּפְטִירִין אוֹתוֹ מִן הַזְּמַן:

כא. רֶבֶן שֶׁמַּעֲזוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמַר: עָלוּ וְהִסְבּוּ, אִפְלוּ לֹא טָבֵל עִמָּהֶם אֵלָא בְצִיר - מְזֻמָּנִין עָלָיו:

כב. עוֹבֵד כּוֹכָבִים הַמִּבְרָךְ בְּשֵׁם - עוֹנִין אַחֲרָיו אָמֵן. כּוֹזִית הַמִּבְרָךְ בְּשֵׁם - אֵין עוֹנִין אַחֲרָיו אָמֵן, עַד שֶׁיִּשְׁמַע אֶת הַבְּרָכָה כְּלָה:

כג. הִיָּה מִקְרִיב זִבְחִים בִּירוּשָׁלַיִם, אוֹמַר: 'בְּרוּךְ שֶׁהִגִּיעֵנוּ לְזִמְנָן הַזֶּה'. כִּשֶּׁהוּא מִקְרִיבֵם, אוֹמַר: 'בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִקְרִיב זִבְחִים'. כִּשֶּׁהוּא אוֹכֵלֵם, אוֹמַר: 'בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֵאכֹל זִבְחִים':

כד. עֲשֶׂרָה שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין, אֵף עַל פִּי שֶׁכָּלִין אוֹכְלִין מִכֶּפֶר אֶחָד - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּרֹךְ לְעַצְמוֹ. יֵשְׁבוּ לֵאכֹל, אֵף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹכֵל מִכֶּפֶר - אֶחָד מִבְּרֹךְ לְכָלִין:

כה. פּוֹעֲלִין שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין מְלָאכָה אֶצֶל בַּעַל הַבַּיִת - הָרִי אֵלּוּ מִבְּרָכִין לְאַחֲרֵיהֶ שְׁתֵּים. כִּיצַד? מִבְּרֹךְ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה כְּתֻקָּנָה, כּוֹלֵל שְׁנֵיהֶ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם בְּשֵׁל אֶרֶץ, וְחוֹתֵם בְּשֵׁל אֶרֶץ. בְּמָה דְּבָרִים אָמורים? בְּעוֹשִׂין בְּשִׁכְרָן. אֲבָל אִם הָיוּ עוֹשִׂין עִמּוֹ בְּסַעֲוָדָה, אוֹ שֶׁהָיָה בַּעַל הַבַּיִת מֵיִסֵּב עִמָּהֶם - הָרִי אֵלּוּ מִבְּרָכִין כְּתֻקָּנָן. אַרְבַּעַה דְּבָרִים שֶׁבֵּין בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הֵלֵל בְּסַעֲוָדָה, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: מִבְּרֹךְ עַל הַיּוֹם וְאַחֲרָיו כֶּף מִבְּרֹךְ

עַל הַיּוֹם, שֶׁהָיוּ גּוֹרֵם לֵינָן שְׁיָבָא, וּכְבֹר קֹדֶשׁ הַיּוֹם וְעַדִּין לֹא בָא. וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים: מִבְּרֹךְ עַל הַיּוֹם וְאַחֲרָיו כֶּף מִבְּרֹךְ עַל הַיּוֹם, שֶׁהָיָה גּוֹרֵם לְקֹדֶשֶׁה שְׁתַּאֲמַר. דְּבַר אַחֵר: בְּרַכַת הַיּוֹם - תְּדִיר, וּבְרַכַת הַיּוֹם - אֵינוֹ תְּדִיר, תְּדִיר וְשִׁאֵינוֹ תְּדִיר - תְּדִיר קָדָם. וְהִלָּכָה כְּבֵית הֵלֵל:

כו. בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: נוֹטְלִין לְיָדִים וְאַחֲרָיו כֶּף מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס. שְׁאָם אַתָּה אוֹמַר מוֹזְגִין תְּחַלֶּה אֶת הַכּוֹס, שְׁמָא נִטְמָאוּ מִשְׁקִין שְׁבַאחֲזוּרֵי הַכּוֹס מִחֲמַת יָדָיו, וְיַחֲזֹרוּ וְיִטְמָאוּ אֶת הַכּוֹס. וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים: אַחֲזוּרֵי הַכּוֹס לְעוֹלָם טְמֵאִין. דְּבַר אַחֵר: אֵין נְטִילַת יָדִים אֵלָא סְמוּךְ לְסַעֲוָדָה:

כז. מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס וְאַחֲרָיו כֶּף נוֹטְלִין לְיָדִים. שְׁאָם אַתָּה אוֹמַר נוֹטְלִין תְּחַלֶּה, שְׁמָא יִטְמָאוּ מִשְׁקִין שֶׁל יָדִים מִחֲמַת הַכּוֹס, וְיַחֲזֹרוּ וְיִטְמָאוּ אֶת הַיָּדִים. אֵלָא מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס וְאַחֲרָיו כֶּף נוֹטְלִין לְיָדִים:

כח. בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: מְקַנֵּחַ יָדוֹ בַּמֶּפֶה וּמַנִּיחָה עַל הַשֻּׁלְחָן. שְׁאָם אַתָּה אוֹמַר עַל הַכֶּסֶת, שְׁמָא נִטְמָאוּ מִשְׁקִין שְׁבַמֶּפֶה מִחֲמַת הַכֶּסֶת, וְיַחֲזֹרוּ וְיִטְמָאוּ אֶת הַיָּדִים. וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים: סָפֵק מִשְׁקִים לְיָדִים - טָהוֹר. דְּבַר אַחֵר: אֵין נְטִילָה לְחִלִּין מִן הַתּוֹרָה, אֵלָא מְקַנֵּחַ יָדוֹ בַּמֶּפֶה וּמַנִּיחָה עַל הַכֶּסֶת, שְׁאָם אַתָּה אוֹמַר עַל הַשֻּׁלְחָן, שְׁמָא יִטְמָאוּ מִשְׁקִין שְׁבַמֶּפֶה מִחֲמַת הַשֻּׁלְחָן, וְיַחֲזֹרוּ וְיִטְמָאוּ אֶת הָאוֹכְלִין:

כט. בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת מִפְּנֵי אַבּוּד אוֹכְלִין, וְאַחֲרָיו כֶּף נוֹטְלִין לְיָדִים. וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים: הִיָּה שֶׁמֶשׁ תִּלְמִיד חָכָם וּמִלָּקֵט פְּרוּרִין שֶׁיֵּשׁ בֵּהֶן כּוֹזִית - נוֹטְלִין לְיָדִים, וְאַחֲרָיו כֶּף מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת:

ל. הֵבִיאוּ לִפְנֵי שֶׁמֶן וַיֵּין - בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: כּוֹס וַיֵּין - בְּשִׁמְאָלוֹ. וְשֶׁמֶן עֶרֶב - בִּימֵינוּ. מִבְּרֹךְ עַל הַשֶּׁמֶן, וְאַחֲרָיו כֶּף מִבְּרֹךְ עַל הַיּוֹם. וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים: אוֹחֲזֵי הַיּוֹם בִּימֵינוּ. וְהַשֶּׁמֶן - בְּשִׁמְאָלוֹ. מִבְּרֹךְ עַל הַיּוֹם

הָאֵשׁ וְהַבְּשָׁמִים שְׁבִמְרָחֵן - אֵינוֹ מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן:

לז. הִיָּה עוֹמֵד בַּחֲנוּת שֶׁל בְּשָׁמִים כָּל הַיּוֹם - אֵינוֹ מְבָרֵךְ אֲלָא פַּעַם אַחַת. הִיָּה נִכְנָס וְיוֹצֵא נִכְנָס וְיוֹצֵא - מְבָרֵךְ עַל כָּל פַּעַם וּפַעַם:

מַסֶּכֶת בְּרִכּוֹת פָּרָק שִׁשִּׁי

א. בְּרִכַּת הַזְמוּנָה¹ מִן הַתּוֹרָה, שְׁנַאֲמַר (דְּבָרִים ח, י): **וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ** - זֶה בְּרִכַּת הַזְמוּנָה. **וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ** - זֶה בְּרִכַּת רִאשׁוֹנָה. **עַל הָאָרֶץ** - זֶה בְּרִכַּת הָאָרֶץ. **הַטּוֹבָה** - זֶה יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דְּבָרִים ג, כח): **"הִקָּר הַטּוֹב הַזֶּה"**. **אֲשֶׁר נָתַן לָךְ** - זֶה הַטּוֹב וְהַמְּטִיב:

ב. וּמִנֵּין שְׁכָשֵׁם שְׁאַתָּה מְבָרֵךְ לְאַחֲרָיו, כִּף אַתָּה מְבָרֵךְ לְפָנָיו? תִּלְמִיד לּוֹמֵר (דְּבָרִים ח, י): **"אֲשֶׁר נָתַן לָךְ"** - מִשְׁעָה שְׁנָתַן לָךְ. וּמִנֵּין שְׁאַף עַל הַהָרִים וְעַל הַגְּבָעוֹת? תִּלְמִיד לּוֹמֵר: **"עַל הָאָרֶץ"**. וּמִנֵּין שְׁאַף עַל הַתּוֹרָה וְעַל הַמִּצְוֹת? תִּלְמִיד לּוֹמֵר: **אֲשֶׁר נָתַן לָךְ, וְלִהְיוֹן הוּא אוֹמֵר (שְׁמוֹת כד, יב): "וְאַתָּנָה לָךְ אֶת לַוּחֹת הָאֲבָבִין"**:

ג. רַבִּי אוֹמֵר: מִנֵּין שְׁכָשֵׁם שְׁאַתָּה מְבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה, כִּף אַתָּה מְבָרֵךְ עַל הַרְעָה? תִּלְמִיד לּוֹמֵר: **"אֲשֶׁר נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ"**. **אֲשֶׁר נָתַן לָךְ** - דִּינָךְ, בְּכָל דִּין שְׁדִּינָךְ, בֵּין בְּמִדַּת הַטּוֹב בֵּין בְּמִדַּת הַפְּרָעָנוּת:

ד. הַרּוּאָה עֲבוּדָה זָרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹמֵר: **'בְּרוּךְ אַתָּה אֱלֹהֵינוּ'**. מִקּוֹם שְׁנַעֲקָרָה מִמֶּנּוּ עֲבוּדָה זָרָה, אוֹמֵר: **'בְּרוּךְ שֶׁעָקַר עֲבוּדָה זָרָה מֵאַרְצֵנוּ, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' שֶׁתַּעֲקֹר עֲבוּדָה זָרָה בְּכָל מְקוֹמוֹת יִשְׂרָאֵל וְתַשִּׁיב לָב עוֹבְדֶיהָ לְעִבְדֶּךָ'**. וּבְחוּצָה לְאֶרֶץ - אֵין צְרִיךְ לּוֹמֵר כֵּן, מִפְּנֵי שְׂרָבָה נְכָרִים. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: אֵף בְּחוּצָה לְאֶרֶץ - צְרִיךְ

וְשׁוֹתֵהוּ, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל הַשָּׁמֶן וְטוֹחָה בְּרֹאשׁ הַשָּׁמֶשׁ. אִם הִיָּה שְׁמֶשׁ תִּלְמִיד חָכָם - טָחוּ בִכְתֵּל, לְפִי שְׁאֵין שָׂבַח לְתִלְמִיד חָכָם שֶׁיֵּצֵא לְשׁוּק כְּשֶׁהוּא מְבָשֵׁם:

לא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: לֹא נִחְלְקוּ בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הֵלֵל עַל בְּרִכַּת הַזְמוּנָה שְׁבַתְחָלָה, וְעַל הַבְּדִלָה שֶׁבִּסּוּף. וְעַל מָה נִחְלְקוּ? עַל הַמָּאֹר וְעַל הַבְּשָׁמִים, שְׁבִית שְׁמַאי אוֹמְרִים: עַל הַמָּאֹר וְאַחֵר כִּף הַבְּשָׁמִים. וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים: בְּשָׁמִים וְאַחֵר כִּף מָאֹר:

לב. הַנִּכְנָס לְבֵיתוֹ בְּמוֹצָאי שַׁבָּת - מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְעַל הַמָּאֹר וְעַל הַבְּשָׁמִים, וְאַחֵר כִּף אוֹמֵר הַבְּדִלָה. וְאִם אֵין לוֹ אֲלָא פּוֹס אֶחָד - מִנִּיחוּ אַחֵר הַזְמוּנָה וּמִשְׁלֹשְׁלָן בִּלְוֵן לְאַחֲרָיו. וְאוֹמֵר הַבְּדִלָה: בְּמוֹצָאי שַׁבָּת, וּבְמוֹצָאי יוֹם טוֹב, וּבְמוֹצָאי יוֹם הַכַּפּוּרִים, וּבְמוֹצָאי שַׁבָּת לְיוֹם טוֹב, וּבְמוֹצָאי יוֹם טוֹב לְחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד. הַרְגִּיל - אוֹמֵר הַבְּדִלוֹת הַרְבֵּה. וְשְׁאֵינוֹ רְגִיל - אוֹמֵר אַחַת אוֹ שְׁתֵּים:

לג. בֵּית הַמְּדֻרָשׁ, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: אֶחָד מְבָרֵךְ לְכָלֵן. וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים: כָּל אֶחָד וְאַחַד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ:

לד. הִיָּה לוֹ נֵר טָמוֹן בְּחִיקוֹ אוֹ בַּפֶּנֶס, אוֹ שִׁרְאָה אֶת הַשְּׁלֵהֶבֶת וְלֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרָה, אוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרָה וְלֹא רָאָה הַשְּׁלֵהֶבֶת - אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלֶיהָ עַד שִׁירְאָה אֶת הַשְּׁלֵהֶבֶת וּמִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרָה:

לה. עֲשִׂשִׁית שְׁלֹא כָּבְתָה - מְבָרֵךְ עָלֶיהָ. נֵר שֶׁל נְכָרִי - אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלֶיהָ. יִשְׂרָאֵל שֶׁהִדְלִיק מִנְכָּרִי, וְנְכָרִי שֶׁהִדְלִיק מִיִּשְׂרָאֵל - מְבָרֵךְ עָלֶיהָ. מֵאִמְתִּי מְבָרֵךְ? מִשְׁתַּחֲשֵׁף. לֹא בְרוּךְ מִשְׁתַּחֲשֵׁף - יְבָרֵךְ כָּל הַלֵּילָה. לֹא בְרוּךְ כָּל הַלֵּילָה - לֹא יְבָרֵךְ מַעֲתָה:

לו. הָאֵשׁ וְהַכִּלְאִים - אֵינֶן מִשְׁשֵׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, אֲכָל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה מִשְׁשֵׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: אֵשׁ גִּיהֶנָּם שְׁנִבְרָאת בְּיוֹם שְׁנִי - אֵינָה כָּבְתָה לְעוֹלָם, שְׁנַאֲמַר (יִשְׁעִיָּה טו, כד): **"וְאֲשֶׁם לֹא תִכְבֶּה"**.

¹ נִסַּח אַחֵר: 'הַזְמוּנָה'.

לומר כן, מפני שעתידין להתגיר, שנאמר (צפניה ג, ט): "אז אהפך וגו'":

ה. הרוֹאֶה אוֹכְלוֹסִין - אומר: 'ברוך חכם הרזים', שאין פרצופותיהן דומין זה לזה ואין דעתם שוות זה לזה. בן זומא ראה אוֹכְלוֹסִין בְּהַר הַבֵּית, אָמַר: 'ברוך חכם הרזים, וברוך שִׁבְרָא כָּל אֱלוֹ לִשְׁמִשְׁנִי'. כִּמָּה יָגַע אָדָם הָרָאשׁוֹן, וְלֹא טָעַם מְלֻגְמָא אַחַת, עַד שִׁחְרַשׁ, וְזָרַע, וְקָצַר, וְעִמַּר, וְדָשׁ, וְזָרָה, וְבָרַר, וְטָחַן, וְהִרְקִיד, וְלָשׁ, וְאַפָּה, וְאַחֲרָה כִּךְ אָכַל. וְאַנִּי, עוֹמֵד שְׁחֲרִית וּמוֹצֵא כָּל אֱלוֹ לִפְנֵי. כִּמָּה יָגַע אָדָם הָרָאשׁוֹן, וְלֹא לָבַשׁ חִלּוּק אֶחָד, עַד שִׁגְזַז, וְלָבַן, וְנִפְץ, וְצָבַע, וְטוֹהַ, וְאַרְגַּ, וְתִפְרָ, וְאַחֲרָה כִּךְ לָבַשׁ. וְאַנִּי, עוֹמֵד שְׁחֲרִית וּמוֹצֵא כָּל אֱלוֹ לִפְנֵי. כִּמָּה אֲמָנוּת שׁוֹקְדוֹת וּמִשְׁכִּימוֹת. וְאַנִּי, עוֹמֵד שְׁחֲרִית וּמוֹצֵא כָּל אֱלוֹ לִפְנֵי. וְכֵן הִיא בֵּן זוֹמָא אוֹמֵר: אוֹרַח טוֹב מַה הוּא אוֹמֵר? זְכוּר בַּעַל הַבֵּית לְטוֹב, כִּמָּה מִיָּנִי יֵינוֹת הֵבִיא לִפְנֵינוּ, כִּמָּה מִיָּנִי גְלוּסְקָאוֹת הֵבִיא לִפְנֵינוּ, כִּמָּה מִיָּנִי חֲשׁוּבוֹת הֵבִיא לִפְנֵינוּ, כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה - לֹא עָשָׂה אֵלָּא בִּשְׁבִילִי. אוֹרַח רַע מַה הוּא אוֹמֵר? וְכִי מַה אֶכְלָתִי, לֹא פֶת אַחַת אֶכְלָתִי? וְלֹא חֲתִיכָה אַחַת אֶכְלָתִי? לֹא כּוֹס אֶחָד שִׁתִּיתִי? כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה - לֹא עָשָׂה אֵלָּא בִּשְׁבִיל אֲשֶׁתִּי וּבָנָיו. עַל אוֹרַח טוֹב מַהוּ אוֹמֵר? - "זְכוּר כִּי תִשְׁגִּיא פְּעָלוֹ אֲשֶׁר שָׂרְרוּ אֲנָשִׁים" (איוב לו, כד):

ו. הרוֹאֶה אֶת הַכוֹשִׁי², וְאֶת הַגִּיחֹר³, וְאֶת הַלֹּקֵן⁴, וְאֶת הַקֶּפֶח⁵, וְאֶת הַנֶּנֶס⁶, וְאֶת

² שְׁחֹר בְּיוֹתֵר.

³ אָדָם בְּיוֹתֵר.

⁴ לָבָן בְּיוֹתֵר.

⁵ בִּטְנוֹ עָבָה, וּמִתְנַזֵּה עָבִיו נִרְאִית קוֹמוֹתוֹ מִקִּפְתָּה; וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים אַרְבֵּעַ הִרְבָּה וּפְרָצוּפוֹ שְׁמוּטָה וּבִלְטָה דְּמִכּוּעַר הִרְבָּה.

⁶ נִמְאָה בְּיוֹתֵר.

⁷ פִּיּוּ עָקָם.

⁸ שִׁעְרוֹ דְּבוּק בִּיחַד. וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים רַחְבִּי רֹאשׁ.

⁹ בַּעֲלֵי בְהֵרוֹת לְבָנוֹת בְּפִנְיָהֶם.

¹⁰ שִׁעְבְּרוּ שְׁלוֹשִׁים יוֹם וְלֹא רָאָהוּ.

הַדְרִינִיקוּס⁷ - אומר: 'ברוך מְשֻׁנָּה הַבְּרִיּוֹת'. אֶת הַחֲגֹר, וְאֶת הַקֶּטֶעַ, וְאֶת הַסּוּמָא, וּמִכִּי שָׁחִין, וְאֶת פְּתוּיֵי רֹאשׁ⁸, וְאֶת הַבְּהֻקְנִין⁹ - אומר: 'ברוך דִּין הָאֱמֶת':

ז. רָאָה בְּנֵי אָדָם נָאִין, וְאֵילָנוֹת נָאִין - אומר: 'ברוך שִׁבְרָא בְּרִיּוֹת נְאוֹת':

ח. הרוֹאֶה אֶת הַקֶּשֶׁת בַּעֲנָן, אומר: 'נֶאֱמַר בְּבְרִיתוֹ בְּרוּךְ זֹכֵר הַבְּרִית':

ט. הִיא הוֹלֵךְ בְּבֵית הַקְּבֵרוֹת, אומר: 'ברוך יוֹדֵעַ מִסְפַּר כָּלֶכֶם, הוּא יוֹדֵעַ, הוּא עֲתִיד לְדוֹן, הוּא עֲתִיד לְהַקִּימְכֶם, בְּרוּךְ מַחֲיָה מֵתִים בְּמֵאֲמָרוֹ':

י. אֶת הַחֲמָה וְאֶת הַלְּבָנָה וְאֶת הַכּוֹכָבִים וְאֶת הַמְּזֻלוֹת כְּסִדְרָן, אומר: 'ברוך עוֹשֶׂה בְּרֵאשִׁית'. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַמְּבָרֵךְ עַל הַחֲמָה - זֶה דֶּרֶךְ אַחֲרֵת. וְכֵן הִיא רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הרוֹאֶה אֶת הַיָּם תְּדִיר וְנִשְׁתַּהֲא בּוֹ דְּבָר¹⁰ - צָרִיךְ לְבָרֵךְ:

יא. הִיא רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הִרִי הוּא אוֹמֵר (דְּבָרִים ו, ה): "וְאַהֲבַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ" וגו' - בְּשֵׁנֵי יָצְרִיךָ בִּיצֹר טוֹב וּבִיצֹר הָרַע. "בְּכָל נִפְשֶׁךָ" - אֶפְלוּ נוֹטֵל אֶת נִפְשֶׁךָ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תְּהִלִּים מֵד, כג): "עֲלֶיךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם". דְּבָר אַחֵר: "בְּכָל נִפְשֶׁךָ" - בְּכָל נִפְשׁ וְנִפְשׁ שִׁבְרָא כָּךְ, שְׁנֹאֲמַר (תְּהִלִּים קיט, קעח): "תַּחֲתִי נִפְשִׁי וַתְּהַלֵּךְ", וְאוֹמֵר (תְּהִלִּים לה, י): "כָּל עֲצָמוֹתַי תִּאֲמַרְנָה". כֵּן עֲזָאִי אוֹמֵר: תָּן נִפְשֶׁךָ עַל מִצְוֹתַי:

יב. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן תְּפִלוֹת שְׁוֹא. כִּיצַד? כּוֹנֵס מֵאָה כּוֹרִין - וְאוֹמֵר: 'יְהִי רָצוֹן שְׁיֵהוּ

מאתים'. כּוֹנֵס מֵאָה חֲבִיתוֹת - וְאוֹמֵר: 'יְהִי רְצוֹן שִׁיְהִיו מֵאֲתִים' - הָרִי זֶה תִּפְּלֵת שָׁא. אֲבָל מִתְּפַלֵּל הוּא שֶׁתִּכְנֹס בָּהֶן בִּרְכָּה, וְלֹא שֶׁתִּכְנֹס בָּהֶן מֵאֲרָה:

יג. דּוֹסְתָאֵי בְּרַבִּי יֵנְאִי אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: הָרִי הוּא אוֹמֵר בִּיצְחָק (בְּרֵאשִׁית כו, כד): "וּבִרְכַּתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת זֶרְעֶךָ". דָּרַשׁ יִצְחָק: הוּאִיל וְאִין בִּרְכָּה שׁוֹרָה אֵלָא בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו, עֶמֶד וְזֶרַע, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית כו, יב): "וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִיא וַיִּמְצָא" בִּשְׁנָה הַהִיא מֵאָה שְׁעָרִים" וְגו'. דָּבָר אַחֵר: "מֵאָה שְׁעָרִים" - שֶׁשְּׁעָרוֹהוּ, וְנִמְצָא מֵאָה פְּעָמִים כְּמוֹ שֶׁשְּׁעָרוֹהוּ. [מֵאָה מִנִּין, מֵאָה שְׁעָרִים - מֵאָה דָּגָנִים. וּמֵאָה דָּגָנִים שֶׁשְּׁעָרוֹם - מֵאָה פְּעָמִים. וְנִמְצָא עַל אַחַת מֵאָה בִּמְה שֶׁשְּׁעָרוֹן:]

יד. הַעוֹשֶׂה כָּל הַמִּצּוֹת צָרִיךְ לְבָרֵךְ. הַעוֹשֶׂה סִכָּה לְעֶצְמוֹ, אוֹמֵר: 'בְּרוּךְ שֶׁהִגִּיעָנוּ לְזִמְנָהּ'. נִכְנָס לִישֵׁב בָּהּ, אוֹמֵר: 'בְּרוּךְ לִישֵׁב בִּסְכָּה'. וּמִשְׁבָּרֵךְ עָלֶיהָ יוֹם רֵאשׁוֹן - שׁוֹב לֹא יִבָּרֵךְ:

טו. הַעוֹשֶׂה לוֹלֵב לְעֶצְמוֹ, אוֹמֵר: 'בְּרוּךְ שֶׁהִגִּיעָנוּ לְזִמְנָהּ הַזֶּה'. וּכְשֶׁהוּא נוֹטֵלוֹ, אוֹמֵר: 'עַל נְטִילַת לוֹלֵב', וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו כָּל שִׁבְעָה. הַעוֹשֶׂה צִיצִית לְעֶצְמוֹ, אוֹמֵר: 'בְּרוּךְ שֶׁהִגִּיעָנוּ'. וּכְשֶׁהוּא מִתְעַטֵּף, אוֹמֵר: 'לְהַתְעַטֵּף בְּצִיצִית'. הַעוֹשֶׂה תְּפִלִּין לְעֶצְמוֹ, אוֹמֵר: 'בְּרוּךְ שֶׁהִגִּיעָנוּ'. וּכְשֶׁהוּא מְנִיחָן, אוֹמֵר: 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין'. מֵאִמְתִּי מְנִיחָן? בִּשְׁחִרְתִּי. לֹא הִנִּיחָן בִּשְׁחִרְתִּי - מְנִיחָן כָּל הַיּוֹם:

טז. הַשּׁוֹחֵט, צָרִיךְ בִּרְכָּה לְעֶצְמוֹ: 'בְּרוּךְ עַל הַשְּׁחִיטָה'. הַמְכַסֶּה דָם, צָרִיךְ בִּרְכָּה לְעֶצְמוֹ: 'עַל כְּסוּי הַדָּם':

יז. הַמֵּל, צָרִיךְ בִּרְכָּה לְעֶצְמוֹ: 'עַל הַמִּילָה'. אֲבִי הַבֶּן - צָרִיךְ בִּרְכָּה לְעֶצְמוֹ: 'בְּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַכְנִיסוֹ בְּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוּ'. וְהַעוֹמֵדִין אוֹמְרִים: 'כְּשֶׁם שֶׁנִּכְנָס לְבְרִית כֵּן יִכְנֹס לְתוֹרָה לְחֻפָּה

וּלְמַעֲשֵׂים טוֹבִים'. הַמְבָרֵךְ אוֹמֵר: 'אֲשֶׁר קִדְּשׁ יָדֶיךָ מִבְּטָן, וְחָק בִּשְׂאָרוֹ שָׁם, וְצִאָצְאָיו חֲתָם בְּאוֹת בְּרִית קִדְּשׁ, עַל כֵּן בִּשְׂכָר זֹאת אֵל חַי חִלְקֵנוּ צוּרֵנוּ, צִוָּה לְהַצִּיל יָדֵינוֹת שְׂאָרָנוּ מִשַּׁחַת לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר שָׁם בְּבִשְׂרָנוּ, בְּרוּךְ כּוֹרֵת הַבְּרִית':

יח. הַמֵּל אֶת הַגֵּרִים, אוֹמֵר: 'בְּרוּךְ עַל הַמִּילָה'. הַמְבָרֵךְ, אוֹמֵר: 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְמוֹל אֶת הַגֵּרִים לְהַטִּיף מִהֶן דָּם בְּרִית, שְׁאֵלְמָלָא דָם בְּרִית לֹא נִתְקַים שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (יִרְמְיָה לֵג, כה): אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה וְגו', בְּרוּךְ כּוֹרֵת הַבְּרִית'. הַמֵּל אֶת הָעֶבְדִּים, אוֹמֵר: 'בְּרוּךְ עַל הַמִּילָה'. הַמְבָרֵךְ אוֹמֵר: 'בְּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְמוֹל אֶת הָעֶבְדִּים, וּלְהַטִּיף מִהֶן דָּם בְּרִית' וכו':

יט. הִזָּה הוֹלֵךְ לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת, אוֹמֵר: 'בְּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׁר'. מֵאִמְתִּי מְבָרֵךְ עָלֶיהֶן? מִשְׁעָה שֶׁמִּפְרִישָׁן:

כ. עֲשֶׂרָה שֶׁהִיוּ עוֹשִׂין עֶשֶׂר מִצְּוֹת - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעֶצְמוֹ. הֵיוּ עוֹשִׂין כָּלֵן מִצְּוָה אַחַת - אֶחָד מְבָרֵךְ לְכָלֵן. יָחִיד שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה עֶשֶׂר מִצְּוֹת - מְבָרֵךְ עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. הִיָּה עוֹשֶׂה מִצְּוָה כָּל הַיּוֹם - אֵינוֹ מְבָרֵךְ אֵלָא אַחַת. הִיָּה מִפְּסִיק וְעוֹשֶׂה, מִפְּסִיק וְעוֹשֶׂה - צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל כָּל אַחַת וְאַחַת:

כא. הַנִּכְנָס לְכָרֶךְ - מִתְּפַלֵּל שְׁתֵּים, אַחַת בְּכִנְיָסָתוֹ וְאַחַת בִּיצִיאָתוֹ. כֵּן עוֹזֵא אוֹמֵר: אַרְבַּע, שְׁתֵּים בְּכִנְיָסָתוֹ וּשְׁתֵּים בִּיצִיאָתוֹ. בְּכִנְיָסָתוֹ מֵהוּ אוֹמֵר: - 'יְהִי רְצוֹן מִלִּפְנֵיךָ ה' אֱלֹהֵי שְׁאִפְנָס בְּשָׁלוֹם. נִכְנָס בְּשָׁלוֹם, אוֹמֵר: 'מוֹדָה אָנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי שֶׁהִכְנַסְתָּנִי בְּשָׁלוֹם, כֵּן יְהִי רְצוֹן מִלִּפְנֵיךָ שֶׁתּוֹצִיאָנִי לְשָׁלוֹם'. יֵצֵא לְשָׁלוֹם, אוֹמֵר: 'מוֹדָה אָנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי שֶׁהוֹצֵאתָנִי לְשָׁלוֹם, כֵּךְ יְהִי רְצוֹן מִלִּפְנֵיךָ שְׁאִגִּיעַ לְמִקוּמִי לְשָׁלוֹם':

ביו"ד וה"א - הרי זה בינוני. באל"ף למ"ד, וחותם באל"ף למ"ד - הרי זה בור. ביו"ד וה"א, וחותם באל"ף למ"ד - הרי זו דרך אחרת:

כז. כל חותמי הברכות שבמקדש - היו אומרים: 'עד העולם'. משקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא אחד - התקינו שיהיו אומרים: 'מן העולם ועד העולם'. ומודיעין: שהעולם הזה בפני העולם הבא - כפרוודור לפני החדר:

כח. אין עונין אמן במקדש, שנאמר (נחמיה ט, ה): "קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם, ויברכו שם כבודך, ומרומם על כל ברכה ותהלה". מנין על כל ברכה וברכה? תלמוד לומר: "ומרומם על כל ברכה ותהלה" - 'על כל ברכה וברכה - תן לו תהלה':

כט. בראשונה היתה תורה משתכחת מישראל, וזקנים החזירו אותה, שנאמר (רות ב, ד): "והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכה ה'". ואומר (שופטים ו, יב): "ה' עמך גבור החיל":

ל. הלל הזקן אומר: בשעת מכניסין - פזר. בשעת מפזרין - כנס. בעת שאתה רואה תורה חביבה על ישראל והכל שמחין בה - הוי את מפזר, שנאמר (משלי יא, כד): "יש מפזר ונוסף עוד". ובשעה שאתה רואה תורה שכוחה מישראל ואין הכל משגיחין בה - הוי את מכנס, שנאמר (תהלים קיט, ככו): "עת לעשות לה' הפרו תורתך":

לא. רבי מאיר אומר: אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום. קורא שמע - מברך לפניו ולאחריו. אוכל את פתו - מברך לפניו ולאחריו. מתפלל שלש פעמים של שמונה עשרה. ועושה שאר מצות - מברך עליהן. וכן היה רבי מאיר אומר: אין לך אדם מישראל שאין שבע מצות מקיפות אותו. תפלין בראשו ותפילין בזרועו. מזוזה בפתחו. ארבע

כב. הנכנס לבית המרחץ, מתפלל שתים, אחת בכניסתו ואחת ביציאתו. בכניסתו מהו אומר? 'יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום, ואל יארע בי דבר קלקלה, ואם יארע בי דבר קלקלה, יהא מיתתי כפרתי עלי. והצילני מזה ומכיוצא בזה לעתיד לבוא'. יצא לשלום, אומר: 'מודה אני לפניך ה' אלהי שיצאתי לשלום, כן יהי רצון מלפניך ה' אלהי שאגיע לביתי לשלום':

כג. רבי יהודה אומר: שלש ברכות צריך לברך בכל יום: 'ברוך שלא עשני גוי'. 'ברוך שלא עשני אשה'. 'ברוך שלא עשני בור'. גוי, שנאמר (ישעיה מ, יז): "כל הגוים כאין נגדו". אשה - אין אשה חביבת במצות. בור - שאין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד. משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שאמר לעבדו לבשל לו תבשיל, הוא לא בשל לו תבשיל מימיו, סוף שמקדיח את התבשיל ומקניט את רבו. לחפות לו חלוק, והוא לא חפת לו חלוק מימיו, סוף שמלכלך את החלוק ומקניט את רבו:

כד. לא יכנס אדם ביהר הבית - לא במנעלו ולא בסנדלו, ולא באבק שעל גבי רגליו, ובקמעות הצוררים לו בסדינו, ובאפנדתו החגורה לו מבחוץ, שנאמר (קהלת ד, יז): "שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים":

כה. ולא יעשה קפנדריא ורקיקה מקל וחמר, ומה מנעל שאין בו דרך בזיון - אמרה תורה כך, ורקיקה שהוא דרך בזיון - על אחת כמה וכמה. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר (אסתר ד, ב): "כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק". בא וראה, על אחת כמה וכמה קלין וחמורין בדבר, אם לפני מלך בשר ודם אין עושין כך, לא כל שכן לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא:

כו. הפותח ביו"ד וה"א, וחותם ביו"ד וה"א - הרי זה חכם. באל"ף למ"ד, וחותם

צִיצִיּוֹת מְקִיפּוֹת אוֹתוֹ. וְעָלִיָּהֶן אָמַר דָּוִד
(תְּהִלִּים קיט, קסד): "שָׁבַע בַּיּוֹם הַלְלִיתִיךָ". נִכְנָס
לְמַרְחֵץ - מִלָּה בְּבִשְׁרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים ח, א):
"לְמַנְצָה עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד".
וְאוֹמַר (תְּהִלִּים לד, ח): "חֲנָה מִלֵּאָה ה' סָבִיב
לִירְאוֹ וַיַּחֲלֹצֵם":

מִסְכַּת פֶּאֶה פָּרָק ראשון

א. אֵלּוּ דְּבָרִים שְׁאִין לָהֶם שְׁעוֹר: הַפֶּאֶה,
וְהַבְּכוֹרִים, וְהַרְאִיוֹן, וְגִמְלּוֹת חֲסִדִּים,
וְתַלְמוּד תּוֹרָה. פֶּאֶה - יֵשׁ לָהּ שְׁעוֹר מִלְּמֻטָּה
וְאֵין לָהּ שְׁעוֹר מִלְּמַעְלָה. הַעוֹשָׂה כָּל שְׂדֵהוּ
פֶּאֶה - אֵינָהּ פֶּאֶה:

ב. אֵלּוּ הַדְּבָרִים נִפְרָעִין מִן הָאָדָם בְּעוֹלָם
הַזֶּה וְהֶקְרָן קִימָת לּוֹ לְעוֹלָם הַבָּא: עַל
עֲבוּדָה זָרָה, וְעַל גְּלוּי עֲרִיוֹת, וְעַל שְׁפִיכַת
דָּמִים. וְעַל לִשּׁוֹן הָרַע - כִּנְגֻד כָּלָם:

ג. זְכוּת - יֵשׁ לָהּ קֶרֶן וַיֵּשׁ לָהּ פְּרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר
(ישעיה ג, י): אִמְרוּ צָדִיק כִּי טוֹב כִּי פָּרִי
מַעַלְלֵיהֶם יֵאָכְלוּ. עֲבָרָה - יֵשׁ לָהּ קֶרֶן וְאֵין
לָהּ פְּרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם שָׁם יא): "אִוִּי לְרָשָׁע
רַע כִּי גִמּוֹל יִדְּיו יַעֲשֶׂה לוֹ". וּמָה אֲנִי מְקִים
(משלי א, לא): "וַיֵּאָכְלוּ מִפְּרִי דִרְכָּם"? אֵלּא:
עֲבָרָה שְׁעוֹשָׂה פְּרוּת - יֵשׁ לָהּ פְּרוּת,
וְשְׂאִינָהּ עוֹשָׂה פְּרוּת - אֵין לָהּ פְּרוּת:

ד. מַחֲשֶׁבֶה טוֹבָה - הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
מִצְרָפָה לְמַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (מִלְּאִי ג, טז): "אֲז
נִדְּבָרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה'
וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זִכְרוֹן לִפְנֵי לִירְאֵי ה'
וּלְחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ". מַחֲשֶׁבֶה רָעָה - אֵין
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִצְרָפָה לְמַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר
(תְּהִלִּים סו, יח): "אָנֹן אִם רְאִיתִי בִלְבִי לֹא
יִשְׁמַע ה'". וּמָה אֲנִי מְקִים (ירמיה ו, יט): "הִנֵּה
אֲנִי מֵבִיא רָעָה פְּרִי מַחֲשָׁבוֹתָם"? אֵלּא:
מַחֲשֶׁבֶה שְׁעוֹשָׂה פְּרוּת - הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
מִצְרָפָה לְמַעֲשֶׂה. וְשְׂאִינָהּ עוֹשָׂה פְּרוּת - אֵין
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִצְרָף לְמַעֲשֶׂה:

ה. נוֹתֵן אָדָם פֶּאֶה בְּתַחֲלַת הַשְּׂדֵה,
וּבְאֲמָצַע, וּבְסוֹף. וְאִם נוֹתֵן בֵּין בְּתַחֲלָה בֵּין
בְּאֲמָצַע בֵּין בְּסוֹף - יֵצֵא. רַבִּי שְׁמַעוֹן

אוֹמַר: אִם נוֹתֵן בֵּין בְּתַחֲלָה בֵּין בְּאֲמָצַע בֵּין
בְּסוֹף - הֵרִי זֹו פֶּאֶה, וְצָרִיף שִׁיתֵּן בְּסוֹף
כְּשֶׁעוֹר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר: אִם שִׁיר לוֹ קֶלַח
אַחַד - סוֹמֵךְ עָלָיו וְנוֹתֵן מִשּׁוּם פֶּאֶה, וְאִם
לֹא - אֵינוֹ נוֹתֵן בְּסוֹף אֵלּא מִשּׁוּם הַפֶּקֶר.
אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים?
בְּזִמְן שְׁתֵּנָּה אֶת הַפֶּאֶה וּמִבְּקָשׁ לְהוֹסִיף:

ו. לֹא נוֹתֵן מִן הַקֶּמֶה - נוֹתֵן מִן הַעֲמָרִים. לֹא
נוֹתֵן מִן הַעֲמָרִים - נוֹתֵן מִן הַגְּדִישׁ. לֹא נוֹתֵן
מִן הַגְּדִישׁ - נוֹתֵן מִן הַפָּרִי. עַד שֶׁלֹּא מֵרַח.
וְאִם מֵרַח - מַעֲשֵׂר וְנוֹתֵן:

ז. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן: מִפְּנֵי אֲרַבְעָה דְּבָרִים
אָמְרָה תּוֹרָה: 'לֹא יִתֵּן אָדָם פֶּאֶה אֵלּא בְּסוֹף
שְׂדֵהוּ'. מִפְּנֵי גִזְל עֲנִיִּים. וּמִפְּנֵי בְּטוּל עֲנִיִּים.
וּמִפְּנֵי מֵרְאִית הָעֵין. מִפְּנֵי הִרְמָאִים. מִפְּנֵי
גִזְל עֲנִיִּים כִּיצַד? שֶׁלֹּא יִרְאֶה שְׂעָה שְׁאִין
שָׁם אָדָם וַיֹּאמֶר לְקָרְבוֹ עֲנִי לְטוּל פֶּאֶה.
מִפְּנֵי בְּטוּל עֲנִיִּים כִּיצַד? שֶׁלֹּא יְהִי עֲנִיִּים
יוֹשֵׁבִין וּמַשְׁמֵרִין כָּל הַיּוֹם וְאוֹמְרִים:
"עֲכָשׁוּ נוֹתֵן פֶּאֶה"... אֵלּא מֵתוֹךְ שְׁנוֹתָהּ
בְּסוֹף, הוֹלֵךְ וְעוֹשָׂה מְלֹאכְתּוֹ, בָּא וְנוֹטְלָהּ
בְּאַחֲרוֹנָה. מִפְּנֵי מֵרְאִית הָעֵין כִּיצַד? שֶׁלֹּא
יְהִי עוֹבְרִין וְשׁוֹבִין אוֹמְרִין: "רְאוּ שְׁפִלוּנִי
קָצַר שְׂדֵהוּ וְלֹא נוֹתֵן מִמֶּנָּה פֶּאֶה". וּמִפְּנֵי
מָה? שֶׁהִרִי אָמְרָה תּוֹרָה (ויקרא יט, ט): "לֹא
תִּכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֶךְ". מִפְּנֵי הִרְמָאִין, כִּיצַד?
שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: "כִּכְּבֹר נִתְּנָנוּ"! דְּבַר אַחֵר: -
שֶׁלֹּא יִנִּיחַ אֶת הַיָּפֶה וַיִּתֵּן הָרַע:

ח. הִירָק, אֵף עַל פִּי שְׁלֵקִיטתוֹ כְּאַחַת - אֵין
מִכְנִיסוֹ לְקִיּוֹם. הַתְּאֲנִים, אֵף עַל פִּי
שְׁמִכְנִיסָן לְקִיּוֹם - אֵין לְקִיטָתָן כְּאַחַת:

ט. רַבִּי יוֹסִי בֵּר יְהוּדָה אוֹמַר: רְטִיבוּת
תְּמָרָה - פְּטוּרִין מִן הַפֶּאֶה, שְׁאִין רֹאשׁוֹן
מִמֶּתִּין לְאַחֲרוֹן. רַבִּי אֶלְעָזָר בֵּר צְדוֹק
אוֹמַר: הַסִּיפִין חֵיבִין בַּחֲלָה. אַחֲרִים
אוֹמְרִים: אֵף בְּנוֹת שׁוּחַ:

י. אֵלּוּ מִפְּסִיקִין לַפֶּאֶה, הַנַּחַל, וְהַשְּׁלּוּלִית,
וְדֶרֶךְ הַיַּחֲדִיד, וְדֶרֶךְ הָרִבִּים, וְשִׁבְלֵי הַיַּחֲדִיד,
וְשִׁבְלֵי הָרִבִּים הַקְּבוצֵעַ בִּימּוֹת הַחֲמָה

לְשֵׁם כְּתֻבָּתָהּ - מֵה שְׁנָתָן נָתַן, וְגוֹבֵה כְּתֻבָּתָהּ מִשָּׂאָר נִכְסֶיךָ:

טז. הַכּוֹתֵב נִכְסֵי לְעַבְדּוֹ - יֵצֵא בֶּן חוֹרִין. שִׁיר קָרָקַע כָּל שֶׁהוּא - לֹא יֵצֵא בֶּן חוֹרִין. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: הָאוֹמֵר: 'כָּל נִכְסֵי נְתוּנִין לְפָלוּנִי עַבְדִּי חוּץ מֵאֶחָד רַבּוֹא שְׁבָהֶן' - לֹא אָמַר כָּלוּם. 'חוּץ מֵעִיר פְּלוֹנִית, חוּץ מִשָּׂדֶה פְּלוֹנִית', אִף עַל פִּי שְׂאִין שֵׁם אֶלָּא אוֹתָהּ שָׂדֶה וְאוֹתָהּ הָעִיר - זָכָה עֹבֵד זֶה בְּנִכְסִים וְקָנָה עֲצָמוֹ בֶּן חוֹרִין. וְכִשְׁנֹאֲמָרוֹ דְּבָרִים לְפָנֵי רַבִּי יוֹסִי, אָמַר (מִשְׁלֵי כד, כו): "שְׁפָתַיִם יִשָּׁק מִשִּׁיב דְּבָרִים נִכְחִים":

מִסְכַּת פָּאָה פָּרָק שְׁנִי

א. נָטַל מִקְצֵת פָּאָה וְזָרַק עַל הַשָּׂאָר - אֵין לוֹ בָּהּ כָּלוּם. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: קוֹנְסִין אוֹתוֹ וְנוֹטְלִין הֵימָנוּ זֶה זֶה:

ב. בַּעַל הַבֵּית שְׁנָתָן פָּאָה לְעֻנִיִּים, וְכָא עֲנִי אֶחָד וְנָטְלָה מֵאֲחֻרֵּיהֶן - הָרִי זֶה זָכָה. שְׁנֵי עֲנִיִּים שֶׁהִיוּ מִכְתָּשִׁין עַל הָעֲמֹד, וְכָא עֲנִי אֶחָד וְנָטְלוּ מֵאֲחֻרֵּיהֶן - הָרִי זֶה זָכָה, שְׂאִין עֲנִי זֶה זָכָה בְּלֶקֶט, בְּשִׁכְחָהּ, וּבְפָאָה, וּבִסְלַע שֶׁל מְצִיאָה - עַד שֶׁתִּפְּל לְתוֹךְ יָדוֹ:

ג. פּוֹעֲלִין שֶׁהִיוּ קוֹצְרִין בְּתוֹךְ קוֹפּוֹתֵיהֶן - הָרִי אֵלּוֹ מַעֲבִירִין אוֹתָן:

ד. לֹא יִטּוֹל בַּעַל הַבֵּית לֶקֶט מִן הָעֲנִיִּים עַל מְנַת לְלַקֵּט מִן הָעֲמָרִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁחִירִית - בַּעַל הַבֵּית צָרִיךְ שִׂיאֵמֵר: 'כָּל מֵה שִׁילָקְטוּ הָעֲנִיִּים מִן הָעֲמָרִים - הָרִי זֶה הִפְקָר'. רַבִּי דּוּסָא אוֹמֵר: לְעֻתוֹתֵי עֶרֶב, אוֹמֵר: 'כָּל מֵה שִׁילָקְטוּ הָעֲנִיִּים מִן הָעֲמָרִים - הָרִי זֶה הִפְקָר'. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ הִפְקָר, וְאֵין אֲנוֹ אַחֲרָאִין לְרַמָּאִין:

ה. בַּעַל הַבֵּית שֶׁהֵנִיחַ פָּאָה מִצַּד זֶה, וְכָאוּ עֲנִיִּים וְנָטְלוּ מִצַּד אַחֵר - זֶה זֶה פָּאָה.

ו. פּוֹעֲלִין שֶׁהִיוּ עוֹשִׂין אֶצֶל בַּעַל הַבֵּית - אֵין רִשְׁאִין לְגַמֵּר אֶת כָּל הַשָּׂדֶה, אֶלָּא מְשִׁירִין כְּדִי פָּאָה. וְאֵינָהּ פָּאָה עַד שֶׁיִּפְרָשְׁנָה בַּעַל הַבֵּית לְשֵׁם פָּאָה:

וְכִימוֹת הַגְּשָׁמִים. הַבּוֹר, וְהַנִּיר, וְהַזֶּרַע אַחֵר, וְקוֹצֵר לְשַׁחַת שְׁלֹשָׁה תְּלָמִים שֶׁל פְּתִיחַ, וְאַמַּת הַמַּיִם שְׂאִינָה יְכוּלָה לְהַקְצֵר כְּאַחַת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אִם עוֹמֵד בְּאַמְצַע וְאֵינוֹ קוֹצֵר מִכָּאן וּמִכָּאן - מִפְּסִיק, וְאִם לֹא - אֵינוֹ מִפְּסִיק. אֲכִלָּה חֲגֹב, אֲכִלָּה גּוֹבֵאִי, קֶרְסָמוּהָ נְמָלִים, וּשְׁכֻרְתָּהּ הָרוּחַ אוֹ בְּהֵמָה - הַכֹּל מוֹדִים: שְׂאֵם חֶרֶשׁ - מִפְּסִיק, וְאִם לֹא - אֵינוֹ מִפְּסִיק:

י. קָצַר חֲצִיָּה וּמָכַר אֶת הַקְצִיר, קָצַר חֲצִיָּה וְהִקְדִּישׁ אֶת הַקְצִיר - נוֹתֵן מִן הַמְּשִׁיר עַל הַכֹּל:

יב. מִדְּרָגוֹת שְׁגָבֶהֶן עֲשָׂרָה טֶפָחִים - נוֹתֵן פָּאָה מִכָּל אַחַת וְאַחַת. וְאִם הָיוּ רִאשֵׁי שׁוּרוֹת מְעַרְבִין - נוֹתֵנִין פָּאָה מֵאַחַת עַל הַכֹּל:

יג. הַמֵּאֲרָג¹¹ - חֵיב בְּתַחֲלָתוֹ, חֵיב בְּסוּפּוֹ. הָיוּ לוֹ אַרְבַּע וְחֻמֵּשׁ גִּפְנִים - בּוֹצֵרִין וּמִכְנִיסִין. נָתַן לְתוֹךְ בֵּיתוֹ - פֶּטוּר מִן הַפֶּרֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפָּאָה, וְחֵיב בְּעוֹלָלוֹת. וְאִם שִׁיר - נוֹתֵן מִן הַמְּשִׁיר עַל מֵה שְׁשִׁיר. הַמּוֹדֵל¹² - נוֹתֵן מִן הַמְּשִׁיר עַל מֵה שְׁשִׁיר. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בְּמֵה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוֹדֵל בְּשׁוּק, אֲכִל בְּמוֹדֵל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ - נוֹתֵן מִן הַמְּשִׁיר עַל הַכֹּל:

יד. הִזָּה מְקַטֵּף וּמִכְנִיס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, אֶפְלוֹ כָּל שְׂדֵהוּ - פֶּטוּר מִן הַלֶּקֶט שִׁכְחָהּ וּפָאָה, וְחֵיב בְּמַעֲשְׂרוֹת:

טז. הַכּוֹתֵב נִכְסֵי לְבָנָיו, וְהֵנִיחַ לְאִשְׁתּוֹ קָרָקַע כָּל שֶׁהוּא - אֶבְדָּה כְּתֻבָּתָהּ. אָמַר רַבִּי יוֹסִי: בְּמֵה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּזֵמֶן שֶׁקִּבְּלָה עָלֶיהָ לְשֵׁם כְּתֻבָּתָהּ, אֲכִל לֹא קִבְּלָה עָלֶיהָ

¹¹ שְׁמוֹשְׁמִיט בְּצִלִּים מִתּוֹךְ בְּצִלִּים.

¹² הַשׁוֹלָף. כְּאִשְׁרֵי הַתְּרָקוֹת רְצוּפִים נוֹטֵל וְשׁוֹלָף מֵהֶם מִכְנֵתִיִּים כְּדִי שֶׁהַנְּשֹׂאִרִים יִצְמָחוּ בְּרוּחַ וְיִתְעַבּוּ וְיִגְעֻשׁ גִּסִּים.

אֵלָא הַנוֹשֵׁר בְּשַׁעַת הַקְצִירָה בְּלָבָד, שְׁנֶאֱמַר
(וַיִּקְרָא יִט, ט): "וְלִקְטַתְּ קְצִירָךְ לֹא תִלְקַט":

טז. שְׁבִלַת שְׁבִקְמָה - הָרִי הִיא שֶׁל בַּעַל
הַבֵּית. שְׁבִקְצִיר - הָרִי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים. חֲצִיָּה
בְּקָמָה וְחֲצִיָּה בְּקָצִיר - נוֹטֵל וּמִשְׁלִיכָהּ
לְאַחֲרָיו, שֶׁסָּפַק לָקַט - לָקַט:

יז. חוֹרֵי נְמָלִים - אֲסוּרִין מִשּׁוּם גָּזֵל. וְאִם
הַפְּקִירִן בַּעַל הַבֵּית - מִתְּרִין מִשּׁוּם גָּזֵל. רַבִּי
שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אִם הָיוּ פְּקָדוֹן -
אֲסוּרִין מִשּׁוּם גָּזֵל:

יח. בַּעַל הַבֵּית שֶׁנָּתַן כְּרִיכָה לְעֹנֵי לְמִלְאוֹת
לוֹ מִים - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם לָקַט שְׁכָחָה וּפָאָה,
וְחֵיב בַּמַּעֲשָׂרוֹת:

יט. עֲנִיִּים הַמְּחֻזְרִין בֵּין הַגִּרְנוֹת - מַעֲשָׂרִין
וְנוֹתְנִין לָהֶם. הַצְנוּעִים - מוֹצִיאִין בְּיָדָם
מַעוֹת בְּדִבְרֵים הַנֶּאֱכָלִים, וְנוֹתְנִים דָּבָר
מוֹעֵט בְּדִבְרֵים הַנֶּאֱכָלִים, כְּדִי שִׁיאֲכַלְנוּ עַד
שֶׁלֹּא יִגִּיעַ לְעִיר. וְשָׂאָר כָּל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים
שְׁבִשְׁדוֹת, שָׂאִין הָעֲנִי מִקְפִּיד עֲלֵיהֶן - הָרִי
אֵלּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבֵּית.

כ. מֵאִמְתִּי אֵין שׁוֹרְפִין קֶשֶׁן שְׁבִשְׁדוֹת?
בְּשֻׁדָּה הָאֵילָן - עַד עֲצָרָתָ. בְּשֻׁדָּה הַלֶּבֶן -
עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. בְּשֻׁדָּה בֵּית הַשְּׁלֶחֶן -
מִיד; דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים:
בְּשֻׁדָּה לֶבֶן - עַד הָעֲצָרָתָ. בְּשֻׁדָּה אֵילָן - עַד
רֹאשׁ הַשָּׁנָה, מִפְּנֵי גָזֵל אָדָם וּבִהְמָה. בְּשֻׁדָּה
בֵּית הַשְּׁלֶחֶן - מִתֵּר מִיד:

כא. הַמְּרַבִּין אֶת שְׂדֵהוּ עַד שֶׁלֹּא נִכְסְסוּ
עֲנִיִּים לְתוֹכוֹ, אִם הָיָה הַזֶּקֶן מְרַבֵּה עַל שֶׁל
עֲנִיִּים - מִתֵּר. וְאִם הַזֶּקֶן עֲנִיִּים מְרַבֵּה עַל
שֶׁלוֹ - אֲסוּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין כֶּף וּבֵין
כֶּף - מִלְּקַט וּמִנִּיחַ עַל גְּבִי הַגֶּדֶר, וְהָעֲנִי בָּא
וְנוֹטֵל אֶת שֶׁלוֹ:

כב. הַשְּׁבִלִין שְׁבִקְשִׁין וְשְׁבִשְׁדוֹת - הָרִי אֵלּוֹ
שֶׁל בַּעַל הַבֵּית. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: בְּזוֹ נִהְגוּ
בַּעֲלֵי בָתִּים עֵין יָפָה:

ז. עֲנֵי שְׂרָאָה כְּדִי פָאָה, בֵּין בְּתוּבֹאָה בֵּין
בְּאֵילָן - אֵינוֹ רִשְׁאִי לִיגַע בָּהּ, וְאֲסוּרָה
מִשּׁוּם גָּזֵל, עַד שֶׁתִּדְּעַ לוֹ שֶׁהִיא פָאָה:

ח. נִכְרִי שֶׁמָּכַר קָמְתוֹ לְיִשְׂרָאֵל לְקָצֵר - חֵיב
בַּפָּאָה. יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּכַר קָמְתוֹ לְנִכְרִי - פֶּטוּר
מִן הַפָּאָה:

ט. יִשְׂרָאֵל וְנִכְרִי שֶׁהָיוּ שְׁתַּפִּין בְּקָמָה, חֲלָקוּ
שֶׁל יִשְׂרָאֵל - חֵיב. וְחֲלָקוּ שֶׁל נִכְרִי - פֶּטוּר.
רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר: יִשְׂרָאֵל וְנִכְרִי שֶׁהָיוּ
שְׁתַּפִּין בְּקָמָה - פֶּטוּר מִן הַפָּאָה. אִמְתִּי?
בְּזִמָּן שֶׁהִנֵּכְרִי מִמָּחָה. אָבֵל אֵין הַנִּכְרִי
מִמָּחָה - חֵיב בַּפָּאָה:

י. גֵּר שֶׁמַּת וּבִזְבוּזוֹ יִשְׂרָאֵל אֶת נִכְסָיו,
הַמְּחֻזֵּק בַּמִּחְבֵּר לְקָרְקַע - חֵיב בְּכָל.
בְּתוֹלוֹשׁ מִן הַקָּרְקַע - פֶּטוּר מִן הַכֵּל. הַחֻזֵּק
בְּקָמָה - חֵיב בְּלָקַט שְׁכָחָה וּפָאָה, וּפֶטוּר מִן
הַמַּעֲשָׂרוֹת:

יא. הֲלָקַט וְהִשְׁכָּחָה וְהַפָּאָה שֶׁל נִכְרִי - חֵיב
בַּמַּעֲשָׂרוֹת. אִמְתִּי? בְּזִמָּן שֶׁהִנֵּכְרִי מִמָּחָה.
אָבֵל אֵין הַנִּכְרִי מִמָּחָה, הַפֶּקֶר נִכְרִי -
הַפֶּקֶר, וּפֶטוּר מִן הַמַּעֲשָׂרוֹת:

יב. בַּעַל הַבֵּית שֶׁנָּתַן פָּאָה לְעֲנִיִּים - אֵין
רִשְׁאִי שִׁיאֲמַר לָהֶן: 'טְלוּ זֶרַע וְתִנּוּ פֶשֶׁתָן' -
'טְלוּ תַמְרִים וְתִנּוּ מִכְבָּדוֹת'. נִשְׁרִי וְאַחֲרָיָהוּ
הַפְּרִישֵׁן - אֵינוֹ חֵיב מִשּׁוּם פָּאָה אֵלָא זֶרַע
בְּלָבָד:

יג. אַרְבַּע מַתְּנוֹת בְּכָרִם: פֶּרֶט, שְׁכָחָה,
וּפָאָה, וְעוֹלָלָת. שְׁלֹשׁ בְּתוּבֹאָה: לָקַט,
שְׁכָחָה, וּפָאָה. שְׁתִּים בְּאֵילָן: שְׁכָחָה, וּפָאָה.
כָּל אֵלּוֹ - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם טוּבָה. וְאִפְּלוּ עֲנֵי
שְׁבִישְׂרָאֵל - מוֹצִיאִין אֶת שֶׁלוֹ מִידוֹ. וְשָׂאָר
מַתְּנוֹת כְּהוֹנָה, כְּגוֹן: הַזֶּרֶעַ וְהַלֶּחְתִּים
וְהַקֶּבֶה - יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם טוּבָה, וְנִתְּנִין לְכָל
כְּהֵן שִׁירְצָה:

יד. אֵין מוֹצִיאִין לֹא מִשָּׁל כְּהֵן לְכָהֵן, וְלֹא
מִשָּׁל לְוִי לְלֹוִי:

טו. אֵיזְהוּ לָקַט? זֶה הַנוֹשֵׁר בְּשַׁעַת הַקְצִיר
וּבְשַׁעַת הַתְּלִישָׁה. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: אֵין לָקַט

מסכת פאה פרק שלישי

א. השוכר את הפועל לקצר - ילקט בנו אחריו. האריסין¹³, והחכירין¹⁴, והמוכר קמתו לקצר - לא ילקט בנו אחריו. רבי יוסי אומר: בין כך ובין כך - ילקט בנו אחריו. היו שם עניים שאין ראויין, אם יכול בעל הבית למחות בידם - ממחה, ואם לאו - מניחן מפני דרכי שלום:

ב. אין שוכרין פועלי נכרים, לפי שאינן בקיאיין בלקט:

ג. אין נותנין מעשר עני לעניי נכרים. אבל נותנין להן חלין מתקנין לשם טובה:

ד. בעל הבית שהיה עומד בעיר, ואמר: 'יודע אני שהפועלין שוכחים את העמר במקום פלוני', ושכחוהו - הרי זו שכחה. היה עומד בשדה, ואמר: 'יודע אני שהפועלים שוכחים את העמר במקום פלוני', ושכחוהו - אין זה שכחה. רבי שמעון בן יהודה אומר, משום רבי שמעון: אפלו אחרים עובדין בדרך, וראו את העמר ששכחוהו פועלין - אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם:

ה. רבי יהודה אומר: העושה כל שדהו עמרין לעמר בהן לגדיש ולחררה - מודים בית שמאי ובית הלל: שאם הפקיר לאדם ולא לבהמה, לישאל ולא לנכרים - שזה הפקר:

ו. אמר רבי אליעזר: שאלתי את רבי יהושע: על אלו עמרים נחלקו בית שמאי ובית הלל? אמר לי: התורה הזאת! על אלו: העמר הסמוך לגפה ולגדיש, לבקר ולפלים, ושכחו. וכשבאתי, שאלתי את רבי אליעזר, ואמר לי: מודים באלו שהן שכחה. ועל מה נחלקו? על העמר שהחזיקו בו להוליכו לעיר, ונתנו בצד גפה

או בצד גדר - שבית שמאי אומרים: אינה שכחה, מפני שזכה בו. ובית הלל אומרים: שכחה. וכשבאתי והרציתי הדברים לפני רבי אלעזר בן עזריה: אמר לי: אלו הדברים שנאמרו למשה מסיני:

ז. העמר שהחזיקו להוליכו לעיר, ונתנו על גבי חברו, ושכח שניהם, התחתון - שכחה, והעליון - אינו שכחה. רבי שמעון אומר: שניהם - אין שכחה. התחתון, מפני שמכסה. והעליון, מפני שזכה בו:

ח. שדה שעומריה מרובבין, ועמר ושכח אחד מהם - אין שכחה. עד שיעמר את כל סביבו:

ט. העמר שפנגדו מוכיח, כיצד? מי שהיו לו עשר שורות של עשרה עשרה עמרים, ועמר אחד מהם לצפון ולדרום, ושכח - אין שכחה, מפני שנדון כמזרח וכמערב:

י. שתי כריכות המבדלות זו מזו - שכחה. שלש - אין שכחה. שני עמרין המבדלין זה מזה - שכחה. שלשה - אין שכחה. שתי גפנים המבדלות זו מזו - שכחה. שלש - אין שכחה. שני גרגרין - פרט. שלשה - אינן פרט. שתי שבילים המבדלות בדרך - לקט. שלש - אינן לקט; אלו דברי בית הלל. רבי יוסי אומר: חנינא בן אחי רבי יהושע אומר: כל שבאת רשות עני לאמצע, כגון התבואה והכרם - אין מצטרפין. וכל שלא באת רשות עני לאמצע, כגון פרות האילן - הרי אלו מצטרפין:

יא. אימתי אפרו: 'קמה מצלת את העמר?' בזמן שלא נטלה מבינתיים. הא אם נטלה מבינתיים - הרי זו אינה מצלת. קמת חברו - מצלת על שלו. של חטין - על של שעורין. של נכרי - על של ישראל; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: אין מצלת אלא על שלו, וממין על מינו. רבן שמעון בן גמליאל אומר: כשם שהקמה מצלת את העמר - כך העמר מציל את הקמה. ודין הוא, ומה אם

¹³ שנוטל שליש בקציר.

¹⁴ בכך וכך בורין ואין לו חלק, רק בקציר.

אָמורים? בְּזִמָּן שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ, אָבֵל אִם הִתְחִיל בּוֹ וּשְׂכָחוּ - הֲרִי זֶה שְׂכָחָה, עַד שֶׁיֵּהָא בּוֹ סָאתִים:

טו. זִית שֶׁהוּא עוֹמֵד בֵּין שְׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל שְׁנֵי מַלְבְּנִין, וּשְׂכָחוּ - אֵין שְׂכָחָה. בְּמָה דְּבָרִים אָמורים? בְּזִמָּן שֶׁאֵין מִכִּירוֹ, אָבֵל בְּזִמָּן שֶׁמִּכִּירוֹ - רִץ אַחֲרָיו וְנוֹטְלוֹ אָפְלוֹ עַד מָאָה:

טז. הַמִּפְקִיר אֶת כְּרָמוֹ, עֲשִׂירִים - נוֹטְלִין אֶת הָאֲשָׁכוֹלוֹת, וְעֲנִיִּים - נוֹטְלִין אֶת הָאֲשָׁכוֹלוֹת וְאֶת הָעוֹלָלוֹת. אֵיזְהוּ עוֹלָלוֹת? כָּל שֶׁאֵין בּוֹ לֹא כֶּתֶף וְלֹא נֶטֶף. יֵשׁ לָהּ כֶּתֶף וְאֵין לָהּ נֶטֶף, נֶטֶף וְאֵין לָהּ כֶּתֶף - הֲרִי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְאִם לֹא - הֲרִי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים. אֵיזְהוּ כֶּתֶף? פְּסִיגִין הַמְּחַבְּרִים בַּשְּׂדֵּרָה, זֹו עַל גְּבִי זֹו. נֶטֶף? הָעֲנָבִים הַמְּחַבְּרוֹת בַּשְּׂדֵּרָה וְיוֹרְדוֹת:

יז. נִכְרִי שֶׁמִּכְרָו כְּרָמוֹ לְיִשְׂרָאֵל לְבָצֹר - חֵיב בְּעוֹלָלוֹת. וְיִשְׂרָאֵל שֶׁמִּכְרָו כְּרָמוֹ לְנִכְרִי לְבָצֹר - פָּטוּר מִן הָעוֹלָלוֹת:

יח. יִשְׂרָאֵל וְנִכְרִי שֶׁהֵיוּ שֶׁתִּפְּיָן בְּכֶרֶם, חֵלְקוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל - חֵיב, וְשֶׁל נִכְרִי - פָּטוּר. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: יִשְׂרָאֵל וְנִכְרִי שֶׁהֵיוּ שֶׁתִּפְּיָן בְּכֶרֶם - פָּטוּר מִן הָעוֹלָלוֹת:

יט. הַמִּקְדִּישׁ אֶת כְּרָמוֹ - לֹא הִקְדִּישׁ אֶת הָעוֹלָלוֹת, שֶׁאֵין אָדָם מִקְדִּישׁ דְּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלוֹ:

כ. בֶּן לֹוי שֶׁנָּתַנוּ לוֹ עֲנָבִים וְהֵיוּ בֵּהֶן עוֹלָלוֹת - אֵין חוֹשֵׁשׁ שְׁמָא שֶׁל עֲנִיִּים הֵן:

כא. הַנוֹטֵעַ כְּרֶם לְהִקְדֵּשׁ - פָּטוּר מִן הַפֶּרֶט, וּמִן הָעוֹלָלוֹת, מִן הָעֶרְלָה, וּמִן הָרִבְעִי. וְחֵיב בְּשִׁבְעִיעִית. הַמִּקְדִּישׁ אֶת כְּרָמוֹ - לֹא הִקְדִּישׁ אֶת הָעוֹלָלוֹת, שֶׁאֵין אָדָם מִקְדִּישׁ דְּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלוֹ. מֵאִמְתִּי אָדָם רָשָׁא לְבָצֹר כְּרָמוֹ בְּשִׁבְעִיעִית? מִשְׁיִדְעַה הַפְּרִי, שֶׁכָּבֵר נִתְחַיֵּב הַכְּרֶם בְּגִדְוִיל עוֹלָלוֹת:

קָמָה שִׁיפָה כַּח עֲנִי בָּה - הֲרִי הִיא מַצֵּלֶת אֶת הָעֵמֶר, עֵמֶר שֶׁהוֹרַע כַּח עֲנִי בּוֹ - אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּצִּיל אֶת הַקָּמָה? אָמַר לוֹ רַבִּי: מָה אִם קָמָה שִׁיפָה כַּח עֲנִי - נִצֵּלְתָּ, הָעֵמֶר שֶׁהוֹרַע כַּח עֲנִי - אֵינוֹ דִּין שֶׁתִּנָּצֵל?

יב. יָפָה כַּח עֲנִי בַקָּמָה יֵתֵר מִבְּעֵמֶר, וּבְעֵמֶר יֵתֵר מִבְּקָמָה. שֶׁהַקָּמָה - יֵשׁ בָּהּ לִקְט שְׂכָחָה וּפָאָה, מָה שֶׁאֵין כֵּן בְּעֵמֶר. וּבְעֵמֶר יוֹתֵר מִבְּקָמָה, הַקָּמָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת סָאתִים - אֵינוֹ שְׂכָחָה. וּבְעֵמֶר - שְׂכָחָה: רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אֲחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל שְׂבֵאת רְשׁוֹת עֲנִי בְּאֻמָּצַע, כְּגוֹן הַתְּבוּאָה וְהַכְּרֶם - אֵין מַצְטַרְפִּין. וְכָל שֶׁלֹּא בָּאת רְשׁוֹת עֲנִי לְאֻמָּצַע, כְּגוֹן פְּרוֹת הָאֵילָן - הֲרִי אֵלוֹ מַצְטַרְפִּין.

יג. הַחוֹתֵךְ כְּרִיכוֹת וְעֵתִיד לַעֲמֹרָן, וְכֵן אֲגוּדֵי הַשּׁוֹם וְהַבְּצָלִין - אֵין לָהֶם שְׂכָחָה. הַמַּעֲמָר מִפְּנֵי הַדִּלְקָה, וּמִפְּנֵי אֻמָּת הַמִּים - אֵין לָהֶם שְׂכָחָה, מִפְּנֵי שֶׁעוֹמֵד לְאִבְדָּן. מַעֲשֵׂה בַחֲסִיד אֶחָד שֶׁשָּׂכַח עֵמֶר בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ, וְאָמַר לְבָנוֹ: צֵא וְהִקְרַב עָלִי פֶרֶ לַעֲוִלָה וּפֶרֶ לְשִׁלְמִים. אָמַר לוֹ: אָבָא! מָה רְאִיתָ לְשַׁמֵּחַ בְּשִׁמְחַת מִצְוָה זֹו יוֹתֵר מִכָּל מִצְוֹת שֶׁבִּתּוּרָה? אָמַר לוֹ: כָּל מִצְוֹת שֶׁבִּתּוּרָה - נִתֵּן לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְדַעֲתָנוּ, זֹו - שֶׁלֹּא לְדַעֲתָנוּ. שֶׁאֵלוֹ לֹא הָיָה בְּרָצוֹן לְפָנֵי הַמֶּקוֹם - לֹא בָּאת מִצְוָה זֹו לְיַדְּנוֹ. אֵלֶּא הֲרִי הוּא אוֹמֵר (דְּבָרִים כד, ט): "כִּי תִקְצֹר" וְגו' - קָבַע לוֹ הַכְּתוּב בְּרָכָה. וְהֵלֵא דְּבָרִים קֵל וְחֹמֶר, מָה אָדָם שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְזִכּוֹת וְזָכָה - מַעֲלִין עָלָיו כָּאֵלוֹ זָכָה. הַמִּתְכַּוֵּן לְזִכּוֹת וְזָכָה - עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. פִּיּוּצָא בּוֹ (וִיקְרָא ה, יז-יח): "וְאִם נִפְשׁ כִּי תִחַטָּא וְעָשְׂתָהּ וְגו' וְהִבִּיא אֵיל תָּמִים" וְגו'. וְהֵלֵא דְּבָרִים קֵל וְחֹמֶר, מָה אִם מִי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לַחֲטָא, וְחֹטֵא - מַעֲלִין עָלָיו כָּאֵלוֹ חֲטָא. הַמִּתְכַּוֵּן לַחֲטָא, וְחֹטֵא - עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה:

יד. כָּל זִית שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם בַּשְּׂדֵּה כְּזִית נִטְפָה בְּשַׁעֲתוֹ וּשְׂכָחָה - אֵינוֹ שְׂכָחָה. בְּמָה דְּבָרִים

ד. נָשִׁים וְעִבְדִּים, אֵין חוֹלְקִין לָהֶם עַל הַגֵּרָן. אָבֵל נוֹתֵנִין לָהֶם מִתְּנוּת כְּהוֹנָה וְלוֹיָהּ לָשֵׁם טוֹבָה:

ה. רִבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כִּשֶׁם שֶׁהַתְּרוּמָה חֻזָּקָה לְכַהֲנָה בְּחִלּוֹק גִּרְנוֹת - כִּךְ מַעֲשֶׂר רֵאשׁוֹן חֻזָּקָה לְלוֹיִם בְּחִלּוֹק גִּרְנוֹת. הַחֹלֶק בְּבֵית דִּין - אֵין לוֹ חֻזָּקָה לְכַהֲנָה:

ו. שְׁתֵּי חֻזְקוֹת בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל: נְשִׂאוֹת כַּפִּיס, וְחִלּוֹק גִּרְנוֹת. וּבִסּוּרְיָא, וְעַד מְקוֹם שֶׁשְׁלוּחֵי רֵאשֵׁי חֲדָשִׁים מְגִיעִים - נְשִׂאוֹת כַּפִּיס, אָבֵל לֹא חִלּוֹק גִּרְנוֹת. וּבְכָל - כְּסוּרְיָא. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִף בְּאַלְפִסְנִידְרִיא בְּרֵאשׁוֹנָה, כְּשֶׁהִיָּה שֵׁם בֵּית דִּין:

ז. חֹמֶר בְּקֻדְשֵׁי מִקְדָּשׁ שְׂאִין בְּקֻדְשֵׁי גָבּוּל, וּבְקֻדְשֵׁי הַגָּבּוּל שְׂאִין בְּקֻדְשֵׁי מִקְדָּשׁ. קֻדְשֵׁי הַגָּבּוּל - קֻטְנִים חוֹלְקִין בִּהְזָן, וְטַמְאִין חוֹלְקִין בִּהְזָן, וְחוֹלְקִין אוֹתָן בְּטַמְאָה, וְחוֹלְקִין מִנָּה כִּנְגֵד מִנָּה. קֻדְשֵׁי מִקְדָּשׁ - חֵיבִין בְּאַחֲרֵייתָן לְטַפֵּל בִּהְזָן, וְלַהֲבִיאָן לְבֵית הַבְּחִירָה. קֻדְשֵׁי הַגָּבּוּל - נִתְּנִין לְכָל חֵבֶר. קֻדְשֵׁי מִקְדָּשׁ - נוֹתֵן לְאַנְשֵׁי הַמִּשְׁמֶר בְּלִבָּד:

ח. אֵין פּוֹחֲתִין לְעֹנֵי הַעוֹבֵר מִמְּקוֹם לְמְקוֹם - מִכְכָּר בְּפוֹנְדִּיּוֹן מֵאַרְבַּע סָאִין בְּסֻלַּע. לָן - נוֹתֵנִין לוֹ פְּרֻסַּת לִינָה, שְׁמֵן וְקֻטְנִית. שֶׁבֶת - נוֹתֵנִין לוֹ מְזוֹן שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, שְׁמֵן וְקֻטְנִית, דָּג וְיֶרֶק. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּזִמָּן שְׂאִין מִכִּירִין אוֹתוֹ, אָבֵל בְּזִמָּן שֶׁמִּכִּירִין אוֹתוֹ - אִף מִכְסִּין אוֹתוֹ. הִיָּה מִסְבֵּב עַל הַפֶּתָחִים - אֵין נִזְקָקִין לוֹ לְכָל דְּבָר:

ט. תְּמַחוּי - כָּל הַיּוֹם. קָפָה - מַעֲרֵב שֶׁבֶת לְעֵרֵב שֶׁבֶת. תְּמַחוּי - לְכָל אָדָם. קָפָה - לְאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר. אִם שָׁהָה שֵׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם - הָרִי הוּא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר. לְקָפָה וּלְתַמְחוּי - שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים, וְלִכְסוֹת - שְׁשָׁה

כב. אֵיזָהוּ שְׂכָחָה בְּעָרִיסִין גְּדוּלִים¹⁵? כָּל שְׂאִינוֹ יָכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ וְלִטְלֹה. בְּעָרִיסִין קֻטְנִים - כְּשֶׁיַּעֲבֹר הֵימָּנוּ. בְּדָלִית וּבְדָקֶל - מִשִּׁירָד מִמֶּנּוּ. וְשֶׁאֵר כָּל הָאֵילָן - מִשִּׁיפְנָה וְלֵךְ לוֹ. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּזִמָּן שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ, אָבֵל אִם הִתְחִיל בּוֹ וְשָׁכַחוּ - אֵין שְׂכָחָה עַד שֶׁיַּבְצֵר אֶת כָּל סְבִיבּוֹ:

מִסְכַּת פֶּאֶה פָּרָק רְבִיעִי

א. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְקוֹם שְׂדוּרְכִין אֶת הָעוֹלָלוֹת - נֶאֱמָן עָנִי לוֹמַר: 'יֵין זֶה שֶׁל עוֹלָלוֹת הוּא'. נֶאֱמָן לוֹמַר: 'לֵקֶט זֶה - לְקֻטְתּוֹ אֲנִי וְאַחִי, אֲנִי וְקְרוֹבִי'. אָבֵל אֵין נֶאֱמָן לוֹמַר: 'מִפְּלוּגֵי נְכָרִי לְקַחְתִּי'; 'מֵאִישׁ פְּלוּגִי כּוֹתִי לְקַחְתִּי'. עָנִי כּוֹתִים - כְּעָנִי יִשְׂרָאֵל. אָבֵל עָנִי נְכָרִים - אֵין מֵאַמִּינִים לָהֶם בְּכָל דְּבָר:

ב. אֵין פּוֹחֲתִין לְעֹנֵי בִשְׁנַת מַעֲשֶׂר עָנִי, מִחֲצִי קֶב חֲטִין אוֹ קֶב שְׁעוּרִין. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? עַל הַגֵּרָן, אָבֵל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ - נוֹתֵן לוֹ כָּל שֶׁהוּא, וְאִינוֹ חוֹשֵׁשׁ. וְשֶׁאֵר מִתְּנוּת כְּהוֹנָה וְלוֹיָהּ - נוֹתֵן כָּל שֶׁהוּא וְאִינוֹ חוֹשֵׁשׁ. רָצָה, מְצִיל מִחֲצָה וְנוֹתֵן מִחֲצָה. אֶבָּא יוֹסִי בֶן דּוֹסְתַּאי אוֹמֵר מִשּׁוֹם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: רָצָה, נוֹתֵן לְפָנֶיהֶם שְׁלִישׁ, וּמִנִּיחַ שְׁתֵּי יְדוֹת לְקְרוֹבִיו:

ג. כְּהֲנִים וְלוֹיִם שֶׁהֵיוּ עוֹמְדִין עַל הַגֵּרָן, וּבָאוּ כְּהֲנִים אֲחֵרִים וְעָמְדוּ - אֵינָן יָכוּלִין לְהוֹצִיא מִיָּדָן. אָמַר רִבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: נִהְגוּ כְּהֲנִים עֵין יָפָה, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא אֶת אֲחֵיהֶם רִיקָנִין. אָבֵל מִקְמָצִין וְנוֹתֵנִין לָהֶם. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם בָּאוּ עַד שֶׁלֹּא תַחֲזוֹר חֲלִילָה - עוֹמְדִין עַל הָעֶקֶב¹⁶, וְנוֹטְלִין:

¹⁵ בָּרַם גְּבוּהָהּ וּמִנָּחָה עַל גְּבֵי עֲצִים.

¹⁶ בְּסוּף הָרָאשׁוֹנִים - בְּסוּף הַשּׁוּרָה, וּכְשֶׁבִּעַל הַבֵּית מִחֻלָּק וּבָא לְסוּף הַשּׁוּרָה - מִחֻלָּק גַּם לָהֶם.

חֲדָשִׁים. וְלִקְבוּרָה - תְּשַׁעָה חֲדָשִׁים. וּלְפָסִי
הָעִיר¹⁷ - שְׁנַיִם עָשָׂר חֲדָשׁ:

י. עָנִי שֶׁנָּתַן פְּרוּטָה לְקָפָה, וּפְרוּסָה לְתַמְחֹוּי
- מִקְבְּלִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ. אִם לֹא נָתַן - אֵין
מְחִיבִין אוֹתוֹ לָתֵן. נָתַנוּ לוֹ חֲדָשִׁים וְהַחֲזִיר
לָהֶן שְׁחָקִים¹⁸ - מִקְבְּלִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ. אִם
לֹא נָתַן - אֵין מְחִיבִין אוֹתוֹ לָתֵן. הִיָּה
מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי מִלֵּת¹⁹ - נוֹתֵנִין לוֹ כָּלִי
מִלֵּת. מָטָה - נוֹתֵנִין לוֹ מָטָה. עֶסֶה - נוֹתֵנִין
לוֹ עֶסֶה. פֶּת - נוֹתֵנִין לוֹ פֶּת. לְהַאֲכִילוֹ בְּתוֹךְ
פִּי - מֵאֲכִילִין לוֹ בְּתוֹךְ פִּי, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים
טו, ח): "יְדִי מִחֲסָרוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לוֹ" - אֶפְלוּ
עֶבֶד אֶפְלוּ סוֹס. "לוֹ" - זֶה אִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר
(בְּרֵאשִׁית ב, יח): "אֶעֱשֶׂה לוֹ עֶזֶר כְּגִדְּוֹ".
מַעֲשֶׂה בַּהֲלֵל הַזֶּקֶן, שֶׁנָּתַן לְעָנִי בֶן טוֹבִים
סוֹס שֶׁהִיָּה מִתְעַמֵּל בּוֹ, וְעֶבֶד שֶׁהִיָּה
מִשְׁמָשׁוּ. שׁוֹב מַעֲשֶׂה בְּאִנְשֵׁי הַגָּלִיל, שֶׁהִיוּ
מַעֲלִין לְזֶקֶן אֶחָד לִיטָרָא אֶחָד בְּשָׂר צַפּוּרִי
בְּכָל יוֹם:

יא. הִיָּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי זָהָב - מוֹכֵרֵן
וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי כֶּסֶף. בְּכָלִי כֶּסֶף - מוֹכֵרֵן
וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי נְחֹשֶׁת. בְּכָלִי נְחֹשֶׁת -
מוֹכֵרֵן וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי זָכוּכִית. אֲמָרוּ:
מִשְׁפַּחַת בֵּית נְבִלָטָא הִיָּתָה בִּירוּשָׁלַיִם,
וְהִיָּתָה מִתִּיחֶסֶת עַל בְּנֵי אֲרָנָן הַיְבוֹסִי, הָעָלוּ
לָהֶם חֲכָמִים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁקָלִי זָהָב, וְלֹא
רָצוּ לְהוֹצִיאָן חוּץ מִירוּשָׁלַיִם:

יב. הָאוֹמֵר: אֵינִי מִתְפָּרֵנס מִשָּׁל אֲחֵרִים -
שׁוֹקֵדִין עָלָיו וּמִפְרָנְסִין אוֹתוֹ, וְנוֹתֵנִין לוֹ
לְשׁוֹם מְלִוָּה, וְחוֹזְרִין וְנוֹתֵנִין לוֹ לְשׁוֹם
מִתְנָה; דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר:

אוֹמְרִין לוֹ: 'הֵבֵא מִשְׁכּוֹן', כְּדִי לָגוֹס אֶת
דַּעְתּוֹ²⁰:

יג. הִיָּה אוֹמֵר: אֵינִי מִתְפָּרֵנס מִשָּׁל עַצְמִי -
שׁוֹקֵדִין עָלָיו וּמִפְרָנְסִין אוֹתוֹ, וְנוֹתֵנִין לוֹ
לְשׁוֹם מִתְנָה, וְחוֹזְרִין וְגוֹבִין מִמֶּנּוּ לְשׁוֹם
מְלִוָּה; דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר:
אוֹמְרִים לוֹ: 'הֵבֵא מִשְׁכּוֹן', כְּדִי לָגוֹס אֶת
דַּעְתּוֹ:

יד. הִמְסַמָּא אֶת עֵינוֹ, וְהַמְצִיבָה אֶת כְּרִסּוֹ,
וְהַמְצִיבָה אֶת שׁוֹקִיו - אֵין נִפְטָר מִן הָעוֹלָם
עַד שֶׁיֵּהָא לוֹ כֶּן:

טו. גִּבְאֵי צְדָקָה, אֵין רִשְׁאִין לְפָרֵשׁ זֶה מִזֶּה.
אֶפְלוּ נָתַן לוֹ חֲבֵרוֹ מַעוֹת שֶׁהוּא חָיִב לוֹ,
אֶפְלוּ מִצָּא מַעוֹת בְּדֶרֶךְ - אֵינוֹ רִשְׁאִי לִיטָלָן,
שֶׁנֶּאֱמַר (בְּמִדְבָּר לב, כב): "וְהִיָּיתֶם נִקְיִים מִזֶּה
וּמִיִּשְׂרָאֵל". אָבֵל פּוֹרְשִׁים זֶה מִזֶּה לְתוֹךְ
חֲצֵר אוֹ לְתוֹךְ חֲנוּת, וְגוֹבִין:

טז. מַעֲשֶׂר שְׁנִי, אֵין פּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ מְלִוָּה
וְחוֹב, וְאֵין מְשַׁלְּמִין מִמֶּנּוּ אֶת הַגְּמוּלִים²¹,
וְאֵין פּוֹדִין בּוֹ שְׁבוּיִם, וְאֵין עוֹשִׂין בּוֹ
שׁוֹשְׁבֵינּוֹת, וְאֵין נוֹתֵנִין מִמֶּנּוּ דְּבָר לְצְדָקָה.
אָבֵל מְשַׁלְּחִין מִמֶּנּוּ דְּבָר שֶׁל גְּמִילוּת
חֲסָדִים, וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ, וְנוֹתֵנִין אוֹתוֹ
לְחֵבֶר-עִיר בְּטוֹבָה:

יז. אָמַר לָתֵן, וְנָתַן - נוֹתֵנִין לוֹ שְׁכָר אֲמִירָה
וּשְׁכָר מַעֲשֶׂה. אָמַר לָתֵן וְלֹא הִסְפִּיק בִּידּוֹ
לָתֵן - נוֹתֵנִין לוֹ שְׁכָר אֲמִירָה כְּשֶׁכָּר מַעֲשֶׂה.
לֹא אָמַר לָתֵן, אָבֵל אָמַר לְאַחֲרִים: 'תִּנּוּ' -
נוֹתֵנִין לוֹ שְׁכָר עַל כֶּף, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים טו, י):
"כִּי בְּגָלַל הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ"
וְגו'. לֹא אָמַר לְאַחֲרִים: 'תִּנּוּ', אָבֵל מִנִּיחַ לוֹ

²⁰ כְּדִי שִׁינְרָגִישׁ טוֹב, כִּי יִחְשֹׁב שֶׁזֶה רַק הַלּוֹאָה

וְהַרְאִיָּה שְׁלֹקָהִים מִמֶּנּוּ מִשְׁכּוֹן וְעַל יְדֵי זֶה לֹא

יִתְפַּיֵּשׁ מִלְּקַחַת.

²¹ שֶׁאֵינוֹ חוֹב גָּמוּר, רַק רוּצָה לְגַמֵּל חֶסֶד לְמִי

שֶׁגָּמַל עִמּוֹ חֶסֶד.

¹⁷ קָרָשִׁי הָעִיר לְחֹזֶק אֶת שַׁעְרֵי הָעִיר.

¹⁸ בְּלוּיִים.

¹⁹ בְּגִדֵי מָשִׁי.

בְּדָבָרִים טוֹבִים²², מִגִּין שְׁנוּתָנִים לוֹ שֶׁכָּר עַל כֵּן? שְׁנֵאמַר: "כִּי בִגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה" וְגו':

ד, יח מַעֲשֶׂה בְּמוֹנְבֹז הַמֶּלֶךְ, שְׁעָמַד וּבִזְזוּ אֶת כָּל אוֹצְרוֹתָיו בְּשָׁנִי בַצֵּרֶת. אָמְרוּ לוֹ אַחֲיוֹ: אֲבוּתֶיךָ גִּנְזוּ אוֹצְרוֹת וְהוֹסִיפוּ עַל שֵׁל אֲבוֹתָם, וְאַתָּה עֲמַדָת וּבִזְזַתָּ אֶת כָּל אוֹצְרוֹתֶיךָ שְׁלֶךְ וְשֵׁל אֲבוּתֶיךָ! אָמַר לָהֶם: אֲבוּתִי גִנְזוּ אוֹצְרוֹת לְמַטָּה, וְאֲנִי גִנְזַתִּי לְמַעַלָּה, שְׁנֵאמַר (תְּהִלִּים פה, יב): "אֶמֶת מֵאֲרִץ תִּצְמַח" וְגו'. אֲבוּתִי גִנְזוּ אוֹצְרוֹת בְּמָקוֹם שֶׁהִיד שׁוֹלֵטָת בּוֹ, וְאֲנִי גִנְזַתִּי אוֹצְרוֹת בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הִיד שׁוֹלֵטָת בּוֹ, שְׁנֵאמַר (תְּהִלִּים פט, טו): "צִדֵּק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאֶךָ" וְגו'. אֲבוּתִי גִנְזוּ אוֹצְרוֹת שֶׁאֵין עוֹשִׂין פְּרוּת, וְאֲנִי גִנְזַתִּי אוֹצְרוֹת שְׁעוֹשִׂין פְּרוּת, שְׁנֵאמַר (ישעיה ג, י): "אֲמָרוּ צִדִּיק כִּי טוֹב כִּי פָרִי" וְגו'. אֲבוּתִי גִנְזוּ אוֹצְרוֹת שֶׁל מָמוֹן, וְאֲנִי גִנְזַתִּי אוֹצְרוֹת שֶׁל נְפֻשׁוֹת, שְׁנֵאמַר (משלי יא, ל): "פָּרִי צִדִּיק עֵץ חַיִּים וְלֶקַח נְפֻשׁוֹת חֲכָם". אֲבוּתִי גִנְזוּ אוֹצְרוֹת לְאַחֲרִים, וְאֲנִי גִנְזַתִּי לְעַצְמִי, שְׁנֵאמַר (דְּבָרִים כד, יג): "וְלֶךְ תִּהְיֶה צִדְקָה לְפָנֶי ה' אֱלֹהֶיךָ". אֲבוּתִי גִנְזוּ אוֹצְרוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְאֲנִי גִנְזַתִּי לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֵאמַר (ישעיה נח, ח): "וְהִלֵּךְ לְפָנֶיךָ צִדְקָךְ". צִדְקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים - שְׁקוּלִין כְּנִגְדַּךְ כָּל מִצְוֹת שֶׁבַתּוֹרָה. אֲלֹא שֶׁהַצִּדְקָה - בַּחַיִּים, וּגְמִילוּת חֲסָדִים - בַּחַיִּים וּבַמֵּתִים. צִדְקָה - בַּעֲנִיִּים. גְּמִילוּת חֲסָדִים - בַּעֲנִיִּים וּבַעֲשִׂירִים. צִדְקָה - בְּמָמוֹנוֹ. גְּמִילוּת חֲסָדִים - בְּמָמוֹנוֹ וּבְגוּפוֹ:

יט. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קִרְחָה: מִגִּין שֶׁכָּל הַמַּעֲלִים אֶת עֵינָיו מִן הַצִּדְקָה כְּאִלוֹ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה? שְׁנֵאמַר (דְּבָרִים טו, ט): "הַשֹּׁמֵר לֶךְ פֶּן יִהְיֶה דָּבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעַל לְאִמֹר". וְלִהְיוֹן הוּא אוֹמֵר (דְּבָרִים יג, יד): "יֵצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיעַל מִקִּרְבְּךָ", מֵה 'בְּלִיעַל' הָאִמֹר לִהְיוֹן - עֲבוּדָה זָרָה. אִף 'בְּלִיעַל' הָאִמֹר כֵּאֵן - עֲבוּדָה זָרָה:

כ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּר יוֹסִי: מִגִּין שֶׁהַצִּדְקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים שְׁלוֹם גָּדוֹל וּפְרָקְלִיט גָּדוֹל בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאַבְיָהֶם שֶׁבְּשָׂמִים? שְׁנֵאמַר (יִרְמְיָה טז, ה): "כֹּה אָמַר ה' אֵל תְּבֹא בֵּית מְרוֹחַ" וְגו'. חֲסֵד - זֶה גְמִילוּת חֲסָדִים, וְרַחֲמִים - זֶה צִדְקָה. מִלְּמַד: שֶׁהַצִּדְקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים שְׁלוֹם וּפְרָקְלִיט גָּדוֹל בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאַבְיָהֶם שֶׁבְּשָׂמִים:

מִסְכַּת דְּמָאֵי פָּרָק רֵאשׁוֹן

א. הַקָּלִין שֶׁבְּדְמָאֵי: הַשִּׁיתִין, וְהִרְיָמִין וְהַעֲזוֹרִין, חֲזָקָתָם בְּכָל מָקוֹם - פְּטוּרִין. וְאִם הָיוּ מִשְׁתַּמְרִין - חִיבִין. אִם כָּחַס עַל שִׁדְהוֹ - פְּטוּרָה. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: שִׁיתִין שֶׁבְּצִיפּוֹת - חִיבוּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִשְׁתַּמְרוֹת. רַבִּי יוֹסִי בֶר יְהוּדָה אוֹמֵר: הַנוֹבְלוֹת הַנִּמְכָּרוֹת עִם הַתַּמְרוֹת - חִיבוּת. וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁלֹּא יִטִּילוּ שְׂאוֹר - פְּטוּרוֹת. מִשִּׁיטִּילוּ שְׂאוֹר - חִיבוּת:

ב. בְּרֵאשׁוֹנָה הָיָה חֲמִץ שֶׁבִּיהוּדָה - פְּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתוֹ מִן הַתַּמָּד. עַכְשָׁיו שֶׁחֲזָקָתוֹ מִן הַיֵּין - חִיב:

ג. הַבְּכוּרוֹת²³, וְהַסִּיפּוֹת²⁴, בִּגְנֵה - חִיבוּת. בִּבְקָעָה - פְּטוּרוֹת. אֵלּוּ הֵן הַבְּכוּרוֹת - עַד שֶׁלֹּא יוֹשִׁיבוּ שׁוּמָא. הַסִּיפּוֹת - מִשִּׁיקְפָלוֹ הַמוֹקְצָעוֹת²⁵. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר: הַבְּכוּרוֹת - לְעוֹלָם חִיבוּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִשְׁתַּמְרוֹת:

ד. כְּזִיב עֲצָמָה - פְּטוּרָה מִן הַדְּמָאֵי. חֲזָקָת אֲרִץ יִשְׂרָאֵל - חִיב עַד שִׁינְדַע שֶׁהוּא פְּטוּר. חֲזָקָת חוּצָה לְאֶרֶץ - פְּטוּר, עַד שִׁינְדַע לֶךְ שֶׁהוּא חִיב. חֲזָקָת בְּעָלֵי בָתִּים יִשְׂרָאֵל

²³ הַפְּרוֹת שֶׁמִּמֶּהֱרִים לְהַתְּכֵשֶׁל.

²⁴ הַפְּרוֹת שֶׁמִּתְּכֵשֶׁלִים רַק בַּסּוּף.

²⁵ מֵה שְׁמוֹתֵיהֶם קוֹצְעֵי הַפְּרוֹת בְּכָלִי הַנִּקְרָא

הַיּוֹרֶדֶת לְכַזִּיב - חֲזִיב, מִפְּנֵי שְׁחֻזְקָתוֹ מִן הַגָּלִיל. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: הָרִי הִיא בְּחֻזְקָת פְּטוּרָה, עַד שֶׁתּוֹדַע לָהּ מֵהֵיכָן הִיא:

ט. הַלּוֹקַח מִן הַסְּפִינָה בִּפְּנֵי, וּמִן הַסְּפִינָה בְּקֶסֶרִי - חֲזִיב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כֶּפֶת הַיִּשׁוּב, וְכֶפֶת אֲנִיפֶרֶס, וְשׁוֹק שֶׁל פְּטָרוֹס - בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ דְּמָאִי, מִפְּנֵי שְׁחֻזְקָתָן מִהַר הַמֶּלֶךְ. עֲכָשׁוּ רַבּוּתֵינוּ אָמְרוּ: כָּל עֲזֵירוֹת הַפּוֹתִים שֶׁעַל יַד הַדֶּרֶךְ, כְּגוֹן הַתְּבוּאָה וְהַקְטָנוֹת שֶׁלֶהֶן - דְּמָאִי, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּמְשִׁין בִּיהוּדָה. וְשָׂאֵר כָּל פִּירוּתֵיהֶן - וּדְאִי:

י. אוֹצֵר שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְנִכְרִים מִטִּילִין לְתוֹכוֹ, אִם רַב נִכְרִים - וּדְאִי, וְאִם רַב יִשְׂרָאֵל - דְּמָאִי, מִחֻזָּה עַל מִחֻזָּה - וּדְאִי; דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: אֶפְלוּ כָּלֶם נִכְרִים, וְיִשְׂרָאֵל אֶחָד מִטִּיל לְתוֹכוֹ - דְּמָאִי. אָמַר רַבִּי יוֹסִי: בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאוֹצֵר שֶׁל יְחִיד. אָבֵל בְּאוֹצֵר שֶׁל מְלָכִים - הוֹלְכִים אַחֵר הָרֵב. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאוֹצֵר שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְנִכְרִים. אָבֵל אוֹצֵר יִשְׂרָאֵל וְכוּתִים - הוֹלְכִים אַחֵר הָרֵב. אָמַר לוֹ: 'אַתָּה הוֹרִית לָנוּ עַל אוֹצְרוֹת שֶׁל יִבְנָה שֶׁלִּפְנֵי מִלְחָמָה שֶׁהִיא דְּמָאִי, וְרַבֵּן כּוֹתִים. אָבֵל אוֹצֵר שֶׁמֶטֶמֶן בּוֹ מִחוּצָה לְאֶרֶץ לְאֶרֶץ, כְּגוֹן אוֹצְרוֹת שֶׁל דִּינָר - חֲזִיב לְפִי חֲשָׁבוֹן. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קִבְיָסָאִי: כָּל יָמֵי הָיִיתִי קוֹרָא מִקְרָא הַזֶּה (בַּמִּדְבָּר יט, ט): "וְהָיָה הַטְּהוֹר עַל הַטָּמֵא", וְלֹא מִצָּא יָדָיו אֶלָּא בְּאוֹצֵר שֶׁל יִבְנָה בְּלִבָּהּ. וּמֵאוֹצְרָהּ שֶׁל יִבְנָה לְמִדָּתִי: שֶׁטְהוֹר אֶחָד מִזֶּה אֶפְלוּ עַל מֵאָה טָמְאִים:

יא. הַלּוֹקַח פְּרוֹת לְאֲכִילָה, וְנִמְלֹךְ לְמִכְרָן - לֹא יִמְכְּרוּ לְנִכְרִי, וְלֹא יִאֲכִילֻם לְבִהֶמַת אַחֲרִים, וְלֹא לְבִהֶמַת עֶצְמוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן עוֹשֶׂה כִּיּוֹצֵא בּוֹ. מִי שֶׁנִּפְּלוּ לוֹ פְּרוֹת בִּירוּשָׁה, אוֹ שֶׁנִּתְּנוּ בְּמִתְנָה - לֹא יִמְכְּרוּ לְנִכְרִי, וְלֹא יִאֲכִילֻם לְבִהֶמַת אַחֲרִים, וְלֹא לְבִהֶמַת עֶצְמוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן עוֹשֶׂר:

שְׁבִסוּרִיא - אֵין מִפְּרִישִׁין עֲלֵיהֶן דְּמָאִי. וְאִם בִּידוּעַ שָׂרֵב הַפְּרוֹת שֶׁלֶהֶן - הָרִי אֵלוֹ חֲזִיבִין:

ח. אָמַר: 'שְׁלִי הֵן' - חֲזִיב לְעֶשֶׂר. 'מַעֲשִׂין הֵן' - נֶאֱמַן, שֶׁהִפָּה שְׂאֶסֶר הוּא הִפָּה שֶׁהִתִּיר. הִיָּה מוֹכֵר פְּרוֹת בְּשֵׁנַת מַעֲשֵׂר שְׁנִי, וְאָמַר: 'שֶׁל מַעֲשֵׂר שְׁנִי הֵן' - נֶאֱמַן. הִיָּה מַעֲשֵׂר עֲנִי - נֶאֱמַן. הִיָּה מַעֲשֵׂר פְּרוֹת בְּשֵׁנַת מַעֲשֵׂר עֲנִי, וְאָמַר: 'מַעֲשֵׂר שְׁנִי זֶה' - אֵין נֶאֱמַן, 'מַעֲשֵׂר עֲנִי' - נֶאֱמַן. הִיָּה מוֹכֵר פְּרוֹת בְּשֵׁנַת מַעֲשֵׂר שְׁנִי, וְאָמַר: מַעֲשֵׂר עֲנִי - נֶאֱמַן, שֶׁהִפָּה שְׂאֶסֶר הוּא הִפָּה שֶׁהִתִּיר:

ו. הִיָּה מוֹכֵר פְּרוֹת בְּשִׁבְעִיעִית, וְאָמַר: 'שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית הֵן'! - חֲזִיב בְּמַעֲשֵׂר וְחֲזִיב בְּכַעוֹר. הִיָּה מוֹכֵר פְּרוֹת בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וְאָמַר: 'שֶׁל שְׁבִיעִית הֵן' - חֲזִיב בְּמַעֲשֵׂר וְחֲזִיב בְּכַעוֹר. הִיָּה מוֹכֵר בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וְאָמַר: 'שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית הֵן' - חֲזִיב בְּמַעֲשֵׂר, וּפְטוּר מִן הַכַּעוֹר. זֶה הַכָּלֵל: כָּל דָּבָר שֶׁשְׁתִּיקָתוֹ פְּטוּר - נֶאֱמַן, בֵּין לְהַחֲמִיר בֵּין לְהַקֵּל. כָּל דָּבָר שֶׁשְׁתִּיקָתוֹ חֲזִיב - נֶאֱמַן לְהַחֲמִיר וְלֹא לְהַקֵּל:

ז. פְּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שָׂרְבוּ עַל פְּרוֹת חוּצָה לְאֶרֶץ - הָרִי אֵלוֹ חֲזִיבִין. פְּרוֹת חוּצָה לְאֶרֶץ שָׂרְבוּ עַל פְּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - הָרִי אֵלוֹ פְּטוּרִין; דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: אִף דְּבָרִים הַתִּדְרִינִן, כְּגוֹן הָאֲגוּזִים וְדוֹרְמִסְקָנוֹת וּפְסִלָּקָאוֹת - פְּטוּרִין, וְשָׂאֵר כָּל הַדְּבָרִים - חֲזִיבִין. אָמַר רַבִּי: נִרְאִין דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר - בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ קָבוֹעַ, וְדְּבָרֵי חֻכְמִים - בְּדָבָר הַקָּבוֹעַ:

ח. הַלּוֹקַח מִן הַחֲמֶרֶת²⁶ בָּצוּר, וּמִן הַמוֹגִירוֹת²⁷ בָּצִידֵן - חֲזִיב. מִן הַמוֹגִירוֹת בָּצוּר, וּמִן הַחֲמֶרֶת בָּצִידֵן - פְּטוּר. רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַלּוֹקַח מִן הַמוֹגִירוֹת בָּצוּר, וְאֵין צָרִיד לֹאמַר מִן הַחֲמֶרֶת - חֲזִיב, אֶפְלוּ מִחֲמֶר אֶחָד. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: חֲמֶרֶת

²⁶ חֲמֶרֶת שְׂבָאִים עִם הַתְּבוּאָה מִמָּקוֹם אַחֵר.

²⁷ אוֹצְרוֹת.

יט. הלוקח קמח לעורות - פטור מן הדמאי, וחיב בודאי. ושל ודאי - נותן לתוכו עורות אחרים:

כ. שמן ערב - בית שמאי מחיבין, ובית הלל פוטרין. אמר רבי נתן: לא היו בית הלל פוטרין אלא בשל פליטון בלבד. אחרים אומרים משום רבי נתן: מחיבין היו בית הלל בשמן ורד. תשלומי תרומה, וחמשה, וחמש חמשה, מותר העמר, ושתי הלחם, ולחם הפנים, ושירי מנחות, ותוספת הבכורים, ופטור מן הדמאי. חלת עם הארץ - רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: בית שמאי מחיבין, ובית הלל פוטרין. וכלן שקרא שם למעשר שני עליהן - מה שעשה - עשוי:

כא. קפת המרחץ - פטורה מן הודאי, ואין צריך לומר מן הדמאי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף אינו מטמא טמאת אכל:

כב. שמן שהגרדי סף באצבעותיו - חיב. שהסורק נותן לצמר - פטור מן הדמאי. לפיכך שמן של שביעית - נותנין ממנו לגרדי, ואין נותנין ממנו לסורק:

יב. לוקחין שדה זרועה מן הנכרי, בין משצמחה, ובין עד שלא צמחה. וכן מישראל במוצאי שביעית, ואינו חושש. לוקחין זרע, אחד דבר שזרעו כלה, ואחד דבר שאין זרעו כלה.

יג. אין זורעין את הטבל, ואין מחפין את הטבל, ואין עושין עם הנכרי בטבל. ישראל ששכח וזרע את הטבל, עד שלא צמחה - ילקט, ואם צמחה - אין מחיבין אותו, שכבר אבדה. הלוקח לבהמה לחיה ולעופות - פטור מן הדמאי:

יד. לא יקשר אדם ישראל בהמתו אצל בהמתו של נכרי. שאם הלכה בהמתו מאליה - אין מחיבין אותו להחזירה:

טו. משפיר ישראל בהמתו לנכרי, ופוסק עליה על מנת שהנכרי זנה. ובלבד שלא יאמר לו: 'כך וכך שעורין תהא מטיל לפניה' - 'כך וכך עמיר תהא מטיל לפניה':

טז. נכרי שאמר לישראל: 'תן שמן על גב מכתי', בודאי - אסור, ובדמאי - מתר. נפל על גבי בשרו - משפשפו ואינו חושש:

יז. נכרי שנתן שמן על גבי טבלא של שיש להתעגל עליה, משעמד - מתר לישראל לישב אחריה:

יח. הלוקח יין לתן לתוך המוריס, ויין לעשותו אילנות, וכרשינין לעשותן טחינין - חיב בדמאי, ואין צריך לומר בודאי. הן עצמן - פטורין מן הדמאי. הלוקח יין ושמן לתן על גבי חטטין, וכרשינין לעשותן טחינין - חיב בדמאי. ורבי שמעון בן אלעזר פוטר. וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר: הלוקח פרושינין לעשותן טחינין - פטור מן הדמאי. הלוקח יין לתן להקילור, וקמח לעשותו מלוגמא ורטיה - פטור מן הדמאי, וחיב בודאי. והן עצמן - פטורין מן הודאי:

וַיְהִי בִשְׁלַח פְּרַעֲהֹ אֶת־הָעָם וְלֹא־נָתַח אֶל־לֵהִים דֶּרֶךְ אֲרָץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הָיָה כִּי | אָמַר אֶל־לֵהִים פְּו־יִנָּחֶם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלַּחְמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיִמָּה:

וַהֲוָה כַּד שִׁלַּח פְּרַעֲהֹ יָת עֲמָא וְלֹא דִבְרִנּוּן יִי אֹרַח אֲרַע פְּלִשְׁתָּאִי אַרְי קָרִיבָא הִיא אַרְי אָמַר יִי דִלְמָא יִזְוַעוּן עֲמָא בְּמַחְזִיחוֹן קָרְבָא וִיתוּבוּן לַמִּצְרַיִם:

וַיְהִי בִשְׁלַח פְּרַעֲהֹ.. וְלֹא נָחַם – נָהָג, כְּמוֹ: "לֶךְ נָחַם אֶת הָעָם", "בְּהִתְהַלֵּכָה מִנְּחָה אוֹתָהּ". כִּי קָרוֹב הָיָה – נָחַם לְשׁוֹב כְּאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ לַמִּצְרַיִם. וּמִדְּרָשִׁי אֲנִידָה יֵשׁ הַרְבֵּה. בְּרֹאֲתָם מִלַּחְמָה – כְּגוֹן מִלַּחְמַת "וַיֵּרֶד הָעַמְלָקִי וְהַכְּנַעֲנִי..", אִם הִלְכוּ דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל חוּזְרִים. וְיָמָּה אִם פְּלִשְׁתִּים דֶּרֶךְ מַעֲקָם אָמְרוּ "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוֹבָה מִצְרַיִמָּה", אִם הוֹלִיכִם בְּפִשׁוּטָה עַל אֶחָת כַּמָּה וְכַמָּה. פֶּן יִנָּחֶם – יִחָשְׁבוּ מִחֻשְׁבָּה עַל שִׁינְאוֹ, וְיִתְּנוּ לֵב לְשׁוֹב.

וַיִּסָּב אֶל־לֵהִים | אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וְחַמְשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֲרָץ מִצְרַיִם:

וְאַסְתֵּר יִי יָת עֲמָא אֹרַח מִדְבָּרָא לִנְמָא דְסוּף וּמִזְרִין סְלִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲרַעָא דְמִצְרַיִם:

וַיִּסָּב – הִסָּבָם מִן הַדֶּרֶךְ הַפִּשׁוּטָה לַדֶּרֶךְ הָעֻקְוָמָה. יַם סוּף – כְּמוֹ "לַיָּם סוּף". וְ"סוּף" הוּא לְשׁוֹן אָגַם שֶׁגְּדִלִים בּוֹ קָנִים, כְּמוֹ: "וַתִּשָּׂם בְּסוּף", "קָנָה וְסוּף קָמְלוּ". וְחַמְשִׁים – אֵין חַמּוּשִׁים אֱלָא מִזְנִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְאַתֶּם תַּעֲבִרוּ חַמְשִׁים". וְכֵן תַּרְגֵּם אוֹנֶקְלוֹס "וּמִזְרִין", כְּמוֹ: "וַיֵּרֶק אֶת חֲנִיקָיו" – "וַיִּזְרִיז". דְּבַר אֲחֵר: "חַמְשִׁים" – אֶחָד מִחֻשְׁבָּה יִצְאוּ, וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים מִתּוֹ בִּשְׁלִשֶׁת יָמִי אֶפְלָה.

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבַּעַה הִשְׁבִּיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד וּפְקָד אֶל־לֵהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עֲצָמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם:

וְאַסִּיק מֹשֶׁה יָת גְּרָמִי יוֹסֵף עֲמִיָּה אַרְי אוֹמָאָה אוֹמִי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימַר מִדְּכָר דְּכִיר יִי יִתְכוֹן וְתִסְקוּן יָת גְּרָמִי מִכָּא עִמְכוֹן:

הַשְׁבַּעַה הַשְׁבִּיעַ – הַשְׁבִּיעַם שִׁשְׁבִּיעוּ לְבִנְיָהֶם. וְלָמָּה לֹא הִשְׁבִּיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֲרָץ כְּנָעַן מִדְּ, כְּמוֹ שֶׁהַשְׁבִּיעַ יַעֲקֹב? אָמַר יוֹסֵף: אֲנִי שְׁלִיט הָיִיתִי בְּמִצְרַיִם, וְהִנֵּה סֹפֵק בְּיָדִי לַעֲשׂוֹת, אֲכַל בְּנֵי לֹא יִנְיָחוּם מִצְרַיִם לַעֲשׂוֹת. לָכֵן הַשְׁבִּיעַם לְכִשְׁנֹאֲלוֹ וְיִצְאוּ מִשָּׁם שִׁשְׁבִּיעוּ. וְהַעֲלִיתֶם אֶת עֲצָמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם – לְאַחֲרֵי הַשְׁבִּיעַ כֵּן. לְמַדְּנוּ שֶׁאֵין עֲצָמוֹת כָּל הַשְׁבִּיעִים הָעָלוּ עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִתְּכֶם".

וַיִּסְעוּ מִסֹּכֶת וַיִּתְּנוּ בְּאֶתְּכֶם בְּקֶצֶה הַמִּדְבָּר:

וַנְטִלוּ מִסֹּכֶת וַיִּשְׂרוּ בְּאִיתָם בְּסִטֵּר מִדְבָּרָא:

וַיִּסְעוּ מִסֹּכֶת – בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, שְׁהָרִי בְּרֹאשׁוֹן בָּאוּ מִרְעַמְסָה לְסֹכֶת.

וַי־הִנֵּה הַלֹּךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לִנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלִלְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהַאֲרִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וְלַיְלָה:

וַיִּי מִדְבַּר קִדְמִיָּהוֹן בִּימָמָא בְּעַמּוּדָא דְעָנָנָא לְדִבְרוֹתֵהוֹן בְּאוֹרְחָא וּבִלְיָלִיא בְּעַמּוּדָא דְאִישְׁתָּא לְאַנְהָרָא לְהוֹן לְמִיזֵל בִּימָמָא וּבִלְיָלִיא:

לִנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ – נִקּוּד פֶּתַח, שֶׁהוּא כְּמוֹ "לְהִנְחוֹתָם", כְּמוֹ: "לְרֹאוֹתְכֶם בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תִּלְכוּ בָּהּ", שֶׁהוּא כְּמוֹ "לְהִרְאוֹתְכֶם". אֵף כֵּן לְהִנְחוֹתָם עַל יְדֵי שְׁלִיטָה. וְיָמִי הוּא הַשְׁלִיטָה? עַמּוּד הָעָנָן, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ מוֹלִיכֵם לְפָנֵיהֶם. וּמִכָּל מָקוֹם אֶת עַמּוּד הָעָנָן הִכִּין לְהִנְחוֹתָם עַל יְדוֹ, שְׁהָרִי עַל יְדֵי עַמּוּד הָעָנָן הֵם הוֹלְכִים. עַמּוּד הָעָנָן אֵינוֹ לְאוֹרָה אֱלָא לְהוֹרוֹתָם הַדֶּרֶךְ.

לֹא־יִמְיֵשׁ עַמּוּד הָעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לְפָנֵי הָעָם:

לֹא עָדִי עַמּוּדָא דְעָנָנָא בִּימָמָא וְאַף לֹא עַמּוּדָא דְאִישְׁתָּא בְּלִילִיא מִן קֳדָם עֲמָא:

לֹא יִמְיֵשׁ – הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת עַמּוּד הָעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה. מִגִּיד שֶׁעַמּוּד הָעָנָן מְשַׁלֵּם לְעַמּוּד הָאֵשׁ, וְעַמּוּד הָאֵשׁ מְשַׁלֵּם לְעַמּוּד הָעָנָן, שֶׁעַד שֶׁלֹּא יִשְׁקַע זֶה עוֹלָה זֶה.

וַיִּדְבֹּר י־הוֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

וּמִלִּיל יִי עִם מֹשֶׁה לְמִימַר:

דִּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבּוּ וַיִּתְּנוּ לְפָנֵי פִי הַחִירָת בֵּין מִגְדָּל וּבֵין הַיָּם לְפָנֵי בַּעַל צַפֹּן וְכָחוּ תַחְנוּ עַל־הַיָּם:

מִלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיתוּבוּן וַיִּשְׁרוּן קֳדָם פּוֹם חִירָתָא בֵּין מִגְדָּל וּבֵין יָמָא קֳדָם בַּעִיל צַפֹּן לְקַבְלִיָּה תִשְׁרוּן עַל יָמָא:

וַיִּשְׁבּוּ – לְאַחֲרֵיהֶם; לְצַד מִצְרַיִם הָיוּ מִקְרָבִין כָּל יוֹם הַשְׁלִישִׁי, כְּדִי לְהִסְעוֹת אֶת פְּרַעֲהֹ, שִׁיאֲמַר: תּוֹעִים הֵם בְּדֶרֶךְ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָמַר פְּרַעֲהֹ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגוֹמֵר. וַיִּתְּנוּ לְפָנֵי פִי הַחִירָת – הוּא פִּיתוּם, וְעַכְשָׁו נִקְרָא פִי הַחִירָת, עַל שֵׁם שֶׁנֶּעֱשָׂה שֵׁם בְּנֵי חוּרִין. וְהֵם שְׁנֵי סְלָעִים גְּבוּהִים וְזֻקְפוּפִים, וְהִנֵּי שְׁבִינֵיהֶם קָרוֹי פִי הַסְּלָעִים. לְפָנֵי בַּעַל צַפֹּן – הוּא נִשְׂאָר מִכָּל אֶל־לֵהִי מִצְרַיִם, כְּדִי לְהִסְעוֹתוֹ, שִׁיאֲמַר: קִשָּׁה יִרְאַתּוֹ. וְעָלִיו פֶּרֶשׁ אִיּוֹב: "מִשְׁגִּיא לְגוֹזִים וְנֹאבְדִם".

וְאָמַר פְּרַעֲהֹ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִבְכִים הֵם בְּאֲרָץ סֹגֵר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר:

וַיִּמַּר פְּרַעֲהֹ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְעוֹרְבִלִין אַנּוּן בְּאֲרַעָא אַחַד עֲלִיהוֹן מִדְבָּרָא:

וְאָמַר פְּרַעֲהֹ – כְּשִׁישְׁמַע שִׁמָּה שְׂבִים לְאַחֲרֵיהֶם. לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל – עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וְכֵן: "ה' יִלְחַם לָכֶם", עֲלֵיכֶם; "אֲמַרִי לִי אֲחִי הוּא", אֲמַרִי עֲלֵי. נִבְכִים הֵם – כְּלוּאִים וּמִשְׁקָעִים, וּבִלְעִזִּי שִׁירִיזִי"; כְּמוֹ "נִבְכִי יָם", "בַּעֲמֹק הַבָּכָא". נִבְכִים הֵם, כְּלוּאִים הֵם בְּמִדְבָּר, שֶׁאֵינָם יוֹדְעִין לְצַאת מִמֶּנּוּ וְלִהְיוֹן יִלְכוּ.

וַתִּחַקְתִּי אֶת־לִב־פְּרַעֲהֹ וַרְחָף אַחֲרֵיהֶם וְאִפְכָּדָה בְּפִרְעָה וּבְכָל־חִילוֹ וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי י־הוֹה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן:

וְאַתְחִיקָה יָת לִבָּא דְּפִרְעָה וַיִּרְדּוּף בְּתַרְיָהוֹן וְאַתְחִיקָה בְּפִרְעָה וּבְכָל מִשְׁרִיתָיָה וַיִּדְעוּן מִצְרַאִי אַרְי אָנָּא יִי וַעֲבַדוּ כֵן:

ואכפדה בפרעה – כשהקדוש ברוך הוא מתנשם בְּרָשָׁעִים, שְׁמוֹ מתגדל ומתגבד. וכן הוא אומר: "וּנְשַׁפְטִי אֹתוֹ" וגומר, ואחר כך "וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנִדְעָתִי" וגומר; ואומר: "שְׁמָה שֶׁבַר רַשְׁפֵּי קוֹשֶׁת", ואחר כך "נִדְעָה בִּיהוּדָה אֶל־הֵימָּה"; ואומר: "נִדְעָה ה' מִשְׁפָּט עֲשֹׂה". **בפרעה ובכל חילו** – הוא התחיל בעברה, וממנו התחילה הפרענות. **ויעשו כן** – להגיד שבתן, ששמעו לקול משה ולא אמרו: הִיאָה נִתְקַרֵּב אֶל רוֹדְפֵינוּ? אֲנִי צָרִיכִים לָבֶרֶם! אֵלָּא אָמְרוּ: אֵין לָנוּ אֵלָּא דְבָרֵי בֶן עַמָּרָם.

ויגדל למלך מצרים פי ברח העם ויהפך לבב פרעה
ועבדיו אליהם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו:
ות ישראל מפולחנא:
ות ישראל מפולחנא:

ויגדל למלך מצרים – איקטורין שלח עמקם; וכיון שהגיעו לשלשלת ימים שקבע לילך ולשוב, וראו שאינן חוזרין למצרים, באו והגידו לפרעה ביום רביעי. בחמישי ובששי נדפו אתריהם; ליל שביעי נדדו לים. בשחרית אמרו שירה, והוא יום שביעי של פסח; לכה אנו קורין השירה ביום השביעי. **ויהפך** – נהפך ממה שהיה, שהרי אמר להם: "קומו צאו מתוך עמי", ונהפך לבב עבדיו; שהרי לשעבר היו אמרים: "עד מתי יהיה זה לנו למוקש", ועכשו נהפכו לרדף אתריהם, בשביל ממונם שהשאילום. **מעבדנו** – מעבד אותנו.

ויאסר את רכבו ואת עמו לקח עמו:
וטקיס ית רתפיה וית עמיה דבר עמיה:

ויאסר את רכבו – הוא בעצמו. **ואת עמו לקח עמו** – משכם בדברים: לקינו ונטלו ממוננו, ושלחנום! בואו עמי, ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים. דרך שאר מלכים, עבדיו קודמיו לו במלחמה; ואני אקדים לפניכם, שנאמר: "ופרעה הקריב", הקריב עצמו ומהר לפני סילוֹתָיו. דרך שאר מלכים לטל בזה בראש כמו שיבחר; אני אשנה עמכם בחלק, שנאמר: "אחלק שלל".

ויקח שש־מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשם עליו:
ודבר שית מאה רתפין בחירן וכל רתפי מצראי וגברין ממנו על פולהון:

בחור – נבחרים. **בחור** – לשון יחיד: כל רכב ורכב שבמנון זה היה בחור. **וכל רכב מצרים** – ועמקם כל שאר הרכב. ומהיכן היו הבהמות הללו? אם תאמר משל מצרים, הרי נאמר: "וימת כל מקנה מצרים". משל מי היו? מן "הנרא את דבר ה'". מכאן היה רבי שמעון אומר: כִּשְׁרֵי שֶׁבַמְצָרִים: הָרָג; טוֹב שֶׁבַחְתָּשִׁים, רָצִץ אֶת מוֹחוֹ. **ושלשם על פלו** – שרי צבאות, בתרגומוֹ.

ויחזק י-הוה את לב פרעה מלך מצרים וירדף אתרי בני ישראל ובני ישראל יצאים בגד רמה:
ותקיה יי ית לבא דפרעה מלפא דמצרים ורדף בתר בני ישראל ובני ישראל נפקין בריש גלי:

ויחזק ה' את לב פרעה – שהיה תולה אם לרדף אם לאו, וחזק את לבו לרדף. **בגד רמה** – בגבורה גבוהה ומפוסמת. **שני**

וירדפו מצרים אתריהם ויעשו אותם חנים עליהם כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו עליהם החיית לפני בעל צפון:
ורדפו מצראי בתריהון ואדביקו יתהון פד שרן על ימא פל סוסות רתפי פרעה ופרשוהי ומשריתיה על פם חירתא דקדם בעיל צפון:

ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם ותנה מצרים | נסע אתריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אליהם:
ופרעה הקריב – היה לו לכתב "ופרעה קרב"; מהו "הקריב"? הקריב עצמו ונתאמץ לקדם לפניהם, כמו שהתנה עמקם. **נסע אתריהם** – בלב אחד כאיש אחד. דבר אחר: והנה מצרים נסע אתריהם, ראו שר של מצרים נסע מן השמים לעזר למצרים. תנחומא. **ויצעקו** – תפשו ואמנו אבותם. באברהם הוא אומר: "אל המקום אשר עמד שם". ביצחק, "לשום בשדה". ביעקב, "ויפגע במקום".

ויאמרו אל-משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים:
ואמרו למשה המדלית קברין במצרים דברתנא לממת במדברא מא דא עבדת לנא לאפקותנא ממצרים:

המבלי אין קברים – וכי ממת חסרון קברים, שאין קברים במצרים לקבר שם, לקחתנו משם? ש"י פו"ר פיילנצ"א ד"י נו"ן פושי"י. **הלא ינה הדבר אשר דברנו אליה במצרים לאמר תדל ממנו ונעבדה את-מצרים כי טוב לנו עבד את-מצרים ממתנו במדבר:**

הלא ינה הדבר אשר דברנו אליה במצרים – לאמר תדל ממנו ונעבדה את-מצרים כי טוב לנו עבד את-מצרים ממתנו במדבר.

הלא ינה הדבר אשר דברנו אליה במצרים – לאמר תדל ממנו ונעבדה את-מצרים כי טוב לנו עבד את-מצרים ממתנו במדבר.

אשר דברנו אליה במצרים – והיכן דברו? "נרא ה' עליכם וישפט". **ממותנו** – מאשר נמות. ואם היה נקוד מלאפוס היה נבאר ממתנתו; עכשו שנקוד בשורק, נבאר מאשר נמות. וכן "מי יתן מותנו", שנמות, וכן "מי יתן מותי" דאבשלום, שאמות. כמו "ליום קומי לעד", "עד שובי בשלום", שאקום, שאשוב.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אֶל־תִּירְאוּ הַתִּינָצְבוּ וַראוּ אֶת־יְשׁוּעַת יְ-הוָה אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לְרֹאשָׁתָם עוֹד עַד־עוֹלָם:	וַאֲמַר מֹשֶׁה לַעֲמָא לֹא תִדְחִלוּן אֲתַעֲמְדוּ וְחִזּוּ יֵת פּוֹרְקָנָא דִינִי דִינְעֻבִיד לְכוּן יוֹמָא דִין אַרִי דְחִזִּיתוּן יֵת מִצְרָאִי יוֹמָא דִין לֹא תִסְפוּן לְמַחֲזִיהוּן עוֹד עַד עָלְמָא:
כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם וְגוֹמֵר – מַה שֶּׁרָאִיתֶם אוֹתָם אֵינּוּ אֵלָּא הַיּוֹם; הַיּוֹם הוּא שֶׁרָאִיתֶם אוֹתָם, וְלֹא תוֹסִיפוּ עוֹד.	יִי יִגִּית לְכוּן קֶרֶב וְאַתּוּן תִּשְׁתַּקּוּן:
יְ-הוָה יִלְחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרֹשׁוּן:	ה' יִלְחֶם לָכֶם – בְּשִׁבִּילְכֶם. וְכֹן "כִּי ה' נִלְחֵם לָכֶם", וְכֹן "אִם לֹא־תִרְיֹבוּ", וְכֹן "וְאֲשֶׁר דִּבֶּר לִי", וְכֹן "הָאֲתָם תִּרְיֹבוּ לְבַעַל".
שְׁלִישִׁי	פְּרָשַׁת בְּקִיעֵת הַיָּם
וַיֹּאמֶר יְ-הוָה אֶל־מֹשֶׁה מַה־תַּעֲשֶׂק אֵלַי דִּבֶּר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ:	וַאֲמַר יִי לְמֹשֶׁה קִבִּילִית צְלוֹתְךָ מִלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּטְלוּ:
מַה תַּעֲשֶׂק אֵלַי – לְמַדְנֹו שְׁהִיָּה מֹשֶׁה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל. אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: לֹא עַת עָתָה לְהַעֲרִיד בְּתַפְלָה, שְׁיִשְׂרָאֵל נִתְּוִינָן בְּצָרָה. דִּבֶּר אַחֵר: מַה תַּעֲשֶׂק? אֵלַי, עַל־יֵד דְּדִבֶּר תְּלוּי וְלֹא עֲלִיָּה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְהִלּוֹ: "עַל בְּנֵי וְעַל פֶּעַל יְדֵי תַצְנִינִי". דִּבֶּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ – אִין לָהֶם אֵלָּא לִסַּע, שְׁאִין הֵיכֵם עוֹמֵד בְּפָנֵיהֶם; כְּדֹאי זְכוּת אֲבוֹתֵיהֶם, וְהָאֲמוּנָה שֶׁהָאֲמִינוּ בִּי וַיִּצְאוּ לְקֶרַע לָהֶם הַיָּם.	
וְאַתָּה הָרַם אֶת־מִטְּךָ וַיִּנָּסֶה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וַיִּבְקַעְהוּ וַיָּבֹאוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיָּבֵשׁ:	וְאַתָּה טוֹל יֵת חוּטְרֶךָ וְאַרִים יֵת יָדְךָ עַל יָמָא וּבִזְעָהִי וַיִּיַּעֲלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ יָמָא בַּיָּבֵשׁתָא:
וְאַנְי הַגָּנִי מִחֲזֹק אֶת־לֵב מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאַפְבֹּקָה בַּפְּרָעָה וּבְכַל־חִילוֹ בָּרַכְבוֹ וּבַפְּרָשָׁיו:	וְאַנְא הָאֲנָא מִתְקִיָּה יֵת לְבָא דְּמִצְרָאִי וַיִּיַּעֲלוּן בְּתַרְיָהוֹן וְאַתְּיִקֵּר בַּפְּרָעָה וּבְכַל מִשְׁרִיתָיָה בְּרַתְכוּהִי וּבַפְּרָשׁוּהִי:
וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְ-הוָה בְּהַפְכִּי בַּפְּרָעָה בָּרַכְבוֹ וּבַפְּרָשָׁיו:	וַיִּדְעוּן מִצְרָאִי אַרִי אָנָא יִי בְּאַתְּיִקְרוּתִי בַּפְּרָעָה בְּרַתְכוּהִי וּבַפְּרָשׁוּהִי:
וַיִּסָּע מִלֶּאֶךָ הָאֵל־לַהִים הַהֵלֶךְ לִפְנֵי מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל וַיִּלְךָ מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּסָּע עִמּוֹד הָעֵנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֵד מֵאַחֲרֵיהֶם:	וַיִּטַּל מִלֶּאֶכָא דִינִי דְּמִדְבַּר קָדָם מִשְׁרִיתָא דִּישְׂרָאֵל וְאַתָּא מִבְּתַרְיָהוֹן וַיִּטַּל עִמּוּדָא דְּעֵנָנָא מִן קָדְמִיָּהוֹן וּשְׂרָא מִבְּתַרְיָהוֹן:
וַיִּלְךָ מֵאַחֲרֵיהֶם – לְהַבְדִּיל בֵּין מַחֲנֶה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל, וּלְקַבֵּל חֲצִים וּבִלִּיִּסְטְרָאוֹת שֶׁל מִצְרַיִם. בְּכַל מְקוֹם הוּא אוֹמֵר "מִלֶּאכָה ה'", וְכֹאֵן מִלֶּאכָה הָאֵל־לַהִים; אִין אֵל־לַהִים בְּכַל מְקוֹם אֵלָּא דִין. מִלְּמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נִתְּוִינָן בְּדִין בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, אִם לְהַנְצִיל, אִם לְהַעֲבֹד עִם מִצְרַיִם. וַיִּסָּע עִמּוֹד הָעֵנָן – כְּשִׁחְשֻׁכָּה וְהַשְּׁלִים עִמּוֹד הָעֵנָן לַעֲמוּד הָאֵשׁ, לֹא נִסְתַּלַּק הָעֵנָן כְּמוֹ שֶׁהָיָה רָגִיל לְהִסְתַּלַּק עֲרֹבִית לְגַמְרִי, אֵלָּא נָסַע וְהִלְךְ לוֹ מֵאַחֲרֵיהֶם, לְהַחֲשִׁיד לַמִּצְרַיִם.	
וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֶה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הָעֵנָן וַיַּחֲשֹׁךְ וַיָּאָר אֶת־הַלַּיְלָה וְלֹא־קֶרֶב זָה אֶל־זָה פְּלִי־הַלַּיְלָה:	וְעָאֵל בֵּין מִשְׁרִיתָא דְּמִצְרָאִי וּבֵין מִשְׁרִיתָא דִּישְׂרָאֵל וְהָיָה עֵנָנָא וְקִבְלָא לְמִצְרָאִי וּלְיִשְׂרָאֵל נָהַר כָּל לַיְלָא וְלֹא אֲתַקְרְבוּ דִין לָנוֹת דִין כָּל לַיְלָא:
וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֶה מִצְרַיִם – מִשָּׁל לְמַהֲלֹךְ בְּדֶרֶךְ וּבְנוֹ מַהֲלֹךְ לְפָנָיו. בָּאוּ לִסְטִים לְשִׁבּוֹתוֹ, נִטְלוּ מִלְּפָנָיו וְנִתְּנוּ לְאַחֲרָיו; בָּא זָאב מֵאַחֲרָיו, נִתְּנוּ לְפָנָיו. בָּאוּ לִסְטִים לְפָנָיו וְזָאבִים מֵאַחֲרָיו, נִתְּנוּ עַל זְרוּעוֹ וְנִלְחֵם בָּהֶם; כֹּךְ "וְאֹנְכֵי תַרְגִּלְתִּי לְאַפְרִים קָחֵם עַל זְרוּעֹתַי". וַיְהִי הָעֵנָן וַיַּחֲשֹׁךְ – לַמִּצְרַיִם. וַיָּאָר – עִמּוֹד הָאֵשׁ אֶת הַלַּיְלָה לְיִשְׂרָאֵל, וְהוֹלֵךְ לְפָנֵיהֶם, כְּדִרְכוֹ לְלַקֵּת כָּל הַלַּיְלָה; וַיַּחֲשֹׁךְ שָׁל עֲרַפֵּל לְצַד מִצְרַיִם. וְלֹא קֶרֶב זָה אֶל זָה – מַחֲנֶה אֵל מַחֲנֶה.	
וַיֹּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיּוֹלֶךְ יְ-הוָה אֶת־הַיָּם בְּרוּיָת קָדִים עֲזָה פְּלִי־הַלַּיְלָה וַיִּשָּׁם אֶת־הַיָּם לְחַרְבָּה וַיִּבְקַעוּ הַמַּיִם:	וְאַרִים מֹשֶׁה יֵת יְדִיָּה עַל יָמָא וְדִבֶּר יִי יֵת יָמָא בְּרוּיָת קְדוּמָא תְקִיָּה כָּל לַיְלָא וְשׁוּי יֵת יָמָא לְיַבִּשְׁתָּא וְאַתְבּוּעוּ מִיָּא:
בְּרוּיָת קָדִים עֲזָה – בְּרוּיָת קָדִים, שְׁהִיא עֲזָה שְׁבִירוּחוֹת, הִיא הָרוּיָת שֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נִפְרַע בָּהּ מִן הָרָשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרוּיָת קָדִים אֲפִיצִם", "יָבֹאוּ קָדִים רוּחַ ה'", "רוּחַ הַקְדוֹם שֶׁכָּרַךְ בְּלֵב יָמִים", "הִגָּה בְּרוּחוֹ הַקֹּשֶׁה בְּיוֹם קָדִים". וַיִּבְקַעוּ הַמַּיִם – כָּל מַיִם שֶׁבַּעוֹלָם.	
וַיָּבֹאוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיָּבֵשׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוּמָה מִימִינֵם וּמִשְׁמָאלָם:	וְעָאלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ יָמָא בַּיָּבֵשׁתָא וּמִיָּא לְהוֹן שׁוּרִין מִימִינֵהוֹן וּמִשְׁמָאֵלְהוֹן:
וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוּס פְּרָעָה רָכְבוֹ וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם:	וַרְדְּפוּ מִצְרָאִי וְעָאלוּ בְּתַרְיָהוֹן כָּל סוּסוֹת פְּרָעָה רַתְכוּהִי וּפָרָשׁוּהִי לְגוֹ יָמָא:
כָּל סוּס פְּרָעָה – וְכִי סוּס אֶחָד הָיָה? אֵלָּא מְגִיד שְׁאִין כָּלָם חֲשׁוּבִין לְפָנֵי הַמְּקוֹם אֵלָּא כְּסוּס אֶחָד.	

וַיְהִי בְּאַשְׁמֶרֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקֹף י-הוָה אֶל־מַתָּנָה מִצָּרִים בְּעֶמּוּד אֵשׁ וַעֲנַן וַיִּתֶּם אֶת מַתָּנָה מִצָּרִים:	וְהָיָה בְּמִטְרַת צֶפְרָא וְאַסְתְּכִי יִי לְמִשְׁרִיתָא דְּמִצְרָאִי בְּעֶמּוּדָא דְּאִישְׁתָּא וַעֲנָנָא וְשִׁגְיֵשׁ יִת מִשְׁרִיתָא דְּמִצְרָאִי:
---	--

בְּאַשְׁמֶרֶת הַבֹּקֶר – שְׁלֹשֶׁת חֳלָקִי הַלֵּילָה קְרוּיִין אֲשֻׁמְרָה, וְאוֹתָהּ שְׁלֹפְנֵי הַבֹּקֶר קוֹרְא אֲשֻׁמֶרֶת הַבֹּקֶר. וְאוֹמֵר אָנִי, לִפִּי שֶׁהַלֵּילָה חָלוּק לְמִשְׁמְרוֹת שִׁיר שֶׁל מְלָאכֵי הַשָּׁרֵת, כֵּת אַחֵר כֵּת, לְשִׁלְשָׁה חֳלָקִים, לְכֹף קְרוֹי אֲשֻׁמֶרֶת; וְזֶהוּ שְׁתַּרְגֹּם אוֹנְקִלוֹס: "בְּמִטְרַת". וַיִּשְׁקֹף – וַיִּבֶט; כְּלוּמֵר, פָּנָה אֲלֵיהֶם לְהַשְׁחִיתָם. וְתַרְגוּמוֹ "וְאַסְתְּכִי", אִף הוּא לְשׁוֹן הַבִּטָּה, כְּמוֹ "שָׂדֶה צִפִּים", "חֶקֶל סְכוּתָא". **בְּעֶמּוּד אֵשׁ וַעֲנַן** – עֶמּוּד עָנָן יוֹרֵד וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ כְּטִיט, וְעֶמּוּד אֵשׁ מְרַתִּיחוֹ, וְטֹלְפֵי סוּסִיקָם מִשְׁתַּמְטוֹת. וַיִּתֶּם – לְשׁוֹן מְהוּמָה, אֲשֻׁטְרוּדִישׁוֹ"ן בְּלַעַז; עֲרַבְכֶם, נָטַל סִגְנוֹת שְׁלֶקֶם וְשִׁנְיָנוּ בְּפֶרֶקֶי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּנּוּ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי: כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ מְהוּמָה, הִרְעִשְׁתָּ קוֹל הוּא; וְזֶה אֵב לְכָל: "וַיִּרְעַם ה' בְּקוֹל גָּדוֹל" וְגוֹמֵר "עַל פְּלִשְׁתִּים וַיִּהָמֵם".

וַיִּסֵּר אֶת אַפִּן מִרְכַּבְתִּיו וַיִּנְהַגְהוּ בְּכַבְדָּת וַיֵּאמֶר מִצָּרִים אֲנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי י-הוָה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרָיִם:	וְאַעֲדִי יִת גִּלְגָּלִי רִתְפִּיהוֹן וּמִזְבְּרִין לַהוֹן בְּתַקּוּף וְאִמְרוּ מִצְרָאִי נַעְרוּק מִן קָדָם יִשְׂרָאֵל אָרִי דָּא הִיא גְבוּרְתָּא דִּינִי דְּעֵבֵד לַהוֹן קֶרְבִּין בְּמִצְרָיִם:
--	--

וַיִּסֵּר אֶת אַפִּן מִרְכַּבְתִּיו – מִפֶּנֶם הָאֵשׁ נִשְׂרָפוּ הַגִּלְגָּלִים, וְהַמְּרַכְבוֹת נִגְרָרוֹת, וְהַיּוֹשְׁבִים בָּהֶם נָעִים וְאִי־רִיקוֹן מִתְּפָרְקִין. וַיִּנְהַגְהוּ בְּכַבְדָּת – בְּהִנְהַגָּה שֶׁהִיא כְּבִדָּה וְקוֹשֶׁה לָהֶם. בְּמִדָּה שְׁמֻדָּו, "וַיִּכְבֵּד לָבוֹ הוּא וַעֲבָדוֹ", אִף כָּאן, וַיִּנְהַגְהוּ בְּכַבְדָּת. נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרָיִם – בְּמִצְרָיִם: דָּבָר אַחֵר: בְּמִצְרָיִם, בְּאַרְצָן מִצְרַיִם, שְׁכֵפֶם שְׁאֵלוֹ לֹקִים עַל הַיָּם, כֹּף לֹקִים אוֹתָם שֶׁנִּשְׁאַרוּ בְּמִצְרַיִם.

וַיֵּאמֶר י-הוָה אֶל־מֹשֶׁה גִּטָּה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וַיִּשָּׁבוּ הַיָּמִים עַל־מִצְרָיִם עַל־רֶכֶבָּו וְעַל־פָּרָשָׁיו:	פְּרִשְׁת טְבִיעֶת מִצְרַיִם
וַיֵּאמֶר יִי לְמֹשֶׁה אָרִים יִת יָדְךָ עַל יָמָא וִיתוּבוֹן מִיָּא עַל מִצְרָאִי עַל רִתְפִּיהוֹן וְעַל פְּרִשִּׁיהוֹן:	וְאִמְר יִי לְמֹשֶׁה אָרִים יִת יָדְךָ עַל יָמָא וִיתוּבוֹן מִיָּא עַל מִצְרָאִי עַל רִתְפִּיהוֹן וְעַל פְּרִשִּׁיהוֹן:

וַיִּשָּׁבוּ הַיָּמִים – שְׁזָקוּפִים וְעוֹמְדִים כְּחוּמָה, יָשׁוּבוּ לְמִקְוָמָם וַיִּכְסּוּ עַל מִצְרַיִם.

וַיִּטֵּ מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיִּשָּׁב הַיָּם לַפָּנוֹת בִּקְרָ לְאִיתָנוֹ וּמִצְרָיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיִּנְעֶר י-הוָה אֶת־מִצְרָיִם בְּתוֹךְ הַיָּם:	וְאִרִּים מֹשֶׁה יִת יָדִיהָ עַל יָמָא וְתַב יָמָא לַעֲדוֹן צֶפְרָא לְתוֹקְפִיהָ וּמִצְרָאִי עָרְקִין לְקַדְמוּתִיהָ וְשִׁנִּיק יִי יִת מִצְרָאִי בְּגוֹ יָמָא:
--	---

לַפָּנוֹת בִּקְרָ – לַעֲת שֶׁהַבֹּקֶר פּוֹנָה לְבָא. **לְאִיתָנוֹ** – לְתַקְפוֹ הִרְאִישׁוֹן. נָסִים לִקְרָאתוֹ – שֶׁהָיוּ מְהֻמָּמִים וּמִטְרָפִים וְרָצִין לִקְרַאת הַיָּמִים. וַיִּנְעֶר ה' – כָּאֵדָם שֶׁמִּנְעַר אֶת הַקְּדוּרָה וְהוֹפֵךְ הַעֲלִיּוֹן לַמָּטָה וְהַמִּתְחַתּוֹן לַמַּעֲלָה, כֹּף הָיוּ עוֹלִין וְיוֹרְדִין וּמִשְׁתַּבְּרִין בָּיָם, וְנִמְנָן הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּהֶם סְוִית לְקַבֵּל הַיִּסּוּרִין. וַיִּנְעֶר – וְשִׁנִּיק, וְהוּא לְשׁוֹן טְרוּף בְּלִשׁוֹן אֶרֶמִי. וְהִרְבֵּה יֵשׁ בְּמִדְרָשֵׁי אֲגָדָה.

וַיִּשָּׁבוּ הַיָּמִים וַיִּכְסּוּ אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכָל חֵיל פָּרָעָה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בָּיָם לֹא־נִשְׁאַר בָּהֶם עַד־אַחָד:	וְתַבּוּ מִיָּא וְחַפּוּ יִת רִתְפִּיָּא וְיִת פְּרִשִּׁיָּא לְכָל מִשְׁרִית פָּרָעָה דְּעֵלָא בְּתִרְיָהוֹן בִּינְמָא לֹא אֲשַׁתָּאֵר בְּהוֹן עַד מַד:
---	--

וַיִּכְסּוּ אֶת הָרֶכֶב וַיִּכְסּוּ אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכָל חֵיל פָּרָעָה – כֹּף דֶּרֶךְ הַמְּקִרְאוֹת לְכַתֵּב לִמְ"ד יִתְרָה, כְּמוֹ "לְכָל כְּלָיו תַּעֲשֶׂה נִחְשָׁת"; וְכֵן: "לְכָל כְּלָי תַּמְשִׁכֶּן עֲבוּדָתוֹ", "וַיִּתְּחֵם וַיִּמְתְּרֵיהֶם לְכָל כְּלִיָּהֶם". וְאִינָה אֵלָּא תַקּוּן לְשׁוֹן.

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִּיבֻשָּׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַיָּם חָמָה מִימֵינָם וּמִשְׁמַאלָם:	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִּיבֻשָּׁתָא בְּגוֹ יָמָא וּמִיָּא לַהוֹן שׁוּרִין מִימֵינָהוֹן וּמִסְמָאלָהוֹן:
---	---

וַיּוֹשַׁע י-הוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרָיִם מֵת עַל־שַׁפַּת הַיָּם:	וּפִרְק יִי בִּיּוֹמָא הַהוּא יִת יִשְׂרָאֵל מִיָּדָא דְּמִצְרָאִי וְחִזָּא יִשְׂרָאֵל יִת מִצְרָאִי מִיתִין עַל כִּיָּה יָמָא:
--	--

וַיּוֹרֵא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת – שֶׁפִּלְטוֹן הַיָּם עַל שַׁפְתּוֹ, כְּדִי שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: כִּשֶּׁם שֶׁאֲנוּ עוֹלִים מִצַּד זֶה – כֹּף הֵם עוֹלִים מִצַּד אַחֵר, רְחוּק מִמֶּנּוּ, וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרָיוֹ.

וַיִּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה י-הוָה בְּמִצְרָיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת־י-הוָה וַיֵּאמִינוּ בִּי-הוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:	וְחִזָּא יִשְׂרָאֵל יִת גְּבוּרָת יָדָא רַבָּתָא דְּעֵבֵד יִי בְּמִצְרָאִי וּדְחִילוֹ עֲמָא מִן קָדָם יִי וְהִימִינוּ בְּמִימְרָא דִּינִי וּבְגִבּוּרָאוֹת מֹשֶׁה עַבְדִּיהָ:
--	---

אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה – אֶת הַגְּבוּרָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעָשְׂתָה יְדוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְהִרְבֵּה לְשׁוֹנוֹת נוֹפְלִין עַל לְשׁוֹן יָד, וְכָלָן לְשׁוֹן יָד מִמֶּשׁ הֵן, וְהַמְּכַרְשׁוֹ יִתְקַן הַלְשׁוֹן אַחֵר עָנָן הַדְּבָר.

אֲזַ וַיִּשִּׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לִי-הוָה וַיֵּאמְרוּ לֵאמֹר אֲשִׁירָה לִי-הוָה כִּי־גָאָה גָּאָה סוֹס וָרֶכֶב וְרָמָה בָּיָם:	בְּכֹן שִׁבַּח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִת תּוֹשִׁבְתָּתָא הַדָּא קָדָם יִי וְאִמְרוּ לְמִימַר נְשִׁבַּח וְנוֹדִי קָדָם יִי אָרִי אֲתַגְּאִי עַל גִּיּוֹתְנִיָּא וְגִיאוּתָא דִּילִיָּהּ הִיא סוּסִיָּא וָרֶכֶבִּיהָ רָמָא בִּינְמָא:
---	---

אֲזַ וַיִּשִּׁיר מֹשֶׁה – אֲזַ, כְּשֶׁרָאָה הַנֶּסֶם, עָלָה בְּלִבּוֹ שִׁשִּׁיר שִׁירָה. וְכֵן "אֲזַ יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ", וְכֵן "וַיְבִית יַעֲשֶׂה לְכַת פָּרָעָה", חֲשַׁב בְּלִבּוֹ שִׁיעֲשֶׂה לָּהּ; אִף כָּאן **וַיִּשִּׁיר**, אִמֵּר לוֹ לְבוֹ שִׁשִּׁיר. וְכֵן עָשָׂה, וַיֵּאמְרוּ לֵאמֹר אֲשִׁירָה לָּהּ. וְכֵן בִּיהוֹשֻׁעַ, כְּשֶׁרָאָה הַנֶּסֶם אָמַר לוֹ לְבוֹ שִׁיעֲבַר; וְכֵן עָשָׂה, "וַיֵּאמֶר לְעִינֵי כָל

יִשְׂרָאֵל". וְכֵן שִׁירַת הַבָּאָר שִׁפְתָּח בָּהּ: "אֶזְרִי יִשְׂרָאֵל", פָּרַשׁ אַחֲרָיו: "עֲלִי בָּאָר עֲנֵנִי לֵה". "אֶזְרִי יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בְּמֶה", פָּרְשׁוּ בּוֹ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבִקֵּשׁ לִבְנוֹת וְלֹא בָנָה; לִמְדֵנוּ שֶׁהִיוּ"ד עַל שֵׁם הַמִּחְשָׁבָה נִאֲמָרָה. זֶהוּ לִיִּשְׁבַּב פְּשׁוּטוֹ. אָבֵל מִדְּרָשׁוֹ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבָרְכָהּ, מִכָּאן רָמְזוּ לַתַּחֲתִית הַמַּתִּים מִן הַתּוֹרָה, וְכֵן בְּכָל־חֵץ מִשָּׁל שְׁלֹמֹה, שֶׁפָּרְשׁוּהוּ בִקֵּשׁ לִבְנוֹת וְלֹא בָנָה. וְאֵין לִזְמֹר וּלְיִשְׁבַּב לְשׁוֹן הַזֶּה כְּשֶׁאֵר דְּבָרִים הַנִּכְתָּבִים בְּלִשׁוֹן עֲתִיד וְהוּ בְּלִשׁוֹן הַיּוֹנָה, כְּגוֹן "כִּכְהָ יַעֲשֶׂה אִיּוֹב", "עַל פִּי ה' יִחַנּוּ", "וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הָעָנָן"; לִפִּי שֶׁהוּ דָּבָר הַהֵנָּה תְּמִיד, וְנוֹפֵל בּוֹ בֵּין לְשׁוֹן עֲתִיד בֵּין לְשׁוֹן עֶבֶר. אָבֵל זֶה, שְׁלֹא הָיָה אֵלָּא לְשִׁעָה, אֵינּוּ יָכוֹל לִיִּשְׁבּוּ בְּלִשׁוֹן הַזֶּה. **כִּי גָאָה גָאָה** – , כְּתַרְגוּמוֹ דְּבָר אַחֵר: **כִּי גָאָה גָאָה**, עַל כָּל הַשִּׁירוֹת וְכָל מֶה שֶׁאֶקְלֵס בּוֹ עוֹד יֵשׁ תּוֹסֶפֶת, וְלֹא כְּמִדַּת מִלָּךְ כְּשֶׁר נָדָם, שֶׁמִּקְלָסִין אוֹתוֹ וְאֵין בּוֹ. **סוֹס וְרַכְבּוֹ** – שְׁנֵיהֶם קְשׁוּרִין זֶה בְּזֶה, וְהַמִּים מַעֲלִין אוֹתָם וְיוֹרְדִין לַעֲמֹק וְאֵינּוּ נִפְרָדִין. **רַמָּה** – הַשְּׁלִיד; וְכֵן "וְרַמְיוֹ לְגוֹ אֶתוֹן נוֹרָא". וּמִדְּרַשׁ אֲגָדָה: כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר **רַמָּה** וְכְתוּב אֶחָד אוֹמֵר "רַרָה", מִלְּמַד שֶׁהִיו עוֹלִין לְרוֹם וְיוֹרְדִין לַתְּהוֹם, כְּמוֹ "מִי יָרָה אָבִן פִּנְתָּה", מִלְּמַעְלָה לַמַּטָּה.

תּוֹקֵפִי וְתוֹשִׁבְתִּי דַחִילָא יִי אֲמַר בְּמִימְרֵיהּ וְהָיָה לִי לְפָרִיק דִּין אֶ-לֵהִי וְאֲבָנִי לִיה מִקְדָּשׁ אֱלֹהָא דְאַבְהֶתִי וְאַפְלַח קְדָמוּהִי:

עֲזִי וְזִמְרַת יְהִי יְהִי-לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוָהוּ אֶ-לֵהִי אָבִי וְאַרְמָמְנָהוּ:

עֲזִי וְזִמְרַת יְהִי – אוֹנִקְלוֹס תַּרְגָּם "תּוֹקֵפִי וְתוֹשִׁבְתִּי", **עֲזִי** כְּמוֹ "עֲזִי", **וְזִמְרַת** כְּמוֹ "וְזִמְרַתִּי". וְאֵנִי תָמַם עַל לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, שֶׁאֵין לָהּ כְּמוּהוּ בְּנִקְדָּתוֹ בְּמִקְרָא אֵלָּא בְּשִׁלְשִׁי מְקוֹמוֹת, שֶׁהוּא סְמוּךְ אֶצֶל "וְזִמְרַת", וְכָל שֶׁאֵר מְקוֹמוֹת נִקְוֶה שׁוֹרֵק: "ה' עֲזִי וּמַעֲזִי", "עֲזִי אֵלִיָּה אֲשֶׁמְרֶה" וְכֵן כָּל תְּכָה בַת שְׁמִי אוֹתִיּוֹת הַנִּקְוָה מִלֵּאפו"ם: כְּשֶׁהִיא מִאֲרֶכֶת בְּאוֹת שְׁלִישִׁית וְאֵין הַשְׁנִיָּה בְּשֵׁנָה בְּחֶטֶף, הִרְאִשׁוּנָה נִקְוָה בְּשׁוֹרֵק, כְּגוֹן "עֲזִי", "רַק", "רַקִּי", "חַק" "חֲקִי", "עַל" "עֲלוֹ", "יִסּוּר עַלֹ", "כָּל" "כָּלוֹ", "וְשִׁלְשָׁם עַל כָּלוֹ". וְאֵלּוּ שְׁלֹשֶׁת "עֲזִי וְזִמְרַת", שֶׁל כָּאן וְשֶׁל יַעֲקֹב וְשֶׁל תְּהִלִּים, נִקְוָה בְּחֶטֶף קָמֶץ; וְעוֹד, אֵין בְּאֶחָד מֵהֶם כְּתוּב "וְזִמְרַתִּי" אֵלָּא "וְזִמְרַת", וְכֵלָם סְמוּךְ לָהֶם "וְיָהִי לִי לִישׁוּעָה". לָכֵף אֵנִי אוֹמֵר לִיִּשְׁבַּב לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, שֶׁאֵין "עֲזִי" כְּמוֹ "עֲזִי" וְלֹא "וְזִמְרַת" כְּמוֹ "וְזִמְרַתִּי", אֵלָּא "עֲזִי" שֵׁם דְּבָר הוּא, כְּמוֹ "הַיִּשְׁבִּי בְשָׁמִים", "שִׁכְנִי בְּחֶגְגֵי סֹלֶע", "שִׁכְנִי סִנָּה". וְזֶהוּ הַשְּׁבַח: עֲזִי וְזִמְרַת יְהִי הוּא הָיָה לִי לִישׁוּעָה; "וְזִמְרַת" דְּבוּק הוּא לַתְּכַת הַשֵּׁם, כְּמוֹ "לַעֲזֹרַת ה'", "בְּעֶבְרַת ה'", "עַל דְּבַרַת בְּנֵי הָאָדָם". וְלִשׁוֹן "וְזִמְרַת" – לְשׁוֹן "לֹא תִזְמַר", "וְזִמְרַת עֲרִיצִים", לְשׁוֹן פְּסוּם וְכָרִיתָה; עֲזִי וְנִקְמָתוֹ שֶׁל אֶ-לֵהִינִי הָיָה לִנִּי לִישׁוּעָה. וְאֵל תְּתַמָּה עַל לְשׁוֹן "וְיָהִי", שֶׁלֹּא נִאֲמַר "הָיָה"; שֶׁיֵּשׁ לִנִּי מִקְרָאוֹת מִדְּבָרִים בְּלִשׁוֹן זֶה, וְזֶה דִּגְמָתוֹ: "אֵת קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לְהִיכֹל וְלְדָבִיר וַיַּעַשׂ צִלְעוֹת סָבִיב", הָיָה לוֹ לִזְמֹר "עֲשֶׂה צִלְעוֹת סָבִיב". וְכֵן "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רַחֲבֶעֱם", הָיָה לוֹ לִזְמֹר: "מִלָּךְ עֲלֵיהֶם רַחֲבֶעֱם"; "מִבְּלַמִּי יִכְלֹת ה'" וְגוֹמַר "וַיִּשְׁחָטֵם", הָיָה לוֹ לִזְמֹר "שִׁחָטֵם"; "וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מִשָּׁה" וְגוֹמַר "וַיִּמָּתוּ", "מָתוּ" הָיָה לוֹ לִזְמֹר: "וְאֲשֶׁר לֹא שָׁם לְבוֹ אֶל דְּבַר ה' וַיַּעֲזֹב", הָיָה לוֹ לִזְמֹר "עֲזֹב". **זֶה אֵלִי** – בְּכַבּוּד נִגָּלָה עֲלֵיהֶם, וְהִיו מֵרָאִין אוֹתוֹ בְּאֶצְבַּע. רָאִתָּה שֶׁפָּחָה עַל הַיָּם מַה שְׁלֹא רָאוּ נְבִיאִים. **וְאַנְוָהוּ** – אוֹנִקְלוֹס תַּרְגָּם לְשׁוֹן נְוָה: "נְוָה שְׁאֵנָּה"; "לְנָה צֶאֱן". דְּבָר אַחֵר: "וְאַנְוָהוּ" – לְשׁוֹן נוֹי; אֶסְפֵּר נוֹי וְשִׁבְחוֹ לְבָאֵי עוֹלָם, כְּגוֹן: "מַה דּוֹדָךְ מִדּוֹד? דּוֹדִי צַח וְאֵדָם" וְכָל הָעֵנָן. **אֶ-לֵהִי אָבִי** – הוּא זֶה, **וְאַרְמָמְנָהוּ. אֶ-לֵהִי אָבִי**, לֹא אֵנִי תַחֲלַת הַקְדָּשָׁה, אֵלָּא מְחֻזָּקַת וְעוֹמֶדֶת לִי הַקְדָּשָׁה, וְאַלְהוּתוֹ עָלֵי מִימֵי אֲבוֹתַי.

יִי מֵאֲרִי נִצְחָן קְרַבִּיא יִי שְׁמִיָּה:

י-הָיָה אִישׁ מִלְחָמָה י-הָיָה שְׁמוֹ:

ה' אִישׁ מִלְחָמָה – בַּעַל מִלְחָמוֹת, כְּמוֹ "אִישׁ נַעֲמִי", וְכָל "אִישׁ" וְ"אִישׁוֹ" מִתְּרַגְּמִין בַּעַל. וְכֵן "וְחֻזְקָתוֹ וְהִיָּת לֵאשִׁי", לְגַבּוֹר. **ה' שְׁמוֹ** – מִלְחָמוֹתַיו לֹא בְּכָלִי זֶוּן, אֵלָּא בְּשִׁמּוֹ הוּא נִלְחָם, כְּמוֹ שֶׁאֲמַר דּוֹד: "וְאֶנְכִּי בָא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צ-בָאוֹת". דְּבָר אַחֵר: **ה' שְׁמוֹ** – אֵפֶר בְּשִׁעָה שֶׁהוּא נוֹקֵם וְנִלְחָם בְּאוֹיְבָיו, אוֹמֵר הוּא בְּמִדָּתוֹ לְרַחֵם עַל בְּרוּאָיו וְלִזְוֹן אֶת כָּל בָּאֵי עוֹלָם; וְלֹא כְּמִדַּת מַלְכֵי אֲדָמָה, כְּשֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִלְחָמָה – פּוֹנֶה עֲצָמוֹ מִכָּל עֶסְקִים, וְאֵין בּוֹ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת זֶו זֶוּן.

מִרְכַּבַת פָּרָעָה וְחִילּוֹ יִרְהַב בִּיָּם וּמִבְּתָר שְׁלִשְׁיוֹ טַבְּעוֹ בִּיָּם-רַתְכֵי פָרָעָה וּמִשְׁרִיתֶיהָ ש-דִּי בִינְמָא וּמִבְּתָר גְּבֻרָהִי אֲטַבְּעוֹ בִּינְמָא דְסוּף:

יִרְהַב בִּיָּם – "ש-דִּי בִינְמָא". "ש-דִּי" – לְשׁוֹן יִרְיָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "אוֹ יְרֵה יִירָה", "אוֹ אֲשֶׁתִּדְּאָה יִשְׁתְּדִי", וְהֵתִי"ו מִשְׁמָשֶׁת בְּאֵלּוּ בְּמָקוֹם יִתְפַּעֵל. **וּמִבְּתָר** – שֵׁם דְּבָר, כְּמוֹ מִרְכָּב, מִשְׁכָּב, מִקְרָא קֹדֶשׁ. **טַבְּעוֹ** – אֵין טְבִיעָה אֵלָּא בְּמָקוֹם טֵיט, כְּמוֹ "טְבִיעָתִי בֵּינוֹן מְצוּלָה", "וַיִּטְבַּע יִרְמְיָהוּ בְּטֵיט". מִלְּמַד שֶׁנַּעֲשֶׂה הַיָּם טֵיט, לְגַמֵּל לָהֶם כְּמִדָּתָם, שֶׁשֶּׁעָבְדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֲמָר וּבִלְבָנִים.

יִרְהַב בִּיָּם – "ש-דִּי בִינְמָא". "ש-דִּי" – לְשׁוֹן יִרְיָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "אוֹ יְרֵה יִירָה", "אוֹ אֲשֶׁתִּדְּאָה יִשְׁתְּדִי", וְהֵתִי"ו מִשְׁמָשֶׁת בְּאֵלּוּ בְּמָקוֹם יִתְפַּעֵל. **וּמִבְּתָר** – שֵׁם דְּבָר, כְּמוֹ מִרְכָּב, מִשְׁכָּב, מִקְרָא קֹדֶשׁ. **טַבְּעוֹ** – אֵין טְבִיעָה אֵלָּא בְּמָקוֹם טֵיט, כְּמוֹ "טְבִיעָתִי בֵּינוֹן מְצוּלָה", "וַיִּטְבַּע יִרְמְיָהוּ בְּטֵיט". מִלְּמַד שֶׁנַּעֲשֶׂה הַיָּם טֵיט, לְגַמֵּל לָהֶם כְּמִדָּתָם, שֶׁשֶּׁעָבְדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֲמָר וּבִלְבָנִים.

תְּהוֹמִיָּא חֲפּוֹ עֲלִיהוֹן נִתְתּוֹ לְעוֹמִקְיָא כְּאַבְנָא:

תְּהוֹמִת יִכְסִּימוּ יִרְדּוּ בְּמִצּוֹלַת כְּמוֹ-אָבִן:

יִכְסִּימוּ – כְּמוֹ יִכְסּוּם, וְהִיו"ד הָאֲמָצְעִית יִתְרָה בּוֹ. וְדָרָךְ הַמִּקְרָאוֹת בְּכָף, כְּמוֹ "וְצִאֲנֹךָ יִרְבֵּן", "יִרְוֶן מִדְּשָׁן בֵּיתְךָ". וְהִיו"ד רִאשׁוֹנָה, שֶׁמִּשְׁמָעָה לְשׁוֹן עֲתִיד, כִּד פָּרְשִׁהוּ: טַבְּעוֹ בִּיָּם סוּף כְּדִי שִׁחְתּוּרוֹ הַמִּים יִכְסּוּ אוֹתוֹ. יִכְסִּימוּ – אֵין דּוּמָה לוֹ בְּמִקְרָא בְּנִקְדָּתוֹ, וְדָרָכּוֹ לְהִיָּת נִנְקֵד יִכְסִּימוּ בְּמִלֵּאפו"ם: **כְּמוֹ אָבִן** – וּבְמָקוֹם אַחֵר: "צִלְלוּ בַּעֲוֹפֶרֶת", וּבְמָקוֹם אַחֵר: "יִאֲכַלְמוּ כִּקֵּשׁ"? הַרְשָׁעִים כִּקֵּשׁ, הוֹלְכִים וּמִשְׁרַפִּין, עוֹלִין וְיוֹרְדִין; בִּינְוִנִים כְּאַבְנִי; וְהַקְשָׁרִים כַּעֲוֹפֶרֶת, שֶׁנָּחוּ מִיָּד.

יְמִינֶךָ יִי אֲדִירָא בְּחִילָא יְמִינֶךָ יִי תְּבַרַת סְנָאָה:

יְמִינֶךָ י-הָיָה נֶאֱדָרִי בְּכַח יְמִינֶךָ י-הָיָה תִרְעֵץ אוֹיֵב:

יְמִינֶךָ.. יְמִינֶךָ – שְׁמִי פְּעָמִים; כְּשִׁי-יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, הַשְּׁמָאל נַעֲשִׂית מִיָּן. **יְמִינֶךָ ה' נֶאֱדָרִי בְּכַח** – לְהַצִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל, וְיְמִינֶךָ הַשְּׁנִית תִּרְעֵץ אוֹיֵב. [**נֶאֱדָרִי** – הִיו"ד יִתְרָה, כְּמוֹ "רַבְתִּי עִם", "שְׁרַתִּי בְּמִדְּיוֹת", "גִּבְתִּי יוֹם". **תִּרְעֵץ אוֹיֵב** – תְּמִיד הִיא רוֹעֶצֶת וּמְשַׁכְּרַת הָאוֹיֵב; וְדוּמָה לוֹ, "וַיִּרְעֲצוּ וַיִּרְצְצוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", בְּשׁוֹפְטִים:]

וּבִסְגִי תּוֹקֵפֶךָ תְּבַרְתָּנוֹן לְדַקְמוֹ עַל עֲמָךְ שְׁלַחַת רּוּגְזָךְ שִׁיִּצִּינוֹן כְּנוֹרָא לְקִשְׂא:

וּבִרְב גְּאוּנָה תִתְרַס קִמְיָה תְּשַׁלַּח תְּרַנָּה יִאֲכַלְמוּ כִּקֵּשׁ:

וּבִרְב גְּאוּנָה – אִם הֵיךְ בְּלִבְד רוֹעֶצֶת הָאוֹיֵב – כְּשֶׁהוּא מְרוּמֵם בְּרַב גְּאוּנוֹ, אֵז יִתְרַס קִמְיָו. וְאִם בְּרַב גְּאוּנוֹ לְבַד אוֹיְבָיו נִתְרַסִּים – קַל וְחֲמֹר כְּשִׁשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַף. **יִאֲכַלְמוּ. תִתְרַס** – תְּמִיד אֵתָה הוֹרֵס קִמְיָה הַקָּמִים נִגְדָּךְ. וְיִי הֵם הַקָּמִים כְּנִגְדּוֹ? אֵלּוּ הַקָּמִים עַל יִשְׂרָאֵל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יִתְמָיוּ", וְכֵה הִיא הַקְמָיָה? "עַל עֲמָךְ יַעֲרִימוּ סוּד", וְעַל זֶה קוֹרָא אוֹתָם אוֹיְבָיו שֶׁל מָקוֹם.

וּבְרִיּוֹת אֶפְרַיִם נִעְרָמוּ מֵיָמִים נֶאֱצְבוּ כְּמוֹ-גֵד נִזְלִים קָפְאוּ תַּהֲמֹת בְּלִבֵּיהֶם:
וּבְמִימְרָ פּוֹמֶדֶד חֲכִימוּ מִיָּא קָמוּ כְּשׁוֹר אֲזִלְיָא קִפּוֹ תַּהוּמִי בְּלָבָא דִּימָא:

וּבְרִיּוֹת אֶפְרַיִם – היוצא משני נחירים של אף. דבר הכתוב בביכול בשכינה דגמת מלך בשך ודם, כדי להשמיע און הבריות כפי ההנה, שיוכלו להבין דבר. כשצדס – יוצא רוח מנחיריו, וכן: "עלה עשן באפו", וכן "ומרוח אפו יכלו". וזהו שאמר: "למען שמי אאריה אפי", כשזעפו נחה – נשימתו ארפה, וכשהוא פועס נשימתו קצרה. "ויתהלתי אחטט לד", ולמען תהלתי אשים חטטם באפי לסתם נחירי בפני האף והרוח שלא יצאו. לה – בשבילה. אחטטם – כמו "נאקה בחטטם" במסכת שבת, כך נראה בעיני. וכל אף וחרון שבמקרא אני אומר כן, לשון שרפה ומוקד, שהנחירים מתחממים ונחרים בעת הקצף. וחרון מגזרת חרה כמו רצון מגזרת רצה. וכן חמה לשון חמימות, על פן הוא אומר: "ונחתו בערה בו", וכוונת החמה אומר: נתקרה דעתו. **נִעְרָמוּ מֵיָמִים** – אינקלוס תרגם לשון ערמימות. ולשון צחות המקרא כמו "ערמת חטים", **וּנֶאֱצְבוּ כְּמוֹ גֵד יוֹכִיטָה**. **נִעְרָמוּ** – ממוקד רוח שצא מאפיך יבשו המים, והם נעשו כמין גלים ובריות של ערמה, שהם גבוהים. **כְּמוֹ גֵד** – פתגומו, "כשור", כחומה. **גֵד** – לשון צבור וכוונס כמו "גד קציר". ואלו הנה פגד כמו כנאד וכוונס לשון הכנסה, הנה לו לכתב מכניס כנאד מי הים. אלא כונס לשון אוסף וצובר הוא, וכן "קמו גד אהד", "ויעמדו גד אהד", ואין לשון קימה ועמידה כנאדות אלא בחומות וצבורים. ולא מצינו נאד נקוד אלא במלאפום, כמו "שימה דמעתי כנאדה", "את נאד החלב". **קפאו** – כמו "וכנבנה תפקיאני", שהקשו ונעשו כאבנים, והמים זורקים את המצרים על האבן בכלת ונלקחים כם בכל מיני קשי. **בְּלָב יָם** – בחזק הים. ודרך המקראות לדבר כן, "עד לב השמים", "בלב האלה", לשון עקרו ותקפו של דבר.

אָמַר אוֹיֵב אֶרְדָּף אֲשִׁיג אֲחַלֵּק שְׁלָל תַּמְלָאֲמוּ נַפְשִׁי אָרִיק תַּרְבִּי תוֹרִישְׁמוּ יָדִי:
דְּהוּה אָמַר סִנְאָה אֶרְדָּף אֲדַבִּיק אַפְלִיג בִּזְתָּא תַּסְבַּע מִגְהוֹן נַפְשִׁי אֲשִׁלוּף תַּרְבִּי תְּשִׁי צִינוּן יָדִי:

אָמַר אוֹיֵב – לעמו, כשפתם בדברים: ארדף ואשיגם, ואחלק שלל עם שרי ועבדי. **תַּמְלָאֲמוּ** – תמלא מהם. **נַפְשִׁי** – רוחי ורצוני. ואל תתמה על תבה המדברת בשמים, **תַּמְלָאֲמוּ** – תמלא מהם; יש הרבה בלשון הזה: "כי ארץ הנגב נתתני", כמו "נתת לי"; "ולא יכלו דברו לשלם", כמו "דבר עמו"; "בני יצאוני", כמו "יצאו ממני"; "מספר צעדי אצידנו", כמו "אציד לו". אף כאן, **תַּמְלָאֲמוּ** – תמלא נפשי מהם. **אָרִיק תַּרְבִּי** – אשלוף. ועל שם שהוא מריק את המער בשליפתו ונשארו ריק – נופל בו לשון הרקה, כמו: "מריקים שוקיהם", "וכליו ריקו". ואל תאמר: אין לשון ריקות נופל על היוצא, אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנה, אבל לא על הסרב ועל היין; ולדחוק ולפרש אריק תרבי, בלשון "נרק את חניכיו": אודין בסרבי. מצינו הלשון מוסב אף על היוצא: "שמן תורק", "ולא תורק מפלי אל פלי", "לא תורק הפלי" אין פתיב כאן, אלא לא תורק היין מפלי אל פלי; מצינו הלשון מוסב על היין. וכן "והריקו סרבותם על יפי חקמתך" דחירם. **תוֹרִישְׁמוּ** – לשון רישות ודלות, כמו "מוריש ומעשיר".

נִשְׁפַּת בְּרוּחָךְ כְּסָמוּ יָם צָלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת בְּמִים אֲדִירִים:
אָמַרְתָּ בְּמִימְרְךָ חָפָא עֲלִיהוֹן יָמָא אֲשִׁתְּקַעוּ כְּאַבְרָא בְּמִיּוֹן תְּקִיפִין:

נִשְׁפַּת – לשון הפקה, וכן "וגם נשף בהם". **צָלְלוּ** – שקעו, עמקו, לשון "מצולה". **כְּעוֹפֶרֶת** – אבר, פלום בלע"ז.

מִי־כַמְכָּה בְּאַלֶּם י־הִנֵּה מִי כַּמְכָּה נֶאֱדָר בְּקֹדֶשׁ נוֹרָא תַּהֲלֵת עֲשֵׂה פִּלָּא:
לִית בַּר מִנָּךְ אַתָּה הוּא אֱלֹהָא יִי לִית אֱלֹה אֱלָא אַתָּה אֲדִיר בְּקוֹדֶשְׁךָ דְּחִיל תּוֹשְׁבָחָן עֲבִיד פְּרִישׁוֹן:

בְּאַלֶּם – בחזקים, כמו "נאת אילי הארץ לקח", "אגלותי לעזרתי חושה". **נוֹרָא תַּהֲלוּת** – יראוי מלהגיד תהלוותיך פן ימעטו, כמו שכתוב: "לה דמיה תהלה".

נִטִּיתָ יְמִינָךְ תַּבְּלַעְמוּ אָרִץ:
אָרִיקְתָּ יְמִינָךְ בְּלַעְתָּנוּן אֶרְעָא:

נִטִּיתָ יְמִינָךְ – כשהקדוש ברוך הוא נוטה ידו, הרשעים כלים ונופלים, לפי שהכל נתון בידו, ונופלים בהטותה. וכן הוא אומר: "נה יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזר". משל לכלי זכוכית הנתונים ביד אדם, מטה ידו מעט והן נופלין ומשטברין. **תַּבְּלַעְמוּ אָרִץ** – מכאן שזכו לקבורה, בשכר שאמרו "ה' הצדיק".

נַחֲתִיתָ בְּחִסְדְּךָ עִם-נֹו גְּאֻלַּת נַחֲלֵת בְּעֵזָךְ אֵלִיגְנָה קִדְשָׁךְ:
דְּבַרְהִי בְּטַבְּתָךְ לַעֲמָא דְּנֹו דְּפִרְקַתָּא דְּבַרְהִי בְּתוּקְפָךְ לְדִירָא דְּקוֹדֶשְׁךָ:

נַחֲלֵת – לשון מנהל. ואינקלוס תרגם לשון נושא וסובלי ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית.

נִשְׁמַעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן חֵיל אֲחֵז יִשְׁבִּי פִּלְשֶׁת:
נִשְׁמַעוּ עַמִּמָּיָא וְנַעְזוּ דְּחֵלָא אֲחִזְתָּנוּן לְדִהוּ יִתְבִּין בְּפִלְשֶׁת:

יִרְגְּזוּן – מתרגזין. **יִשְׁבִּי פִּלְשֶׁת** – מפני שהרגו את בני אפרים שמהרו את הקץ ויצאו בחזקה, כמפרש בדברי הימים, ונהרגו אנשי גת.

אֲז נִבְהֵלוּ אֱלוֹפֵי אֲדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יִאֲחַזְמוּ רַעַד נִמְגּוּ פִל יִשְׁבִּי כְּנַעַן:
בְּכֹן אֲתַבְּהִילוּ רַבְרָבִי אֲדוֹם תְּקִיפִי מוֹאָב אֲחִזְדָּנוּן רְתִיתָא אֲתַבְּרוּ פִל דְּהוּ יִתְבִּין בְּכַנְעַן:

אֱלוֹפֵי אֲדוֹם, **אֵילֵי מוֹאָב** – ונהלא לא היה להם לירא פלום, שהרי לא עליהם הולכים? אלא מפני אגנינות, שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם של ישראל. **נִמְגּוּ** – נמסו, כמו "כרביבים תמגגנה". אמרו: עלינו הם באים, לכלותינו ולירש את ארצנו.

תַּפֵּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וְפַחַד בְּגָלִל זְרוּעָךְ יִדְמוּ כְּאַבֵּן עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ י־הִנֵּה עַד-יַעֲבֹר עִם-נֹו קִנִּית:
תַּפּוּל עֲלִיהוֹן אֵימָתָא וְדַחֲלָתָא בְּסִגִּי תוּקְפָךְ יִשְׁתַּקּוּן כְּאַבְנָא עַד דִּיעֲבֹר עִמָּךְ יִי יִת אֶרְנוֹנָא עַד דִּיעֲבֹר עִמָּא דְּנֹו דְּפִרְקַתָּא יִת יִרְדָּנָא:

תַּפֵּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה – על הרחוקים. **וְפַחַד** – על הקרובים, כענין שצאמר: "כי שמענו את אשר הוביש" וגומר **עַד יַעֲבֹר.. עַד יַעֲבֹר** – פתגומו **קִנִּית** – חבכת משאר אמות, כחפץ הקניי בדמים יקרים, שחביב על האדם.

תבאמו ותשעמו בהר נתלתה מכון לשבתה פעלת י-הנה מקדש א-דני פוננו ידיה:	תעילנו ותשרינו בטורא דאחסנתה אחר לבית שכינתה אתקינתא יי מקדשא יי אתקנהי ידה:
--	---

תבאמו – נתבא משה שלא יכנס לארץ; לכה לא נאמר תביאנו. מכון לשבתה – מקדש של מטה מכון כנגד כסא של מעלה, אשר פעלת. מקדש – הטעם עליו זמר גדול, להפרידו מתבת השם שלאחריו: המקדש אשר כוננו ידיה, ה'. חביב בית המקדש, שהעולם נברא ביד אחת, שנאמר: "אף ידי יסדה ארץ"; ומקדש בשתי ידיים. ואימתי יבנה בשתי ידיים? בזמן ש"ה' ימלה לעולם ועד", לעתיד לבא, שכל המלוכה שלו.

י-הנה ימלה לעלם ועד:	יי מלכותיה לעלמא ולעלמי עלמיא:
----------------------	--------------------------------

לעולם ועד – לשון עולמית הוא, והני"ו בו יסוד; לפיכך היא פתוחה: אבל "ואנכי הידע ועד", שהני"ו בו שמוש – קמוצה היא

פי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בלם וישב י-הנה עלהם אתמי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים:	ארי עאלו סוסות פרעה ברתפוהי ובפרשוהי בימא ואתיב יי עליהון ית מי ימא ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא:
--	---

פי בא סוס פרעה – באשר בא.

ותקח מרים הנביאה אחות אהרן אתהתה פיגה ותצאנ כל-הנשים אחריה בתפים ובמחלת:	ונסיבת מרים נביאתא אחתיה דאהרן ית תופא בידה ונפקא כל נשיא בתרהא בתופין ובחנגין:
---	--

ותקח מרים הנביאה – היכן נתבאה? כשהיתה אחות אהרן קדם שנולד משה, אמרה: עתידה אמי שתלד בן וכו', כדאיתא בסוטה. דבר אחר: אחות אהרן, לפי שמסר נפשו עליה כשהצטרפה נקראת על שמו. את התה – כלי זמר. בתפים ובמחולות – מבטחות היו צדקניות שבדור שהקדוש ברוך הוא עושה להם נסים והוציאו תפים ממצרם.

ותען להם מרים שירו לי-הנה פיגאה גאה סוס ורכבו רמה בהם:	ומעניא להון מרים שבחו ואודו קדם יי ארי אתגאי על גיותניא וגיאותא דיליה היא סוסיא ורכביה רמא בימא:
---	---

ותען להם מרים – משה אמר שירה לאנשים, הוא אומר והם ענין אחריו, ומרים אמרה שירה לנשים.

ויסע משה את-ישראל מים-סוף ויצאו אל-מדבר-שור וילכו שלשת-ימים במדבר ולאמצאו מים:	ואטיל משה ית ישראל מימא דסוף ונפקו למדברא דחגרא ואזלו תלתא יומין במדברא ולא אשפחו מיא:
---	---

ויסע משה – הסיען בעל פרקם; שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ובאבנים טובות, והיו ישראל מוצאין אותם בים. וגדולה היתה בזה הים מבזה מצרים, שנאמר: "תורי זהב נעשה לך עם נקודות הספר"; לפיכך הצרף להסיען בעל פרקם.

ויבאו מרתה ולא יכלו לשפת מים ממרה פי מרים הם על-פן קרא-שמה מרה:	ואתו למרה ולא יכילו למשתי מיא ממרה ארי מרירין אנון על פן קרא שמה מרה:
--	--

ויבאו מרתה – כמו למרה, ה"א בסוף תבה במקום למ"ד בתחלתה. והתני"ו היא במקום ה"א הנשרשת במבת מרה; ובסמיכתה, כשהיא נדבקת לה"א שהוא מוסיף במקום הלמ"ד, תתהפך ה"א של שרש לתני"ו. וכן כל ה"א שהיא שרש בתבה תתהפך לתני"ו בסמיכתה, כמו "חמה אין לי" – "ונחמנו בערה בו", הרי ה"א של שרש נהפכת לתני"ו, מפני שנסמכת אל הני"ו הנוספת. וכן "עבד ואמה" – "הנה אמת בלהה"; "לנפש טיה" – "וזהמתו טיתו להם"; "בין הרמה" – "ותשבתו הרמתה".

וילנו העם על-משה לאמר מה-נשתה:	ואתרעמו עמא על משה למימר מא נשתי:
--------------------------------	-----------------------------------

וילנו – לשון נפעל הוא; וכן התרגום לשון נפעל הוא, "ואתרעמו". וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם, 'מתלונן', 'מתרועע', ולא אמר 'לונן', 'רועם'. וכן יאמר הלועז: דקומפלישנ"ט שי"י, מוסב הדבור אליו באמרו שי"י.

ויצעק אלי-הזה ויורהו י-הנה עץ וישלח אל-המים וימתקו המים שם לו חק ומשפט ושם נסהו:	וצלי קדם יי ואלפיה יי אעא ורמא למיא ובסימו מיא תמן גזר ליה קנם ודין ותמן נסייה:
---	--

שם שם לו – במרה נתן להם מקצת פרישיות של תורה שיתעסקו בהם: שבת ופרה אדמה ודיניו. ושם נסהו – לעם, וראה קשי ערפן, שלא נמלכו במשה בלשון יפה: בקש עלינו רחמים שיהיה לנו מים לשתינו, אלא נתלוננו.

ויאמר אם-שמוע תשמע לקול י-הנה א-להיה והישור בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת פליתקיו פלי המחלה אשר-שמתי במצרים לא-אשים עליה פי אני י-הנה רפאה:	ואמר אם קבלא תקביל למימרא דיי אלהה ודכשר קדמוהי תעביד ותצית לפקודוהי ותטר כל קימוהי כל מרעין דשויתי במצרים לא אשוינון עלה ארי אנא יי אסה:
---	---

אם שמוע תשמע – זו קבלה, שיקבלו עליהם. תעשה – היא עשייה. והאזנת – מטה אונים לדקדק בהם. כל חקיו – דברים שאינו אלא גזרת מלה בלא שום טעם, ויצר הרע מקנטר עליהם: מה אסור באלו? למה נאסרו? כגון לבישת פלאים, ובאכילת חזיר, ופרה אדמה וכיוצא בהם. לא אשים עליה – ואם אשים, הרי הוא כלא הושמה, פי אני ה' רפאה. והו מקדשו. ולפי פשוטו, פי אני ה' רפאה ומלמדך תורה ומצות למען תציל מהם, פרופא הנה האומר לאדם: אל תאכל דברים שמחזירים אותך לידי חלי; וזהו אזהר מצות. וכן הוא אומר: "רפאות תהי לשךך".

ויבאו אילמה ושם שתיים עשרה עינת מים ושבעים ותמונים ויחננו שם על-המים: ואתו לאילים ותמן תרי עשר מבועין דמיין ושבעין דקלין ושירו תמן על מים:

שתיים עשרה עינת מים – כנגד שנים עשר שבטים נודדו להם. ושבעים תמרים – כנגד שבעים וקנים.

ויסעו מאילם ויבאו כל-עדת בני-ישראל אל-מדבר-סין אשר בין-אילם ובין סיני בתמישה עשר יום לתדש השני לצאתם מארץ מצרים: ותנינא למפקהון מארעא דמצרים: ונטלו מאילים ואתו כל פנשתא דבני ישראל למדברא דסין דבין אילים ובין סיני בתמישה עשר יומא לירחא עשר יום לתדש השני לצאתם מארץ מצרים: ותנינא למפקהון מארעא דמצרים:

בתמישה עשר יום – נתפרש היום של חניה זו, לפי שבו ביום פלטה החררה שהוציאו מצרים והצרכו למן. ללמדנו שאכלו משגרי הבצק ששים ואחת סעודות, ויגר להם מן בטישה עשר באר. ויום אחד בשבת היה, כדאיתא במסכת שבת.

ויילונו כל-עדת בני-ישראל על-משה ועל-אהרן במדבר: ואתרעמו כל פנשתא דבני ישראל על משה ועל אהרן במדברא:

ויילונו – לפי שכלה הלחם.

ויאמרו אליהם בני ישראל מי-יתן מותנו ביד-יהוה בארץ מצרים בשבתנו על-סיר הבשר באכלנו לחם לשבע פי-הוצאתם אתנו אליהמדבר הזה להמית את-כל-הקהל הזה ברעב: ויאמרו להון בני ישראל לוי דמיתנא קדם יי בארעא דמצרים כד הוינא יתבין על דודי בשרא כד הוינא אכלין לחמא וסבעין ארי אפיקתון יתנא למדברא הדיו לקטלא ית כל קהלא הדיו בכפנא:

מי יתן מותנו – ששמות. ואינו שם דבר כמו מיתתנו, אלא כמו עצותנו, "תתנו", "שוכנו" – לעשות אנחנו, לחנות אנחנו; למות אנחנו. ותרגומו: "לוי דמיתנא", "לו מתנו", הלואי והיינו מתים.

ויאמר י-הוה אל-משה הנני ממטיר לכם לחם מן-השמים ויצא העם ולקטו דבר-יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם-לא: ויאמר יי למשה האנא מחית לכוין לחמא מן שמיא ויפקון עמא וילקטון פתגם יום ביומיה בדיל דאנסינון היתכון באוריתי אם לא:

דבר יום ביומו – צרך אכילת יום ילקטו ביומו, ולא ילקטו היום לצרך מחר. למען אנסנו הילך בתורתי – אם ישמרו מצות התלויות בו, שלא יותירו ממנו, ולא יצאו בשבת ללקט.

והיה ביום הששי והכינו את אשר-יביאו והיה משנה על אשר-ילקטו יום יום: ויהי ביומא שתיתאה ויתקנון ית דייתון ויהי על חד תרין על דילקטון יום יום:

והיה משנה – ליום ולמחרת. משנה – על שהיו רגילים ללקט יום יום של שאר ימות השבוע. בבית, למלאות העמר פעמים ללחם יומים.

ויאמר משה ואהרן אל-כל-בני ישראל ערב וידעתם פי י-הוה הוציא אתכם מארץ מצרים: ויאמר משה ואהרן אל-כל בני ישראל ברמשא ותדעון ארי יי אפיק יתכון מארעא דמצרים:

ערב – כמו לערב. וידעתם פי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים – לפי שאמרתם לנו: "פי הוצאתם אותנו", תדעו כי לא אנחנו המוציאים, אלא ה' הוציא אתכם; שיגידו לכם את השלל.

ויבקר וראיתם את-כבוד י-הוה בשמעו את-תלונתיכם על-י-הוה ונחנו מה פי תלינו עלינו: ובצפרא ותחזון ית יקרא דיי בדשמיעון קדמוהי תורעמתכון על יי ונחנא מא ארי מתרעמתון עלנא:

ויבקר וראיתם – לא על הכבוד, שנאמר "והנה כבוד ה' נראה בעיני", נאמר; אלא כך אמר להם: ערב וידעתם פי תלונתיכם על-י-הוה ונחנו מה פי תלינו עלינו – שיש שעות להכינו; וטל מלמעלה וטל מלמטה, כמנח בקופסא. את תלונתיכם על ה' – כמו אשר על ה'. ונחנו מה – מה אנחנו חשוכין? פי תלינו עלינו – שמתרעמו עלינו את הכל: את בניכם ונשיכם ובנותיכם וערבי רב. ועל פרחי אני וקוק לפרש תלינו בלשון תפעילו, מפני דגשותו וקרינתו; שאלו היה רפה – הייתי מפרשו בלשון תפעלו, כמו "וילן העם על משה". או אם היה דגוש ואין בו יו"ד, ונקרא תלוננו – הייתי מפרשו לשון תתלוננו. עכשו הוא משמע תלינו את אחרים, כמו במרגלים: "וילינו עליו את כל העדה".

ויאמר משה בתת י-הוה לכם בערב בשור לאכל ולחם בבקר לשבע בשמע י-הוה את-תלונתיכם אשר-אתם מליגם עליו ונחנו מה לא-עלינו תלונתיכם פי על-י-הוה: ויאמר משה בדיתי יי לכוין ברמשא בסרא למיכל ולחמא בצפרא למסבע בדשמיעון קדם יי תורעמתכון דאתון מתרעמין עלוהי ונחנא מא לא עלנא תורעמתכון א-להין על מימרא דיי:

בָּשֶׂר לֹאֲכַל – ולא לשבע; לַמָּדָה תוֹרָה דָּרָךְ אֶרֶץ, שְׂאִין אוֹכְלִין בָּשֶׂר לִשְׂבַע. וּמָה רָאָה לְהוֹרִיד לֶחֶם בַּבֶּקֶר, וּבָשֶׂר בַּעֲרָב? לִפִּי שְׁמֵלֶחֶם שְׂאֵלוֹ כַּהֲנָן, שְׂאִי אֶפְשָׁר לוֹ לֶאֱדָם בְּלֹא לֶחֶם; אֲבָל בָּשֶׂר שְׂאֵלוֹ שְׂלֹא כַּהֲנָן, שֶׁהִרְבָּה בְּהִמּוֹת הָיוּ לָהֶם; וְעוֹד, שֶׁהִזְיָה אֶפְשָׁר לָהֶם בְּלֹא בָשֶׂר. לִפְיִכָּךְ נִמָּן לָהֶם בְּשִׁעַת טָרַח, שְׂלֹא כַּהֲנָן. **אַשֶׁר אַתֶּם מַלְיוֹנִים עָלָיו** – אֵת הָאֲמִרִים, הַשּׁוֹמְעִים אֶתְכֶם מִתְּלוֹנְנִים.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן אָמַר אֶל-כָּל-עֵדֻת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי י-הוָה כִּי שָׁמַע אֶת תְּלִנְתֵיכֶם:

וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵימָר לְכָל כְּנֹשְׁתָּא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל קְרוּבוּ קֳדָם יי אֲרִי שְׁמִיעֹן קְדָמוֹהִי תוֹרְעָמְכוֹן:

קָרְבוּ – לַמָּקוֹם שֶׁהָעָנָן יָרֵד.

וַיְהִי כַּדְבָּר אֲהֲרֹן אֶל-כָּל-עֶדְתָּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיִּפְּנוּ אֵל-
הַמִּדְבָּר וְהָיָה כְּבוֹד יְ-הוָה נֹרָאָה בְּעֵינָיו:
וְהָיָה כַּדְבָּר אֲהֲרֹן עִם כָּל כְּנֹשְׁתָּא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲתַפְּנִיאוּ
לְמִדְבָּרָא וְהָא יִקְרָא דִּי אֲתַגְּלִי בְּעֵנָא:

עשי עשי

וַיִּדְבֹּר יְ-הוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

שְׁמַעְתִּי אֶת-תְּלוּנֹתַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבַר אֱלֹהִים לֵאמֹר בֶּן
הָעַרְבִים תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבִבְקָר תִּשְׁבְּעוּ-לָחֶם וַיִּדְעוּתָם כִּי
אֲנִי י-הוָה א-לֵהֵיכֶם:

שְׁמִיעַ קְדָמִי יְת תּוֹרַעְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלִּיל עֲמַהוֹן לְמִימַר
בֶּן שְׁמִשָּׂא תִיכְלוּן בִּסְרָא וּבִצְפָרָא תִסְבְּעוּן לִחְמָא וְתִדְעוּן
אֲרִי אֲנִי יי אֱלֹהִיכֹן:

וַיְהִי בַעֲרֹב וַתַּעַל הַשָּׁלוּ וַתִּכַּס אֶת־הַמִּצְחָהּ וּבִפְקֹר הָיְתָה
שְׁכֶבֶת הַטֹּל סָבִיב לַמִּצְחָהּ:

השָׁלוֹם – מִיֵּן עוֹף, וְשָׁמֶן מְאֹד. **הִיָּתָה שִׁכְבַּת הַטֵּל** – הַטֵּל שׁוֹכֵב עַל הַמֶּן. וּבְמָקוֹם אֲחֵר הוּא אוֹמֵר: "וּבִרְדַּת הַטֵּל" וְגוֹמֵר? הַטֵּל יוֹרֵד עַל הָאָרֶץ, וְהַמֶּן יוֹרֵד עָלָיו, וְחוֹזֵר וְיוֹרֵד טַל עָלָיו, וְהָרִי הוּא כְּמִנֵּחַ בְּקוֹפֶסֶא.

וַתַּעַל שֹׁכֶבֶת הַטָּל וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דָּן מְחַסְפָּס דָּן
וְסֻלִּיקַת נִחְתַּת טָלָא וְהָא עַל אִפֵּי מִדְבָּרָא דַּעֲדָן מְקַלָּף דַּעֲדָן
פְּכַפְר עַל־הָאָרֶץ:
דְּגִיר כְּגִלְדָא עַל אַרְעָא:

ומעל שכבת הטל וגומר – כְּשֶׁהִסְתֵּמָה זִרְחָתָה, עוֹלָה הַטֵּל שֶׁעַל הֶמֶן לְקִרְאָת הַסְּמָה, בְּדֶרֶךְ טֵל עוֹלָה לְקִרְאָת הַסְּמָה; אָף אִם תִּמְלֹא שְׁפוּפָרְתָּ שֶׁל בִּיצָה טֵל וְחִסְתָּמָה אֶת פִּיהָ וְתִנְיָחָהּ בַּסְּמָה, הִיא עוֹלָה מֵאֲלִיָּה בָּאוּרִי. וּרְבוּתֵינוּ דָּרָשׁוּ, שֶׁהַטֵּל עוֹלָה מִן הָאֶרֶץ בָּאוּרִי; וְכַעֲלוֹת שְׁכָבְתָה הַטֵּל, תִּתְגַּלֶּה הֶמֶן וְרָאוּ וְהִגִּיהָ **עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר**, דָּבָר דֶּק. **מִחֻסָּפִים** – מְגָלָה; וְאֵין דוֹמָה לוֹ בַּמִּקְרָא. וַיֵּשׁ לומר, מִחֻסָּפִים – לְשׁוֹן חֲפִיסָה וְדִלּוּסִיקָמָא שֶׁבְּלִשׁוֹן מִשְׁנָה: כִּשְׁנִתְגַּלְגַּה מִשְׁכָּבְתָה הַטֵּל, רָאוּ שֶׁהִיָּה דָבָר דֶּק מִחֻסָּפִים בְּתוֹכָו בֵּין שְׁמֵי שְׁכָבוֹת הַטֵּל. וְאוּנְקִלוֹס תִּרְגֵּם "מְקַלֵּף", לְשׁוֹן "מִחְשׁוֹף הַלָּבָן". **כִּפְפָר** – כְּפֹר, יִילִיד "א בִּלְע", "דַּעֲדֵק כְּגִיר" – "כָּאֲבָנֵי גִיר", וְהוּא מִין צָבַע שָׁחַר, כְּדֹאֲמַרְיֵנוּ גַבִּי כְּסוּי הַדָּם: "הַגִּיר וְהַזְרִידִי" – "דַּעֲדֵק כְּגִיר כְּגִילִידָא עַל אֶרְצָא" – דֶּק הִיָּה כְּגִיר, וְשׁוֹכֵב מְגָלֵד כְּתָרַח עַל הָאֶרֶץ. וְכֵן פִּרְשׁוּ: "דֶּק כִּפְפָר" – שְׁטוּחַ קִלּוֹשׁ וּמַחְבֵּר כְּגִילִיד דֶּק, טֵיבֵ"שׁ בִּלְע"ז, שֶׁהִיָּה מְגָלִיד גָּלֵד דֶּק מִלְמַעְלָה. וְ"כְּגִיר" שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקִלוֹס תּוֹסֶפֶת הוּא עַל לְשׁוֹן הַעֲבֻרִית, וְאֵין לוֹ תְּבִיחָה בְּפִסּוּק.

וַיִּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מֶן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מִה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֹּחֶם אֲשֶׁר נָתַן יְ-הוָה לָכֶם לֶאֱכֹל:

מִן הָיָא – הִכָּנַת מִזֶּזֶן הָיָא, כְּמוֹ: "וַיִּמָּן לָהֶם הַמֶּלֶךְ". כִּי לֹא יָדְעוּ מַה הָיָא – שִׁיקְרָא וְהוּא בְּשֵׁמוֹ.

זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה י-הוָה לִקְטוֹ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ
עֹמֶר לִגְלָגֶלֶת מִסֹּפֶר נִפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לְאִשְׁרֵי בָּאָהֳלוֹ תִקְחוּ:
דִּין פִּתְגָמָא דְּפִקִּיד יִי לְקוּטוֹ מִיֵּינָה גִבֵּר לְפֹם מִיכְלִיה עוֹמְרָא
לְגוֹלְגֻלֶּתָא מִנֵּן נִפְשִׁתְכוֹן גִּבֵּר לְדְבַמְשַׁכְּנִיה תִּסְבוּן:

עֲמֹר – שֵׁם מִדָּה. **מִסְפָּר נִפְשֵׁיכֶם** – כְּפִי מִנֵּן נַפְשֹׁת שְׁיֵשׁ לְאִישׁ בְּאַהֲלוֹ, תִּקְחוּ עִמָּךְ לְכָל גִּלְגָּלַת.

וַיַּעֲשׂוּ-בֶן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִלְקָטוּ הַמֶּרְבֶּה וְתַמְמָעִיט:

וַעֲבָדוּ בֶן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְקָטוּ דְּאֶסְגִּי וְדִאֲזַעַר:

הַמֶּרְבֵּה וְהַמְּעֵיט – יֵשׁ שֶׁלְקָטוֹ הַרְבֵּה, וְיֵשׁ שֶׁלְקָטוֹ מְעֵט; וְכִשְׁבָּאוּ לְבֵיתָם – מִדָּדוֹ בְּעֵמֶר, אִישׁ אִישׁ מִה שֶׁלְקָטוֹ, וּמִצָּאוֹ שֶׁהַמֶּרְבֵּה לְלֶקֶט – לֹא הֶעָדִיף עַל עֹמֶר לְגַלְגֵּלֶת אֲשֶׁר בְּאֶהָלוֹ, וְהַמְּעֵיט לְלֶקֶט לֹא מִצָּא חֶסֶר מֵעֹמֶר לְגַלְגֵּלֶת. וְזֶהוּ נִסְ גְּדוֹל שֶׁנַּעֲשֶׂה בּוֹ.

וַיִּמְדּוּ בְעֵמֶר וְלֹא הָעֲדִיף הַמֶּרְפֵּה וְהַמִּמְעִיט לֹא הִתְחַסֵּר
אִישׁ לְפָרִי־אֲבָלוֹ לִקְטוֹ:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֱלֹהִים אֵיךְ אֶל-יִיזְרָח מִמֶּנּוּ עַד-בֶּקֶר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לַהּוֹן אָנֹכִי לֹא יִשְׁאָר מִיָּה עַד צִפְרָא:

וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה וַיּוֹתְרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֶּקֶר וַיֵּרָם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֹשׁ וַיִּקְצֹץ עֲלֵהֶם מֹשֶׁה:

וְלֹא קִבִּילוּ מִן מֹשֶׁה וְאֲשָׁרוּ גְבֻרָא מִנִּיה עַד צִפְרָא וַרְחִישׁ רַחֲשָׂא וְסָרִי וְרָגִיז עֲלֵיהוֹן מֹשֶׁה:

ויותרו אנשים – דתן ואבירם. ויגרם תולעים – לשון רמז. ויבאש – הרי זה מקרא הפוך, שבתחלה הבאיש, ולבסוף התליע, כענין שגאמר: "ולא הבאיש ורמה לא היתה בו". וכן דרך כל המתלעים.

וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו ותם השמש ונקמס: וילקטו יתיה בצפר בצפר גבר כפום מיכליה ומא דמשתאר מניה על אפי חקלא כד חמא עלוהי שמשא פשר:

ותם השמש ונקמס – הנשאר בשדה נעשה נחלים, ושותין ממנו אילים וצבאים, ואמות העולם צדין מהם וטועמים בהם טעם מן ויודעין מה שבחן של ישראל. ומרגמו של "נקמס" – "פשר", לשון "פושרים". על ידי השמש מתחמם ומפשיר, דישטימפרי"ר בלעז, ודגמתו בסוף ארבע מיתות.

ויקרי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העמר לאחד ויבאו פלגשיאי העדה ויגידו למשה: ויהי ביום ביומא שתיתאה לקטו לחמא על חד תרין תרין עומרין למד ואתו כל רב רבי פנשתא וחויואו למשה:

לקטו לחם משנה – כשמדדו את לקוטתם באגליהם, מצאו כפלים, שני העמר לאחד. ומדרש אגדה: לחם משנה, אותו היום נשתנה לשבח בריחו וטעמו. ויגידו למשה – שא-לוהו: מה היום מימים? ומכאן יש ללמד שעדין לא הגיד להם משה פרשת שבת, שנצטוו לומר להם: "ויהי ביום הששי והכינו" וגומר, עד שישאלו את זאת. אמר להם: "הוא אשר דבר ה'", שנצטוינו לומר לכם. ולכך ענישו הכתוב, שאמר לו: "עד אנה מאנתם", ולא הוציאו מן הכלל.

ויאמר אלהם הוא אשר דבר י-הוה שבתון שבת קדש לי-הוה מחר את אשר-תאפו אפו ואת אשר-תבשלו בשלו ואת פלגהעדה הנניחו לכם למשמרת עד-הבקר: ויאמר להון הוא דמליל יי שבא שבתא קודשא קדם יי מחר ית דאתון עתידין למיפא איפו וית דאתון עתידין לבשלא בשילו וית כל מותרא אצנעו לכוון למשרא עד צפרא:

את אשר תאפו אפו – מה שאתם רוצים לאפות בתנור, אפו היום הפל לשני ימים, ומה שאתם צריכים לבשל ממנו במים – בשלו היום. לשון אפיה נופל בלחם, ולשון בשול בתבשיל. למשמרת – לגניזה.

ויניחו אתו עד-הבקר כאשר צוה משה ולא הבאיש ורמה לא-היתה בו: ואצנעו יתיה עד צפרא כמא דפקיד משה ולא סרי ורחשא לא הות ביה:

ויאמר משה אכלהו היום פיי-שבת היום לי-הוה היום לא תמצאהו בשדה: ויאמר משה אכלהו היום וגומר – שחרית, שהיו רגילים לצאת וללקט, באו לשאל אם נצא אם לאו. אמר להם: את שבנדכם אכלו. לערב חזרו לפנוי ושא-לוהו: מהו לצאת? אמר להם: שבת היום. ראה אותם דואגים, שמא פסק המן ולא ירד עוד? אמר להם: היום לא תמצאהו. מה תלמוד לומר היום? היום לא תמצאהו, אבל מחר תמצאהו.

ושאת ימים תלקטהו וביום השביעי שבת לא יהיה-בו: ויאמר יומין תלקטוניה וביומא שביעאה שבתא לא יהי ביה:

וביום השביעי שבת – שבת הוא. לא יהיה בו – המן. ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים. ויהי ביום השביעי יצאו מן-העם ללקט ולא מצאו: ויהי ביום השביעי יצאו מן-העם ללקט ולא מצאו:

ויאמר י-הוה אל-משה עד-אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתי: ויאמר יי למשה עד אמתי אתון מסרבין למטר פקודי ואוריתי:

עד אנה מאנתם – משל הדייט הוא: בקדי הוצא לקי כרבא על ידי הרשעים, מתגנזו בשורין.

ראו פיי-הוה נתן לכם השבת על-פן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל-יבא איש ממקמו ביום השביעי: חזו ארי יי יתב לכוון שבתא על פן הוא יהיב לכוון ביומא שתיתאה לחים תרין יומין תיבו אנש תחותיה לא יפוק אנש מאתריה ביומא שביעאה:

ראו – בענייכם כי ה' בכבודו מזהיר אתכם על השבת; שהרי גם נעשה בכל ערב שבת, לתת לכם לחם יומים. שבו איש תחתיו – מכאן סמכו חכמים ארבע אמות ליצא חוץ לתחום. אל יבא וגומר – אלו אלפים אמה של תחום שבת. ולא במקרה, שאין תחומין אלא מדברי סופרים; ועקרו של מקרא על לוקטי המן גאמר.

וישבתו העם ביום השביעי: וישבתו עמא ביומא שביעאה:

ויקראו בית-ישראל את-שמו מן והוא כזרע גד לבן וטעמו כצפיתת בדבש: וקרו בית ישראל ית שמיה מנא והוא כזרע גדא חיוור וטעמיה פאסקריטון בדבש:

והוא כזרע גד לבן – עשב ששמו אליינדר"א, וזרע שלו עגל, ואינו לבן. והמן היה לבן, ואינו נמשל לזרע גד; אלא לענין העגול כזרע גד היה, והוא לבן. כצפיתת – בצק שמטגנין אותו בדבש, וקורין לו אסקריטון בלשון משנה, והוא תרגום של אינקלוס.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה דִּין פֶּתַחמָא דְּפִקִּיד יְיָ מְלִי עוֹמְרָא מִנִּיה לְמִטְרָא לְדִרְיֹכֹן בְּדִיל דִּיתְחַזֵּן יְת לְחִמָּא דְּאוֹכִילִית יִתְכוֹן בְּמִדְבָּרָא בְּאַפְקוּתֵי יִתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם:	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְ-הוָה מִלֵּא הֶעֱמַר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדִרְתִּיכֶם לְמַעַן ו יֵרָאוּ אֶת־הֶלָּחֶם אֲשֶׁר הֵאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:
לְמִשְׁמֶרֶת – לַגִּיזוּה. לְדִרְתִּיכֶם – בִּימֵי יְרֻמָּיהוּ, כְּשֶׁהָיָה יְרֻמָּיהוּ מוֹכִיחֶם: לָמָּה אֵין אַתֶּם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה? וְהֵם אוֹמְרִים: נִגִּית מְלָאכְמֵנוּ וְנַעֲסֹק בַּתּוֹרָה? מִהֵיכָן נִתְפַּרְנָס? הוֹצִיא לָהֶם צִנְצָנֹת הַמָּן; אָמַר לָהֶם: "אַתֶּם רָאוּ דָבָר הַזֶּה"; "שְׁמַעוּ" לֹא נֶאֱמַר, אֲלָא "רָאוּ": בְּזֶה נִתְפַּרְנָסוּ אַבּוּתִיכֶם! הִרְבֵּה שְׁלוּחִין יֵשׁ לוֹ לְמָקוֹם לְהִכִּין מִזֶּן לִירְאָיו.	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צִנְצָנֹת אֶחָת וְתוֹ־שָׁמָּה מִלֵּא־הַעֲמַר מִן וְהִנֵּחַ אֹתוֹ לִפְנֵי יְ-הוָה לְמִשְׁמֶרֶת לְדִרְתִּיכֶם:
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן סֵב צְלוּחִית חֲדָא וְהֵב תַּמָּן מְלִי עוֹמְרָא מִנָּא וְאַצְנוּע יִתִּיה קֳדָם יְיָ לְמִטְרָא לְדִרְיֹכֹן:	צִנְצָנֹת – צְלוּחִית שֶׁל חֶרֶס, כְּתֻרְגוּמוֹ. וְהִנֵּחַ אֹתוֹ לִפְנֵי ה' – לִפְנֵי הָאֲרוֹן. וְלֹא כָאִמַר מִקְרָא זֶה עַד שֶׁנִּבְנְה אֹהֶל מוֹעֵד, אֲלָא שְׁנִכְתַּב כָּאֵן בְּכַרְשֵׁת הַמָּן.
כָּמָא דְּפִקִּיד יְיָ לְמֹשֶׁה וְאַצְנוּעִיה אַהֲרֹן קֳדָם סִהְדוּתָא לְמִטְרָא:	כָּאֲשֶׁר צִוָּה יְ-הוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּנִּיתָהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמֶרֶת:
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ יְת מִנָּא אַרְבַּעִין שָׁנִין עַד דְּעָאֵלוּ לְאַרְע אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת אֶת־הַמָּן אָכְלוּ עַד־בָּאֵם אֶל־קַצֵּה אֶרֶץ כְּנָעַן:	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבַּעִים שָׁנָה עַד־בָּאֵם אֶל־אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת אֶת־הַמָּן אָכְלוּ עַד־בָּאֵם אֶל־קַצֵּה אֶרֶץ כְּנָעַן:
אַרְבַּעִים שָׁנָה – וְהָלֹא חֶסֶר שְׁלֹשִׁים יוֹם? שְׁתַּרִּי בְּחִמְשָׁה עָשָׂר בְּאַיִר יָרַד לָהֶם הַמָּן תַּחֲלָה, וּבְחִמְשָׁה עָשָׂר בְּנִיסָן פָּסַק, שְׁנַאֲמַר: "וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן מִמִּחֶרֶת" ! אֲלָא מֵאִיד שֶׁהֶעֱגוּת שֶׁהוֹצִיאָו יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: טַעְמוֹ בְּהֵם טַעַם מֶן. אֵל אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת – לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן. אֵל קַצֵּה אֶרֶץ כְּנָעַן – בְּתַחֲלַת הַגְּבוּל, קֳדָם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, וְהוּא עֲרֻבוֹת מוֹאָב. גִּמְצָאוּ מִכְתִּישִׁין זֶה אֵת זֶה? אֲלָא בְּעֲרֻבוֹת מוֹאָב, כְּשֶׁמַּת מֹשֶׁה בְּשִׁבְעָה בְּאַדָּר, פָּסַק הַמָּן מִלִּירָד, וְנִסְתַּמְקוּ מִמֶּן שְׁלֶקְטוּ בּוֹ בַּיּוֹם עַד שֶׁהִקְרִיבוּ הָעָמָר בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, שְׁנַאֲמַר: "וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאֶרֶץ מִמִּחֶרֶת הַפָּסַח".	וְהָעָמָר עֲשִׂירִית הָאִיפָה הָיָה:
וְעוֹמְרָא חַד מִן עֲשָׂרָא בְּתַלַּת סְאִין הָיָה:	עֲשִׂירִית הָאִיפָה – הָאִיפָה שְׁלֹשׁ סְאִין, וְהַסָּאָה שְׁשֶׁה קַבִּין, וְהַקֵּב אַרְבַּעָה לִגְיוֹ, וְהַלֵּג שֵׁשׁ בִּיצִים, נִמְצָא עֲשִׂירִית הָאִיפָה אַרְבַּעִים וּשְׁלֹשׁ בִּיצִים וְחֲמִשׁ בִּיצָה. וְהוּא שְׁעוֹר לְחֵלָה וּלְמִנְחוֹת.
פְּרָשַׁת מִימֵי הַצּוּר וַיִּטְּלוּ כָּל כְּנֻשְׁתָּא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבָּרָא דְּסִין לְמִטְלָנִיהוֹן עַל מִימְרָא דִּינִי וְשָׂרוּ בְּרַפִּידִים וְלִית מִיָּא לְמִשְׁתִּי עֲמָא:	שְׁבִיעִי וַיִּסְעוּ כָּל־עַדֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַר־סִין לְמִסְעִיהֶם עַל־פִּי יְ-הוָה וַיַּחֲזֹנוּ בְּרַפִּידִים וְאֵין מַיִם לְשִׁתָּת הָעָם:
וַיִּצְאָ עֲמָא עִם מֹשֶׁה וְאָמְרוּ חֲבוּ לָנָא מִיָּא וְנִשְׁתִּי וְאָמַר לְהוֹן מֹשֶׁה מָא נִצָּן אַתּוֹן עֲמִי מָא מְנַסֵּן אַתּוֹן קֳדָם יְיָ:	וַיִּרְבַּ הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תִּגְוִלָּנוּ מַיִם וְנִשְׁתִּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מִה־תִּרְיֹבוֹן עֲמָדִי מִה־תִּנְסוֹן אֶת־יְ-הוָה:
מִה תִּנְסוֹן – לֹא־מֵר: הֵיכֹל לְתַת מַיִם בְּצִיָּה?	
וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלָּן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה הִעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת־בְּנֵי וְאֶת־מִקְהֵי בְּצָמָא:	וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלָּן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה הִעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת־בְּנֵי וְאֶת־מִקְהֵי בְּצָמָא:
וַיִּצְלִי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמִימַר מָא אַעֲבִיד לְעֲמָא הָדִין עוֹד זַעִיר פֹּה וְרַגְמוּנִי:	וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְ-הוָה לֵאמֹר מַה אַעֲשֶׂה לָעָם הַזֶּה עוֹד מַעַט וְסִקְלָנִי:
עוֹד מַעַט – אִם אֶמְתִּין עוֹד מַעַט, וְסִקְלָנִי.	
וַיֹּאמֶר יְ-הוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתָּךְ מִזְקָנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטָּף אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת־הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלָּכְתָּ:	עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם – וְרָאָה אִם וְסִקְלֹה! לָמָּה הוֹצֵאתָ לַעַז עַל בְּנֵי? וְקַח אִתָּךְ מִזְקָנֵי יִשְׂרָאֵל – לָמָּה הוֹצֵאתָ לַעַז עַל בְּנֵי? וְקַח אִתָּךְ מִזְקָנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטָּף אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת־הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלָּכְתָּ:
וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה עֲבֹר קֳדָם עֲמָא וְסֵב עִמָּךְ מִסְבֵּי יִשְׂרָאֵל וְחִוְטָרְךָ דְּמִחִיתָא בֵּיה יְת נִהָרָא סֵב בִּידְךָ וְתִיזִיל:	עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם – וְרָאָה אִם וְסִקְלֹה! לָמָּה הוֹצֵאתָ לַעַז עַל בְּנֵי? וְקַח אִתָּךְ מִזְקָנֵי יִשְׂרָאֵל – לָמָּה הוֹצֵאתָ לַעַז עַל בְּנֵי? וְקַח אִתָּךְ מִזְקָנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטָּף אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת־הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלָּכְתָּ:
הָאֲנָא קָאִים קֳדָמְךָ תַּמָּן עַל טַגְרָא בְּחוּרֵב וְתַמְחִי בְּטַגְרָא וַיִּפְקוּן מִנִּיה מִיָּא וַיִּשְׁתִּי עֲמָא וַעֲבַד כֵּן מֹשֶׁה לְעִיגֵי סְבִי יִשְׂרָאֵל:	הַנִּגִּי עֲמָד לִפְנֵיךָ שָׁם וְעַל־הַצּוּר בְּחֻרְבֵּי וְהִכִּיתָ בַּצּוּר וַיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשִׁתָּה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעִיגֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:
וְהִכִּיתָ בַּצּוּר – "עַל הַצּוּר" לֹא נֶאֱמַר אֲלָא בַּצּוּר; מִכָּאֵן שֶׁהִמָּטָה הָיָה שֶׁל מִין דְּכָר חֲזָק וְשִׁמוֹ סִנְפָּרִינוֹן, וְהַצּוּר נִבְקַע מִפְּנִיו.	

ויקרא שם המקום מסה ומריבה על-ריב ו בני ישראל ועל נסתם את-י-הנה לאמר הנה י-הנה בקרבנו אם-אין:

ויקרא שמיה דאתרא נסיתא ומצותא על דנצו בני ישראל ועל דנסיאו קדם יי למימר האית שכינתא דיי ביננא אם לא:

ויבא עמלק וילחם עם-ישראל ברפידם:

ובאתא עמלק ואגית קרבא עם ישראל ברפידים:

ויבא עמלק וגומר – סמך פרשה זו למקרא זה, לומר: תמיד אני ביניכם ומזמן לכל צרכיכם, ואתם אומרים: הנה ה' בקרבנו אם אין? חייכם שהקלב בא ונושף אתכם, ואתם צועקים אלי ומדעון היכן אני. משל לאדם שהרפיד בנו על כתפו ונצא לדרך. הנה אותו הבן רואה חפץ ואומר: אבא, טל חפץ זה ומן לי! והוא נותן לו, וכן שניה, וכן שלישית. פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבן: ראית את אבא? אמר לו אביו: אינך יודע היכן אני? השליכו מעליו, ובא הקלב ונשכו.

ויאמר משה אלי-יהושע בחר-לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחור אנכי נצב על-ראש הגבעה ומטה הא-להים בידי:

ובאמר משה ליהושע בחר לנא גוברין ופוק אגית קרבא בעמלק מחור אנא קנא קאים על ריש רמתא וחוטרא דאתעבידו ביה נסיו מן קדם יי בידי:

בחר לנו – לי ולך; השנהו לו. מכאן אמרו: הרי כבוד תלמידך חביב עליך כשלה. וכבוד חברך כמורא רבך מנין? שנאמר: "ויאמר אהרן אל משה בי אדני"; והלא אהרן גדול מאחיו הנה, ועושה את חברו כרבו. ומורא רבך כמורא שמים, מנין? שנאמר: "אדני משה כלום", כלם מן העולם; חביבין הם כליה המורדים בך, כאלו מרדו בהקדוש ברוך הוא. וצא הלחם – צא מן הענן והלחם בו. מחור – בעת המלחמה, אנכי נצב. בחר לנו אנשים – גבורים ויראי חטא, שתהא זכותן מסייעת. דבר אחר: בחר לנו אנשים – שיודעין לבטל כשפים, לפי שבני עמלק מכשפין היו.

וינעש יהושע כאשר אמר-לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה:

ועבד יהושע כמא דאמר ליה משה לאגתא קרבא בעמלק ומשה אהרן וחור סליקו לריש רמתא:

ומשה אהרן וחור – מכאן למענית שצריכים שלשה לעבר לפני החבה, שבמענית היו שרויים. חור – בנה של מרים הנה, וכלב בעלה.

והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר נגית ידו וגבר עמלק:

והיו כד מרים משה ידוהי מתגברין דבית ישראל וכד מנח ידוהי מתגברין דבית עמלק:

כאשר ירים משה ידו – וכי ידיו של משה נוצחות היו המלחמה וכזוהי? כדאיתא בראש השנה:

וידי משה כבדים ויקחו-אבן וישעמו ותתיו וינשב עליה ואהרן וחור תמכו בידי מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד-בא השמש:

וידי משה יקרא ונסיבו אבנא ושויוא ותחותיה ויטיב עלה ואהרן וחור סעידין בידוהי מפא חד ומפא חד והנאה ידוהי פריסן בצלו עד דעאל שמשא:

וידי משה כבדים – בשביל שנתעצל במצנה ומנה אחר תחתיו, נתקרו ידיו. ויקחו – אהרן וחור. אבן וישעמו תחתיו – ולא ישב לו על כר וכסת; אמר: ישראל שרויין בצער, אף אני אהנה עמקם בצער. ויהי ידיו אמונה – ויהי משה ידיו באמונה פרושות השמים, בתפלה נאמנה ונכונה. עד בא השמש – שהיו עמלקים מחשבין את השעות באצטרולוגיאה באיזו שעה הם נוצחים, והעמיד להם משה חמה וערבב את השעות.

ויחלש יהושע את-עמלק ואת-עמו לפי-חורב:

ותבר יהושע ית עמלק וית עמיה לפתגם דחורב:

ויחלש יהושע – חתך ראשי גבוריו, ולא השאיר אלא חלשים שבהם; ולא הרגם כלם. מכאן אנו למדים ששעשו על פי הדבור של שכינה.

ויאמר י-הנה אל-משה כתב זאת זכרון בפספס ושים באזני יהושע פי-מחה אמתה את-זכר עמלק מתחת השמים:

ובאמר יי למשה כתוב דא דוכרנא בספרא ושו קדם יהושע ארי ממחא אמתה ית דוכרניה דעמלק מתחת שמיא:

כתב זאת זכרון – שבא עמלק להזדוג לישראל קדם לכל האמות. ושים באזני יהושע – המכניס את ישראל לארץ, שצנה את ישראל לשלם לו את גמולו. כאן נרמז לו למשה שהיושע מכניס את ישראל לארץ. פי מחה אמתה – לכך אני מזהירך בן, כי חפץ אני למחותו.

ויבן משה מזבח ויקרא שמו י-הנה ו נסי:

ובנא משה מדבחה ופלח עלוהי קדם יי דעבד ליה נסיון:

ויקרא שמו – של מזבח. ה' נסי – הקדוש ברוך הוא עשה לנו כאן נס גדול. לא שהמזבח קרוי ה', אלא המזכיר שמו של מזבח – זוכר את הנס שעשה המקום. ה' הוא נס שלנו.

ויאמר פי-יד על-פס יהמלחמה לי-הנה בעמלק מדר דר:

ובאמר בשבועה אמירא דא מן קדם דחילא דשכינתיה על פורסי יקרא דעתיד דיתגח קרבא קדם יי בדבית עמלק לשיציותהון מדרי עלמא:

ויאמר – משה. פי יד על פס יה – ידו של הקדוש ברוך הוא הורמה לשבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית. ומהו פס, ולא נאמר "כסא", ואף השם נחלק לחציו? נשבע הקדוש ברוך הוא שאין שמו שלם ואין כסאו שלם, עד שיימחה שמו של עמלק כליו; וכשימחה שמו, יהיה השם שלם והכסא שלם, שנאמר: "האויב תמו חרבות לנצח", זהו עמלק שכתוב בו: "ועברתו שמרה נצח"; "וערים נמשפת אבד זכרם המה". מהו אומר אחריו? "וה' לעולם ישב", הרי השם שלם; "כונן למשפט כסאו", הרי כסאו שלם.

לז אף־לזאת יתַרַד לְבִי וְיִתֵּר מִמֶּקוֹמוֹ: שְׁמָעוּ
שְׁמוֹעַ בְּרָגְזוֹ קִלְזוֹ וְהִגָּה מִפִּי יֵצֵא: גִּתְת־כָּל־
הַשָּׁמַיִם יִשְׁרְהוּ וְאוֹרוֹ עַל־כְּנֻפּוֹת הָאָרֶץ:
דֹּחֲרִיו | יִשְׁאֲג־קוֹל יִרְעֵם בְּקוֹל גְּאוֹנוֹ וְלֹא
יַעֲקֹבֵם כִּי־יִשְׁמַע קוֹלוֹ: יִרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלְאוֹת
עֲשֵׂה גְדֻלוֹת וְלֹא גִדְעֵ: כִּי לִשְׁלֹג | יֹאמֶר הוּא
אָרֶץ וְגִשָּׁם מִטֶּר וְגִשָּׁם מִטְרוֹת עֲזוֹ: בִּיד־כָּל־
אָדָם יִחַתּוּם לְדַעַת כָּל־אֲנָשִׁי מַעֲשֵׂהוּ: וַתָּבוֹא
חַיָּה בְּמוֹ־אָרֶב וּבִמְעוֹנִיתָהּ תִּשְׁכֹּן: מִן־הַחֲדָר
תָּבוֹא סוּפָה וּמִמְזָרִים קָרָה: מִנִּשְׁמַת־אֵל יִתֵּן־
קָרָח וְרַחֵב מַיִם בְּמוֹצָק: אֶף־בְּרִי יִטְרִיחַ עָב
יִפְיץ עֲנָן אוֹרוֹ: וְהוּא מִסְבּוֹת | מִתְהַפֵּךְ
בְּתַחבּוּלָתוֹ לִפְעֻלָּם כָּל אֲשֶׁר יֵצֵא | עַל־פְּנֵי תֵבֵל
אֲרָצָה: אִם־לִשְׁבֹּט אִם־לֶאֱרָצוֹ אִם־לְחַסֵּד
יַמְצֵאָהּ: הַחַיָּיָה זֹאת אֵיּוֹב עָמַד וַהֲתַבּוֹגֵן |
נִפְלְאוֹת אֵל: הִתְדַּע בְּשׁוֹם־אֶ־לֹּהֶ עָלֵיהֶם וְהִפִּיעַ
אוֹר עֲנָנוֹ: הִתְדַּע עַל־מַפְלְשֵׁי־עָב מִפְּלֹאוֹת תַּמִּים
דְּעִים: אֲשֶׁר־בְּגִדֵּי חֲמִים בִּהְשִׁקֵּט אֶרֶץ מִדְרֹם:
יִתְרַקֵּעַ עָמּוֹ לִשְׁחָקִים חֲזָקִים כְּרָאִי מוֹצָק:
יִהְיֶדִיעֵנוּ מִה־נֹּאמַר לוֹ לֹא־נִעְרָךְ מִפְּנֵי־חֲשָׁד:
כִּי־סִפְרָ־לוֹ כִּי אֲדַבֵּר אִם־אֶמֶר אִישׁ כִּי יִבְלַע:
כֹּאֲנִיתָ | לֹא־רָאוֹ אוֹר בְּהִיר הוּא בִּשְׁחָקִים וְרוּחַ
עֲבָרָה וַתִּטְהַרֵם: מִצָּפוֹן זָהָב יֵאָתֶה עַל־אֶ־לֹּהֶ
נֹרָא הוֹד: כִּי־גִי לֹא־מִצְאָנָהּ שְׂגִי־אֶ־כַּח וּמִשְׁפָּט
וְרִב־צְדָקָה לֹא יַעֲנֶה: כִּי־לֹכֹן יִרְאוּהוּ אֲנָשִׁים לֹא־
יִרְאֶה כָּל־חַכְמֵי־לֵב:

לח וַיַּעֲוֶי־הָיָה אֶת־אֵיּוֹב מִן הַסְּעָרָה וַיֹּאמֶר:
כִּי זֶה | מִחֲשִׁיד עֲצָה בְּמַלְיָן בְּלִי־דַעַת: אֲזַר־נָא
כְּגֹבֶר חֲלָצִיד וְאֲשֹׁאֲלֶךְ וְהוֹדִיעֵנִי: אֵיפָה הִיִּית
בִּיסְדֵי־אָרֶץ הִגֵּד אִם־יִדְעָתָ בִּינָה: מִי־שָׁם
מִמַּדִּידָ כִּי תִגְדַּע אוֹ מִי־נִטָּה עָלֶיהָ קוֹ: וְעַל־מָה
אֲדַגִּידָ הַטִּבְעוֹ אוֹ מִי־יִרְהֶ אָבוֹן פִּנְתָּה: בְּרוֹ־יַחַד
כּוֹכְבֵי בָקָר וַיִּרְיַעו כָּל־בְּנֵי אֶ־לֹהִים: וַיִּסְדֹּךְ
בְּדִלְתִים יָם בְּגִיתוֹ מִרְחֵם יֵצֵא: בְּשׁוֹמֵי עֲנָן לִבְשׁוֹ
וְעַרְפֹּל תַּחֲלָתוֹ: וְאֲשֶׁבֶר עָלָיו חֲקִי וְאֲשִׁים בְּרִית
וְדִלְתִים: וַיֹּאמֶר עַד־כַּפָּה תָבוֹא וְלֹא תִסִּיף וּפֹא־
יָשִׁית בְּגֵאוֹן גְּלִידָה: הִתְמַיְמִיד צִנִּית בָּקָר יִדְעָתָ
הַשֹּׁחַר מִקְמוֹ: יִלְאַחַז בְּכְנֻפּוֹת הָאָרֶץ וַיִּנְעֲרוּ

רָשִׁים מִמְּנָה: הִתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וַיִּתְנַצְּבוּ כְּמוֹ
לְבוּשׁ: וַיִּמְנַע מִרָשִׁים אוֹרָם וַיִּרְוַע רָמָה תִּשְׁבֵּר:
הִתְבֹּאֶת עַד־נִבְכִי־יָם וּבַחֲקָר תִּהְיוּם הִתְהַלְכָתָ:
הִתְנַגְּלוּ לָךְ שְׁעֵר־יָמֹת וְשְׁעֵרֵי צִלְמוֹת תִּרְאֶה:
הִתְבַּנְּנָת עַד־רַחֲבֵי־אָרֶץ הִגֵּד אִם־יִדְעָתָ כָּלָה:
יִאֲיָנָה הַדֶּרֶךְ יִשְׁכֹּן־אוֹר וְחֲשָׁד אִי־נָה מִקְמוֹ: כִּי
תִקְחֵנוּ אֶל־גְּבוּלֹ וְכִי־תִבְיֹן נְתִיבוֹת בֵּיתוֹ: כִּי־יִדְעָתָ
כִּי־אֲזוֹ תִּגְלַד וּמִסְפָּר יִמִּיד רַבִּים: הִתְבֹּאֶת אֶל־
אֲצִרוֹת שְׁלֹג וְאוֹצְרוֹת בְּרָד תִּרְאֶה: כִּי־אֲשֶׁר־
חֲשַׁכְתִּי לַעֲת־צָר לַיּוֹם קָרָב וּמִלְחָמָה: כִּי־יָנָה
הַדֶּרֶךְ יִחַלֵּק אוֹר יִפְץ קָדִים עַל־יֶאֱרֶץ: כִּי־מִי־פִלַּג
לִשְׁטָף תַּעֲלֶה וְלִדְרֹךְ לַחֲזִיזוֹ קִלּוֹת: כִּי־לִהְמִטִּיר עַל־
אָרֶץ לֹא־אִישׁ מִדְּבָר לֹא־אָדָם בּוֹ: כִּי־לִהְשֹׁבִיעַ
שָׂאָה וּמִשָּׂאָה וְלִהְצַמִּית מִצָּא דָשָׂא: כִּי־הִישִׁי־
לְמִטֶּר אָב אוֹ מִי־הוֹלִיד אֶגְלִי־טָל: כִּי־מִבֶּטֶן מִי יֵצֵא
הַקָּרָח וּכְפָר שָׁמַיִם מִי יִלְדוּ: כִּי־בָאָבֹן מַיִם יִתְחַבְּאוּ
וּפְנֵי תִהְיוּם יִתְלַכְדוּ: הִתְקַשֶּׁר מַעֲדָנוֹת כִּימָה אוֹ־
מִשְׁכּוֹת כְּסִיל תִּפְתַּח: הִתְצַיֵּא מִזְרוֹת בַּעֲתוֹ וְעִישׁ
עַל־בְּנִיָה תִנָּחֵם: הִתְדַּעַת חֲקוֹת שָׁמַיִם אִם־תִּשְׁשִׁים
מִשְׁטָרוֹ בְּאָרֶץ: הִתְתַּרִים לְעָב קוֹלָךְ וּשְׁפַעַת־מַיִם
תִּכְסֹּד: הִתְשַׁלַּח בְּרָקִים וַיִּלְכוּ וַיֹּאמְרוּ לָךְ הִנֵּנוּ:
יִמִּי־שֵׁת בִּטְחוֹת חֲכָמָה אוֹ מִי־נָתַן לִשְׁכּוֹי בִּינָה:
יִמִּי־יִסְפֹּר שְׁחָקִים בְּחֲכָמָה וְנִבְלִי שָׁמַיִם מִי
יִשְׁכִּיב: הִתְבַּצֵּקֶת עֶפֶר לְמוֹצָק וּרְגָבִים יִדְבְּקוּ:
יִתְצוּד לְלִבִּיא טָרֶף וְחִית כְּפִירִים תִּמְלֹא: כִּי־
יִשְׁחוּ בִמְעוֹנוֹת יִשְׁבּוּ בִסְפָה לְמוֹ־אָרֶב: כִּי־יִכּוֹן
לְעֹרֵב צִידוֹ כִּי־יִלְדוּ אֶל־אֵל יִשְׁוֹעוּ וַיִּתְעוּ לְבִלִּי־
אֶכֶל:

לט הִתְדַּעַתָּ עַת לָדַת יַעֲלִי־סֹלַע חֲלָל אֵילוֹת
תִּשְׁמַר: הִתְסַפֵּר יִרְחִים תִּמְלֵאנָה וַיִּדְעָתָ עַת
לְדַתָּנָה: הִתְכַּרְעָנָה יִלְדִּיקוֹ תִּפְלַחְנָה חֲבִלֵיהֶם
תִּשְׁלַחְנָה: יִחַלְמוּ בְּנֵיהֶם יִרְבוּ בְּבָר יֵצְאוּ וְלֹא־
יָשׁוּבוּ לְמוֹ: מִי־שִׁלַּח פָּרָא חֲפָשִׁי וּמִסְרוֹת עָרוֹד מִי
פָתַח: וְאֲשֶׁר־שָׁמַתִּי עֲרֵבָה בֵּיתוֹ וּמִשְׁכְּנוֹתָיו
מִלְחָה: יִשְׁחַק לַחֲמוֹן קָרְנָה תִּשְׁאֹת נֹגֶשׁ לֹא
יִשְׁמַע: הִתְוֹר הָרִים מִרְעָהּ וְאַחַר כָּל־יִירוֹק
יִדְרוּשׁ: הִתְנַאֲבָה רִים עֲבָדָה אִם־יִלְיֹן עַל־אֲבוּסָה:
הִתְקַשֶּׁר־רִים בְּתֵלָם עֲבָתוֹ אִם־יִשְׁדָּד עֲמָקִים

אתריד: ^אהתבטח-בו כירב פתו ותעזב אליו
 גיעה: ^בהתאמין בו כיישיב זרעה וגרנה יאסף:
^גכנה-רנגים נעלסה אמ-אברה חסידה ונצה: ^דכיר
 תעזב לארץ באיה ועל-עפר תחמם: ^הותשפח כיר
 רגל תזורה ותית השדה תדושה: ^והקשית בגיה
 ללא-לה לריק גיעה בלי-פחד: ^זכיר-השה א-לוה
 חכמה ולא-תלק לזה בבינה: ^חפעת במרום תמריא
 תשתק לסוס ולרכבו: ^טהתתן לסוס גבורה
 התלביש צוארו רעמה: ^יהתרעישנו פארה הוד
 נחרו אימה: ^{יא}תחרו בעמק וישיש בכת יצא
 לקראת-נשק: ^{יב}ישתק לפחד ולא יחת ולא-ישוב
 מפני-חרב: ^{יג}עליו תרגה אשפה להב חנית
 וכידון: ^{יד}ברעש ורגז וגמא-ארץ ולא-יאמין כיר
 קול שופר: ^{יז}בדי שפר | יאמר האח ומרחוק ירית
 מלחמה רעם שרים ותרועה: ^{יח}המבינה יאבר-
 גץ יפרש פנפו לתימן: ^{יט}אם-על-פיה נגביה גשר
 וכי ירים קנז: ^כסלע ישפן ויתלגן על שן-סלע
 ומצודה: ^{כא}משם חפר-אכל למרחוק עיניו גביטו:
 ונאפרתו יעלעו-גם ובאשר חללים שם הוא:

מ ^אוינען י-הנה את-איוב ויאמר: ^בהרב עם-ש-די
 יסור מוכית א-לוה יעננה: ^גוינען איוב את-י-הנה
 ויאמר: ^דהן קלתי מה אשיבך ידי שמתתי למו-פי:
^האתת דברתי ולא אענה ושתים ולא אוסיה:
^ווינען-י-הנה את-איוב מן סערה ויאמר: ^זאזר-גא
 כגבר חלציה אשאלה והודיעני: ^חהאף תפר
 משפטי תרשיעני למען תצדק: ^טואם-זרוע
 פאל לך ובקול פמהו תרעם: ^יעדה-גא גאון וגבה
 והוד והדר תלבש: ^{יא}הפץ עברות אפך וראה כלי-
 גאה ותשפילהו: ^{יב}ראה כל-גאה הכניעהו והדך
 רשעים תחתם: ^{יג}טמנם בעפר יחד פניהם חבש
 בטמון: ^{יד}וגם-אני אודך כיר-תושע לך מינה:
^{טו}הנה-גא בהמות אשר-עשיתי עמך חציר בבקר
 יאכל: ^{טז}הנה-גא כחו במתגו ואונזו בשרירי
 בטנו: ^{יז}יתפץ זנבו כמו-ארוז גידי פתחו ישרגו:
^{יח}עצמו אפיקי נחשה גרמו פמטיל ברזל: ^{יט}הוא
 ראשית דרכי-אל העשו יגש חרב: ^ככיר-בול
 הקרים ישאו-לו וכל-חית השדה ישתקו-שם:
^{כא}תחת-צאלים ישבב בסתר קנה ובצה: ^{כב}יספהו

צאלים צללו יסבוהו ערבי-נחל: ^אהן יעשק גהר
 לא יחפז יבטח | כיר-גית ירדן אל-פיהו:
^בבעיניו יקחנו במוקשים ינקב-אף: ^גהתמשך
 לוינתו בחפה ובחבל תשקיע לשנו: ^דהתשים
 אגמו באפו ובחוזת תקב לחיו: ^ההנרבה אליך
 תחנונים אם-יזכר אליך רפות: ^והיכרת ברית
 עמך תקחנו לעבד עולם: ^זהתשחק-בו פצפור
 ותקשנו לנערו-תיד: ^חיכרו עליו חברים יחצוהו
 בין פנענים: ^טהתמלא בשפות עורו ובצלצל
 דגים ראשו: ^ישים-עליו פפר זכר מלחמה אל-
 תוסף:

מא ^אהן-תחלתו נכזבה הגם אל-מראיו יטל: ^בלא-
 אכזר כי יעורנו ומי הוא לפני יתיצב: ^גמי
 הקדימני ואשלים תחת כל-השמים ליי-הוא: ^דלוי-
 אתריש בדיו ודבר-גבורות ותין ערפו: ^המי-גלה
 פני לבושו בכפל רסנו מי יבוא: ^ודלתי פניו מי
 פתח סביבות שניו אימה: ^זגאונה אפיקי מגנים
 סגור חותם צר: ^חאתד באתד יגשו ורוח לא-יבא
 ביניהם: ^טאיש-באחיהו ידבקו יתלכדו ולא
 יתפרדו: ^יעטישתיו תהל אור ויעינו כעפעפי-
 שחר: ^{יא}מפיו לפידים יהלכו פידודי אש יתמלטו:
^{יב}מנחיריו יצא עשן כדוד נפות ואגמו: ^{יג}נפשו
 גחלים תלהט ולהב מפיו יצא: ^{יד}בצוארו ילין עז
 ולפניו תדוץ דאבה: ^{טו}מפלי בשרו דבקו יצוק
 עליו בל-ימוט: ^{טז}לבו יצוק כמו-אבן ויצוק כפלח
 תחתית: ^{יז}משותו יגורו אלים משבירים יתחטאו:
^{יח}משיגהו חרב בלי תקום חנית מסע ושריה:
^{יט}יחשב לתבו ברזל לעץ רקבון נחושה: ^כלא-
 יבריתנו בן-קשת לקש נהפכו-לו אבני-קלע:
^{כא}בקש נחשבו תותח וישחק לרעש פידון:
^{כב}תחתיו תדודי חרש ירפד חרוץ עלי-טיט:
^{כג}ירתיח פסיר מצולה לם ישים פמרקחה: ^{כד}אתריו
 יאיר נתיב יחשב תהום לשיבה: ^{כה}אין-על-עפר
 משלו העשו לבלי-חת: ^{כו}את-כל-גבה יראה הוא
 מלך על-כל-בני-שחץ:

מב ^אוינען איוב את-י-הנה ויאמר: ^בידעתי כיר-כל
 תוכל ולא-יבצר ממך מזמה: ^גמי זה | מעלים

עֲצָה בְּלִי-דַעַת לָכֵן הִגַּדְתִּי וְלֹא אֲבִין נִפְלְאוֹת
מִמֶּנִּי וְלֹא אֶדְעַ: שְׁמַע-נָא וְאַנְכִי אֲדַבֵּר אֲשַׁאלְךָ
וְהוֹדִיעֲנִי: לְשִׁמְע־אֲזֶן שְׁמַעְתִּיךָ וְעַתָּה עֵינִי
רָאִיתִךָ: וְעַל-כֵּן אֶמָּאֵס וְנִתְמַתִּי עַל-עַפְרָא וְאַפְרָ:
וַיְהִי אַחֲרֵי דִבְרֵי י-הוָה אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֵלִי-
אִיּוֹב וַיֹּאמֶר י-הוָה אֶל-אֱלִיפָז הַתִּימָנִי תְרֵה אִפִּי
בְּךָ וּבִשְׁנֵי רֵעֶיךָ כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי
אִיּוֹב: וְעַתָּה קְחוּ-לָכֶם שְׂבָעָה-פָּרִים וְשִׁבְעָה
אִילִים וּלְכוּ אֶל-עַבְדִּי אִיּוֹב וְהַעֲלִיתֶם עוֹלָה
בַּעֲדָכֶם וְאִיּוֹב עַבְדִּי יִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם כִּי אִם-פָּגְנוּ
אֲשָׂא לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת עִמָּכֶם וְנָלָה כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם
אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב: וַיֵּלְכוּ אֱלִיפָז הַתִּימָנִי
וּבִלְקָד הַשּׁוּחִי צֹפֵר הַנַּעֲמָתִי וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
אֱלֹהִים י-הוָה וַיֵּשֶׂא י-הוָה אֶת-פָּנָי אִיּוֹב: וַי-הִהוּ
שָׁב אֶת-שִׁבּוֹת אִיּוֹב בְּהִתְפַּלְּלוֹ בְּעַד רַעְיוֹ וַיִּסֹּף י-
הוָה אֶת-כָּל-אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לְמִשְׁנָה: וַיָּבֹאוּ אֵלָיו
כָּל-אֶחָיו וְכָל-אֲחֵי־תֵיבּוֹ וְכָל-יָדָעָיו לִפְנֵים וַיֵּאכְלוּ
עִמּוֹ לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וַיִּגְדּוּ לוֹ וַיִּנְחֲמוּ אוֹתוֹ עַל כָּל-
הָרָעָה אֲשֶׁר-הֵבִיא י-הוָה עָלָיו וַיִּתְּנוּ-לוֹ אִישׁ
קִשְׁיָטָה אַחַת וְאִישׁ גָּזֶם זָהָב אַחַד: וַי-הִהוּ בֶרֶךְ
אֶת-אַחֲרֵית אִיּוֹב מִרְאשֵׁתוֹ וַיְהִי-לוֹ אַרְבַּעַת עָשָׂר
אֵלֶּף צֹאן וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים גָּמְלִים וְאֵלֶּף-צֹמֵד בָּקָר
וְאֵלֶּף אֲתוֹנוֹת: וַיְהִי-לוֹ שִׁבְעֶנָּה בָּנִים וְשָׁלוֹשׁ
בָּנוֹת: וַיִּקְרָא שְׁמֵי-הָאִמֹת יְמִימָה וְשֵׁם הַשְּׁנִיית
קִצִּיעָה וְשֵׁם הַשְּׁלִישִׁית קָרֵן הַפּוֹד: וַיֵּלֶא נִמְצָא
נָשִׁים יָפוֹת כַּבָּנוֹת אִיּוֹב בְּכָל-הָאָרֶץ וַיָּתֵן לָהֶם
אֲבִיהֶם נָחֳלָה בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם: וַיְהִי אִיּוֹב אַחֲרֵי-
זֹאת מֵאָה וָאַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֵּרָאֵה אֶת-בָּנָיו וְאֶת-
בָּנֵי בָנָיו אַרְבַּעַת דָּרוֹת: וַיִּמָּת אִיּוֹב זָקֵן וְשָׁבַע
יָמִים:

שִׁיר הַנְּשִׁירִים

א שִׁיר הַנְּשִׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה: וַיִּשְׁקֹנִי
מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי-טוֹבִים דְּדִיךְ מִיָּינוּ: גְּלִרִית
שְׁמִנִיךָ טוֹבִים שְׁמֹן תוֹרֵךְ שְׁמֶךָ עַל-כֵּן עֲלָמוֹת
אֶהְבּוּךָ: מְשַׁכְנֵי אַחֲרֶיךָ גְּרוּעָה הִבִּיאֵנִי הַמֶּלֶךְ
תְּדָרִיו נִגְלִילָה וְנִשְׁמַחְתָּ בָּךְ נִזְכִּירָה דְּדִיךְ מִיָּינוּ
מִיִּשְׁרִים אֶהְבּוּךָ: שְׁחוּרָה אֲנִי וְנֶאֱוָה בָנוֹת

וַיִּשְׁלַם כַּאֲהֲלִי קָדָר פִּירִיעוֹת שְׁלָמָה: וְאֵלִי-
תִּרְאוּנִי שְׁאֵנִי שְׁתַּרְחֲרַת שְׁשׁוֹנְפִתִּנִי הַשֶּׁמֶשׁ בְּנִי
אֲמִי גְחֵרוּ-בִי שְׁמִנִי נִטְרָה אֶת-הַכְּרָמִים כְּרָמִי
שְׁלִי לֹא נִטְרָתִי: הִגִּידָה לִי שְׂאֵהְבָה נִפְשִׁי אִיכָּה
תִּרְעָה אִיכָּה תִרְבִּיץ בְּצִהָרִים שְׁלָמָה אֶהְיָה
כְּעֻטִּיהָ עַל עֲדָרֵי חֲבָרִיךָ: אִם-לֹא תִדְעִי לָךְ הִיפָּה
בְּנָשִׁים צֹאֵי-לָךְ בְּעַקְבֵי הַצֹּאן וְרַעֲלִי אֶת-גְּדִילְתִּיךָ
עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרָעִים: לִסְסָתִי בְּרַכְבִּי פִרְעָה
דְּמִיתִיךָ רַעֲיָתִי: נֶאֱוָו לְחִילִיךָ בַּתָּרִים צוּאֲרֶךְ
בַּחֲרוּזִים: תוֹרִי זָהָב גַּעֲשֵׂה-לָךְ עִם נִקְדוֹת
הַכֶּסֶף: יַעַד-שְׁהַמֶּלֶךְ בְּמִסְבּוֹ נִרְדִּי נִתֵּן רִיחוֹ:
יִצְרוֹר הַמֶּר דּוֹדִי לִי בֵּין שְׂדֵי יָלִין: אֲשַׁפֵּל
הַכֶּפֶר דּוֹדִי לִי בְּכַרְמִי עֵין גָּדִי: וַיִּהְיֶה יָפָה רַעֲיָתִי
הִנֵּה יָפָה עֵינֶיךָ יוֹגִים: וַיִּהְיֶה יָפָה דּוֹדִי אֶף נָעִים
אֶף-עֲרֻשָׁנו רַעֲנָנָה: קָרוֹת בְּתִינוֹ אֲרָזִים רַהֲיִטְנוּ
בְּרוֹתִים:

הַלְבוֹת מִלְכִּים וּמִלְחָמוֹת פָּרָק ד'

ד, א רְשׁוֹת יֵשׁ לַמֶּלֶךְ לִתֵּן מִסַּעַל הָעָם לְצָרְכָיו, אוֹ לְצָרְךָ הַמִּלְחָמוֹת; וְקוֹצֵב לוֹ מִכֶּסֶּם, וְאִסּוּר לְהַבְרִיחַ מִן הַמִּכָּס שָׁלוֹ. וַיֵּשׁ לוֹ לְגִזֹּר שֶׁכָּל מִי שִׁיגָגֵב הַמִּכָּס, יִלְקַח מִמוֹנּוֹ אוֹ יַחְרֹג: שֶׁנֶּאֱמַר "וְאַתָּה, תִּהְיֶה לוֹ לְעֶבְדִּים", וְלַחֲלֹן הוּא אוֹמֵר "יִהְיֶה לְךָ לְמַסַּע וְעֶבְדוּךָ" מִכָּאן שְׁנוֹתֶיךָ מִסַּע וְקוֹצֵב מִכָּס, וְדִינּוֹ בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכִיּוֹצֵא בָהֶן דִּין, שֶׁכָּל הָאִסּוּר בְּפִרְשֵׁת מִלְכָּה, מִלְכָּה זֹכָה בּוֹ.

ד, ב וְשׁוֹלַח בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל, וְלֹקַח מִן הָעָם הַגְּבוּרִים וְאֲנָשֵׁי חַיִּיל, וְעוֹשֶׂה מִהֵן חֵיל לְמַרְפָּבָתוֹ וּבִפְרָשָׁיו, וּמַעֲמִיד מִהֵן עוֹמְדִים לְפָנָיו. וּמַעֲמִיד מִהֵן אֲנָשִׁים לְרוּץ לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וְשֵׁם לוֹ בְּמַרְפָּבָתוֹ וּבִפְרָשָׁיו, וְרָצוּ, לְפָנָי מַרְפָּבָתוֹ". וְלֹקַח מִן הַיָּפִים שִׁבְהֵם לְהִיזֹת שְׂמֻשִׁים וְעוֹמְדִים לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאַתָּה בַּחֲוָרֶיכֶם הַטּוֹבִים, וְאַתָּה חַמּוּרֶיכֶם יָקָה; וְעָשִׂה, לְמַלְאכָתוֹ".

ד, ג וְכֵן לֹקַח מִכָּל בַּעֲלֵי אֲמָנוּת, כָּל מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ; וְעוֹשֶׂיךָ לוֹ מַלְאכָתוֹ, וְנוֹתֵן שָׂכָרָן. וְלֹקַח כָּל הַבְּהֵמוֹת וְהָעֶבְדִּים וְחַשְׁפָּחוֹת לְמַלְאכָתוֹ, וְנוֹתֵן שָׂכָרָן אוֹ דְּמִיחָן שֶׁנֶּאֱמַר "וְלַחֲרַשׁ חֲרִישׁוֹ וְלַקָּצֵר קָצִירוֹ, וְלַעֲשׂוֹת כָּלִי מַלְחָמָתוֹ וְכָלִי רֶכֶב... וְאַתָּה עֲבָדֶיכֶם וְאַתָּה שִׁפְחוֹתֶיכֶם וְאַתָּה בַּחֲוָרֶיכֶם הַטּוֹבִים, וְאַתָּה חַמּוּרֶיכֶם יָקָה; וְעָשִׂה, לְמַלְאכָתוֹ".

ד, ד וְכֵן לֹקַח מִכָּל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל נָשִׁים וּפְּיֻלְגָּשִׁים: נָשִׁים, בְּכַתְּבָה וְקִדּוּשִׁין; וּפְּיֻלְגָּשִׁים, בְּלֹא כְּתָבָה וּבְלֹא קִדּוּשִׁין, אֲלֵא בִּיחּוּד בְּלֶבֶד קוֹנָה אוֹתָהּ, וּמִתְּרַת לוֹ. אֲבָל הַחֲדִיוֹט אִסּוּר בְּפִיֻלְגָּשׁ, אֲלֵא בְּאִמָּה עֲבָרִיָּה בְּלֶבֶד אַחֵר יַעֲוֶה. וַיֵּשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת הַפְּיֻלְגָּשִׁים

שְׁלֹקָה לְאַרְמוֹנָו טַבָּחוֹת וְאוֹפּוֹת וְרִקְחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאַתָּה בְּנוֹתֶיכֶם, יָקָה, לְרִקְחוֹת וּלְטַבָּחוֹת, וּלְאוֹפּוֹת".

ד, ה וְכֵן כּוֹפֶה אֶת הָרְאוּיִין לְהִיזֹת שָׂרִים, וּמִמְנָה אוֹתָם שָׂרֵי אֱלָפִים וְשָׂרֵי חֲמֻשִׁים שֶׁנֶּאֱמַר "וְלָשׁוֹם לוֹ, שָׂרֵי אֱלָפִים וְשָׂרֵי חֲמֻשִׁים". וְלֹקַח הַשְּׂדוֹת וְהַיְּזִיתִים וְהַפְּרָמִים לְעֶבְדָיו, כְּשִׁילְכוֹ לְמַלְחָמָה וְיִפְשְׁטוֹ עַל מְקוֹמוֹת אֵלּוּ, אִם אֵין לָהֶם מַה יֵּאכְלוּ אֲלֵא מִשֶּׁם, וְנוֹתֵן דְּמִיחָן שֶׁנֶּאֱמַר "וְאַתָּה שְׂדוֹתֶיכֶם וְאַתָּה פְּרָמֶיכֶם וְזִיתֶיכֶם, הַטּוֹבִים יָקָה; וְנָתַן, לְעֶבְדָיו". וַיֵּשׁ לוֹ מַעֲשֶׂה מִן הַזֵּרְעִים וּמִן הָאֵילָנוֹת וּמִן הַבְּהֵמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "וְזֵרְעֶיכֶם וְכַרְמֵיכֶם, יַעֲשֶׂה... וְצֹאנֶיכֶם, יַעֲשֶׂה".

ד, ו הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ נוֹטֵל מִכָּל הָאֲרָצוֹת שְׂפּוֹבֵשִׁין יִשְׂרָאֵל, חֶלֶק אֶחָד מִשְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה; וְדָבָר זֶה, חֶק לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם.

ד, ז כָּל חֲרוּגֵי הַמֶּלֶךְ, מִמוֹנָן לְמִלְכָּה; וְכָל הַמַּמְלָכוֹת שְׂפּוֹבֵשׁ, חָרִי אוֹצְרוֹת הַמִּלְכִּים לְמִלְכָּה. וְשֹׂאֵר הַבָּזָה שְׁבוּזָזִין בּוּזָזִין וְנוֹתָנִין לְפָנָיו, וְהוּא נוֹטֵל מִחֲצִית בְּרֹאשׁוֹ; וּמִחֲצִית הַבָּזָה, חוֹלְקִין אוֹתָהּ. כָּל אֲנָשֵׁי הַצָּבָא בִּיחָד עִם הָעָם חִיוֹשְׁבִין עַל הַפְּלִים בְּמַחֲנֶה לְשִׁמְרָהּ, חוֹלְקִין בְּשׂוֹנָה שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי כַחֲלָק חֵירָד בְּמַלְחָמָה, וּכְכַחֲלָק חֵיִשָּׁב עַל הַפְּלִים יַחְדוֹ יַחֲלִקוּ".

ד, ח כָּל הָאָרֶץ שְׂפּוֹבֵשׁ, חָרִי הִיא שָׁלוֹ: נוֹתֵן לְעֶבְדָיו לְאֲנָשֵׁי הַמַּלְחָמָה, כָּפִי מַה שִׁירָאָה; וּבְנֵיחַ לְעֶצְמוֹ, מַה שִׁירָצָה. וּבְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, דִּינּוֹ דִּין.

ד, ט וּבְכָל יְהִיּוֹ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְתִהְיֶה מִחֲשַׁבְתּוֹ וּמִגְמָתוֹ לְהָרִים דַּת הָאֱמֶת, וּלְמַלְאוֹת הָעוֹלָם צֶדֶק, וְלִשְׁבֹּר זְרוּעַ הַרְשָׁעִים, וְלַחֲלֹחַם מַלְחָמוֹת ח' שְׂאִין מִמְּלִיכִין מִלְכָּה

תַּחֲלָה, אֵלֶּא לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּמִלְחָמָה: שְׁנֵאמַר
”וּשְׁפָטְנוּ מִלִּפְנֵי וַיֵּצֵא לִפְנֵינוּ, וְנִלְחַם אֶת
מִלְחַמֵּתֵנוּ”.

הַלְבוֹת מִלָּכִים וּמִלְחָמוֹת פֶּרֶק ה

הֵא אֵין הַמֶּלֶךְ נִלְחַם תַּחֲלָה, אֵלֶּא עַל מִלְחָמַת
מִצְוָה. וְאִיזוֹ הִיא מִלְחָמַת מִצְוָה זוֹ מִלְחָמַת
שִׁבְעָה עָמָּמִים, וּמִלְחָמַת עַמְּלֵק, וְעִזְרַת
יִשְׂרָאֵל מִצָּר שָׂבָא עֲלֵיהֶם. וְאַחֵר כֶּךָ נִלְחַם
בְּמִלְחָמַת הָרָשׁוֹת וְהִיא הַמִּלְחָמָה שֶׁנִּלְחַם עִם
שָׂאֵר הָעַמִּים, כִּדִּי לְהַרְחִיב גְּבוּל יִשְׂרָאֵל
וּלְהַרְבּוֹת בְּגִדְלָתוֹ וּשְׁמֻעוֹ.

הֵב מִלְחָמַת מִצְוָה אֵינּוּ צָרִיךְ לְטַל בָּהּ רָשׁוֹת
בֵּית דִּין, אֵלֶּא יוֹצֵא מַעֲצָמוֹ בְּכָל יָעַת, וְכוּפָה
הָעַם לְצִאָתוֹ. אֲבָל מִלְחָמַת הָרָשׁוֹת אֵינּוּ
מוֹצִיא הָעַם בָּהּ, אֵלֶּא עַל פִּי בֵּית דִּין
שֶׁלִּשְׁבָעִים וְאַחַד.

הֵג וּפּוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ, וְאֵין מִמַּחֲיִין בִּידּוֹ.
וְדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לָהּ שְׁעוֹר, אֵלֶּא כִּפִּי מַה שֶּׁהוּא
צָרִיךְ: אֵינּוּ מַעֲקֵם הַדְּרָכִים מִפְּנֵי כְּרָמוֹ שְׁלֹזָה,
אוֹ מִפְּנֵי שְׂדֵהוּ שְׁלֹזָה, אֵלֶּא הוֹלֵךְ בְּשׂוֹרָה,
וְעוֹשֶׂה מִלְחָמָתוֹ.

הֵד מִצְוֹת עֲשֵׂה לְהַחֲרִים שִׁבְעָה עָמָּמִין,
שְׁנֵאמַר ”הַחֲרֵם תַּחֲרִימֶם”; וְכָל שָׂבָא לִידּוֹ
אֶחָד מֵהֶן, וְלֹא הִרְגוּ הָרִי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא
תַעֲשֶׂה, שְׁנֵאמַר ”לֹא תַחֲיֶה, כָּל נִשְׁמָחָה”. וְכִבֵּר
אֲבָדוֹ, וְאֲבָד זִכְרָם.

הֵה וְכֵן מִצְוֹת עֲשֵׂה לְאַבֵּר זֶרַע עַמְּלֵק,
שְׁנֵאמַר ”תִּמְחָה אֶת זִכְר עַמְּלֵק”; וּמִצְוֹת עֲשֵׂה
לְזַכֵּר תָּמִיד מַעֲשָׂיו הָרָעִים וְאַרְיִבָתוֹ, כִּדִּי
לְעוֹרֵר אִיבָתוֹ שְׁנֵאמַר ”זָכוֹר, אֵת אֲשֶׁר עֲשֵׂה
לָךְ עַמְּלֵק”. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמָדוֹ, ”זָכוֹר” בִּפְהֵ;
”לֹא, תִשְׁכַּח” בִּלְבָב, שְׁאִסוֹר לְשַׁכַּח אִיבָתוֹ
וּשְׁנֵאָתוֹ.

הֵו כָּל הָאֲרָצוֹת שְׂכֻבְשִׁין יִשְׂרָאֵל בְּמֶלֶךְ עַל
פִּי בֵּית דִּין הָרִי זֶה כִּפּוּשׁ רַבִּים, וְהָרִי הִיא
כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׂכֻבְשׁ יְהוֹשׁוּעַ לְכָל דֶּבַר: וְהוּא
שְׂכֻבְשׁוֹ אוֹתָהּ, אַחֵר כִּפּוּשׁ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה.

הֵז וּמִתָּר לְשַׁכֵּן בְּכָל הָעוֹלָם, חוּץ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם: מִן הַיָּם הַגָּדוֹל הַמַּעֲרָבִי אֶרְבַּע מֵאוֹת
פָּרָסָה עַל אֶרְבַּע מֵאוֹת פָּרָסָה, כְּנָגֵד אֶרֶץ כּוּשׁ
וּכְנָגֵד הַמִּדְבָּר הַכָּל אֲסוּר לְהִתְיָשֵׁב בָּהּ.

הֵח וּבִשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת, הִזְחִירָה תּוֹרָה שְׁלֹא
לְשׁוּב לְמִצְרַיִם ”לֹא תִסְפוֹן לְשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה,
עוֹד”, ”לֹא תִסֹּף עוֹד לְרֹאשָׁהּ”, ”לֹא תִסְפוּ
לְרֹאשָׁתָם עוֹד, עַד עוֹלָם”. וְאַלְכֶםנִדְרִיָּה בְּכָל־
הָאֲסוּר.

הֵט מִתָּר לַחֲזוֹר לְאֶרֶץ מִצְרַיִם לְסַחֲוֹרָה
וּלְפִרְקַמְטִיָּה, וְלִכְבֹּשׁ אֲרָצוֹת אַחֲרוֹת; וְאֵין
אֲסוּר אֵלֶּא לְהַשְׁתַּקֵּעַ שָׁם. וְאֵין לִזְקִין עַל לֹא
זֶה שִׁבְעַת הַכְּנִיסָה, מִתָּר הוּא; וְאִם יִחַשֵׁב
לִישֵׁב וּלְהַשְׁתַּקֵּעַ, אֵין בּוֹ מַעֲשֵׂה.

הֵי וְיִרְאָה לִי שָׂאֵם כִּבֹּשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ
מִצְרַיִם עַל פִּי בֵּית דִּין, שְׁחִיא מִתָּרָת; וְלֹא
הִזְחִירָה תּוֹרָה אֵלֶּא לְשׁוּב לָהּ יְחִידִים, אוֹ
לְשַׁכֵּן בָּהּ וְהִיא בֵּיד גּוֹיִים, מִפְּנֵי שְׁמַעְשִׂיָּהּ
מִן־לְקָלִין יוֹתֵר מִכָּל הָאֲרָצוֹת, שְׁנֵאמַר
”כִּמְעַשֶׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם...”.

הֵי־אִסוּר לְצִאָת מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לְאֶרֶץ
לְעוֹלָם אֵלֶּא לְלַמֵּד תּוֹרָה, אוֹ לְשֹׂא אִשָּׁה, אוֹ
לְהַצִּיל מִיַּד הַגּוֹיִים, וְיִחֲזוֹר לְאֶרֶץ; וְכֵן יוֹצֵא
הוּא לְסַחֲוֹרָה. אֲבָל לְשַׁכֵּן בְּחוּצָה לְאֶרֶץ, אֲסוּר
אֵלֶּא אִם כֵּן חֲזַק שֵׁם הָרַעֲב, עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה שׂוֹרָה
דִּינָר חֲטִין בְּשָׁנֵי דִינָרִין.

הֵי־בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשָׁחִיו הַמַּעֲוֹת
מִצְוִיּוֹת וְהַפְּרוֹת בִּיקָר. אֲבָל אִם הָיוּ הַפְּרוֹת
בְּזוּל, וְלֹא יִמָּצֵא מַעֲוֹת וְלֹא בְּמַה יִשְׁתַּכַּר,

וְאֶבְרָהָה פְּרוּטָה מִן הַכִּסִּים יֵצֵא לְכָל מְקוֹם שִׁימָצָא בּוֹ רוּחַ. וְאֵף עַל פִּי שְׁמַתָּר לְצֹאתָ, אֵינָה מִדַּת חֲסִידוּת: שְׁחֵרֵי מַחְלֹן וּכְלִיזֹן שְׁנֵי גְדוּלֵי הַדּוֹר הָיוּ, מִפְּנֵי צָרָה גְדוֹלָה יֵצְאוּ, וְנִתְחַיְּבוּ בְּלִיָּה לְמָקוֹם.

הַיָּג גְּדוּלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מִנְּשָׁקִין עַל תְּחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּמִנְּשָׁקִין אֲבֹנִיָּה, וּמִתְגַּלְגְּלִין עַל עֶפְרָה; וְכֵן הוּא אוֹמֵר "כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ, אֶת אֲבֹנֵיךָ; וְאֵת עֶפְרָה, יַחֲנֶנוּ".

הַיָּד אָמְרוּ חֲכָמִים, כָּל חֲשׂוֹכֵן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עֲוֹנוֹתָיו מַחְוִלִּין שְׁנֵאמָר "וְכָל יֹאמֵר שָׁכֵן, חֲלִיתִי; הָעַם חִישָׁב בָּהּ, נִשְׂא עֹץ". אֲפֹלוּ הָלָךְ בָּהּ אַרְבַּע אֲמוּת, זֹכֶה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכָל הַקְּבוֹר בָּהּ, נִתְפַּכֵּר לוֹ, וּכְאֵלּוּ הַמְּקוֹם שֶׁהוּא בּוֹ מִזְבֵּחַ בִּפְרָה, שְׁנֵאמָר "וְכִפֹּר אֲדָמָתוֹ עִמּוֹ". וּבִפְרָעָנוּת הוּא אוֹמֵר "עַל אֲדָמָה טִמְאַחַת תִּמְוֹת". וְאֵינּוּ דוֹמָה קוֹלְטָתוֹ מִחַיִּים, לְמִי שֶׁקוֹלְטָתוֹ לְאַחֵר מִיָּתָהּ. וְאֵף עַל פִּי כֵן גְּדוּלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מוֹלִיכִין אֶת מִתִּיחֵן לְשֹׁם; יֵצֵא וּלְמַד מִיַּעֲקֹב אֲבִינּוּ, וְיוֹסֵף הַצַּדִּיק.

הַטֹּז לְעוֹלָם יְדוֹר אָדָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲפֹלוּ בְּעִיר שְׂרָפָה גּוֹיִים; וְאֵל יְדוֹר בַּחוּצָה לְאֶרֶץ, וְאֲפֹלוּ בְּעִיר שְׂרָפָה יִשְׂרָאֵל: שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא לַחוּצָה לְאֶרֶץ כְּאֵלוּ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה, שְׁנֵאמָר "כִּי גֵר־שׁוֹנֵי הַיּוֹם מִהֶסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת ח' לֹאמֹר לָךְ עֹבֵד אֱלֹהִים אֲחֵרִים". וּבִפְרָעָנוּת הוּא אוֹמֵר "וְאֵל אֲדָמָת יִשְׂרָאֵל לֹא יִבְאוּ".

הַטֹּז כֶּשֶׁם שְׂאֵסוֹר לְצֹאת מִהָאֶרֶץ לַחוּצָה לְאֶרֶץ כֶּדָּ אֵסוֹר לְצֹאת מִכָּבֶל לְשֹׂאֵר אֲרָצוֹת, שְׁנֵאמָר "בְּבִלָּה יוֹבְאוּ, וְשָׂמָּה יִהְיוּ".

הַלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחָמוֹת פָּרָק ו

וְאֵי אֵין עוֹשִׂין מִלְחָמָה עִם אָדָם בְּעוֹלָם, עַד שֶׁקוֹרְאִין לוֹ לְשָׁלוֹם אַחֵד מִלְחָמַת חֲרָשׁוֹת, וְאַחֵד מִלְחָמַת מִצְוָה: שְׁנֵאמָר "כִּי תִקְרַב אֶל

עִיר, לְהַלָּחֶם עָלֶיהָ וּקְרָאתָ אֶלֶיהָ, לְשָׁלוֹם". אִם הִשְׁלִימוּ, וּקְבֹלוּ שְׁבַע מִצְוֹת שְׁנַצְטוּוּ בְּנֵי נֹחַ עָלֶיהֶן אֵין הוֹרְגִין מִהֶן נִשְׁמָה; וְחֲרֵי הֶן לָמָּס, שְׁנֵאמָר "יִהְיוּ לָךְ לָמָּס וְעֲבָדֶיךָ".

וְכִי קְבֹלוּ עָלֶיהֶן הַמָּס, וְלֹא קְבֹלוּ הָעֲבָדוֹת, אוֹ שֶׁקְבֹלוּ הָעֲבָדוֹת, וְלֹא קְבֹלוּ הַמָּס אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם: עַד שֶׁיִּקְבֹּלוּ שְׁנֵיהֶם. וְהָעֲבָדוֹת שֶׁיִּקְבֹּלוּ הֵיא שִׁיחֵיו נְבִזִּים וְשִׁפְלִים לְמִטָּה, וְלֹא יִרְיֻמוּ רֹאשׁ בְּיִשְׂרָאֵל, אֵלּא יִהְיוּ כְּבוֹשִׁים תַּחַת יָדָם; וְלֹא יִתְמַנּוּ עַל יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹם דָּבָר בְּעוֹלָם.

וְגַם וְהַמָּס שֶׁיִּקְבֹּלוּ הוּא שִׁיחֵיו מוֹכְנִים לְעֲבוּדַת הַמֶּלֶךְ בְּגוֹפָם וּמְמוֹנָם, כְּגוֹן בְּנִין חֲחוּמוֹת, וְחֻזִּיק הַמִּצְוֹת, וּבְנִין אֲרָמוֹן הַמֶּלֶךְ וְכִיּוֹצֵא בּוֹ: שְׁנֵאמָר "זֶה דָּבָר הַמָּס אֲשֶׁר הֵעֵלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה, לְבָנוֹת אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּיתוֹ וְאֶת הַמִּלּוֹא, וְאֶת, חֻמַּת יְרוּשָׁלַם... וְאֶת כָּל עָרֵי הַמִּסְכָּנוֹת, אֲשֶׁר הָיוּ לְשְׁלֹמֹה... וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לָמָּס עֶבֶד, עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וּמִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה, עֶבֶד: כִּי הֵם אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה, וְעֲבָדָיו וְשָׂרָיו וְשְׁלִישָׁיו, וְשָׂרֵי רֶכֶב, וּפָרָשָׁיו".

וְדַ וַיֵּשׁ לְמֶלֶךְ לְחַתָּנוֹת עִמָּהֶם שִׁינָח חֲצִי מְמוֹנָם, אוֹ הַקְּרָקְעוֹת וַיִּנָּיֵחַ כָּל הַמַּטְלָטְלִין, אוֹ כָּל הַמַּטְלָטְלִין וַיִּנָּיֵחַ הַקְּרָקְעוֹת כִּפִּי מִה שִׁיתָנוּ. וְאֵסוֹר לְשָׁקֵר בְּבָרִיתָם וּלְכַזֵּב לָהֶם, אַחֵר שֶׁהִשְׁלִימוּ וּקְבֹלוּ שְׁבַע מִצְוֹת.

וְהָ וְאִם לֹא הִשְׁלִימוּ, אוֹ שֶׁהִשְׁלִימוּ וְלֹא קְבֹלוּ שְׁבַע מִצְוֹת עוֹשִׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה, וְהוֹרְגִין כָּל הַזִּכְרִים הַגְּדוֹלִים, וּבּוֹזְזִין כָּל מְמוֹנָם וְטַפָּם; וְאֵין הוֹרְגִין אִשָּׁה וְלֹא קִטָּן שְׁנֵאמָר "וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף", זֶה טַף שְׁלִזְכָּרִים.

וְכִי בִּמְהָ דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמִלְחָמַת חֲרָשׁוֹת, שֶׁהֵיא עִם שְׂאֵר הָאֲמוּת. אֲבָל שְׁבַעָה עִמָּמִין וְעַמְלִק שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ, אֵין מַנִּיחִין מִהֶם נִשְׁמָה:

שֶׁנֶאֱמַר "בֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל הָעָרִים... רֵק, מִעָרֵי הָעָמִים... לֹא תִּחְיֶה, כָּל נִשְׁמָה", וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּעֲמֻלָּק "תִּמְחָה אֶת זֶכֶר עַמֻּלָּק".

וְזוֹ וּמִנִּין שְׂאִינוֹ מִדְּבַר אֵלָּא בָּאֵלוֹ שֶׁלֹּא הַשְּׁלִימּוֹ: שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא הִיְתָה עִיר, אֲשֶׁר הַשְּׁלִימָה אֶת יִשְׂרָאֵל, בְּלִתי חֲחוּי, יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן: אֶת הַבַּל, לָקָחוּ בַּמִּלְחָמָה. כִּי מֵאֵת ה' הִיְתָה לְחֹזֶק אֶת לִבָּם לְקִרְאֵת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל, לְמַעַן הַחֲרִימָם" מִכָּלֵל שֶׁשְּׁלָחוּ לָהֶם לְשָׁלוֹם, וְלֹא קִבְּלוּ.

וְחַ שְׁלוֹשָׁה כְּתָבִים שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ, עַד שֶׁלֹּא נִכְנַס לָאָרֶץ: הִרְאֵשׁוֹן שָׁלַח לָהֶם מִי שְׁרוּצָה לְבָרַח, וְבָרַח; וְחֹזֶר וְשָׁלַח מִי שְׁרוּצָה לְהַשְׁלִיֵם, וְשָׁלִיֵם; וְחֹזֶר וְשָׁלַח מִי שְׁרוּצָה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה, יַעֲשֶׂה.

וְט אִם בֶּן, מִפְּנֵי מַה הָעָרִימוּ יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן: לִפִּי שֶׁשָּׁלַח לָהֶם בְּכָלֵל, וְלֹא קִבְּלוּ; וְלֹא יָדְעוּ מִשֹּׁפֵט יִשְׂרָאֵל, וְדָמוֹ שְׂאִין פּוֹתֶחֱחִין לָהֶם לְשָׁלוֹם. וְלָמָּה קָשָׁה הַדְּבַר לְנִשְׂיָאִים, וְרָאוּ שְׂרָאוּי לְהַכּוֹתָם לִפִּי חֶרֶב לוֹלִי הַשְּׁבוּעָה: מִפְּנֵי שֶׁפָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית, וְחָרִי הוּא אוֹמֵר "לֹא תִכְרַת לָהֶם בְּרִית"; אֵלָּא הָיָה דִּינָם, שִׁיחִיו לְמַם עֲבָדִים. וְהוֹאִיל וּבִטְעוֹת נִשְׁבְּעוּ לָחֵן בְּדִין הָיָה שִׁיחֲרָגוּ עַל שֶׁהִטְעוּם, לוֹלִי חֲלוּל חַשָּׁם.

וְי עֲמוֹן וּמוֹאָב אֵין שׁוֹלְחִין לָהֶם לְשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלָמָם, וְטִבָּתָם". אָמְרוּ חֲכָמִים, לִפִּי שֶׁנֶּאֱמַר "וְקִרְאֵת אֵלֶיהָ, לְשָׁלוֹם", יָכוֹל עֲמוֹן וּמוֹאָב בֶּן תִּלְמוֹד לֹאֵר "לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלָמָם". לִפִּי שֶׁנֶּאֱמַר "עַמֻּד יֹשֵׁב בְּקִרְבֶּךָ... בְּטוֹב לוֹ", יָכוֹל עֲמוֹן וּמוֹאָב בֶּן תִּלְמוֹד לֹאֵר "וְטִבָּתָם". וְאֵף עַל פִּי שְׂאִין שׁוֹאֵלִים בְּשָׁלוֹמָם, אִם הַשְּׁלִימּוֹ מַעֲצָמָם תִּחְלָה, מִקְבִּלִין אוֹתוֹ.

וְיֹא פִּשְׁצָרִין עַל עִיר לְתַפְסָּהּ, אֵין מִקִּיפִין

אוֹתָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ אֵלָּא מִשְׁלוֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ, וּמִנִּיחִין מְקוֹם לְבוֹרָתָהּ, וְלָמִי שְׁרוּצָה לְהַמְלִיט עַל נַפְשׁוֹ: שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּצְבְּאוּ, עַל מַדִּיָן, כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה', אֶת מֹשֶׁה" מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמַדּוֹ, שֶׁבִּכְּךָ צִוָּהוּ.

וְיִב אֵין קוֹצְצִין אֵילָנֵי מֵאֲכָל שְׁחוּיָן לְמַדִּינָה, וְאֵין מוֹנְעִין מֵהֶם אֲמַת הַמַּיִם כִּדִּי שְׂיִיבָשׁוּ: שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָה"; וְכָל הַקּוֹצֵץ, לוֹקָה. וְלֹא בַּמַּצּוֹר בְּלִבָּד, אֵלָּא בְּכָל מְקוֹם, כָּל הַקּוֹצֵץ אֵילָן מֵאֲכָל דֶּרֶךְ הַשְּׁחָתָה לוֹקָה. אֲבָל קוֹצְצִין אוֹתוֹ, אִם הָיָה מִזִּיק אֵילָנוֹת אַחֲרוֹת, אוֹ מִפְּנֵי שְׂמִיזִיק בַּשָּׂדֶה אַחֲרִים, אוֹ מִפְּנֵי שְׂדָמִיו יִקְרִיִם; לֹא אֶסְרָה תוֹרָה, אֵלָּא דֶּרֶךְ הַשְּׁחָתָה.

וְיִג כָּל אֵילָן סָרֵק מִתֵּר לִקֵּץ אוֹתוֹ, וְאֶפְלוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ. וְכֵן אֵילָן מֵאֲכָל שְׁחִזְקִין, וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֵלָּא דְּבַר מוֹעֵט שְׂאִינוֹ רָאוּי לְטַרַח בּוֹ מִתֵּר לְקַצּוֹ. וְכַמָּה יִהְיֶה חֲזִית עוֹשֶׂה, וְלֹא יִקְצְנוּ רַבַּע חֲקֹב זֵיתִים; וְדָקֵל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קֹב תְּמָרִים, לֹא יִקְצְנוּ.

וְיִד וְלֹא הָאֵילָנוֹת בְּלִבָּד, אֵלָּא כָּל הַמַּשְׁבֵּר כְּלִים, וְקוֹרֵעַ בְּגָדִים, וְחוֹרֵם בְּנִין, וְסוֹתָם מוֹעִין, וּמֵאֲבֵד מֵאֲכָלוֹת דֶּרֶךְ הַשְּׁחָתָה עוֹבֵר בְּ"לֹא תִשְׁחִית"; וְאֵינוֹ לוֹקָה, אֵלָּא מִכַּת מַרְדּוֹת מִדְּבָרֵיהֶם.

וְטו צָרִין עַל עִירוֹת חֲגוּזִים בַּשָּׁבָת, וְעוֹשִׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה בַּשָּׁבָת שֶׁנֶּאֱמַר "עַד רִדְתָּה", וְאֶפְלוֹ בַּשָּׁבָת: בֵּין מִלְחָמָה מִצֹּה, בֵּין מִלְחָמָה חֲרָשׁוֹת.

וְטז כְּשֶׁחֲזָנוּ, חוֹזִין בְּכָל מְקוֹם. וְיִמִּי שֶׁנִּתְּחַרַּג בַּמִּלְחָמָה בְּמְקוֹם שְׂיִפָּל, שָׁם יִקְבֹּר: קוֹנָה מְקוֹמוֹ, כְּמַת מִצֹּה. וְאַרְבַּעָה דְּבָרִים, פָּטְרוּ בַּמַּחֲנֶה: אוֹכְלִים חֲדָמָאִי; וּפְטוּרִים מִרְחִיצַת יָדֵים, בְּתַחֲלָה; וּמִבִּיאִין כָּל מִינֵי עֲצִים, מִכָּל

מקום ואפלו מצאן תלושים ויבשים, אין מקפידין על כך במחנה.

ויז וכן פטורין מלערב ערובי חצרות במחנה, אלא מטלטלין מאהל לאהל ומסכה לסכה והוא שיקיפו כל המחנה מהצה גבוהה עשרה טפחים, כדי שתהיה רשות יחיד כמו שנתבאר בהלכות שבת. ואין מחנה פחותה מעשרה. וכשם שפטורין מכל אלו בהליכתן, כך פטורין בחזירתן.

ויה ואסור להפנות בתוך המחנה, או על פני השדה בכל מקום; אלא מצות עשה לתקן דרך שם מיחדת להפנות בה, שנאמר "ויד תהיה לה, מחוץ למחנה". וכן מצות עשה להיות יתד לכל אחד ואחד תלויה עם כלי מלחמתו יצא באותה הדרך, ויחפר בה, ויפנה, ויכסה: שנאמר "ויתד תהיה לה, על אזנה...". ובין שיש עמקן ארון, בין שאין עמקן כך הם עושים תמיד, שנאמר "והיה מחניה, קדוש".

הלכות מלכים ומלחמות פרק ז

ז,א אחד מלחמת מצוה, ואחד מלחמת הרשות ממנין בוחן לדבר אל העם בשעת המלחמה, ומושחין אותו בשמן המשחה; וזה הוא הנקרא משוח מלחמה.

ז,ב שני פעמים, מדבר משוח מלחמה אל העם: אחת בספר בעת שיוצאין, קדם שיערכו המלחמה אומר אליהם "מי האיש אשר נטע כרם, ולא חללו"; כשישמע דברי יחזר מערכי המלחמה. ואחת בערכי המלחמה, אומר "אל תיראו ואל תחפזו".

ז,ג בעת שעורכין המערכות, והם קרובים להלחם, משוח מלחמה עומד במקום גבוה, וכל המערכות לפניו; ואומר אליהם בלשון הקדש, "שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על איביכם; אל ירך לבבכם, אל

תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. כי ה' אלהיכם, החלד עמכם להלחם לכם עם איביכם, להושיע אתכם". עד כאן, משוח מלחמה אומר; ובוהן אחר תחתיו, משמיע לכל העם בקול רם.

ז,ד ואחר כך אומר משוח מלחמה "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, ילד וישוב לביתו: פן ימות, במלחמה, ואיש אחר, יחנכו. ומי האיש אשר נטע כרם, ולא חללו ילד, וישוב לביתו: פן ימות, במלחמה, ואיש אחר, יחללו. ומי האיש אשר ארש אשה, ולא לקחה ילד, וישוב לביתו: פן ימות, במלחמה, ואיש אחר, יקחנה". עד כאן, משוח מלחמה מדבר; וחשוטר, משמיע לכל העם בקול רם.

ז,ה ואחר כך מדבר חשוטר מעצמו ואומר, "מי האיש הירא ורך הלבב..."; וחשוטר אחר, משמיע לכל העם. ואחר שחוזרין כל החוזרין מערכי המלחמה, מתקנין את המערכות, ופוקדין שרי צבאות בראש העם.

ז,ו ומעמידין מאחורי כל מערכה ומערכה, שוטרים חזקים ועזים, וכשילין שלברזל בידיהם; וכל המבקש לחזור מן המלחמה הרשות בידן לחתוך את שוקיו, שתחלת נפילה גיסה.

ז,ז במה דברים אמורים שפחזרין אנשים אלו מערכי המלחמה, במלחמת הרשות. אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין, אפלו חתן מחדרו וכלה מחפתה.

ז,ח אחד הבונה בית לשיבתו, ואחד הבונה בית הבקר, בית העצים, בית האוצרות הואיל וראוי לדירה. ואחד הבונה, ואחד הלוקח, ואחד שנתן לו במתנה, או חירש חרי זה חוזר. אבל הבונה בית שער אכסדרה

וּמִרְפָּסֶת, אוֹ בֵּית שְׂאִין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל
אַרְבַּע אַמּוֹת, אוֹ הַגּוֹזֵל בֵּית חָרִי זֶה אֵינוֹ
חוֹזֵר.

ז, ט אֶחָד הַנוֹטֵעַ בָּרֶם, וְאֶחָד הַנוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה
אֵילָנֵי מֵאֵכֶל, וְאֶכְלוּ מִחֲמִשָּׁת מֵיָנִי מֵאֵכֶל.
אֶחָד הַנוֹטֵעַ, וְאֶחָד הַמִּבְרִיךְ אוֹ הַמִּרְכִּיב
הַבֵּרֶכָה וְהַרְכָּבָה שֶׁהִיא חֵיבֶת בְּעֶרְלָה. אֶחָד
הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנָּתַן לוֹ בְּמַתָּנָה.
אֲבָל הַנוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אֵילָנֵי מֵאֵכֶל, אוֹ חֲמִשָּׁה
אֵילָנֵי סָרֶק, אוֹ שְׁגֹזֵל בָּרֶם אֵינוֹ חוֹזֵר עָלָיו.
וְכֵן בָּרֶם שְׁלֹשִׁי שֶׁתָּפִין, אֵין חוֹזְרִין עָלָיו.

זי, אֶחָד הַמֵּאֲרֵם אֶת הַבֵּתוּלָה, וְאֶחָד הַמֵּאֲרֵם
אֶת הָאֵלְמָנָה, וְכֵן אִם נִפְלָה לוֹ יְבֻמָּה; אֶפְלוּ
חֲמִשָּׁה אַחִים, וַיָּמָת אֶחָד מֵהֶן בֶּלֶן חוֹזְרִין. קָדֵשׁ
אִשָּׁה מֵעֶבְשׂוֹ לְאַחֵר שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ, וְשָׁלֹם
חֲזוֹמֵן בַּמִּלְחָמָה חוֹזֵר וּבָא לוֹ.

זי, יא הַמַּחְזִיר אֶת גְּרוּשָׁתּוֹ, וְהַמֵּאֲרֵם אִשָּׁה
הָאִסּוּרָה לוֹ, כַּגּוֹן אֵלְמָנָה לְכוֹהֵן גְּדוֹל, גְּרוּשָׁה
וְחִלּוּצָה לְכוֹהֵן חֲדִיט, מִמְּזוֹרֶת וּנְתִינָה
לְיִשְׂרָאֵל, בֵּת יִשְׂרָאֵל לְמִמְזָר וּלְנִתִּין אֵינוֹ
חוֹזֵר.

זי, יב כָּל אֵלּוּ שְׁחוֹזְרִין מֵעֲרָכֵי הַמִּלְחָמָה
כְּשִׁשׁוּמְעִין אֶת דְּבָרֵי הַכּוֹהֵן חוֹזְרִין, וּמִסְפָּקִין
מֵיָם וּמִזֶּזֶן לְאַנְשֵׁי הַצָּבָא, וּמִתְקַנְיִן אֶת
הַדֶּרֶכִּים.

זי, יג וְאֵלּוּ שְׂאִין יּוֹצְאִין לְעֲרָכֵי הַמִּלְחָמָה כָּל
עֵיקָר, וְאֵין מִטְרִיחִין אוֹתָם לְשׁוּם דָּבָר בְּעוֹלָם
הַבּוֹנֶה בֵּית וְחֲנֻכּוֹ, וְהַנּוֹשֵׂא אֲרוּסָתּוֹ אוֹ
שְׂיָבָם, וּמִי שֶׁחָלַל בְּרֵמּוֹ אֵין יּוֹצְאִין, עַד תָּם
שָׁנָה: שְׁנָאֲמַר "נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתּוֹ, שָׁנָה אַחַת,
וְשִׁמָּה, אֶת אִשְׁתּוֹ..." מִפִּי הַקֹּבֵלָה לְמַדּוֹ,
שִׁיְהִיָּה נָקִי שָׁנָה בֵּין לְבֵית שְׁקָנָה, בֵּין לְאִשָּׁה
שְׁנִשָּׂא, בֵּין לְפָרֶם שֶׁהִתְחִיל לֶאֱכֹל פְּרִיּוֹ.

זי, יד כָּל הַשָּׁנָה בָּלָה, אֵין מְסַפֵּק מֵיָם וּמִזֶּזֶן,

וְלֹא מִתְקַן דָּרָךְ, וְלֹא שׁוֹמֵר בַּחוּמָה, וְלֹא נוֹתֵן
לְפָסֵי הָעִיר, וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו שׁוּם דָּבָר:
שְׁנָאֲמַר "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא, וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל
דָּבָר" לַעֲבֹר עָלָיו בְּשָׁנֵי לְאוּיָן, לֹא לְצָרְפֵי
הָעִיר וְלֹא לְצָרְפֵי הַגְּדוּד.

ז, טו בָּנָה בֵּית וְהִשְׁפִּירוֹ לְאַחֲרִים, וְהַקְדִּים לוֹ
שְׁכָרוֹ חָרִי זֶה כָּמוֹ שֶׁחֲנָכוּ. נָתַן לוֹ שְׁכָרוֹ
לְאַחֵר שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ, חָרִי הוּא כָּמוֹ שֶׁלֹּא
חֲנָכוּ עַד עַתָּה.

ז, טז בָּנָה בֵּית, וְנָתַן בּוֹ חֲפָצָיו, וְנָעַל עֲלֵיהֶם
אִם חָיָה צָרִיךְ לְבַטֵּל עַל שְׁמִירָתָהּ, חָרִי זֶה כָּמוֹ
שֶׁחֲנָכוּ וְהִתְחִיל לֵישֵׁב בּוֹ; וְאִם אֵינֶן צָרִיכִין
לֵישֵׁב וּלְשִׁמְרוֹן, חָרִי זֶה כָּמוֹ שֶׁלֹּא חֲנָכוּ. וְכָל
הַבּוֹנֶה בֵּית אוֹ נֹטֵעַ בָּרֶם, בַּחוּצָה לְאַרְצָן אֵינוֹ
חוֹזֵר עָלֵיהֶן.

זי, יז "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרָךְ הַלֵּב" כְּמִשְׁמָעוֹ,
שְׂאִין בָּלְבוֹ בּוֹחַ לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה.
וּמֵאַחֵר שְׂיָבָנָם אָדָם בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה, יִשְׁעֵן
עַל מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעוֹ בַּעַת צָרָה, וַיִּדַּע
שֶׁעַל יְחִוֵּד הַשֵּׁם הוּא עוֹשֶׂה מִלְחָמָה, וַיִּשִּׁים
נֶפֶשׁוֹ בְּכַפּוֹ וְלֹא יִירָא וְלֹא יִפְחַד, וְלֹא יַחֲשֹׁב
לֹא בְּאִשְׁתּוֹ וְלֹא בְּבָנָיו, אֲלֹא יִמָּחֶה זְכָרָם
מִלְּבוֹ וַיִּפְנֶה מִכָּל דָּבָר לְמִלְחָמָה.

זי, יח וְכָל הַמִּתְחִיל לְחַשֵּׁב וּלְהִרְתֵּר בַּמִּלְחָמָה,
וּמִבְּחִיל עֲצָמוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנָאֲמַר
"אַל יֵרֶךְ לְבַבְכֶּם, אֵל תִּירָאוּ וְאַל תַּחֲפֹזוּ וְאַל
תַּעֲרֹצוּ מִפְּנֵיהֶם".

זי, יט וְלֹא עוֹד, אֲלֹא שְׁכָל דְּמִי יִשְׂרָאֵל תְּלוּוִיָן
בְּצִוְאָרוֹ; וְאִם לֹא נִצַּח וְלֹא עָשָׂה מִלְחָמָה בְּכָל
לְבוֹ וּבְכָל נֶפֶשׁוֹ חָרִי זֶה כָּמוֹ שֶׁשִּׁפּוֹ דְּמִי הַכָּל,
שְׁנָאֲמַר "וְלֹא יָמוּס אֶת לֵבָב אַחִיו, בְּלִבָּבוֹ".
וְחָרִי מִפְּרִשׁ בַּקֶּבֶלָה "אֲרוּר, עֲשֵׂה מְלָאכֶת ה'
רַמְיָה; וְאֲרוּר, מִנֵּעַ חֲרָבוֹ מִדָּם".

זכ, וְכָל הַנִּלְחָם בְּכָל לְבוֹ בְּלֹא פֶחַד, וְתִתְּחִיָּה

בִּזְנוּתוֹ לְקַדֵּשׁ אֶת הָשֵׁם בְּלִבָּד מִבְּטָח לוֹ שֶׁלֹּא יִמָּצֵא נֹזֵק וְלֹא תִגִּיעוּ רָעָה, וַיִּבְנֶה לוֹ בַּיִת נִכּוֹן בְּיִשְׂרָאֵל, וַיִּזְכֶּה לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם, וַיִּזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: שְׁנֵאמָר "כִּי עָשָׂה יַעֲשֶׂה ה' לְאֲדֹנָי בַּיִת נֶאֱמָן, כִּי מִלְחָמוֹת ה' אֲדֹנִי נִלְחָם, וְרָעָה לֹא תִמָּצֵא בָּךְ, מִיָּמֶיךָ..." וְהִיטָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בְּצִרּוֹר הַחַיִּים, אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ".

הַלְבוֹת מִלְכִּים וּמִלְחָמוֹת פֶּרֶק ח

ח,א חֲלוּצֵי הַצָּבָא בְּשִׁיבְנָסוֹ בְּגָבֹל הַגּוֹיִים, וַיִּכְבְּשׁוּ אוֹתָם וַיֵּשְׁבוּ מִחֵן מִתָּר לְחֵן לֶאֱכֹל נִבְלוֹת וּטְרֵפוֹת וּבִשָּׁר חֲזִיר וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, אִם רָעַב וְלֹא מָצָא מֶה יֹאכַל אֲלֹא מֵאֲכָלוֹת אֱלֹוֹ הָאֲסוּרִים; וְכֵן שׁוֹתָה יַיִן נֶסֶד: מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמַדּוֹ "וּבְתִים מִלֵּאִים כָּל טוֹב", עָרְפִי חֲזִירִים וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן.

ח,ב וְכֵן בּוֹעֵל אִשָּׁה בְּגִיּוּתָהּ, אִם תִּקְפוּ יָצְרוּ. אֲבָל לֹא יִבְעַל אוֹתָהּ, וַיִּלְדָּה לוֹ אֲלֹא מִכְּנִיסָהּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, שְׁנֵאמָר "וְרֵאִיתָ, בַּשָּׂבִיָּה, אִשָּׁת, יִפֹּת תֹּאכֶר..." וְאֲסוּר לְבַעַל אוֹתָהּ בִּיָּאָה שְׁנִיָּה, עַד שִׁישְׁאָנָה.

ח,ג אִין אִשָּׁת יִפֹּת תֹּאכֶר מִתָּרַת אֲלֹא בְשַׁעַת הַשָּׂבִיָּה, שְׁנֵאמָר "וְרֵאִיתָ, בַּשָּׂבִיָּה, אִשָּׁת, יִפֹּת תֹּאכֶר": בֵּין בְּתוּלָה, בֵּין בְּעוּלָה; בֵּין אִשָּׁת אִישׁ, שְׂאִין אִישׁוֹת לְגוֹיִים.

ח,ד "וְחִשְׁקָתָ בָּהּ", אַף עַל פִּי שְׂאִינָה יִפֹּת. "בָּהּ" וְלֹא בַּחֲבֵרְתָּהּ, שֶׁלֹּא יִבְעַל שְׂתִים. "וְלִקְחָתָ לָּהּ לְאִשָּׁה" שֶׁלֹּא יִקַּח שְׂתִים, יִבְעַל אַחַת וַיִּנִּיחַ אַחַת לְאָבִיו אוֹ לְאֶחָיו. וּמִנִּין שֶׁלֹּא יִלְחָצְנָה בַּמִּלְחָמָה שְׁנֵאמָר "וְהִבֵּאתָה", יִכְנִיסָנָה לְמָקוֹם פָּנָיו וְאַחֶר כָּךְ יִבְעַל.

ח,ה הַכּוֹהֵן מִתָּר בִּיפֹת תֹּאכֶר בְּבִיָּאָה רִאשׁוֹנָה, שֶׁלֹּא דְבָרָה תוֹרָה אֲלֹא בְּנֶגֶד חֵיצָר; אֲבָל אִינוּ יֹכֹל לִשְׂאֹת אוֹתָהּ אַחֶר כֵּן, לְפִי שֶׁחֵיָא גִיּוּרָת.

ח,ו וְכִיּוֹצֵר דִּין יִשְׂרָאֵל בִּיפֹת תֹּאכֶר: אַחֶר שִׁיבְעֵלְנָה בִּיָּאָה רִאשׁוֹנָה, וְהִיא בְּגִיּוּתָהּ אִם קִבְּלָה עָלֶיהָ לְהַכְנִס תַּחַת כַּנְּפֵי הַשָּׂבִיָּה, מִטְבִּילָה לְשֵׁם גְּרוּת מִיָּד. וְאִם לֹא קִבְּלָה תֵּשֵׁב בְּבֵיתוֹ שְׁלוֹשִׁים יוֹם, שְׁנֵאמָר "וּבִכְתָּהּ אֶת אָבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ, יָרַח יָמֶיךָ; וְכֵן בּוֹכָה עַל דָּתָהּ, וְאִינוּ מוֹנְעָהּ.

ח,ז וּמִגְדֵּלֶת אֶת צַפְרָנֶיהָ וּמִגְלַחַת אֶת רֹאשָׁהּ, כְּדִי שְׁתִּתְּגַנֵּה בְּעֵינָיו. וְתִהְיֶה עִמּוֹ בַּבַּיִת: נִכְנָס וְרֹאָה אוֹתָהּ, יוֹצֵא וְרֹאָה אוֹתָהּ, כְּדִי שִׁיקוּץ בָּהּ. וַיִּגְלַל עֲמָה כָּל שְׁלוֹשִׁים יוֹם, כְּדִי שְׁתִּקְבַּל. אִם קִבְּלָה, וְרָצָה בָּהּ חֲרִי זֶה מִתְּגִירָתָה, וְטוֹבֵלָתָ כָּכָל הַגָּרִים. וְצָרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלוֹשָׁה חֳדָשִׁים, חֲדָשׁ שֶׁלִּבְכִּיָּה וּשְׁנֵי חֳדָשִׁים אַחֲרָיו. וְנוֹשֵׂא אוֹתָהּ בְּכַתְּבָה וְקִדּוּשִׁין.

ח,ח וְאִם לֹא חָפֵץ בָּהּ, מְשַׁלְּחָהּ לְנַפְשָׁהּ. וְאִם מִכָּר אוֹתָהּ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנֵאמָר "וּמִכָּר לֹא תִמְכְּרָנָהּ, בַּפֶּסֶק; לֹא תִתַּעַמֵּר בָּהּ, תַּחַת אֲשֶׁר עֲבִיתָהּ"; וְאִינָה מְבוֹרָה, וּמִחֲזִיר הַדְּמִים. וְכֵן אִם כָּבַשׁ אוֹתָהּ אַחֶר שִׁיבְעֵלְנָה, לְשֵׁם שְׂפָחָה מְשִׁישְׁתִּמּוֹשׁ בָּהּ, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה: שְׁנֵאמָר "לֹא תִתַּעַמֵּר בָּהּ", שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמּוֹשׁ בָּהּ. ח,ט לֹא רָצָתָ לְהַתְּגִיר, מִגְלַגְלִין עֲמָה כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. לֹא רָצָתָ מִקְבֵּלָתָ שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטְווּ בְּנֵי נוֹחַ, וּמְשַׁלְּחָהּ לְנַפְשָׁהּ; וְחֲרִי חֵיָא כָּכָל הַגָּרִים הַתּוֹשְׁבִים. וְאִינוּ נוֹשֵׂא אוֹתָהּ, שְׂאֲסוּר לוֹ לִשְׂאֹת אִשָּׁה שֶׁלֹּא נִתְּגִירָה.

ח,י נִתְּעַבְרָה מִבִּיָּאָה רִאשׁוֹנָה חֲרִי הַיֶּלֶד גָּר, וְאִינוּ בָּנוּ לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים, מִפְּנֵי שֶׁחֵיָא מִן הַגּוֹיָה; אֲלֹא שְׂבִית דִּין מִטְבִּילִין אוֹתוֹ עַל דַּעְתָּם. וְתִמָּר מִבִּיָּאָה רִאשׁוֹנָה שְׁלִיפֹת תֹּאכֶר הִיטָה, אֲבָל אֲבִשְׁלוֹם גֵּלֶד מֵאַחֶר הַנְּשׁוּאִין. נִמְצָאתָ תִּמָּר אַחֲרֵת אֲבִשְׁלוֹם מֵאַמּוֹ, וּמִתָּרַת לְהַנְשֵׂא לְאִמְנוּן; וְכֵן חֵיָא אוֹמְרָת "דְּבָר נָא

אל המלך, כי לא ימנעני ממך.

היא יפת תאר שלא רצת להניח עבודה זרה לאחר השנים עשר חדש, הורגין אותה. וכן עיר שהשלימה אין בורתין להן ברית, עד שיכפרו בעבודה זרה, ויאבדו כל מקומותיה, ויקבלו שאר המצוות שנצטוו בני נוח: שכל גוי שלא קבל מצוות שנצטוו בני נוח הורגין אותו, אם ישנו תחת ידינו.

חייב משה רבנו לא הנחיל התורה והמצוות אלא לישראל, שנאמר "מורשה, קהלת יעקב", ולכל הרוצה להתגיר משאר האמות, שנאמר "ככם בגר". אבל מי שלא רצה, אין בופין אותו לקבל תורה ומצוות.

היה וכן צוה משה רבנו מפני הגבורה, לכח את כל באי העולם לקבל כל מצוות שנצטווה נוח, וכל מי שלא קבל, יחרג. והמקבל אותם הוא המקרא גר תושב בכל מקום, וצריך לקבל עליו בפני שלושה חברים. וכל המקבל עליו למול, ועברו עליו שנים עשר חדש ולא מל חרי זה במין שבאמות.

היה כל המקבל שבע מצוות, ונזהר לעשותן חרי זה מחסידי אמות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא: והוא שיקבל אותן ויעשה אותן, מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה, והודיענו על ידי משה רבנו, שבני נוח מקדם נצטוו בהן. אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב, ואינו מחסידי אמות העולם אלא מחביהם.

הלכות מלכים ומלחמות פרק ט

טא, על ששה דברים נצטוה אדם הראשון על עבודה זרה, ועל ברכת השם, ועל שפיכות דמים, ועל גלוי עריות, ועל הגזל, ועל הדינים. טב, אף על פי שכלן קבלה הן בדינו ממש

רבנו, וחדעת נוטה להן, מפלל דברי התורה, וראה שעל אלו נצטוו. הוסיף לנוח אבר מן החי, שנאמר "אף בשר, בנפשו דמו לא תאכלו"; נמצאו שבע מצוות.

טג, וכן היה הדבר בכל העולם, עד אברהם נצטוה יתר על אלו במלה, והוא התפלל שחרית. ויצחק הפריש מעשר, והוסיף תפלה אחרת לפנות היום. ויעקוב הוסיף גיד הנשה, והתפלל ערבית. ובמצרים נצטוה עמרם במצוות יתרות, עד שבא משה רבנו ונשלמה תורה על ידו.

טד, בן נוח שעבד עבודה זרה חייב, והוא שיעבד בדרבה. וכל עבודה זרה שבית דין של ישראל ממייתין עליה, בן נוח נחרג עליה. וכל שאין בית דין של ישראל ממייתין עליה, אין בן נוח נחרג עליה; ואף על פי שאינו נחרג, אסור בכל. ואין מניחין אותם להקים מצבה, ולא ליטע אשרה, ולא לעשות צורות וכיוצא בהן לנואי.

טה, בן נוח שפרך את השם בין שפרך בשם המיוחד, בין שפרך בכנוי, בכל לשון חייב: מזה שאין בן בישראל.

טו, בן נוח שחרג נפש, אפלו עבר במעי אמו נחרג עליו. וכן אם חרג טרפה, או שפכתו ונתנו לפני הארי, או שהניחו ברעב עד שמת הואיל והמית מפל מקום, נחרג. וכן אם חרג רודף שיכול להצילו באחד מאבריו נחרג עליו, מזה שאין בן בישראל.

טז, שש עריות אסורות על בני נוח האם, ואשת האב, ואשת איש, ואחותו מאמו, וזכור, ובהמה: שנאמר "על בן, יעזב איש, את אביו", זו אשת אביו; "ואת אמו", במשמעה; "ודבק באשתו", ולא באשת חברו; "ודבק באשתו", לא בזכור; "והיו

לְבָשָׁר אֶחָד", לְחֻצִּיא בְּחֶמְה חִיָּה וְעוֹף שָׁאִין
הוּא וְהֵם בָּשָׂר אֶחָד; וְנֹאמַר "אֶחָתִי בֵּת אָבִי
חַיָּה אֶדָּה, לֹא בֵּת אִמִּי; וְתַחֲיוּ לִי, לְאִשָּׁה".

ט, ח בֶּן נוֹחַ חֵיב עַל מִפְתַּת אָבִיו, וְאֲנוּסֶת
אָבִיו חָרִי חַיָּה אִמּוֹ מִכָּל מְקוֹם. וְחֵיב עַל אִשָּׁת
אָבִיו, אֲפִלּוּ לְאַחֵר מִיתַת אָבִיו. וְחֵיב עַל
הַזְבוּר, בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל; וְעַל הַבְּחֶמְה, בֵּין
קִטְנָה בֵּין גָּדוֹלָה. וְהוּא נִתְּרָג לְבָדוֹ, וְאִין
הוֹרֵגִין אֶת הַבְּחֶמְה שֶׁלֹּא נִצְטָו בַּחֲרִיגֶת
בְּחֶמְה, אֲלֹא יִשְׂרָאֵל.

ט, ט אִין בֶּן נוֹחַ חֵיב עַל אִשָּׁת חֲבֵרוֹ, עַד
שִׁיבּוֹא עָלֶיהָ בְּדֶרֶכָּה אַחֵר שְׁנִבְעָלָהּ לְבַעְלָהּ.
אֲבָל מֵאַרְסָּה, אוֹ שְׁנִבְכָּנְסָה לַחֲפָה וְעַדִּין לֹא
נִבְעָלָה אִין חֵיבִין עָלֶיהָ, שְׁנֹאמַר "וְחַיָּה,
בַּעֲלַת בָּעַל".

ט, י בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּכֵן נוֹחַ שָׂבֵא עַל
בֵּת נוֹחַ. אֲבָל גּוֹי שָׂבֵא עַל הַיִּשְׂרָאֵלִית, בֵּין
בְּדֶרֶכָּה בֵּין שֶׁלֹּא בְּדֶרֶכָּה חֵיב. וְאִם הִיתָה
נַעֲרָה מֵאַרְסָּה נִסְקָל עָלֶיהָ, בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל; בֹּא
עָלֶיהָ אַחֵר שְׁנִבְכָּנְסָה לַחֲפָה, וְלֹא נִבְעָלָה חָרִי
זֶה בַּחֲנֹק, בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. אֲבָל אִם בֹּא עַל
אִשָּׁת יִשְׂרָאֵל אַחֵר שְׁנִבְעָלָה חָרִי זֶה כְּמִי שָׂבֵא
עַל אִשָּׁת גּוֹי חֲבֵרוֹ, וְיִתְּרָג בְּסִיף.

ט, יא בֶּן נוֹחַ שִׁיחַד שִׁפְחָה לְעַבְדּוֹ חָרִי זֶה
נִתְּרָג עָלֶיהָ, מִשּׁוּם אִשָּׁת חֲבֵרוֹ. וְאִינוּ חֵיב
עָלֶיהָ, עַד שִׁיפְשֹׁט הַדָּבָר וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָעֵם, זֶה
רַבִּית עֶבֶד פְּלוֹנִי. וּמֵאִימַתִּי תִּחְזֹר לְהַתְּרָה
מִשִּׁיפְרִישָׁנָה מִעַבְדּוֹ, וַיִּפְרַע רֹאשָׁה בִּשְׂוִק.

ט, יב וּמֵאִימַתִּי תִּהְיֶה אִשָּׁת חֲבֵרוֹ בְּגִרוּשָׁה
שָׁלְנָה מִשִּׁיבּוֹאָהּ מִבֵּיתוֹ וַיִּשְׁלַחָנָה לְעַצְמָהּ,
אוֹ מִשְׁתַּצָּא חַיָּה מִתַּחַת רִשְׁוֹתוֹ וְתִלְךָ לָהּ:
שָׂאִין לָהּ גִּירוּשִׁין בְּכֶתֶב; וְאִין הַדָּבָר תִּלְוִי בּוֹ
בְּלִבָּד, אֲלֹא כָּל זְמַן שִׁירָצָה הוּא אוֹ חַיָּה
לְפָרֶשׁ זֶה מִזֶּה פּוֹרְשִׁין.

ט, יג בֶּן נוֹחַ חֵיב עַל הַגִּזְלָה, בֵּין שְׁגִזַּל גּוֹי בֵּין
שְׁגִזַּל יִשְׂרָאֵל. וְאֶחָד הַגִּזְלָה, אוֹ הַגִּזְנָב מִמוֹן,
אוֹ גִּזְנָב נֶפֶשׁ, אוֹ הַבּוֹבֵשׁ שְׂכָר שְׂכִיר וְכִיּוֹצֵא
בּוֹ אֲפִלּוּ פּוֹעֵל שְׂאֲכָל שֶׁלֹּא בְּשַׁעֲת מְלֹאכָה עַל
חֶבֶל הוּא חֵיב, וְחָרִי הוּא בְּכָל גִּזְלָן: מִחַ שָׂאִין
כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל. וְכֵן חֵיב, עַל פְּחוֹת מִשְׁוֹנָה
פְּרוּטָה; וְכֵן נוֹחַ שְׁגִזַּל פְּחוֹת מִשְׁוֹנָה פְּרוּטָה,
וְכֹא אַחֵר וּגְזָלָה מִמֶּנּוּ שְׁנִיחָן נִתְּרָגִין עָלֶיהָ.

ט, יד וְכֵן חֵיב עַל אֲבֵר מִן חֲחִי, וְעַל בָּשָׂר מִן
חֲחִי בְּכָל שְׁחֻא: שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַשְּׁעוּרִין, אֲלֹא
לְיִשְׂרָאֵל בְּלִבָּד. וּמִתֵּר הוּא בְּדָם מִן חֲחִי.

ט, טו אֶחָד הָאֲבֵר אוֹ הַבָּשָׂר, הַפּוֹרֵשׁ מִן
הַבְּחֶמְה אוֹ מִן חֲחִיָּה; אֲבָל הָעוֹף יִרְאָה לִי,
שָׂאִין בֶּן נוֹחַ נִתְּרָג עַל אֲבֵר מִן חֲחִי מִמֶּנּוּ.
הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּחֶמְה אֲפִלּוּ שָׁחַט בָּהּ שְׁנֵי
חִסִּימָנִין כָּל זְמַן שְׁחִיָּא מִפְּרִפְסָתָה, אֲבֵר וּבָשָׂר
הַפּוֹרְשִׁין מִמֶּנָּה אֲסוּרִין לְבָנֵי נוֹחַ מִשּׁוּם אֲבֵר
מִן חֲחִי.

ט, טז כָּל שְׂאִסוּר עַל יִשְׂרָאֵל מִשּׁוּם אֲבֵר מִן
חֲחִי, אֲסוּר עַל בְּנֵי נוֹחַ. וַיֵּשׁ שְׁבָנֵי נוֹחַ חֵיבִין
עָלָיו, וְלֹא יִשְׂרָאֵל: שְׁבָנֵי נוֹחַ אֶחָד בְּחֶמְה
וְחִיָּה, בֵּין טַהוֹרָה בֵּין טְמֵאָה חֵיבִין עָלֶיהָ,
מִשּׁוּם אֲבֵר מִן חֲחִי וּמִשּׁוּם בָּשָׂר מִן חֲחִי;
וְאֲבֵר וּבָשָׂר הַפּוֹרְשִׁין מִן הַמִּפְּרִפְסָתָה אֵף עַל
פִּי שִׁשְׁחַט בָּהּ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵי חִסִּימָנִין, חָרִי זֶה
אֲסוּר לְבָנֵי נוֹחַ מִשּׁוּם אֲבֵר מִן חֲחִי.

ט, יז וְכִיצַד הֵן מִצְוִין עַל חֲדִינִים: חֵיבִין
לְהוֹשִׁיב דִּינִין וְשׁוֹפְטִים בְּכָל פֶּלֶא וּפֶלֶא לְדוֹן
בְּשֵׁשׁ מִצְוֹת אֵלּוּ, וּלְהַזְחִיר אֶת הָעֵם; וְכֵן נוֹחַ
שָׁעֵבֵר עַל אַחַת מִשְׁבַּע מִצְוֹת אֵלּוּ, וַיִּתְּרָג
בְּסִיף.

ט, יח כִּיצַד: אֶחָד הָעוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה, אוֹ
שֹׁבֵר אֶת הַשֵּׁם, אוֹ שֹׁשְׁפֹךְ דָּם, אוֹ שֹׁבֵעַל
אַחַת מִשְׁשׁ עֲרִיוֹת שְׁלָחָם, אוֹ שְׁגִזַּל אֲפִלּוּ

פחות משהוה פרוטה, או שאכל כל שהוא מאכר מן החי או בשר מן החי, או שראה אחד שעבר על אחת מאלו ולא דנו והרגו חרי זה יחרג בסוף.

ט, וט ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם חריגה שחרי שכם גזל, והם ראו, וידעו, ולא דנוהו. וכן נזח נהרג בעד אחד, ובדין אחד, בלא התראה, ועל פי קרובים; אבל לא בעדות אשה, ולא תדון אשה להם.

הלכות מלכים ומלחמות פרק י

יא, בן נזח ששגג באחת ממצוותיו, פטור מכלום: חוץ מרוצח בשגגה שאם הרגו גזאל הדם, אינו נהרג עליו; ואין לו עיר מקלט, אבל בתי דיניהן אין מביטין אותו.

יב, במה דברים אמורים, בשוגג באחת ממצוות ועבר בלא פונה, כגון שבעל אשת חברו, ודמה שהיא אשתו או פנויה. אבל אם ידע שהיא אשת חברו, ולא ידע שהיא אסורה עליו אלא עלה על לבו שדבר זה מתר לו, וכן אם הרג, והוא לא ידע שאסור להרג חרי זה קרוב למזיד, ונהרג. ולא תחשב זו להם שגגה, מפני שהיה לו ללמד, ולא למד.

יג, בן נזח שאנסו אנם לעבר על אחת ממצוותיו, מתר לו לעבר: אפלו נאנס לעבד עבודה זרה עובד, לפי שאינן מצוין על קדוש השם. ולעולם אין עונשין מחן לא קטן, ולא חרש, ולא שומה לפי שאינן בני מצוות.

יד, בן נזח שנתגיר, ומל וטבל, ואחר כך רצה לחזר מאחרי ה', ולחיות גר תושב בלבד בשחייה מקדם אין שומעין לו: אלא יהיה בישראל לכל דבר, או יחרג. ואם היה קטן פשהטבילו אותו בית דין יכול למחות בשעה שיגדיל, ויהיה גר תושב בלבד; וכיון שלא מחה בשעתו שוב אינו ממחה, אלא חרי הוא

גר צדק.

י, לפיכך אם בא לקטנה שהטבילה בית דין, כסף פתכתה, או קנס אונס או מפתה יהיה הכל תחת יד בית דין, עד שתגדיל ולא תמחה בגרות: שמה טפל, ותגדיל ותמחה; ונמצאת זו אוכלת בגיותה מעות שאין לה זכות בהן, אלא בדיני ישראל.

יו, בן נזח שפרך את השם, או שעבד עבודה זרה, או שבא על אשת חברו, או שנהרג חברו, ונתגיר פטור. הרג בן ישראל, או שבא על אשת ישראל, ונתגיר חייב; והורגין אותו על בן ישראל, והונקין אותו על אשת ישראל שבעל שחרי נשתנה דינו.

יז, פבר בארנו שכל מיתת בני נזח בסוף אלא אם בן בעל אשת ישראל נערה מארסה, ופקל, ואם בעלה אחר שנכנסה לחפה קדם שתבעל, יחנק.

יח, מפי חקבלה, שבני נזח אסורין בהרבעת בהמה, ובחרפבת אילן בלבד; ואין נהרגין עליהן. וגוי שחפה ישראל אפלו חבל בו אף על פי שהוא חייב מיתה, אינו נהרג.

יט, המילה נצטוה בה אברהם וזרעו בלבד, שנאמר "אתה וזרעך אחריה, לדרתם". יצא זרעו שלי שמעאל, שנאמר "בי ביצחק, ויקרא לה זרע". ויצא עשו, שחרי יצחק אמר ליעקוב "וייתן לה את ברכת אברהם, לה ולזרעך" מכלל שהוא לבדו זרעו שלאברהם המחזיק בדתו ודרבו הישרה, והם המחייבין במילה.

י, אמרו חכמים שבני קטורה, שהם זרעו שלאברהם שבאו אחר ישמעאל ויצחק חייבין במילה. והואיל ונתערבו חיום בני ישמעאל בבני קטורה, יתחייבו הכל במילה בשמיני; ואין נהרגין עליה.

יא, גוי שעסק בתורה, חייב מיתה; לא יעסק

אֵלָא בְּשִׁבְעַת מִצְוֹת שְׁלָחַן בְּלִבְדָּ. וְכֵן גּוֹי
שְׁשֻׁבַת אֶפְלוּ בְיוֹם מִימֹת חֹחַל אִם עָשָׂה
אוֹתוֹ לְעִצְמוֹ כְּמוֹ שַׁבָּת, חֵיב מִיתָה; וְאִין
צָרִיךְ לֹדְמָר אִם עָשָׂה מוֹעֵד לְעִצְמוֹ.

י, יב בָּלְלוּ שְׁלֹדְבָר: אִין מְנִיחִין אוֹתָן לְחֹדֶשׁ
דָּת, וְלַעֲשׂוֹת מִצְוֹת לְעִצְמָן מִדַּעְתָּן, אֵלָא אוֹ
יִחְיָה גַּר צָדֵק וַיִּקְבֹּל כָּל הַמִּצְוֹת, אוֹ יַעֲמֹד
בְּתוֹרָתוֹ וְלֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע. וְאִם עָסַק
בַּתוֹרָה, אוֹ שַׁבָּת, אוֹ חֹדֶשׁ דְּבָר מִכִּין אוֹתוֹ
וְעוֹנָשִׁין אוֹתוֹ, וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ שְׁחִוָּא חֵיב
מִיתָה עַל זֶה; אֲבָל אֵינּוּ נִהְרָג.

י, יג בֶּן נֹחַ שְׁרָצָה לַעֲשׂוֹת מִצְוָה מִשְׁאָר
מִצְוֹת הַתוֹרָה, כִּדִּי לְקַבֵּל שָׂכָר אִין מוֹנֵעִין
אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ כְּהַלְפָתָהּ. וְאִם הֵבִיא
עוֹלָה, מִקְבָּלִין מִמֶּנּוּ. נָתַן צָדָקָה, מִקְבָּלִין
מִמֶּנּוּ; וַיֵּרָאָה לִי שְׁנוֹתַיִן אוֹתָהּ לַעֲנִי
יִשְׂרָאֵל, הוֹאִיל וְהוּא נֶזֶק מִיִּשְׂרָאֵל, וּמִצְוָה
עֲלֵיהֶם לְחַיּוּתוֹ. אֲבָל חֲגוּי שְׁנָתָן צָדָקָה
מִקְבָּלִין מִמֶּנּוּ, וְנֹתְנִין אוֹתָהּ לַעֲנִי גוֹיִים.

י, יד חֵיבִין בֵּית דִּין שְׁלִישִׁיִּיִּי לְהַעֲמִיד
שׁוֹפְטִים לְאֵלּוּ הַגָּרִים הַתּוֹשְׁבִים, לְדוֹן לָחֵן עַל
כִּי מִשְׁפָּטִים אֵלּוּ, כִּדִּי שְׁלֹא יִשְׁחַת הָעוֹלָם. אִם
רָאוּ בֵּית דִּין שִׁיעֲמִידוֹ שׁוֹפְטֵיהֶם מִחֵן,
מַעֲמִידִין; וְאִם רָאוּ שִׁיעֲמִידוֹ לָחֵן מִיִּשְׂרָאֵל,
יַעֲמִידוּ.

י, טו שְׁנֵי גוֹיִים שְׂבָאוּ לְפָנֶיךָ לְדוֹן בְּדִינֵי
יִשְׂרָאֵל, וְרָצוּ שְׁנִיחָן דָּנִים לָהֶם דִּין תּוֹרָה.
הָאֶחָד רוֹצֵה, וְהָאֶחָד אֵינּוּ רוֹצֵה אִין בּוֹכִין
אוֹתוֹ לְדוֹן אֵלָא בְּדִינֵיהֶן. הָיָה יִשְׂרָאֵל וְגוֹי אִם
יֵשׁ זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל בְּדִינֵיהֶן דָּנִים לוֹ בְּדִינֵיהֶם
וְאוֹמְרִים לוֹ, כֶּךָ דִּינִיכֶם; וְאִם יֵשׁ זְכוּת
לְיִשְׂרָאֵל בְּדִינֵינוּ דָּנִין לוֹ דִּין תּוֹרָה וְאוֹמְרִים
לוֹ, כֶּךָ דִּינֵינוּ. וַיֵּרָאָה לִי שְׂאִין עוֹשִׂין כֵּן לְגַר
תּוֹשֵׁב, אֵלָא לְעוֹלָם דָּנִים לוֹ בְּדִינֵיהֶם.

י, טז וְכֵן יֵרָאָה לִי שְׁנוֹתַיִן עִם גָּרִי תּוֹשֵׁב
בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ וּגְמִילוּת חֲסָדִים כְּיִשְׂרָאֵל, שְׁחָרִי
אֵנּוּ מִצְוִין לְחַיּוּתוֹ, שְׁנֵאמַר "לְגַר אֲשֶׁר
בְּשַׁעְרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וְאֶכְלָה". וְזֶה שְׂאִמְרוּ
חֲכָמִים, אִין כּוֹפְלִין לָחֵן שְׁלֹם בְּגוֹיִים, לֹא
כִּי תּוֹשֵׁב. אֶפְלוּ חֲגוּיִים צוּר חֲכָמִים לְבַקֵּר
חוֹלִיָּהֶם, וְלִקְבֹּר מִתֵּיהֶם עִם מִתֵּי יִשְׂרָאֵל,
וְלִפְרָנֶם עֲנִיָּהֶם בְּכָל עֲנִי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי
דְּרַכֵּי שְׁלֹם: הָרִי נֵאמַר "טוֹב ה' לְכָל; וְרַחֲמִיו,
עַל כָּל מַעֲשָׂיו", וְנֵאמַר "דְּרַכֵּיהּ דְּרַכֵּי נַעֲם;
וְכָל נְתִיבוֹתֶיהּ שְׁלֹם".

מוהרנ"ת ז"ל אָמר, עָקֶר תִּקְוָה מִלַּחֲמַת עֲמָלֶק שֶׁבָּכַל דּוֹר הוּא, כִּי
 בְּכָל דּוֹר מוֹכֶנֶת הַגָּאוּלָּה לְבֹא עַל יְדֵי הַצַּדִּיק הָאֲמֵת הַגָּדוֹל בְּמַעֲלָה
 שֶׁבָּכַל דּוֹר, שֶׁהוּא מִשָּׁה מְשִׁיחַ, וְהוּא הָרֹאשׁ בֵּית שֵׁל כָּל הָעוֹלָם,
 וְכָל הָעוֹלָמוֹת כָּלָם וְכָל חַיּוֹתָם הֵכֵל נִמְשָׁךְ עַל יָדוֹ, וְאִם זֶה הַצַּדִּיק
 הִיָּה נִתְגַּלָּה בְּעוֹלָם, וְכָל הָעוֹלָם הָיוּ מִקְרָבִים אֵלָיו בְּאֲמֵת, בּוֹדָאִי
 הִיָּה הָעוֹלָם כְּבָר מֵתָקֵן בְּשִׁלְמוֹת, אֲךְ עָקֶר הָעֵכּוֹב עַל יְדֵי הַמַּחֲלָקָה
 הָעֲצוּמָה שֶׁמִּכְנִיס הַבַּעַל דְּבַר בְּעוֹלָם וּמִסִּית אוֹתָם לַחֲלָק דִּיקָא עַל
 הַצַּדִּיק הַזֶּה בְּיוֹתֵר, שֶׁזֶּה עָקֶר מִלַּחֲמַת עֲמָלֶק, שֶׁכָּל מִלַּחֲמָתוֹ לְהַסְתִּיר
 וּלְהַעֲלִים שֵׁם הַצַּדִּיק הַזֶּה שֶׁהוּא הָרֹאשׁ בֵּית הָאֲמֵתִי, וּלְהַעֲמִיד רֹאשִׁים
 דְּסִטְרָא אַחֲרָא חֹס וְשָׁלוֹם, כְּמוֹ רֹאשֵׁי הָאֲפִיקוֹרְסִים אֲשֶׁר פָּרְסוּם שְׁמָם
 נִמְשָׁךְ מִשָּׁם הַטְּמָאָה, מִשְׁמוֹת הַחִיצוֹנִים, וּלְפַעֲמִים כְּשֶׁרֹאָה שְׂאִי
 אֶפְשָׁר לוֹ לְהַפִּךְ הָאֲמֵת לְגַמְרִי, לַעֲשׂוֹת רָשָׁע גָּמור לְרֹאשׁ וּמִפְרָסָם,
 כִּי בּוֹדָאִי לֹא יֵטְעוּ בּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַכְּשָׁרִים, עַל כֵּן הוּא מִשְׁתַּדֵּל
 בְּתַחבּוּלוֹתָיו לְהַתְּלַבֵּשׁ בְּאַיִזָּה אִישׁ כְּשֶׁר אוֹ אֶפְלוֹ בְּצַדִּיק שְׂאִינוּ גָּמור,
 שֵׁשׁ בּוֹ אַחֲזִית הָרַע וְאֵין לוֹ כֹּחַ לְהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל בְּשִׁלְמוֹת מִרַע
 לְטוֹב, וְהַבַּעַל דְּבַר מַגְדִּיל שְׁמוֹ וּפְרִסוֹמוֹ שֶׁל זֶה הַחֹולֶק עַל הַצַּדִּיק
 הָאֲמֵתִי, כִּי הוּא מִרְצָה שֶׁכָּל הָעוֹלָם יִתְקַרְבוּ לְרֹאשִׁים כְּאֵלוֹ אִף עַל פִּי
 שֶׁהֵם צַדִּיקִים קָצֵת, כְּדִי לְהַרְחִיקָם מִהַצַּדִּיק הַגָּדוֹל רֹאשׁ בֵּית הָאֲמֵתִי,
 שֶׁכָּל תִּקְוַת נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל וְתִקְוַת כָּל הָעוֹלָמוֹת עַל יָדוֹ, וְזֶה הִיָּה פָּגַם
 קָרַח שֶׁחָלַק עַל מִשָּׁה, וּמַחֲמַת שֶׁכָּל מִלַּחֲמָתוֹ שֶׁל עֲמָלֶק הוּא כְּנֶגֶד
 מִשָּׁה רַבְּנוֹ לְהַסְתִּיר וּלְהַעֲלִים שְׁמוֹ חֹס וְשָׁלוֹם, עַל כֵּן לֹא יָכוֹל מִשָּׁה
 בְּעֲצָמוֹ לְהִלָּחֵם עִמּוֹ בַּפֶּעַל מִמֶּשׁ כִּי אֵין חֲבוּשׁ מִתִּיר אֶת עֲצָמוֹ מִבֵּית
 הָאֲסוּרִים, כִּי אֵיךְ אֶפְשָׁר לַצַּדִּיק לְהַגְדִּיל וּלְפָרְסָם שֵׁם עֲצָמוֹ? עַל כֵּן
 צָוָה לְתַלְמִידוֹ יְהוֹשֻׁעַ, צֵא הִלָּחֵם בְּעֲמָלֶק, כִּי הַתְּלָמִידִים שֶׁל הַצַּדִּיק
 שֶׁהֵם בְּחִינַת יְהוֹשֻׁעַ, הֵם צָרִיכִים לְהַשְׁתַּדֵּל בְּכָל הַתַּחבּוּלוֹת לְפָרְסָם
 וּלְהַגְדִּיל שֵׁם הַקְּדוֹשׁ וְהַנּוֹרָא שֶׁל הַצַּדִּיק הָאֲמֵת בְּעוֹלָם, כִּי דִיקָא עַל
 יְדֵי הַתְּלָמִידִים יִכּוּלִים לִידַע גְּדֻלַּת הַצַּדִּיק, עַל כֵּן צָוָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ
 לְמַחֲוֹת שְׁמוֹ וְזָכְרוֹ שֶׁל עֲמָלֶק מִן הָעוֹלָם, וְעַל כֵּן שְׁמַעְנוּ מִרַבְּנוּ ז"ל
 שֶׁעֵסֶק פְּעַם אַחַת בְּפוּרִים לְתַקֵּן פָּגַם קָרַח, כִּי הַכְּנַעַת קִלְפַת עֲמָלֶק
 בְּפוּרִים, וְתִקְוַת פָּגַם קָרַח שֶׁחָלַק עַל מִשָּׁה, הֵכֵל עֲנִין אַחָד.

25 JAN	ראשון Sunday	ז 7	בבלי: מנחות יד ירושלמי: גיטין ה תוספתא: ברכות ה נ"ך: איוב לו רמב"ם: מלכים ומלחמותיהם ד	נץ החמה..... 7:12 סו"ז קר"ש - גר"א... 9:40 סו"ז תפלה - גר"א... 10:29 צה"כ לשיטת ר"ת... 6:18	עלות השחר..... 5:59 סו"ז קר"ש - פג"א... 9:04 סו"ז תפלה - פג"א... 10:05 שקיעה..... 5:05
26 JAN	שני Monday	ח 8	בבלי: מנחות טו ירושלמי: גיטין ו תוספתא: ברכות ו נ"ך: איוב לח רמב"ם: מלכים ומלחמותיהם ה	נץ החמה..... 7:11 סו"ז קר"ש - גר"א... 9:39 סו"ז תפלה - גר"א... 10:29 צה"כ לשיטת ר"ת... 6:19	עלות השחר..... 5:58 סו"ז קר"ש - פג"א... 9:03 סו"ז תפלה - פג"א... 10:05 שקיעה..... 5:06
27 JAN	שלישי Tuesday	ט 9	בבלי: מנחות טז ירושלמי: גיטין ז תוספתא: פאה א נ"ך: איוב לט רמב"ם: מלכים ומלחמותיהם ו	נץ החמה..... 7:11 סו"ז קר"ש - גר"א... 9:39 סו"ז תפלה - גר"א... 10:29 צה"כ לשיטת ר"ת... 6:20	עלות השחר..... 5:58 סו"ז קר"ש - פג"א... 9:03 סו"ז תפלה - פג"א... 10:05 שקיעה..... 5:07
28 JAN	רביעי Wednesday	י 10	בבלי: מנחות יז ירושלמי: גיטין ח תוספתא: פאה ב נ"ך: איוב מ רמב"ם: מלכים ומלחמותיהם ז	נץ החמה..... 7:10 סו"ז קר"ש - גר"א... 9:39 סו"ז תפלה - גר"א... 10:29 צה"כ לשיטת ר"ת... 6:21	עלות השחר..... 5:57 סו"ז קר"ש - פג"א... 9:03 סו"ז תפלה - פג"א... 10:05 שקיעה..... 5:08
29 JAN	חמישי Thursday	יא 11	בבלי: מנחות יח ירושלמי: גיטין ט תוספתא: פאה ג נ"ך: איוב מא רמב"ם: מלכים ומלחמותיהם ח	נץ החמה..... 7:09 סו"ז קר"ש - גר"א... 9:38 סו"ז תפלה - גר"א... 10:28 צה"כ לשיטת ר"ת... 6:23	עלות השחר..... 5:56 סו"ז קר"ש - פג"א... 9:02 סו"ז תפלה - פג"א... 10:04 שקיעה..... 5:10
30 JAN	ששי Friday	יב 12	בבלי: מנחות יט ירושלמי: גיטין י תוספתא: פאה ד נ"ך: איוב מב רמב"ם: מלכים ומלחמותיהם ט	נץ החמה..... 7:08 סו"ז קר"ש - גר"א... 9:38 סו"ז תפלה - גר"א... 10:28 צה"כ לשיטת ר"ת... 6:24	עלות השחר..... 5:55 סו"ז קר"ש - פג"א... 9:02 סו"ז תפלה - פג"א... 10:04 שקיעה..... 5:11
Candle Lighting 4:53 הדלקת הנרות					
31 JAN	שב"ק Shabbos	יג 13	בבלי: מנחות כ ירושלמי: גיטין יא תוספתא: דמאי א נ"ך: שיר השירים א רמב"ם: מלכים ומלחמותיהם י	נץ החמה..... 7:07 סו"ז קר"ש - גר"א... 9:38 סו"ז תפלה - גר"א... 10:28 צה"כ לשיטת ר"ת... 6:25	בשלה, שירה עלות השחר..... 5:54 סו"ז קר"ש - פג"א... 9:02 סו"ז תפלה - פג"א... 10:04 שקיעה..... 5:12
Shabbos Ends 6:25 זמן מוצש"ק					

ווען מענטשן געבן צדקה, ווערן די פירות געבענטשט, און עס איז דא שלום אויף דער וועלט.
(ספר המדות אות צדקה סימן ל"ג)